

Nina Sivunen

Kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemukset, multimodaalinen vuorovaikutus ja kielikäsityksien muokkautuminen suomalaisessa turvapaikkaprosessissa

JYU DISSERTATIONS 717

Nina Sivunen

**Kuurojen turvapaikanhakijoiden
kokemukset, multimodaalinen
vuorovaikutus ja kielikäsityksien
muokkautuminen suomalaisessa
turvapaikkaprosessissa**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Agoran auditoriossa 2
joulukuun 2. päivänä 2023 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Agora, auditorium 2, on December 2, 2023, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2023

Editors

Sari Pöyhönen

Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Kansikuva: Kuurojen kansanopiston opiskelijat, 2023

Copyright © 2023, by the author and University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-9814-1 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-9814-1

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9814-1>

ABSTRACT

Sivunen, Nina

Deaf asylum seekers' experiences, multimodal interaction and transformation of language beliefs in the Finnish asylum process

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2023, 104 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 717)

ISBN 978-951-39-9814-1 (PDF)

This ethnographic study examines deaf asylum seekers' experiences of the Finnish asylum process, multimodal interaction, and transformation of language beliefs during the asylum process. The study also explores themes related to asylum-seeking and ethics. This study uses linguistic ethnography as a theoretical and methodological approach. It also applies a sociolinguistic perspective to multilingualism in terms of interaction and language beliefs. The research material was collected in 2015-2017 in six reception centres, a Deaf community college, and in the homes of the participants. The interactive data were analyzed in three research articles. The findings show that deaf asylum seekers have experienced communication during the asylum process as a challenge because of the lack of a common fluent language with different agents. In that case, multimodal resources such as environmentally coupled gestures, gazes, and pointings were used to build mutual understanding in the signing interaction. Deaf asylum seekers' language beliefs about their previous communication methods and language practices were adapted when they learned the Finnish sign language. Learning Finnish Sign Language thus had a positive effect, as access to information in Finnish Sign Language was more accessible than in International Sign or written languages. The study shows that it is important to recognize and understand the linguistic vulnerability of deaf asylum seekers in the asylum process and that their experiences of language and language practices do not necessarily correspond to the conceptualization of named languages used by authorities in the asylum process.

Keywords: deaf asylum seekers, multimodal interaction, signed languages, language beliefs, linguistic ethnography, sociolinguistics

TIIVISTELMÄ

Sivunen, Nina

Kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemukset, multimodaalinen vuorovaikutus ja kielikäsitteiden muokkautuminen suomalaisessa turvapaikkaprosessissa.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 104 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 717)

ISBN 978-951-39-9814-1 (PDF)

Tässä etnografisessa tutkimuksessa tarkastellaan kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista, multimodaalisesta vuorovaikutuksesta sekä kielikäsitteiden muokkautumista turvapaikkaprosessin aikana. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan turvapaikanhakuun ja sen eettisyyteen liittyvää tematiikkaa. Tutkimus perustuu lingvistiseen etnografiaan teoreettisena ja metodologisena lähestymistapana, ja työssä sovelletaan myös sosiolingvististä näkökulmaa monikielisessä vuorovaikutuksessa ja kielikäsitteissä. Tutkimusaineisto on kerätty vuosina 2015–2017 kuudessa vastaanottokeskuksessa, Kuurojen kansanopistossa ja tutkimukseen osallistuvien kodeissa. Interaktiivista aineistoa on analysoitu kolmessa tutkimusartikkelissa. Tutkimustulokset osoittavat, että kuurot turvapaikanhakijat ovat kokeneet kommunikoinnin turvapaikkaprosessin aikana haasteelliseksi yhteisen sujuvan kielen puuttuessa eri toimijoiden kanssa. Tällöin multimodaalisia keinoja, kuten ympäristöön kytkeytyneitä eleitä, katseita ja osoituksia, käytettiin yhtenä keinona yhteisymmärryksen rakentamiseen viitotussa vuorovaikutuksessa. Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsitteet omista, aiemmin käyttämistään kommunikointimenetelmistä ja kielikäytännöistä muokkautuivat, kun he oppivat suomalaista viittomakieltä. Suomalaisen viittomakielen oppimisella oli siten myönteinen vaikutus tutkimukseen osallistuviin henkilöihin, sillä tiedonsaanti suomalaisella viittomakielellä oli saavutettavampaa kuin kansainvälisellä viittomisella tai kirjoitetuilla kielillä. Tutkimus osoittaa, että kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellinen haavoittuvuus turvapaikkaprosessissa on tärkeää tunnistaa ja ymmärtää ja että kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemukset kielestä ja kielikäytännöistä eivät välttämättä vastaa esimerkiksi turvapaikkaprosessin viranomaisten käyttämää käsitteistöä nimetyistä kielistä.

Avainsanat: kuurot turvapaikanhakijat, multimodaalinen vuorovaikutus, viitotut kielet, kielikäsitteet, lingvistinen etnografia, sosiolingvistiikka

TIIVISTELMÄ SUOMALAISELLA VIITTOMAKIELELLÄ

<https://youtu.be/UyOVbA9fSDE>

SUMMARY IN INTERNATIONAL SIGN

https://youtu.be/mjKG_R9JeuY

Author

Nina Sivunen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä
ninajosivunen@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7984-8148>

Supervisors

Professor Sari Pöyhönen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Doctor Elina Tapio
Raami Training & Development Services Ltd.

Senior Researcher, Docent Petteri Laihonen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Reviewers

Professor Johanna Mesch
Department of Linguistics
Stockholm University

Associate professor Simo K. Määttä
Department of Languages
University of Helsinki

Opponent

Professor Johanna Mesch
Department of Linguistics
Stockholm University

ESIPUHE

En ole koskaan suunnitellut ja haaveillut tohtoroituvani. Tämä unohtumaton tutkimusmatka ei olisi alkanut, jos en olisi päässyt töihin Yleisiin kielitutkintoihin. Tohtoroitumispolkuni alkoi siellä puolivahingossa yhdeksän vuotta sitten. Kiitänkin tutkimuskoordinaattori Sari Aholaa, joka kannusti minua hakemaan jatko-opiskelijaksi. Tutkimusmatkani oli täynnä erilaisia vaiheita ja haasteita, mutta se oli myös erittäin mielenkiintoinen. Työni eteni välillä nopeasti, välillä hitaasti, kun tein muita töitä tutkimusmatkani ohella. Tutkimusmatkani varrella monet ihmiset ovat olleet mukana sen eri vaiheissa, ja jokaisen kanssa olen saanut jakaa ajatuksia ja kokemuksia sekä saanut tukea ja kannustusta väitöskirjatyölleni. Nyt on aika kiittää näitä ihmisiä.

Aivan ensimmäiseksi haluan kiittää pääohjaajani professori Sari Pöyhöstä. Minulla on ollut suuri onni saada juuri sinut ohjaajakseni, Sari. Olet ollut minulle kaikki kaikessa ja yksinkertaisesti maailman *paras* mentori. Perehdytit minut akateemisen tutkijayhteisöön pakolaisuus- ja maahanmuuttokonteksteissa kotimaassa ja kansainvälisesti. Kärsivällisyytesi, lämminsydämisyytesi ja työhöni lujasti sitoutumisesi oli paras lahja minulle. Sinulta saamani apu, ohjaus, neuvot ja keskustelut on ollut korvaamatonta. Uskoit minuun sekä kannustit minua, kun välillä koin epävarmuutta ja turhautumista. Olet jaksanut lukea, kommentoida ja oikolukea kaikenlaisia tekstejäni suomen ja englannin kielellä. Sinuun on voinut hyvin matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä ja vastasit nopeasti viesteihini. Olet aina ollut läsnä, kun olen tarvinnut sinua. Kiitos. Toista ohjaajaani tutkija Elina Tapiota kiitän siitä, että olen saanut asiantuntevaa ohjausta, erityisesti multimodaalisuudesta, suoraan suomalaisella viittomakielellä. Kiitän häntä tutkimukseeni paneutumisesta, perusteellisista kommenteista ja toisen väitöskirja-artikkelin yhteiskirjoittamisesta. Kiitän myös dosentti Petteri Laihosta, joka liittyi ohjaajajoukkooni myöhemmässä vaiheessa. Hänen asiantunteva ohjaus, erityisesti kieli-ideologioihin liittyvissä kysymyksissä, on rikastuttanut tutkimustani ja auttoivat minua kehittymään tutkijana. Petteri on myös lukenut ja oikolukenut suomen- ja englanninkielisiä tekstejäni ja antanut rakentavaa palautetta sekä esittänyt hyviä ajatuksia ja kysymyksiä. Kiitos Sari, Elina ja Petteri kaikesta.

Kiitän lämpimästi tutkimukseni esitarkastajia professori Johanna Meschiä ja apulaisprofessori Simo Määttäa heidän asiantuntevista ja rakentavista kommenteista. Olen äärettömän iloinen, kun professori Johanna Mesch lupautui vastaväittäjäkseni. On aivan upeaa saada keskustella väitöstutkimuksestani suoraan suomalaisella viittomakielellä.

Olen uskomattoman onnekas, kun sain tehdä väitöskirjaa juuri Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa. Solki on upea paikka tehdä väitöstutkimusta. Haluan erityisesti kiittää Solkin laitoksen entisiä johtajia, kuten professori Tarja Nikula-Jänttiä ja professori Taina Saarista sekä nykyistä johtajaa professori Ari Huhtaa. Heidän anteliaan tuensa avulla olen saanut kaiken, mitä olen pyytänyt ja tarvinnut väitöskirjatyöskentelyn toteuttamiseen. Kiitos Tarja, Taina ja Ari. Haluan myös kiittää koko Solkin työyhteisöä monenlaisesta tuestanne, avustanne ja seurastanne. Solkissa on upeita kollegoita ja olitte kaikki aidosti

kiinnostuneita tutkimuksestani ja kyselitte vointiani sekä miten tutkimukseni etenee. Kiitos taukokahveista herkkuihin, pikkujouluista, kokouksista, ja eri tapahtumista. Kiitos ja thank you Kara, Ghulam, Sonya, Rukshana, Dmitri ja Johanna. Työskentelimme yhdessä avoimessa tilassa ja viitoitte minulle usein aamuisin hyvää huomenta ja mitä kuuluu. Pienet arkiviittomiset ilahduttivat suuresti. Kiitos Eevis, Erja, Maija, Laura-Maija ja Sanna, kun te huomioitte tarpeeni ja järjestelitte kaiken kuntoon minua ajatellen erilaisissa asioissa ja tilaisuuksissa. Haitte myös minut taukojumppaan käytävälle. Solkin tohtoriseminaareissa ja kirjoitusklinikoissa olen saanut arvokasta palautetta ja tukea, siitä iso kiitos seminaarin jäsenille. Olen saanut olla mukana monissa työryhmissä, tapahtumissa, seminaareissa ja konferensseissa osallistujana, esittelijänä, opettajana ja järjestelijänä. Kiitos teille kaikille, jotka pyysitte minua mukaan. Kiitos professori Taina Saarinen ja apulaisprofessori Johanna Ennser-Kananen, teidän kanssanne on aina ollut antoisa keskustella ja kirjoitimme keskustelumme pohjalta yhden artikkelin yhdessä. Tällä hetkellä kirjoitan Johannan kanssa tieteellistä artikkelia, olen iloinen että yhteistyö jatkuu! Kiitos Solkin ja kielikampuksen jatko-opiskelijat, joiden kanssa olen saanut keskustella, ihmetellä ja nauraa yhdessä kirjoitusretriiteissä, lounaalla, erilaisissa seminaareissa ja jatko-opiskelijoiden tapahtumisissa, kiitos Päivi, Sonya, Karina, Kirsi, Jari, Katharina, Pauliina, Dukkeum, Aija, Karina, Katarzyna ja kaikki muut.

Haluan kiittää viittomakielen keskusta siitä, että olen saanut osallistua viittomakielen tohtoriseminaareihin. Kiitos professori emerita Ritva Takkinen ja professori Tommi Jantunen. Kiitos myös viittomakielen keskuksen jatko-opiskelijoille sekä työntekijöille kuten Laura, Anna, Danny, Minttu, Sanna, Outi, Jarkko ja Noora. Teidän kanssanne on ollut antoisa keskustella tutkimuksistamme ja viittomakielistä seminaareissa, mutta myös muualla viinilasien parissa. Yliopiston tulkit ansaitsevat myös erityiskiitoksen erittäin hyvästä yhteistyöstä, laadukkaasta ja korkeatasoisesta tulkkauksesta, kiitos Ulla-Maija, Tuija, Virpi, Minttu ja Veera, jotka olitte enimmäkseen tulkkeina minulle. Olette parhaita! Konneveden tutkimusasema ansaitsee myös ison kiitoksen, kun me viittoivat tutkijat tulimme sinne kirjoitusretriittiin. Kiitos Karin, Sanna, Maija ja Ulla upeasta viikosta! Teidän kanssanne oli aivan mahtava keskustella ja retriitti oli voimaannuttava, kun kirjoitettiin yhdessä sekä syötiin herkullista ruokaa ja ulkoiltiin talvisissa upeissa maisemissa. Kiitän Satua arvokkaista vinkeistä väitöskirjan viimeisillä metreillä.

Haluan myös kiittää muita yhteistyötahoja väitöskirjani mahdollistamisesta. Mikko Palo on ollut tärkeä tekninen tuki tietokoneasioissa. Mikko oli kärsivällinen, jaksoi opettaa ja selittää minulle, miten Mac-tietokonetta käytetään tutkimukseni eri vaiheissa. Mikon apu on ollut korvaamatonta. Kiitos. Kiitän Kuurojen liittoa, Kuurojen kansanopistoa ja kuutta eri vastaanottokeskusta erinomaisesta yhteistyöstä tutkimukseni toteuttamisesta, erityisesti aineistonkeruussa, tiedon välittämisestä, avusta ja vinkeistä. Kiitos teille. Kiitän myös C.O. Malm keskusta kaikesta tuestanne. Erityisesti iso kiitos kuuluu tutkimukseeni osallistuneille kuuroille henkilöille. Ilman teitä tämä tutkimus ei olisi toteutunut. Kiitos. Thank you. شكراً

Kiitän siitä, että olen pystynyt toteuttamaan väitöskirjatutkimustani apurahojen turvin, osallistunut useaan työni kannalta erilaisiin seminaareihin ja konferensseihin. Olen myös ostanut tutkimukseen tarvittavia laitteita kuten tietokoneen. Tutkimustani ovat rahoittaneet Jyväskylän yliopiston humanistinen tiedekunta, Bovallius-Säätiö ja viimeistelyvaiheessa Kulttuurirahasto. Olen myös saanut Jyväskylän yliopiston tiedeneuvostolta kahden kuukauden liikkuvuusapurahaa syksyllä 2017. I would like to thank Professor Annelies Kusters for inviting me to work with you and your team for two months in 2017 on a project called MobileDeaf, funded by the European Research Council. My time with you in Heriot-Watt University, Scotland, has been fun, very inspiring and empowering. A big thank you also goes to Erin, Steve, Amandine and Sanchu. It was also great to meet, talk to and get to know the BSL team at HWU. Thank you Mette for our time together and you always make me laugh. Deaf Academic conferences were also the places where I have gained strength to continue my PhD work. I could not name all the deaf academics I have met along the way. But I thank you all. You all inspire me. Kiitän lämpimästi Terhi Forssénia, joka oikoluki väitöskirjani käsikirjoitusta. Hän oli äärettömän tarkka ja teki tekstistäni vielä paremman.

Kiitos teille lukuisat ystäväni, olette kannustaneet, auttaneet ja tukeneet minua eri tavoin koko väitöskirjaprojektin aikana niin hyvinä kuin huonoina päivinä. Ystäväni Ipa, Maria, Marika, Maarit, Laura, Sari, Outi, Maija, Anu, Tiina L, Hanna-Leena, Heidi-Maria, Tiina S-K ja monet muut, kiitos että olette olemassa. Teidän kanssanne olen saanut nauraa, tehdä mukavia asioita, matkustella yhdessä, juhlia, ihmetellä maailman menoa ja veitte ajatukseni välillä muualle tutkimustyöstäni. Olette kaikki ihania ja korvaamattomia ystäviä. Kiitän myös entisiä työtovereitani eri organisaatioissa ja nykyisiä työkavereitani Diakonia ammattikorkeakoulussa, siitä että olette tsemppanneet minua väitöskirjan kirjoittamisessa.

Tack till min kära svenska familj - Nelly, Anders, Patrik, Mia, Tor och Yrsa. Ert stöd var varit enormt viktigt för mig under hela denna process. Jag vill rikta min största tack till Patrik och Mia. Er närvaro och stöd har betytt mycket för mig under hela denna resan. Särskilt tack till Mia - Du har varit en vän, en förebild och en viktig del av mitt liv. Din generositet och stöd har varit uppskattat. Du har alltid funnits här för att syssna, diskutera och dela din visdom med mig. Tusen tack!

Kiitos äiti ja isä siitä, että olette opettaneet ja auttaneet minua kasvamaan vahvaksi ja itsenäiseksi viittomakieliseksi ihmiseksi. Tiedän, että olen saanut etuoikeuden kasvaa viittomakielisessä ympäristössä ja viittotun kielen kautta olen pystynyt saavuttamaan unelmiani ja menestymään yhteiskunnassa kieli- ja kulttuurivähemmistön edustajana sekä kuurona ihmisenä. Kiitos teille.

Paras ja rakas siskoni Ulla. Olet ollut minulle aivan poikkeuksellinen apu ja tuki väitöskirjamatkallani. Olet ollut kanssani joka askeleella tätä matkaa, olipa kyseessä sanojen ja viittomien punninta, ajatusten ja ideoiden jakaminen tai tuen tarjoaminen. Pidit minulle seuraa, kun kirjoitin. Tulit minun kanssani ulos kävelylle taukojen välissä. Kiitos Ulla. Olen äärettömän iloinen, että sinä Ulla teet myös väitöskirjatutkimusta. Jussi, isot kiitokset myös sinulle, kun autoit minua

suomen ja englannin kielen oikoluvussa lyhyiden tekstien kanssa. Autoit myös tieteellisten artikkeleiden ja kirjojen etsimisessä sekä joskus tilasit pyynnöstäni kirjoja kirjastoon. Meillä oli myös mukavia aamukahvituokioita kirjaston kahvilassa. Kiitos. Milla ja Elli, teiltä hehkuu hyvää ja iloista mieltä, sitä olen tarvinnut. Kiitos! Muru-koiranne on ihan paras apu stressiin! Kiitos myös veljelleni Mikalle ja hänen perheelleen, teillä olen saanut parasta välietappitaukoa väitöskirjan kirjoittamisessa paljun, meren, saunan, mökin ja hyvät ruuan muodoissa. Kiitos teille!

Den allra största och varmaste tack riktar jag till min familj. Min kära make Henrik - din kärlek och förståelse har varit en konstant källa till inspiration och styrka. Du har stöttat mig när jag behövde det som mest. Tack Henrik! Min älskade barn - Wille och Leon - ni har varit min dagliga motivation och glädjekällan i vardagen. Ni har förstått att det funnits dagar när jag behövt sitta vid datorn längre än jag hade velat. Tack för ert tålamod och stöd. Nu när denna resan är över - nu är jag en färdig doktor. Utan er hade jag aldrig klarat av den här resan. Tack min älskade familj. Älskar er.

Tämä väitöskirja on omistettu lapsilleni Willelle ja Leonille.

Herttoniemessä, Helsingissä, marraskuu 2023
Nina Sivunen

VÄITÖSKIRJAAN SISÄLTYVÄT ARTIKKELIT

- I Sivunen, Nina 2019. An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland. *Societies*, 9(1), 2.
- II Sivunen, Nina & Tapio, Elina 2020. "Do you understand (me)?" Negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants. *Applied Linguistics Review*, 13(6), 983–1004.
- III Sivunen, Nina 2021. Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsitteidenmuokkautuminen turvapaikkaprosessin aikana. *Puhe ja Kieli*, 41:2, 159–178.

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimuksen sijoittuminen limittäisenä eri tieteenaloilla.....	24
KUVIO 2	Tutkimuskysymykset ja osatutkimukset	26
KUVIO 3	Kenttätyön ja aineistokeruun aikajana	48

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Vastaanottokeskuksien työntekijöiden haastattelut.....	50
TAULUKKO 2	Kansanopiston työntekijöiden haastattelut	51
TAULUKKO 3	Osallistujien haastattelut	53
TAULUKKO 4	Osatutkimukset, aineistot ja analyysimenetelmät	58

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	17
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	17
1.2	Tutkimuksen sijoittuminen monitieteisesti ja metodologisesti	22
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	25
1.4	Tutkimuksen rakenne	27
2	TURVAPAIKANHAUN HALLINNOLLISIA JA KIELELLISIÄ HAASTEITA.....	29
2.1	Pakolaisuus, turvapaikanhaku ja vammaisuus.....	29
2.2	Suomen turvapaikkamenettely.....	32
2.3	Monikielisyys kuurojen yhteisöissä	36
2.3.1	Vuorovaikutukselliset haasteet ja kielellinen haavoittuvuus viitotuissa kielissä.....	39
2.3.2	Kielikäsitteet viitotuissa kielissä	40
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	43
3.1	Lingvistinen etnografia metodologiana	43
3.1.1	Etnografinen kenttätyö ja aineiston keruu	45
3.1.2	Osallistujat.....	52
3.1.3	Etnografiset haastattelut	53
3.1.4	Aineiston litterointi ja analysointi	57
3.2	Tutkimuseettinen pohdinta.....	61
3.2.1	Tutkimusprosessin eettisiä valintoja	61
3.2.2	Tutkijan monenlaiset positiot ja tunteet	63
4	TUTKIMUKSEN PÄÄTULOKSET.....	66
4.1	Osatutkimus 1: Kokemuksia turvapaikkaprosessista	66
4.2	Osatutkimus 2: Yhteisymmärryksen rakentuminen	68
4.3	Osatutkimus 3: Kielikäsitteiden muokkautuminen	70
5	PÄÄTÄNTÖ	73
5.1	Analyttinen yhteenveto tutkimusprosessista.....	73
5.2	Tutkimusprosessista opittua sekä tutkimuksen arviointia	77
5.3	Jatkotutkimusehdotuksia.....	79

YHTEENVETO (SUMMARY).....	81
LÄHTEET	86
LIITE	104
ALKUPERÄISET JULKAISUT	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Vastaanottokeskuksessa oli toinen (turvapaikanhakija) joka tuli samasta kaupungista [x-maasta] kuten minä. Hän sai nopeasti luvan! Hämmästyin ja kysyin miten. Hän ei valehdellut. Ihmettelin kovasti. (--). Saatiin kielteinen päätös. Allah, me toivomme parasta. (--). Hän on kuuleva! Hänen on helpompi puhua ja vahvasti. Minä en voi (puhua). Olen kuuro ja minun piti viittoja uudelleen monta kertaa. Se on vaikeaa. Nyt (viittominen) on helpompaa. Toivon parasta.¹

Ennen kuin aloin tehdä tätä väitöskirjaa, työskentelin Yleisissä kielitutkinnoissa ja työtehtäviini kuului suomalaisen viittomakielen tutkinnon suunnittelu sekä taitotasokuvaimien ja arviointikriteereiden kehittäminen yhteistyössä viittomakielen asiantuntijoiden kanssa. Suomalaisen viittomakielen testiin tulevia henkilöitä olivat viittomakielen parissa työskentelevät henkilöt sekä kuurot maahanmuuttajat, jotka tarvitsivat kielitaitotodistusta muun muassa Suomen kansalaisuutta varten (Kansalaisuuslaki 359/2003; Sivunen, Tossavainen & Ahola 2014). Testimateriaalia laadittaessa mietin, miten kuurot maahanmuuttajat ymmärtäisivät tutkinnoissa esitettyjä tehtävänantoja ja kysymyksiä suomalaisella viittomakielellä. Opettajana ja aiemman työkokemukseni perusteella tiesin, että monet kuurot maahanmuuttajat ovat lähtöisin sellaisista maista², joissa vammaisten ihmisten asema on heikko ja kuurojen (kaksikielinen) koulutus on olematonta tai sitä ei ole riittävästi. Näissä maissa ilmenee huomattavaa ihmisten eriarvoisuutta ja varsinkin vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen asema on heikko (ks. WHO 2011). Kuurojen ihmisten yhteiskunnallinen osallistuminen ja tiedonsaanti esimerkiksi viitotuilla tai kirjoitetulla kielillä ei ole saavutettavaa³.

¹ Haastatteluaineisto, 3. kierros

² OECD:n kehitysapukomitea on listannut maita kansantuotteen ja YK:n inhimillisen kehityksen indeksin mukaan. (ks. <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/dac-list.htm>)

³ WFD, Human Rights <https://wfdeaf.org/our-work/human-rights-of-the-deaf/>

Näistä maista tulevilla kuuroilla maahanmuuttajilla on lähes poikkeuksetta heikko luku- ja kirjoitustaito heidän lähtömaansa kirjoitetuissa kielissä. Monet eivät ole useinkaan omaksuneet viittomakieltä varhaislapsuudessaan eivätkä saaneet opetusta viittomakielillä. Heikon kielitaitonsa vuoksi puhutuissa ja viitotuissa kielissä monet kuurot aikuiset maahanmuuttajat ovat tarvinneet ohjausta ja asioiden selittämistä selkoviittomilla (ks. lisää Duggan & Holmström 2022; Sivunen & Juva 2021). Ajattelin, että olisi kiinnostavaa tehdä tutkimusta kuurojen aikuisten maahanmuuttajien suomalaisen viittomakielen oppimisprosessista, sillä tätä aihetta ei ole aiemmin tutkittu.

Maailmanlaajuisesti kuurojen koulut on perinteisesti nähty viittomakielten syntypaikkoina, mutta monet kuurot eivät ole saaneet koulutusta yhteiskunnallisen asemansa (vammaisuus) vuoksi. Suurin osa maailman kuuroista on luku- ja kirjoitustaidottomia, koska heistä vain 10 prosenttia on saanut koulutusta (Haualand & Allen 2009; ks. WHO 2011). Näin ollen heillä voi olla olematon tai heikko taito myös asuinmaansa viitotussa kielessä. Lisäksi tiedetään, että kuuroista 95 prosenttia on syntynyt kuuleville vanhemmille, joille alueella käytetty viittomakieli ja kuurojen kulttuuri ovat tuntemattomia (Mitchell & Karchmer 2004). Maailmalla kuuroja henkilöitä ei ole välttämättä johdatettu kuurojen ja viittomakielisten yhteisöön eikä heille ei ole annettu mahdollisuutta omaksua maansa tai asuinalueensa viitottua kieltä, esimerkiksi yhteiskunnan poliittisen, kulttuurin ja sosiaalisen tilanteen vuoksi (Al-Fityani & Padden, 2010: 436; Jaza 2015). Kotiviittomia⁴ käyttävien henkilöiden kommunikointi kodin ulkopuolella on muodostunut haasteelliseksi, jos heillä ei ole pääsyä viittomakieliseen ympäristöön. Kotiviittomien käyttäminen perheen sisäisenä kommunikointimenetelmänä ei ole ongelma sinänsä. Ongelmallista on se se, että kuuron henkilön mahdollisuudet viestiä laajemmin muiden ihmisten kanssa vaikeutuu, jos hän ei hallitse alueensa käyttämää kirjoitettua, puhuttua ja/tai viitottua kieltä. Länsimaalaiset toimijat ja kielikouluttajat kehitysyhteistyöhankkeissa ovat näiden kommunikointikeinojen perusteella määritelleet vain kotiviittomien varassa elävät kielettömiksi (Duggan & Holmström 2022; Moriarty-Harrelson 2019 [2017]). Niitä tutkimukseeni osallistuneita, jotka ovat saaneet kielenopetusta, en ole omassa tutkimuksessani nimennyt kielettömiksi, mutta olen arvioinut heidän kielitaitonsa kansainvälisessä viittomisessa ja suomalaisessa viittomakielessä heikoksi (ks. lisää Sivunen 2021).

Etnografisia ja antropologisia tutkimuksia kuuroista pakolaisista pakolaisleireillä on tehty muutama, ja ne sijoittuvat Keniaan. Le Maire (2018, 2020, väitöskirja tulossa) on tutkinut kuuroja pakolaisia Kakuman pakolaisleirillä ja Youngs (2010) Dadaabin pakolaisleirillä. Näillä maailman suurimmilla pakolaisleireillä (UNHCR, 2021⁵) kuuroille on järjestetty opetusta ja leireille on

⁴ Tässä ja muualla tekstissä kotiviittomalla tarkoitetaan perheen sisäistä kommunikointimenetelmää. Perheenjäsenet tai perheen lähipiirissä olevat henkilöt ovat itse luoneet viittomia, joita vain he ymmärtävät ja käyttävät kommunikoidakseen keskenään. Englanninkielinen termi kyseiselle käsitteelle on *home sign*. Ks. lisää Goldin-Meadow 2012; Hill, Lillo-Martin, Wood 2019: 117-133; Nyst, Sylla & Magassouba 2012.

⁵ UNHCR <https://www.unrefugees.org/news/inside-the-world-s-five-largest-refugee-camps/>

muodostunut kuurojen yhteisö. Yhteisössä on ihmisiä eri kansallisuuksista, etnisyyskysistä ja kielellisistä taustoista. Molempien tutkijoiden haastatteluaineisto on monikielistä, ja kummassakin aineistossa on käytetty myös eleitä ja kotiviittomia. Youngs (2010) havaitsi tutkimuksessaan, että pakolaisleireillä järjestetty opetus oli merkittävä tekijä kuurojen pakolaisten hyvinvoinnille. Le Mairen tutkimus puolestaan osoittaa, että pakolaisleireillä kuurot kokoontuvat yhteen yli kansallisten ja etnisten rajojen ja kommunikoivat keskenään käyttäen erilaisia kielellisiä repertuaareja (le Maire 2018). Näissä tutkimuksissa korostuvat kuurojen pakolaisten elämänkokemukset kuuroina ihmisinä, kuurojen kielellisten resurssien käyttö sekä kuurojen yhteisön merkitys pakolaisleireillä. Lisäksi Jordaniassa ja Libanonissa tehty tutkimus on osoittanut, että kaupunkialueella asuvilla kuuroilla pakolaisilla on maaseudulla asuvia paremmat mahdollisuudet osallistua paikallisiin kuurojen yhteisöihin (Auliff 2021: 16).

Crock, Smith-Khan, McCallum ja Saul (2017) ovat tehneet laadullisen haastattelu- ja kyselytutkimuksen vammaisista pakolaisista ja heidän kokemuksistaan Malesian, Indonesian, Pakistanin, Ugandan, Jordanian ja Turkin pakolaisleireillä. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia haasteita oli sellaisilla pakolaisilla, joilla oli vaikeuksia kuulemisessa ja kommunikoinnissa. Näistä ryhmistä saatiin vähiten vastauksia verrattuna muihin vammaisryhmiin, koska tutkijoiden oli vaikea tunnistaa ja tavoittaa kuulovammaisia pakolaisia. (Crock ym. 2017: 98–99, 102–103.) Kyselytutkimuksen tuloksena kuuroilla ja huonokuuloisilla pakolaisilla oli ollut kommunikointivaikeuksia, kuten vaikeuksia todistaa kuulovammaisuutensa saadakseen esimerkiksi viittomakielen tulkkausta ja/tai kuulon apuvälineitä. Tutkimus nosti myös esille sen, että Ugandan pakolaisleireillä kuuroilla ei ollut mahdollisuutta oppia ja/tai käyttää omaa (viitottua) kieltään helpottaakseen kommunikointia. Tutkijat nostivat esille, että tällainen toiminta on kuurojen ihmisten ulossulkemista ja syrjintää vähemmistökieliä kohtaan (emt.: 103).

Tutkimuksia kuurojen pakolaisten uudelleensijoittamisesta (engl. *resettlement*) ja kotoutumiskokemuksista vastaanottavassa maassa on tehty jonkin verran enemmän kuin tutkimuksia kuuroista pakolaisista pakolaisleireillä. Nämä tutkimukset sijoittuvat pääasiallisesti länsimaihin, kuten Pohjoismaihin, Eurooppaan ja Australiaan. Melkein kaikissa näissä tutkimuksissa nousee esille kuurojen pakolaisten kielelliset haasteet uudessa kohdemaassa (ks. esim. Duggan & Holmström 2022; Sivunen 2019; Ward, Amas & Lagnado 2008; Willoughby 2008). Ward, Amasi ja Lagnado (2008) tutkivat kuuroja turvapaikanhakijoita Isossa-Britanniassa ja saivat selville, että heidän tutkittavillaan oli vuorovaikutustilanteissa kielellisiä haasteita eikä viittomakielen tulkkauspalvelua aina tarjottu, vaikka niitä olisi ollut saatavilla. Willoughbyn (2008) tutkimuksessa Australiassa taas nousi esille, että kuurot pakolaiset tarvitsivat paljon erityistä tukea kotoutumisessa ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Tutkimuksessa monet kuurot pakolaiset ja maahanmuuttajat käyttivät kotiviittomia, sillä he eivät olleet omaksuneet viitottua ja/tai puhuttua ja kirjoitettua kieltä (Willoughby 2008). Monissa tutkimuksissa on todettu, että kuurot pakolaiset kohtaavat kielellisiä haasteita monissa eri konteksteissa. Heidän kielitaitonsa vaihtelevat, ja he tarvitsevat usein

erityistä tukea yhteisymmärryksen rakentamisessa, mutta heidän saatavillaan ei ole aina viittomakielen tulkkausta heidän omilla kielillään. (Ks. Amas & Lagnado 2010; Crock, McCallum & Ernest 2013; Sivunen 2019.)

Haastattelu yhteisen sujuvan kielen puuttuessa voi olla hyvin haasteellista (ks. esim. Harris & Roberts 2003; Sivunen 2019; Sivunen & Tapio 2020). Harrisin ja Robertsin (2003) tutkimuksessa haastattelu kuuron pakolaisen kanssa ratkaistiin käyttämällä hybriditulkkausta eri kielten välillä. Haastatteluun tilattiin ensin vain brittiläisen viittomakielen tulkkausta, mutta haastattelussa selvisi pian, että kyseinen kuuro pakolainen käytti kommunikoinnissa pääasiallisesti elekieltä ja kotiviittomia sekä osasi muutamia tamililaista viittomakielen viittomia. Voidakseen jatkaa haastattelua tutkijat kutsuivat tulkiksi kuuron pakolaisen isän, koska tiesivät hänen kodissaan käytettävän kotiviittomia ja eleitä yhteisenä kommunikointimenetelmänä, sekä lisäksi kuuron projektitutkijan, joka osasi brittiläistä ja tamililaista viittomakieltä (Harris & Roberts 2003: 20). Viittomakielen tulkkausista kuurojen maahanmuuttajien kanssa on tehty joitakin opinnäytetöitä ja artikkeleita (ks. esim. Hannula & Ala-Sippola 2010; Savulahti 2012; Sipronen 2012, Trengereid Olsen 2018, 2019), ja näissä kaikissa tutkimuksissa on havaittu kielellisten haasteiden vaikeuttavan yhteisymmärryksen rakentumista tulkkaustilanteissa. Lisäksi kuurot viittomakielen tulkit Aro ja Uusimäki ovat selvittäneet ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään kuurojen tulkkien tärkeyttä ja hyödyllisyyttä reletulkkauksessa muun muassa kuurojen maahanmuuttajien parissa (Aro & Uusimäki 2021).

Monet kansalliset järjestöt ja muut opetettavat tahot, jotka ovat tehneet työtä kuurojen pakolaisten kanssa uudessa kohdemaassa, ovat havainneet samoja ongelmia kuurojen pakolaisten kielten omaksumisessa ja kahden uuden kielen, kuten viitotun ja kirjoitetun, oppimisessa (ks. esim. Duggan & Holmström 2022; Evans 2019; Sivunen & Juva 2021; Willoughby 2008, 2015). Kuurot pakolaiset ovat kohdanneet kielellisiä haasteita myös uuden vastaanottavan maan terveydenhuollossa (Balanchandra ym. 2009).

Vuonna 2015, eli tämän väitöskirjan aineistokeruun alkamisaikaan, Euroopassa elettiin niin kutsuttua ”pakolaiskriisin” aikaa, jolloin Suomeen pakeni suuri määrä ihmisiä (32 477 henkilöä) (Maahanmuuttovirasto 2022) ja joukossa oli myös kuuroja henkilöitä. Tuolloin ajattelin, että tilanne tarjoaisi mahdollisuuden saada samalla useampia osallistujia tutkimukseeni ja voisin seurata heidän suomalaisen viittomakielen oppimisprosessiaan alusta lähtien. Lähetin sähköpostiviestejä 31 vastaanottokeskukseen eri puolille Suomea etsiäkseni osallistujia tutkimukseeni (tästä lisää luvussa 3.2.1). Kun haastattelu-tilanteet sitten toteutuivat, ensimmäisissä haastatteluissa käytettiin ns. kansainvälistä viittomista (tästä lisää luvussa 2.2), ja niissä havaitsin, että vuoro-vaikutuksessa esiintyi molemminpuolisia ymmärtämisiongelmiä ja väärinkäsityksiä. En ollut aina ymmärtänyt osallistujieni viittomista, eivätkä he aina ymmärtäneet ja vastanneet esittämiini kysymyksiin. Joidenkin kysymysten esittäminen ja varsinkin abstraktien termien kääntäminen kansainvälisille viittomille oli haastavaa. Sen sijaan tutkimukseeni osallistuvilla oli tarve kertoa minulle visuaalisesti kuvaillen omista traumaattisista kokemuksistaan

lähtömaassa ja pakomatalla, jotka eivät olleet sisältyneet haastattelukysymyksiini.

Pohdin haastattelujen aikana tutkimukseen osallistujien kielellistä haavoittuvuutta turvapaikkaprosessin aikana, koska niin sanotuissa *high-stakes*-vuorovaikutustilanteissa, kuten esimerkiksi turvapaikkapuhutteluissa, väärinkäsityksiin ei ole varaa (ks. esim. Maryns 2017; Smith-Khan 2022). Turvapaikanhakijat käyvät läpi monta haastattelua ja vuorovaikutustilannetta viranomaisten kanssa turvapaikkaprosessin aikana. Heti heidän saavuttuaan uuteen maahan vuorovaikutus viranomaisten kanssa alkaa välittömästi poliisien tai rajaviranomaisten kanssa, ja tässä yhteydessä rekisteröidään henkilötietoja ja selvitetään käytetyt reitit vastaanottavaan maahan. Seuraavat haastattelut tehdään useimmiten vastaanottokeskuksissa, joissa sosiaalityöntekijä selvittää turvapaikanhakijoiden tarpeet ja sairaanhoitaja tai lääkäri turvapaikanhakijoiden aikaisempaa ja nykyistä terveydentilannetta. Lopuksi tärkein haastattelu on turvapaikkapuhuttelu, joka pohjautuu vahvasti hakijan suulliseen kielitaitoon ja kerronnan luotettavuuden arvioimiseen. Hakijalta odotetaan ja vaaditaan myös sellaista kielitaitoa, jolla hän pystyy tarkasti ja yksityiskohtaisesti perustelemaan omia syitä turvapaikan hakemiselle (ks. esim. Maryns 2014; Puumala & Kynsilehto 2015; Puumala, Ristimäki & Ylikomi 2019). Turvapaikkapuhuttelun tavoitteena on selvittää hakijan tarve kansainväliselle suojelulle, ja tästä syystä hakijan pitäisi pystyä kertomaan yksityiskohtaisesti ja johdonmukaisesti asioistaan sekä vastaamaan tarkentaviin kysymyksiin odotuksenmukaisesti. Turvapaikanhakijan tulisi pystyä ilmaisemaan omia henkilökohtaisia kokemuksiaan esimerkiksi vainosta ja esittämään syitä, joiden perusteella viranomaiset voivat tunnistaa ja arvioida hakijan kansainvälisen suojelutarpeen. Hakijan kertomuksen luotettavuutta testataan ja tarkastetaan tarvittaessa myös esimerkiksi kielitesteillä, joiden avulla päätellään, onko hakija kotoisin ilmoittamaltaan kielialueelta. Kuurojen turvapaikanhakijoiden kertomuksien luotettavuutta ei suurella todennäköisyydellä voida testata sellaisilla kielitesteillä, joita on kehitetty puhuttujen kielten alueellisten kielimuotojen erotteluun. Nämä edellä esitetyt vaatimukset voivat olla erityisen haasteellista kuuroille turvapaikanhakijoille, mutta myös kenelle hyvänsä.

Monikielisyys koetaan edelleen ongelmallisena länsimaaisissa yhteiskunnissa, ja näiden maiden maahanmuuttokonteksteissa järjestetään edelleen kielitestejä tai kielitaitotutkintoja, jotka kertovat yhteiskunnan kieli-ideologisista asenteista monikielisyyttä ja erilaisia kielikäytänteitä kohtaan (Blommaert, Lepänen & Spotti 2012). Kuurojen kielikäytökset nimetystä kielestä (Gal 2006) voivat myös poiketa valtaväestön käsityksistä (ks. esim. Green 2014; Hou 2016; Kusters & Sahasrabudhe 2018) (tästä lisää luvussa 2.2.1). Viittomakielen tulkkauksipalvelujen käyttö on tuntematonta monille kuuroille ympäri maailmaa.

Suomessa viittomakielisessä yhteisössä on keskusteltu kuurojen turvapaikanhakijoiden tilanteesta (ks. esim. Sjöroos 2015) ja huolestuttu siitä, että kuurot turvapaikanhakijat voivat jäädä syrjään kotoutumisessa (ks. esim. Kilpeläinen 2015a). Turvapaikkaprosessin läpikäyminen edellyttää viranomaisilta kokonaisvaltaista tiedottamista ja viestintää turvapaikkaprosessin eri vaiheista ja turvapaikanhakijoiden oikeuksista sekä velvollisuuksista (Laki kansainvälistä

suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 15§). Kuurojen turvapaikanhakijoiden mahdollinen puutteellinen ja/tai heikko kielitaito sekä tiedonsaanti vieraalla kielellä vaikeuttaa ja heikentää hakijan oikeudenmukaista turvapaikkamenettelyä (ks. Amas & Lagnado 2010; Crock, McCallum & Ernst 2013: 760–762). Crock, McCallum ja Ernst (2013: 262) painottavat, että kuurot turvapaikanhakijat tarvitsevat tulkkauspalvelua viitotulla kielellä kohtuullisena mukautuksena, mutta tutkijat eivät ole tutkimuksessaan selittäneet, että (nimettyjä) viitottuja kieliä on satoja ja että kuurojen kielikäytännöt vaihtelevat suuresti. Laki- ja pakolaistutkimuksen alan tutkija Smith-Khan (2022) sen sijaan ymmärsi kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellisiä haasteita turvapaikkaprosessissa. Hän totesi artikkelissaan, että tutkimuksia tästä kontekstista tehdään yhä enemmän, ja hän uskoo, että erilaisten tutkimustulosten avulla kuurojen turvapaikanhakijoiden kielelliset oikeudet täyttyvät vielä paremmin.

Kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemilla kielellisillä haasteilla turvapaikkaprosessin aikana on suora yhteys kielellisiin ihmisoikeuskysymyksiin, joita en ole voinut sivuuttaa väitöskirjatutkimuksessani. Täten väitöskirjatutkimukseni aihe ja tutkimuskysymykset muuttuivat kokonaan etnografisen tutkimusprosessin edettyä, koska ne olivat tutkimukseen osallistujille tärkeitä aiheita. Kuurojen pakolaisten omista kokemuksista pakolaisleireillä ja/tai uudessa vastaanottavassa maassa on toistaiseksi hyvin vähän tutkimuksia, ja tehdytkin tutkimukset ovat olleet laajuudeltaan melko suppeita. Näissä tutkimuksissa tulokset kielellisistä haasteista ovat olleet kuitenkin samansuuntaisia omien tutkimustulosten kanssa. Näin ollen tämän väitöskirjatutkimuksen tavoitteeksi muodostui paitsi selvittää kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista myös tarkastella turvapaikkaprosessissa tapahtuvaa multimodaalista vuorovaikutusta ja kielikäsitteiden muokkautumista.

1.2 Tutkimuksen sijoittuminen monitieteisesti ja metodologisesti

Tutkimukseni sijoittuu soveltavan kielitieteen alalle, maahanmuutto- ja pakolaistutkimukseen sekä Deaf Studies -tieteenalalle. Nämä kaikki tieteenalat ovat monitieteisiä, ja niistä jokaisella on kytköksiä muun muassa sosiologiaan ja kielitieteisiin. Tarkastelen tutkimuksessani turvapaikanhakuun ja eettisyyteen liittyvää tematiikkaa, jotka kuuluvat maahanmuutto- ja pakolaistutkimuksen tieteenalalle. Samaan aikaan tarkastelen myös multimodaalista vuorovaikutusta viitotuissa kielissä ja viittojen kielikäsitteitä, millä puolestaan on vahva kytkös soveltavan kielitieteen alaan. Tutkimuksessa on mukana kuuroja toimijoita, ja sen vuoksi tutkimuksella on myös yhteys Deaf Studies -tieteenalalle, sillä tarkastelen muun muassa kuurojen elettyjä kokemuksia ja kuuron tutkijan positionaalisuutta. Deaf Studies on monitieteinen tieteenala, jolla on kytköksiä muun muassa

antropologiaan, sosiologiaan sekä kasvatukseen ja kielitieteisiin (Kusters, De Meulder & O'Brien 2017).

Tässä väitöskirjatutkimuksessani tutkimukseeni osallistuvat henkilöt ovat *kuuroja turvapaikanhakijoita*, ja käytän juuri näitä termejä, koska niiden kautta tutkimukseni konteksti ymmärretään parhaiten. Turvapaikanhakija-termi kuuluu hallinnolliseen kategoriaan, jossa valtio määrittelee henkilön aseman ja johon henkilö ei kuitenkaan identifioitu tai asemoidu pysyvästi (avaan tätä lisää luvussa 2.1). Turvapaikanhakija voi olla toiseuttava ja vieraannuttava sekä politisoitunut termi yhteiskunnallisessa keskustelussa. Turvapaikkaa hakeva henkilö voi kokea kyseisen statuksen vaikuttavan ja rajoittavan omaa elämäänsä oleskeluvaltiossa. (Puumala & Kynsilehto 2017: 358–359.) Tämä status näkyy kuuron turvapaikanhakijan kohdalla esimerkiksi rajoitettuna oikeutena suomalaisen vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluun. Tutkimuksellani pyrin välttämään sitä, että tutkimukseni kategorisoisi kuuroja turvapaikanhakijoita viekä heikompaan ja ongelmallisempaan asemaan (lue lisää esim. Strömmer 2017: 91–92). Tässä väitöskirjatutkimuksessa lähestyn kuuroja tutkimukseen osallistujia myös määrittelemällä heidät *vammaisiksi ihmisiksi*. Tämä näkökulma pohjautuu YK:n vammaissopimuksen (engl. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD⁶) määritelmään vammaisista ihmisistä ja heidän perusoikeuksistaan. Perusoikeuksiin kuuluu yhdenmukaisuus muuhun väestöön nähden sekä tiedon saavutettavuus yhteiskunnissa. Lähestyn, tarkastelen ja määrittelen tutkimukseeni osallistuvia henkilöitä myös *kieli- ja kulttuurivähemmistön edustajiksi*. Tässä tutkimuksessa tutkimukseeni osallistujat ovat kuuroja, joiden primääri kieli ja kommunikointikeinot ovat viitotut kielet.

Termien lisäksi maahanmuutto- ja pakolaistutkimuksella on vahva kytkös ihmisoikeuskysymyksiin (ks. Fiddian-Qasmiyeh ym. 2016; Lyytinen (toim.) 2019). Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden ”ääniä” ja heidän kokemuksiaan on harvoin otettu esille yhteiskunnallisessa keskustelussa (Sigona 2014: 369), mutta turvapaikanhakijoita koskeva tutkimus on kuitenkin laajaa, monitieteistä ja pitkäaikaisista, ja se asettuu usein pakolaistutkimuksen alle (ks. esim. De Fina 2003; Baynham & De Fina 2005; Marshood 2010; Morrice 2011; Pöyhönen & Simpson 2020). Vammaisten pakolaisten omia ”ääniä” ja kokemuksia on tutkittu vielä vähemmän (Mirza 2014; Crock ym. 2017). Pakolaistutkimusten keskiössä ovat useimmiten pakolaisten elämäkokemukset, kotimaiset ja kansainväliset lainsäädännöt ja sopimukset, pakolaispolitiikka ja sen käytänteet sekä kotoutumisen teemat (ks. esim. Lyytinen (toim.) 2019). Kuurot pakolaiset ovat edelleen aliedustettuina ja marginaalisessa asemassa pakolais- ja maahanmuuttotutkimuksissa (ks. kuitenkin Auliff 2021; Holmström & Sivunen 2022). Koska kuurous on näkyvän vamman vamma, kuuroja on vaikea tunnistaa esimerkiksi pakolaisleireillä eivätkä he välttämättä ole saaneet tai ymmärtäneet kutsua osallistua tutkimuksiin (ks. esim. Crock ym. 2017). Näissä tutkimuksissa tutkijoilla ja tutkimukseen osallistuvilla kuuroilla pakolaisilla ei välttämättä ole ollut yhteistä sujuvaa kieltä eikä myöskään viittomakielen tulkkausta ole useinkaan ollut saatavilla. Pakolais- ja

⁶ CRPD, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

maahanmuuttotutkimuksissa kuuron henkilön vammaisuus (kuurous) on usein tutkimusten keskiössä. Näiden tutkimusten fokuksessa ovat usein vammaisuuden eli kuurouden aiheuttamat esteet ja haasteet, esimerkiksi kuulemisessa, kommunikoinnissa ja palvelujen saatavuudessa pakolaiskonteksteissa (ks. esim. Crock ym. 2017; Mirza 2014).

Soveltavan kielitieteen näkökulmasta Deaf Studies -tutkimuksellani on myös vahva kytkös kielellisiin oikeuksiin, kuten oikeuteen tulla kuulluksi ja ymmärretyksi viitotuilla kielillä. Kuuroja pakolaisia lähestytään harvoin pakolais-tutkimuksissa sosiolingvivistisestä näkökulmasta, kuten kielellisen ja kulttuurisen vähemmistöryhmän viitekehyksistä (ks. kuitenkin esim. le Maire 2018, 2020, väitöskirja tulossa; Youngs 2010). Myös empiirisiä tutkimuksia kuurojen pakolaisten itsensä kertomista kokemuksista pakolaisleireiltä, pakolaismatkoiltaan ja uudesta vastaanottavasta maasta on edelleen vähän. Melkein kaikissa tutkimuksissa korostuvat kuurojen pakolaisten itsensä ja muiden toimijoiden näkökulmasta kommunikatiiviset haasteet ja esteet pakolaisleireillä ja uudessa vastaanottavassa maassa. Toisena syynä tutkimuksen yksipuolisuuteen voi olla myös kuulevien tutkijoiden positiot. Heille viittomakielet ja kuurojen kulttuuri voivat olla tuntemattomia, mistä johtuen näihin teemoihin ei ole kiinnitetty erityistä huomioita pakolaistutkimusta tehdessä. Kuurojen viittomakielisten tutkijoiden tekemiä tutkimuksia kuuroista pakolaisista on vain muutama (esim. Le Maire 2018, 2020, väitöskirja tulossa; Emery & Iyer 2021; Youngs 2010). Auliff (2021) on maininnut, että esimerkiksi haastatteluissa on otettava huomioon kuurojen ja kuulevien tutkijoiden positionaalisuus ja tavoiteltava suoraa kommunikointia kuurojen pakolaisten kanssa (Auliff 2021: 33–35).

KUVIO 1 Tutkimuksen limittäinen sijoittuminen eri tieteenaloille

Tämän väitöskirjan teoreettisessa viitekehyksessä tukeudun sosiolingvistiseen näkökulmaan monikielisyydestä, vuorovaikutuksesta ja kielikäsitteistä. Työn viitekehysnä sovellan lingvististä etnografiaa (engl. *linguistic ethnography*), joka ymmärtää kielen sosiaalisena, kulttuurisena ja tilannekohtaisena toimintana (Creese 2008; Lehtonen & Pöyhönen 2020; Tusting 2020). Tällä metodologialla pyritään ymmärtämään ihmisten sosiaalista toimintaa sisältä käsin osallistujien lähtökohdista (Lehtonen & Pöyhönen 2020). Kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemukset, multimodaalinen vuorovaikutus ja kielikäsitteet kulttuurisina ja tilannekohtaisina konstruktioina ovat tämänkin tutkimuksen keskiössä, ja näitä ilmiöitä tarkastellaan monimenetelmällisesti.

Lingvistinen etnografia on aineiston keruun, käsittelyn ja analyysin metodologia (Copland & Creese 2015), jossa vuorovaikutusta tarkastelemalla voi analysoida laajempia yhteiskuntarakenteita ja sosiaalista diversiteettiä (Blommaert & Rampton 2016: 37–40). Olen käyttänyt tutkimuksessani myös monipaikkaisen etnografian otetta (engl. *multi-sited ethnography*) (Marcus 1995; Hirvi & Snellman 2012). Tällä etnografisella otteella olen tehnyt kenttätöitä seuraamalla kuurojen turvapaikanhakijoiden arkea ja haastatteleamalla heitä eri ympäristöissä: 1) useissa eri vastaanottokeskuksissa ympäri Suomen, 2) Kuurojen kansanopistossa ja 3) heidän uusissa kodeissaan. Etnografista otetta olen käyttänyt lisäksi digitaalisessa ympäristössä, sillä olen myös soittanut videopuheluita ja lähettänyt video- ja kuvaviestejä tutkimukseeni osallistujille. Interaktiivista aineistoa olen analysoinut käyttämällä sisällönanalyysiä ja multimodaalista vuorovaikutusanalyysiä. Tutkimuksessa olen tehnyt jatkuvasti analyysiä aineistosta sekä tulkintaa itsestäni ja omasta positiostani tutkijana (Blommaert & Jie 2010; Grey & Piller 2020; Kusters, de Meulder ym. 2017). Koska tutkimukseen marginaalisessa asemassa olevien henkilöiden kanssa liittyy paljon eettisiä pohdintoja ja valintoja, olen huomionnut niitä tutkimuksen kaikissa vaiheissa.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

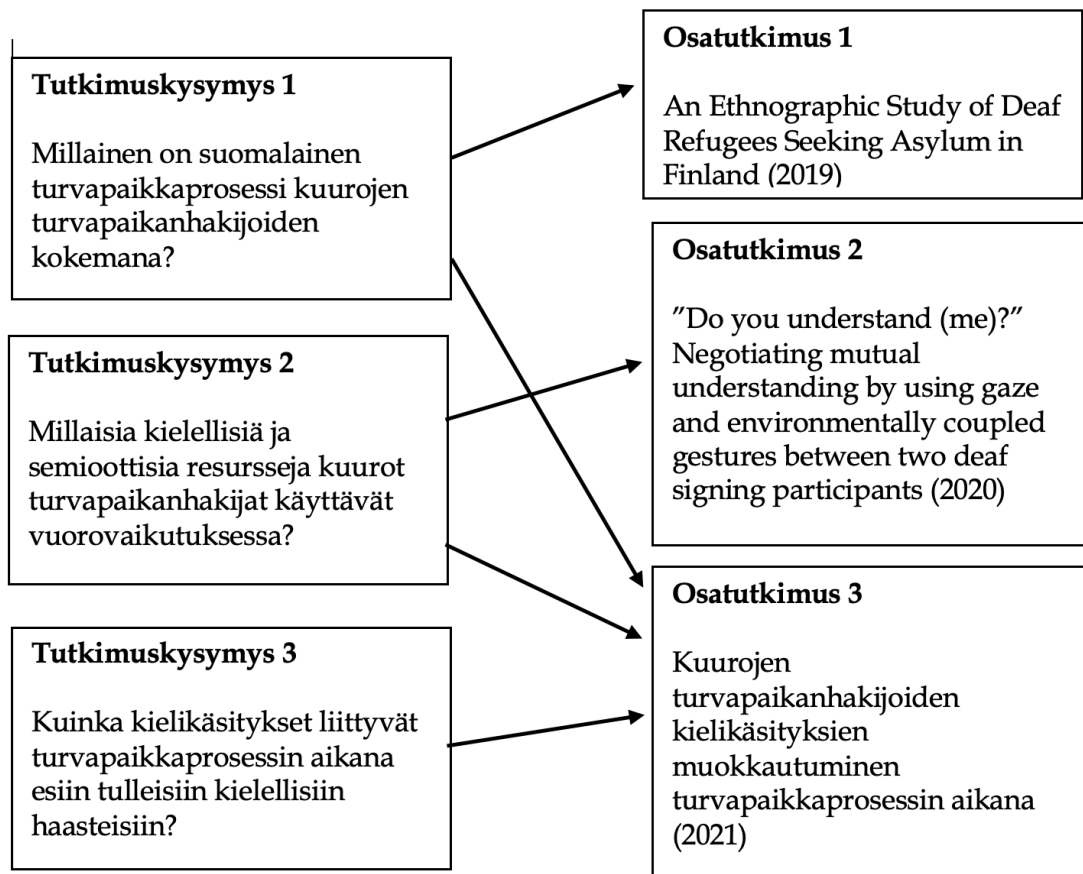
Tämä väitöskirjatutkimus on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on selvittää empiirisesti Suomeen tulleiden kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista ja lisäksi turvapaikkaprosessissa tapahtuvaa multimodaalista vuorovaikutusta ja kielikäsitteiden muokkautumista.

Väitöskirjatutkimukseni on aineistolähtöistä, ja tutkimusprosessin aikana nousi esiin tärkeitä teemoja, joihin halusin pureutua syvemmin ja joiden pohjalle päätutkimuskysymykset rakentuivat. Tässä väitöskirjatutkimuksessa on kolme päätutkimuskysymystä.

1. Millainen on suomalainen turvapaikkaprosessi kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemana?
2. Millaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja kuurot turvapaikanhakijat käyttävät vuorovaikutuksessa?

3. Kuinka kielikäsitykset liittyvät turvapaikkaprosessin aikana esiin tulleisiin kielellisiin haasteisiin?

Alla olevassa kuviossa 2 on esitetty tutkimuskysymykset ja niiden linkittyminen osatutkimuksiin.

KUVIO 2 Tutkimuskysymykset ja osatutkimukset

Ensimmäinen päätutkimuskysymys tarkastelee kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia vastaanotokeskuksissa eri puolilla Suomea. Turvapaikkamenettelyssä turvapaikanhakijoille tiedotetaan heidän oikeutensa ja velvollisuutensa puhutuilla ja kirjoitetuilla kielillä (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 15§). On huomattava, että kuuro turvapaikanhakija voi kuitenkin olla luku- ja kirjoitustaidoton lähtömaan kielessä ja/tai hänen pääasiallinen kommunikointikielensä voi perustua kotiviittomiin, jotka ovat käytössä vain perheessä tai lähiympäristössä (ks. esim. Nyst, Sylla & Magassouba 2012). Näillä kielitaustoilla saattaa olla suuri vaikutus ja merkitys turvapaikkaprosessiin, kun kaikkia tärkeitä tiedotteita ja neuvoja ei omaksuta eikä turvapaikkapuhuttelun merkitystä, kulkua ja päätöstä ymmärretä tarkkaan yhteisen sujuvan kielen puuttuessa.

Ensimmäinen päätutkimuskysymys on laaja ja koko työtä läpäisevä, mutta tähän kysymykseen vastataan pääasiallisesti ensimmäisessä ja kolmannessa artikkelissa.

Toisen päätutkimuskysymyksen tavoitteena on tarkastella, miten kielellisiä ja semioottisia resursseja käytetään viitotussa vuorovaikutuksessa, jossa keskustelijoilla ei ole yhteistä sujuvaa kieltä. Kielelliset epäsymmetriset vuorovaikutustilanteet ovat tilannekohtaisia, toiminnallisia ja neuvoteltavia (Leskelä & Lindholm, 2012:16). Lisäksi vuorovaikutuksen konteksti, kuten esimerkiksi vuorovaikutukseen osallistuvat henkilöt ja heidän taustansa niin sosiaalisine kuin ympäristöllisine tekijöineen, vaikuttavat siihen, millaisia semioottisia resursseja vuorovaikutuksessa voidaan käyttää (Norris 2004: 78–94; Heritage & Clayman 2010; Stevanovic 2016). Toiseen tutkimuskysymykseen vastataan analysoimalla multimodaalista vuorovaikutusta osatutkimuksessa 2 ja etnografisin menetelmin, kuten haastatteleamalla kahta tutkimuksen osallistujaa osatutkimuksessa 3.

Kolmas päätutkimuskysymys tarkastelee sitä, kuinka kielikäsitteet liittyvät turvapaikkaprosessin aikana esiin tulleisiin kielellisiin haasteisiin. Maahanmuuttajat ovat usein kokeneet kommunikoinnin haastavaksi uudessa asuinmaassaan, ja kielikäsitteet riippuvat kieliympäristöistä, sosiaalisista suhteista ja vallasta käyttäen kieltä (Márquez Reiter & Martin Rojo 2019; Rydell 2018). Nimeillä kielillä (Gal 2006) on merkityksellinen asema yhteiskunnissa, varsinkin länsimaissa. Maahanmuuttajat ovat uudessa maassa kohdanneet kieliin liittyviä normeja, diskursseja ja kieli-ideologioita, jotka ovat voineet poiketa heidän omista tutuista kielikäytännöistään (Busch 2017: 342–343). Suomessa turvapaikanhakijoilta rekisteröidään heidän ilmoittamansa äidinkieli tai kieli, jota he ymmärtävät asioidessaan viranomaisien kanssa (Laki ulkomaalaisrekisteristä 1270/1997, 7 §; Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 15§). Moni kuuro ei nimeä omaa viitottua kieltään vaan kuvaa kieltään ja kielikäytännöitään toiminnaksi, kuten esimerkiksi viittoa ja/tai ”viittominen” (ks. esim. Green 2014; Hendriks 2008; Hou 2016; Kusters & Sahasrabudhe 2018). Länsimaisissa yhteiskunnissa kielikäsite on kuitenkin kollektiivista (Varis 2012: 27–32) ja täten yksilön käsitys itsestään kielenkäyttäjänä perustuu ympäristöltä saatuun palautteeseen (Busch 2017). Tähän kolmanteen tutkimuskysymykseen vastataan etnografisin menetelmin, kuten haastatteleamalla kahta tutkimukseeni osallistujaa osatutkimuksessa 3.

Tutkimuskysymysten tarkastelussa tutkimukseni nojautuu sosiolingvistiseen näkökulmaan monikielisyydestä ja kielikäsitteistä.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tämä väitöskirjatutkimus koostuu kolmesta osatutkimuksesta, jotka on julkaistu vertaisarvioituissa tieteellisissä julkaisuissa (Sivunen 2019; Sivunen & Tapio 2020; Sivunen 2021). Tämän yhteenvedon tarkoituksena on esitellä väitöskirjatutkimukseni teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia, kuvata syvällisemmin

tutkimusprosessin toteutumista ja esitellä tiiviisti keskeisiä tutkimustuloksia. Tässä yhteenvedossa arvioin myös tutkimusprosessia kokonaisuudessaan ja tutkimuksen tieteellistä ja yhteiskunnallista merkitystä sekä ehdotan hyviä käytänteitä turvapaikkamenettelyyn Suomessa. Lopuksi esitän jatkotutkimusehdotuksia.

Tämä yhteenveto koostuu viidestä luvusta. Johdantoluvun jälkeen luvussa kaksi (2) käsittelen turvapaikanhaun hallinnollisia ja kielellisiä haasteita, joihin tämä tutkimus pohjautuu, ja sitä, miten näitä näkökulmia on sovellettu tässä tutkimuksessa. Ensimmäisessä alaluvussa (2.1) käsittelen pakolaisuutta, turvapaikanhakua ja vammaisuutta ja toisessa alaluvussa (2.2) Suomen turvapaikkamenettelyä. Kolmannessa alaluvussa (2.3) käsittelen monikielisyyttä kuuroiden yhteisössä. Lopuksi esittelen alaluvussa (2.3.1) vuorovaikutuksellisia haasteita ja kielellistä haavoittuvuutta viitotuissa kielissä sekä alaluvussa (2.3.2) kielikäsitteitä viitotuissa kielissä.

Luvussa kolme (3) käsittelen tutkimusprosessia ja -menetelmiä. Ensimmäisessä alaluvussa (3.1) esittelen lingvististä etnografiaa metodologiana. Toisessa alaluvussa kuvaan tutkimusaineiston (3.2). Sen jälkeen esittelen etnografista kenttätöitä ja aineiston keruuta (3.2.1), osallistujia (3.2.2), etnografista haastattelua (3.2.3) ja lopuksi aineiston analysointia (3.2.4). Kolmannessa alaluvussa käyn läpi tutkimuseettistä pohdintaa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen tutkimusprosessin eettisiä valintoja (3.3.1) sekä tutkijan monenlaisia positioita ja tunteita (3.3.2).

Luvussa neljä (4) esittelen väitöskirjatutkimuksen päätulokset osatutkimuksittain. Ensimmäisen osatutkimuksen tulokset kokemuksista turvapaikkaprosessista summataan ensimmäisessä alaluvussa (4.1). Toisessa alaluvussa (4.2) käsitellään toista osatutkimusta, eli tarkastellaan yhteisymmärryksen rakentumista, ja viimeisessä alaluvussa (4.3) tarkastellaan kolmatta osatutkimusta, eli kielikäsitteiden muokkautumista.

Lopuksi päätäntöluvun viisi (5) ensimmäisessä alaluvussa (5.1) teen analyttisen yhteenvedon tutkimusprosessistani. Seuraavassa alaluvussa (5.2) esittelen, mitä olen oppinut tästä tutkimusprosessista, ja arvioin tutkimustani. Kolmannessa ja viimeisessä alaluvussa (5.3) esittelen jatkotutkimusehdotuksia.

2 TURVAPAIKANHAUN HALLINNOLLISIA JA KIELELLISIÄ HAASTEITA

2.1 Pakolaisuus, turvapaikanhaku ja vammaisuus

Tässä luvussa käsittelen pakolaisuutta ja turvapaikanhakua yhteiskunnallisena ilmiönä. Tarkastelen myös arvioita vammaisten pakolaisten lukumäärästä ja kuvaan heidän statustaan ja heitä koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Pakolaisuus ja maahanmuutto ovat ilmiöinä kompleksisia, ja niihin liittyvät käsitteet voivat olla vaikeasti hahmotettavissa. Esimerkiksi hallinnan mekanismeissa ja arkipuheessa sama henkilö voi olla kategorisoitu kahteen ryhmään yhtä aikaa, esimerkiksi pakolaiseksi ja siirtolaiseksi (engl. *migrant*) (Lyytinen, 2019: 17). Tämän vuoksi avaan tässä luvussa myös termejä, jotka liittyvät pakolaisuuteen ja turvapaikkamenettelyyn. Tässä väitöskirjatutkimuksessa määrittelen tutkimukseeni osallistujat turvapaikanhakijoiksi, koska he eivät vielä olleet saaneet pakolaisstatusta (Maahanmuuttovirasto 2022).

Miljoonat ihmiset maailmassa joutuvat muuttamaan vastoin omaa tahtonsa uusille asuinalueille ja/tai uusiin maihin joka vuosi. Syitä muuttoon on monenlaisia, ja pakkomuutto on yksi niistä. Pakkomuuton (engl. *forced migration*) käsite viittaa ihmisten oman tahdon vastaisiin muuttoliikkeisiin. Pakkomuuttajilla viitataan usein henkilöihin, jotka ovat statukseltaan esimerkiksi pakolaisia tai turvapaikanhakijoita mutta usein myös kansalaisuudettomia ja ihmiskaupan uhreja (Leinonen, Hiitola & Jalagin 2021: 2). Pakkomuuton aiheuttajia ovat tänä päivänä useimmiten pitkittyneet konfliktit, luonnonkatastrofit ja ympäristön muutokset. Pakkomuuton luonne muuttuu koko ajan, ja pakolaisten tekemät pakomatkat ovat monimutkaisia, mikä tuo haasteita ilmiön ymmärtämiseen. (Lyytinen 2019: 17.) Pakolaisten määrä maailmassa kasvaa joka vuosi, ja vuonna 2022 heitä oli 103 miljoonaa (UNCHR 2022⁷). Vielä ennen vuotta 2015 Suomeen saapui

⁷ UNCHR, Refugee Data Finder <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

useimmiten vuosittain muutama tuhat ihmistä hakeakseen kansainvälistä suojelua, mutta vuonna 2015, tämän väitöskirjan aineistokeruun aikoihin, maahan saapui 32 477 henkilöä⁸. Joukossa oli myös vammaisia henkilöitä, joista suurin osa oli viittovia kuuroja (Kilpeläinen 2015b).

Arkikielessä käsite 'pakolainen' tarkoittaa usein henkilöä, joka pakenee konflikteja tai vainoa joko oman asuinmaansa rajojen sisäpuolelle (maansisäinen pakolainen) tai toiseen maahan. Pakolaisen status on kuitenkin hallinnollisesti tarkkaan määritelty, ja henkilö saa pakolaisstatuksen, kun jokin valtio antaa hänelle kansainväliseen suojeluun perustuvan turvapaikan tai YK:n pakolaisjärjestö UNHCR määrittelee hänen olevan pakolainen. YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskeva yleissopimus vuodelta 1951 ja lisäpöytäkirja vuodelta 1967⁹ on määritellyt pakolaisen (engl. *refugee*) tarkoittavan henkilöä,

jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaan ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne.¹⁰

Suomen ulkomaalaislaissa pakolaisella viitataan vain niihin, jotka ovat saaneet UNHCR:n pakolaisopimuksessa määritellyn turvapaikan eli niihin, joilla on pakolaisstatus (Pakolaisapu, ei pvm).

Käsite 'turvapaikanhakija' (engl. *asylum seeker*) tarkoittaa henkilöä, joka on saapunut itse vastaanottavaan maahan ja ilmoittaa hakevansa kansainvälistä suojelua eli turvapaikkaa sekä oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta suojautuakseen konfliktilta ja vainolta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021: 26). Turvapaikanhakija saa pakolaisen statuksen, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Hakijalle voidaan myös myöntää oleskelulupa ilman pakolaisstatusta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021: 26.)

Maailmassa on yli miljardi ihmistä, joilla on jokin ruumiillinen tai älyllinen vamma (WHO 2011). Vammaiset ihmiset ovat maailman suurin syrjitty ihmisryhmä, sillä he ovat usein köyhimpiä yhteiskunnissaan eikä heillä ole aina pääsyä esimerkiksi terveydenhuollon palveluihin, työelämään ja koulutukseen (WHO 2011). Vammaisuus on sosiaalinen ilmiö, ja syrjintä on tässä ilmiössä keskeinen käsite. Vammaisuutta on määritelty ja tulkittu yhteiskuntien historiallisista, sosiaalisista ja kulttuurisista tilanteista, normeista sekä asenteista käsin. (Vehmas 2005.) Vammaisuus osana ihmisoikeuksia ja vammaisten ihmisten tarve erityisille suojamekanismeille oikeuksien toteutumiseksi on ymmärretty varsin myöhään. Vasta vuonna 2008 laadittiin YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Crock ym. 2013; Heikkilä & Mustaniemi-Laakso 2019: 65; WHO 2011).

⁸ Maahanmuuttovirasto, 2022. Tilastot <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions>

⁹ Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus ja lisäpöytäkirja englanniksi, UNHCR, 2010 <https://www.unhcr.org/media/28185>

¹⁰ Suora käännöslainaus, Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (L 77/1968) https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2

Vammaiset pakolaiset ovat maailman haavoittuvin ihmisryhmä, koska he kohtaavat pakolaiskonteksteissa monenlaisia haasteita ja esteitä vammaisuutensa vuoksi (Crock ym. 2013: 736). Vammaisista pakolaisista ei ole tehty erikseen tilastoja, mutta heitä arvioidaan olevan noin 10 miljoonaa, luvun sisältäessä myös kuurot pakolaiset (Crock ym. 2017). Vammaiset ihmiset pakenevat myös monista samoista syistä, kuten muutkin ihmiset (sota, vaino, syrjintä), mutta osa potentiaalisista pakolaisista ei kuitenkaan pysty tai kykene muuttamaan useista syistä (Lyytinen 2019: 17). Crockin ja hänen tutkijakollegoidensa mukaan sellaisiakin erilaisten vammaisryhmien edustajia, joiden ei ole uskottu pystyvän matkustamaan, löytyy kuitenkin pakolaisleireiltä (Crock ym. 2017).

Vammaisia pakolaisia koskee kaksi kansainvälistä sopimusta: YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista sekä YK:n pakolaissopimus (engl. *Refugee Convention*). Yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista ei välttämättä kuitenkaan aina huomioida kaikissa maissa, kun käsitellään vammaisia turvapaikanhakijoita (Crock ym. 2013). Vammaisuus itsessään ei ole useinkaan syy hakea kansainvälistä suojelua, vaikka vammaiset ihmiset olisivat kokeneet väkivaltaa ja syrjintää vammaisuutensa vuoksi. Syrjintä ei myöskään riitä perusteluksi turvapaikan hakemiseen, vaan henkilöllä on oltava jokin muu vainoon johtanut syy, että hän voi hakea kansainvälistä suojelua. (Crock ym. 2013.) Euroopan Ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on määritellyt vammaiset henkilöt, seksuaalivähemmistöt ja romanit haavoittuviin ihmisryhmiin ihmisoikeusjärjestelmien näkökulmasta, koska näiden ryhmien jäsenet ovat usein sosiaalisesti ja taloudellisesti heikommassa asemassa verrattuna valtaväestöön. Lisäksi he kohtaavat ennakkoluuloja ja syrjintää, minkä vuoksi turvapaikkaprosessissa on huomioitava turvapaikanhakijoiden haavoittuvuus. (Heikkilä & Mustaniemi-Laakso 2019).

Euroopan Unionin (EU) vastaanottodirektiivin artikla 21 määrittelee alaikäiset, vammaiset, vanhuksat ja ihmiskaupan uhrat haavoittuvassa asemassa oleviksi ryhmiksi, joiden erityistarpeet on priorisoitava turvapaikkakäsittelyissä. Suomessa haavoittuvassa asemassa olevien erityistarpeita otetaan huomioon ja heidän tarpeitaan selvitetään yksilöllisesti (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 6§). Suomen turvapaikkaprosessissa lapsiperheet ja yksinhuoltajanaiset voivat kuitenkin olla paremmassa asemassa kuin vammaiset henkilöt, kuten Maahanmuuttoviraston (Migri) verkkoartikkeli osoittaa (Maahanmuuttovirasto 2020). Vammaiset turvapaikanhakijat ja pakolaiset unohdetaan herkästi, ja heidän tarpeensa jätetään huomioimatta viranomaisten ja jopa myös vammaisjärjestöjen taholta, kuten on käynyt esimerkiksi Isossa-Britanniassa (Roberts 2000; Harris 2010).

Vammaiset pakolaiset otetaan edelleen huonosti huomioon kansainvälisissä avustusjärjestöissä, pakolaisleireillä ja uudessa kohdemaassa CRPD:n ratifiointista huolimatta (Mirza 2014). Pakolaisleirit eivät edelleenkään ole useinkaan saavutettavia ja esteettömiä kaikille: lääkinnällistä ja kuntoutuksellista apua vammansa vuoksi ei ole useimmiten saatavilla ja kuuroille ei ole tarjolla viittomakielen tulkkausta. Muutamat pakolaisleirit ovat kuitenkin järjestäneet

kuuroille lapsille koulunkäyntimahdollisuuden joko perustamalla koulun pakolaisleiriin tai lähettämällä nämä lapset paikallisiin kuurojen kouluihin. (Crock ym. 2017; Mirza 2014; Youngs 2010.) Nämä erityisjärjestelyt ovat kuitenkin maailmanlaajuisesti harvinaisia. Vammaisten pakolaisten uudelleensijoittaminen pakolaisleireiltä uuteen kohtemaahan ei ole yksinkertaista, sillä vastaanottavat maat usein valikoivat vammaisia heidän lääkehoidostaan ja/tai kuntoutuksistaan aiheutuvien kustannusten perusteella sekä arvioivat sitä, onko tarvittavaa hoitoa saatavilla ja tarjottavissa kyseisessä vastaanottavassa maassa (Crock ym. 2013; Mirza 2014).

Viittomakieltä käyttävät kuurot edustavat myös kielellistä ja kulttuurillista vähemmistöryhmää, jolla on oma kulttuurinsa ja historiansa (ks. lisää Ladd 2003). On kuitenkin huomattava, että kaikki vammaiset, kuurot mukaan lukien, eivät välttämättä koe olevansa vammaisia. Viranomaisien tulisi kuitenkin ottaa vammaisuus huomioon tehdessään päätöksiä. (Crock ym. 2013: 754.) Intersektionaalisuuden näkökulmasta kuuro pakolainen voi edustaa samanaikaisesti monenlaisia toimijuuksia, kuten esimerkiksi kuurona elämistä (kieli- ja kulttuuriryhmässään), vammaisuutta, pakolaisuutta ja vähemmistöryhmän jäsenyyttä (Auliff 2021; Emery & Iyer 2021). Monissa konteksteissa, kuten sodassa, pakolaisuudessa tai maan heikossa sosioekonomisessa tilanteessa, kuurojen elinolosuhteita, tiedonsaantia ja toimintakykyä on vaikeutettu merkittävästi: (viittomakielistä) koulutusta ei ole useimmiten tarjolla, viittomakieliä ei arvosteta eikä kuurojen osallistuminen yhteiskuntaan ole esteetöntä. Kuurojen pakolaisten tunnistaminen pakolais- ja maahanmuuttotutkimuksissa on edelleen vähäistä.

Seuraavassa alaluvussa kuvaan Suomen turvapaikkamenettelyä ja sitä, millaisia erityispiirteitä ja ongelmia menettelyssä oli tutkimukseeni osallistuneiden kuurojen turvapaikanhakijoiden näkökulmasta. Erittelen myös lyhyesti, millaista keskustelua Suomessa on käyty kuuroista turvapaikanhakijoista.

2.2 Suomen turvapaikkamenettely

Yhdistyneiden Kansankuntien (YK) ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen¹¹ (1948) 14. artiklassa todetaan seuraavasti:

Jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa.

Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oikeus hakea kansainvälistä suojelua, mikäli hän kohtaa vakavia ihmisoikeusloukkauksia tai joutuu vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, poliittisen mielipiteen tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisensa vuoksi. Valtiot eivät ole kuitenkaan velvoitettuja tarjoamaan henkilölle turvapaikkaa, vaan turvapaikan saanti riippuu

¹¹ YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen (1948) julistus käännettynä suomen kielelle, <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish?LangID=fin>

kansallisvaltioiden omasta lainsäädännöstä (Puumala ym. 2019: 139–140). Suomi on kuitenkin sitoutunut useisiin kansainvälisiin oikeusjärjestelmiin ja poliittisiin järjestelmiin (Välimäki 2019: 18). Euroopan Unionin (EU) maissa on pyritty vahvistamaan EU:n sisäistä solidaarisuutta ja vastuunkantoa kehittämällä yhtenäistä turvapaikkapolitiikkaa, johon kuuluvat muun muassa turvapaikkamenettelyt, päätöksenteot ja vähimmäisvaatimukset turvapaikanhakijoiden vastaanotolle. Euroopan Unionin jäsenenä Suomen pakolaispolitiikka ja -lainsäädäntö on siten sidottu EU:n yhteiseen turvapaikkapolitiikkaan. (Lyytinen 2019: 18.)

Suomalainen turvapaikkamenettely¹² käynnistyy, kun turvapaikanhakija saapuu maahan ja ilmoittaa rajavartiostolle tai poliisille hakevansa turvapaikkaa Suomesta. Hakija rekisteröidään, hakijan perustiedot kirjataan ja lisäksi hänen sormenjälkensä sekä allekirjoituksensa tallennetaan. Ilmoittautumisen yhteydessä rekisteröidään hakijan äidinkieli (Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 616/2019, 6 §; Laki henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa 639/2019, 6 §). Hakijan äidinkielen rekisteröiminen voi tapahtua esimerkiksi passin perusteella, jolloin oletuksena usein on, että henkilön äidinkieli on hänen lähtömaansa valtakieli. Tämä havainto tuli esille vastaanottokeskuksen sosiaaliohjaajan haastattelussa (3.5.2016), kun hän kertoi, että rajalla erään kuuron turvapaikanhakijan oletettiin olevan arabiankielinen passin perusteella. Myöhemmin kyseinen turvapaikanhakija oli kutsuttu turvapaikkapuhutteluun, johon oli tilattu kuuleva arabian kielen tulkki. Turvapaikanhakijan kuurous paljastui vasta puhuttelutilanteessa.

Turvapaikan hakijalle kerrotaan prosessin alussa Suomen turvapaikkamenettelystä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Hakijalle annetaan Dublin-menettelyä¹³ ja Eurodac-järjestelmää¹⁴ koskeva ohjeistus hakijan ilmoittamalla äidinkielellä tai sillä kielellä, jota hänen voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän¹⁵ (Maahanmuuttovirasto 2018: 5). Tämän jälkeen turvapaikanhakija ohjataan vastaanottokeskukseen tai hakija etsii itse oman majoituksen muualta. Muutamat tutkimukseeni osallistujat kertoivat, että he olivat Suomeen saavuttuaan joutuneet istumaan ja odottamaan pitkään rajoilla. He eivät olleet ymmärtäneet, mistä ihmiset puhuivat, ja lopuksi heidät oli ohjattu busseihin, jotka veivät heidät vastaanottokeskuksiin.

Suomessa vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käytöraha, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ-

¹² Maahanmuuttovirasto <https://migri.fi/turvapaikan-hakeminen> (luettu 17.10.2022)

¹³ Dublin-menettely tarkoittaa vastuunmäärittämistä, joka velvoittaa EU-jäsenvaltioita käsittelemään turvapaikkahakemukset siinä maassa, jossa henkilöllä on perheenjäseniä, joka on myöntänyt henkilölle oleskeluluvan tai viisumin, johon henkilö on saapunut ensimmäisenä EU-maan ulkopuolelta (mukaan lasketaan Norja, Islanti, Sveitsi ja Liechtenstein) tai josta henkilö on aikaisemmin saanut turvapaikan. Maahanmuuttovirasto <https://migri.fi/milloin-hakemusta-ei-kasitella-suomessa-> (luettu 17.10.2022); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=HU> (luettu 18.10.2022)

¹⁴ Eurodac-järjestelmä on Euroopan Unionin komission ylläpitämä sormenjälkirekisteri, joka otettiin käyttöön vuonna 2003. Järjestelmän tavoitteena on estää kansainvälistä suoje-
lua koskevien hakemusten väärinkäyttö EU-maissa. Sisäministeriö 13.10.2003 <https://in-termin.fi/-/eu-landerna-borjar-anvanda-eurodac-systemet>

¹⁵ Ulkomaalaislaki 95 a § <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L6P95a>

ja opintotoiminta. Osallistuminen työ- ja opintotoimintaan on pakollista (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 13§, 29§.). Tutkimukseeni osallistujat eivät osallistuneet suomen kielen opetukseen vastaanottokeskuksissa puhekielisen opetuksen ja tulkkauksen puutteen johdosta. Vain parissa vastaanottokeskuksessa kuurot vapaaehtoiset opettivat kuuroille turvapaikanhakijoille suomalaista viittomakieltä ja vähän suomen kieltä.

Vastaanottokeskuksella on velvollisuus huolehtia tulkkauksesta tai kääntämisestä asiakkaan oikeuksia ja velvollisuuksia koskevista asioista, kuten sosiaali- ja terveystalvissa, sellaiselle kielelle, jota ”asiakkaan voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän” (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, §27). Vastaanottokeskuksien on lain (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 15§) mukaan annettava hakijalle tietoja muun muassa vastaanottopalveluista, vastaanottoon liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista sekä mahdollisuudesta oikeusapuun. Yhdelle tutkimukseeni osallistujalle oli toimitettu vastaanottokeskuksen tilauksesta tulkattu videoviesti, mutta kyseinen henkilö ei kuitenkaan ollut ymmärtänyt viittomaa viestiä.

Migri antoi 21.9.2017 vastaanottokeskuksille ohjeen oikeudellisesta neuvonnasta ja siitä, miten vastaanottokeskuksien tulee ohjata hakijoita oikeusavun piiriin ja tarjota hakijoille tietoa sekä turvapaikkapuhuttelusta että siihen liittyvistä käytännön asioista. Näistä seikoista hakijoita informoidaan tyypillisesti suullisesti, joko yksilöllisesti tai yleisissä infotapahtumisissa, ja lisäksi turvapaikanhakijoille jaetaan Migrin kirjallinen tiedote *Tietoa turvapaikanhakijalle*¹⁶ omakielisenä versiona. (Maahanmuuttovirasto 2018: 6.) Migrin sivuilta ei kuitenkaan löydy tiedotuksia viitotuilla kielillä, ja kuuroja hakijoita useimmiten informoidaan viittomakielen tulkin välityksellä paikan päällä.

Turvapaikanhakija odottaa vastaanottokeskukseen rekisteröityneenä, kun Migri tutkii ja selvittää turvapaikanhakijan henkilöllisyyden, maahantulon ja matkareitin. Migri selvittää myös, onko kyseisellä henkilöllä oikeutta hakea turvapaikkaa ja onko turvapaikkahakemus vireillä jossain toisessa Dublin III -sopimusta noudattavassa maassa, eli joko EU-maissa, Norjassa, Islannissa tai Sveitsissä. Jos selviää, että henkilöllä on hakemus vireillä toisessa maassa, henkilön hakemusta ei käsitellä Suomessa vaan hänet käännytetään vastuussa olevaan valtioon. Muussa tapauksessa Migri kutsuu turvapaikanhakijan turvapaikkapuhutteluun. Kutsussa hakijalle annetaan hakijan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä mahdollisesta kielitestistä kirjallinen ohjeistus ja selostus hänen äidinkielenään tai kielellä, jota hän ymmärtää. Näitä asioita käydään uudelleen läpi hakijan kanssa puhuttelun alussa tulkin avustuksella. (Maahanmuuttovirasto 2018: 15–17.) On kuitenkin huomattava, että vastaanottokeskukset eivät valmenna hakijoita puhuttelua varten (Maahanmuuttovirasto 2018: 6). Tutkimusaineistostani

¹⁶ Tiedote suomen kielellä <https://migri.fi/documents/5202425/6165225/Tietoa+turvapaikanhakijalle+%28fi%29>

tuli ilmi, että vieraiemassani vastaanottokeskuksissa kuulevat turvapaikanhakijat valmentavat itse toinen toisiaan ja jakavat kokemuksiaan siitä, mitä asioita turvapaikkapuhuttelussa kysytään ja mitä siinä tapahtuu. Tutkimukseeni osallistuvat kuurot turvapaikanhakijat olivat sen sijaan jääneet tästä yhteisestä keskustelusta pois viittomakielen tulkkauksen ja yhteisen kielen puutteen vuoksi.

Puhuttelussa turvapaikanhakijalla on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa, joka hakijan tulee itse järjestää paikalle. Migri järjestää tarvittaessa paikalle tulkin joko paikan päälle tai etäyhteyksin. Tutkimukseeni osallistujat eivät olleet saaneet viittomakielen tulkkausta etäyhteyksin, vaan he olivat saaneet tulkkausta paikan päällä. Tutkimukseeni osallistujat kertoivat myös, että tulkkeina olivat toimineet muun muassa kuuleva arabiankielinen tulkki, joka ei osannut viittoa, sekä kuurot ja kuulevat viittomakielen tulkit. Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) on lausunnossaan todennut, että kuurojen turvapaikanhakijoiden tulkkauspalvelu on järjestetty eriarvoisesti ja yhteisen kielen puuttuessa kuuron turvapaikanhakijan oikeusturva turvapaikkakuulustelussa on vaarassa (Ihmisoikeuskeskus 2018: 6). Migri on selvityksessään kertonut olevansa tietoinen muun muassa eri toimijoiden huolesta turvapaikkakuulustelujen tulkkauksen laadusta (Maahanmuuttovirasto 2018: 3). Migrin selvityksessä pohditaan kehittämiskohteita puhutun kielen tulkkaukseen ja turvapaikkapuhutteluun, kuten esimerkiksi tulkkauksen laadun ja oikeellisuuden systemaattista seurantaa sekä uuden teknologian hyödyntämistä (Maahanmuuttovirasto 2018: 99). Raportissa ei kuitenkaan mainita mitään viitottujen kielten tulkkauksesta. Migri antaa turvapaikkapäätöksen tiedoksi kirjallisena ja esimerkiksi lukutaidottomille henkilökohtaisesti paikan päällä Maahanmuuttovirastossa. Kielteinen päätös tulkataan henkilökohtaisesti ja hakijalle ilmoitetaan, että hänen täytyy joko poistua Suomesta tai hän voi valittaa päätöksestä hallinto-oikeuteen. (Maahanmuuttovirasto 2018: 40.) Myönteisen päätöksen kohdalla turvapaikanhakija saa joko 1) turvapaikan, eli pakolaisaseman, 2) toissijaisen suojelun tai 3) oleskeluluvan muulla perusteella, esimerkiksi työn, opiskelun tai perhesiteen perusteella. Myönteisen turvapaikkapäätöksen jälkeen hakija muuttaa kuntaan ja kunta vastaa hänen kotouttamispalveluistaan.

Suomessa oleskelulupa humanitaarisista syistä poistettiin lainsäädännöstä kokonaan toukokuussa 2016, minkä jälkeen kansainvälistä suojelua on saanut vain turvapaikan tai toissijaisen suojelun kautta (Lyytinen 2019: 20). Humanitaarisista suojelua koskevien säännösten kumoamisella Suomen hallituksen tavoitteena oli, ettei Suomeen saapuisi kohtuuttoman suuri määrä hakijoita verrattuna muihin EU:n jäsenmaihin. Hallitus myös vetosi toissijaisen suojelun edellytysten tarkentamisen tarpeeseen. (Pirjatanniemi ym. 2021: 76). Nämä linjaukset voivat kohdistua erittäin haavoittuviin ihmisryhmiin, kuten esimerkiksi vammaisiin, kuurot mukaan lukien. Kansalaisyhteiskunta on kritisoinut näitä linjauksia ja vaatinut inhimillisempää turvapaikkapolitiikkaa (Lyytinen 2019: 20). Ulkomaa-laislakiin on tehty muutoksia ja parannuksia, jotka kohdistuvat viranomaisien koulutukseen, hakijan kuulemiseen ja oikeusapuun, joilla kaikilla on merkitystä kansainvälistä suojelua hakeville ja saaneille (ks. Pirjatanniemi ym. 2021). Päätös kansainvälistä suojelua koskevaan hakemukseen on tehtävä kuuden kuukauden

kuluessa hakemuksen jättämisestä uuden ulkomaalaislain 98 a §:n tultua voimaan 20.7.2018 (Maahanmuuttovirasto 2018: 49). Vielä vuonna 2015 jätettyihin hakemuksiin liittyvät turvapaikanhakijoiden päätökset pyrittiin tekemään vuonna 2017 (Maahanmuuttovirasto 2018: 48).

Kuuroja turvapaikanhakijoita ei ollut Vammaisfoorumin ja Hilma-verkoston yhteisen lausunnon (2016) mukaan huomioitu riittävästi Suomen vastaanottojärjestelmässä. Lausunnon julkistamisen jälkeen Migri päätti maaliskuussa 2016 sijoittaa kuurot turvapaikanhakijat yhteen vastaanottokeskukseen Helsingissä, jota kaupunki itse ylläpitää. Ongelma on kuitenkin jatkunut, sillä kuuroja turvapaikanhakijoita ei edelleenkään aina sijoiteta ja keskitetä samaan vastaanottokeskukseen (ks. Kuurojen Liitto, lausunto sisäministeriölle 16.10.2020). Uudessa lausunnossa (Kuurojen Liitto 2020) painotettiin, että kuuroille turvapaikanhakijoille tulisi järjestää suomalaisen viittomakielen kieliopintoja Kuurojen kansanopistossa minimissään kuusi kuukautta, ennen kuin heidät kutsutaan turvapaikkapuhutteluun. Tätä suositusta perusteltiin sillä, että osa kuuroista on kiellettömiä ja heidän lähtömaansa viittomakielen taito on heikko, mistä syystä heidän on hyvin haasteellista tulla ymmärretyksi turvapaikkapuhuttelussa.

2.3 Monikielisyys kuurojen yhteisöissä

Tässä luvussa tarkastelen monikielisyyttä sosiolingvistiikan viitekehyksessä ja sen tutkimusalueita viitotuissa ja puhutuissa kielissä, minkä jälkeen käsittelen monikielisyyteen liittyvää kielellisten ja semioottisten resurssien käyttöä. Lopuksi esittelen kansainvälistä viittomista (engl. *International sign*), jonka nähdään kuuluvan kielikontaktien tutkimukseen – yhteen viitottujen kielten sosiolingvistiikan ydinalueeseen (Adam 2012; Kusters & Lucas 2022).

Sosiolingvistiikka tutkii kielen ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Sosiolingvistiikassa kieli paitsi nähdään sitä myös kuvataan sosiaalisena ilmiönä, ja tieteenalalla selvitetään kielenkäyttöön liittyvää vaihtelua ja muuttumista yhteiskunnassa (Nuolijärvi 2000). Sosiolingvistisen tutkimuksen keskeisiä tarkastelun kohteita ovat muun muassa monikielisyys, kieliä koskevat asenteet ja käsitykset, kielellinen variaatio ja kielelliset repertuaarit sekä kielen funktiot vuorovaikutuksessa (Nuolijärvi & Lappalainen 2020). Viitottujen kielten sosiolingvistisessä tutkimuksessa tarkastelun kohteet ovat samoja, joskin sen ydinalueita ovat kaksi- ja monikielisyys, kielikontaktit, variaatio, kielipolitiikka ja -suunnittelu sekä kieliasenteet ja diskurssit. Näissä tutkimuksissa nousevat useimmiten esille myös kuurous käsitteenä, viittojen (kuurojen ja kuulevien viittomakielisten) kompleksiset multimodaaliset kielikäytännöt, viitottuja kieliä koskevat kieliasenteet sekä kieli-ideologiat (tästä lisää luvussa 2.3.2), kuten esimerkiksi kysymys siitä, mitkä viittomat määritellään kuuluviksi ns. oikeisiin kieliin. (Kusters & Lucas 2022.) Kieliasenteella tarkoitetaan kielen ja kielenkäytön sosiaalista arvottamista yhteiskunnassa. Viitotuissa kielissä termillä viitataan usein myös kielihäpeään (ks. Piller, 2017) ja puhuttujen kielten paremmuuteen. (Ks. lisää Haualand & Holmström, 2019; Krausneker, 2015; tästä lisää luvussa 2.3.2.) Historiallisesti viittomakielen

tutkijat ovat pyrkineet todistamaan, että viittomakielet ovat ns. oikeita kieliä (engl. *real languages*), ja he ovat erottaneet viittomat ja eleet toisistaan. Nämä pyrkimykset ovat olleet tarkoitukseltaan hyviä, joskin eleet ovat luonnollisesti myös osa viitottua (ja puhuttua) kieltä (Kusters & Lucas 2022: 90).

Monikielisyys viittaa monessa kontekstissa kielenkäyttäjän kykyyn ja taitoon käyttää montaa eri nimettyä kieltä, tai kieliyhteisöön, jossa käytetään montaa eri kieltä. Suomessa puhuttujen kielten määrä on monikertaistunut globaalien muuttoliikkeiden myötä, mutta myös viittomakielten määrä on kasvanut (ks. Sivunen & Juva 2021). Länsimaalaiset viittomakieliset kuurot ovat lähes poikkeuksetta kaksi- tai monikielisiä, koska he useimmiten hallitsevat asuinmaansa valtakielisiä viitottujen kielten lisäksi, kuten esimerkiksi viittomakieliset kuurot Suomessa (ks. Rainò 2021). Lisäksi he usein osaavat myös muita vieraita kirjoitettuja, puhuttuja ja/tai viitottuja kieliä.

Monikieliset usein kieleilevät (engl. *translanguaging*) vuorovaikutustilanteissa käyttäen eri kieliä ja modaaliteetteja (kuten esimerkiksi viitottua, puhuttua tai kirjoitettua kieltä) limittäin ja rinnakkain (Garcia & Wei 2014; Holmström & Schönström 2017). Ihmiset eivät kuitenkaan käytä vuorovaikutuksessa pelkästään nimettyjä kieliä, vaan yhteisymmärryksen rakentumiseen vuorovaikutuksessa kuuluvat erilaiset resurssit, kuten esimerkiksi eleet, osoitukset, kuvat, piirtäminen ja kulloinenkin ympäristö. Näiden resurssien käyttö limittäin ja samanaikaisesti on aina ollut normi puhekielisessä vuorovaikutuksessa (Streeck, Goodwin & LeBaron 2011: 4; Bateman, Wildfeuer & Hiippala 2017) ja viitotuissa kielissä (Kusters, Spotti ym. 2017). Viitotuissa kielissä kielikontaktit puhuttuun kieleen näkyvät esimerkiksi sormiaakkostamisessa ja huulion käytössä osana viittoman tuottamista. Resurssien käyttö vuorovaikutuksessa kuitenkin vaihtelee ajasta, paikasta ja kulttuurista riippuen. Näitä edellä mainittuja resursseja kutsutaan myös semioottisiksi repertuaareiksi, ja ne ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat tilannekohtaisesti vuorovaikutuksessa (Blommaert & Backus 2013; Canagarajah 2021; Kusters, Spotti ym. 2017). Erilaisten semioottisten repertuaarien käyttö ja kielten oppiminen ei kuitenkaan ole kaikille kuuroille tasapuolisesti mahdollista muun muassa sosioekonomisten syiden vuoksi (Moriarty & Kusters 2021: 3).

Kansainvälisen liikkuvuuden myötä kuurot viittomakieliset ympäri maailmaa tapaavat toisiaan eri tapahtumissa ja tilaisuuksissa. Näissä tilaisuuksissa kuurot viittomakieliset pystyvät kommunikoimaan toistensa kanssa melko helposti, vaikka he eivät jaa yhteistä viitottua kieltä (Mesch 2010; Quinto-Pozos & Adam 2015). Tämä kommunikointimenetelmä tunnetaan kansainvälisenä viittomisena. Kansainvälisen viittomisen tarkka kuvailu ja määrittely on edelleen hankalaa ja monimutkaista, vaikka kielitieteelliset tutkimukset kansainvälisen viittomisen kieliopillisista piirteistä ja kansainvälisen viittomisen statuksesta alkoivat 1990-luvun puolivälistä lähtien (ks. esim. Webb & Supalla 1994; Supalla & Webb 1995; Allsop, Woll & Brauti 1995). Kansainvälisen viittomisen kielikäytänteitä ja ideologiaa on tutkittu myös sosiolingvistiksessä ja (kieli)antropologisessa tutkimuksessa (ks. Green, 2014; Hiddinga & Crasborn 2011; Kusters 2020, 2021; Moriarty & Kusters 2021; Whynot 2016; Rosenstock & Napier 2016). Keskustelut siitä, onko kansainvälinen viittominen ns. oikeaa kieltä, on toistunut

akateemisissa konteksteissa ja teksteissä (ks. esim. Whynot 2016; Hansen 2016; Rosenstock & Napier 2016). Joidenkin tutkijoiden mukaan kansainvälinen viittominen ei täytä kieleen liittyviä kriteereitä ja määritelmiä, sillä kansainvälisellä viittomisella ei ole maantieteellistä kielenkäyttöaluetta tai syntyperäisiä kielenkäyttäjiä (Green 2014; Hansen 2016; Whynot 2016).

Kansainvälinen viittominen on saanut vahvoja vaikutteita länsimaisista viittotuista kielistä, kuten brittiläisestä ja amerikkalaisesta viittomakielestä (Whynot 2016). Kansainvälistä viittomista käytetään ja sitä kehitetään eniten eurooppalaisissa ja länsimaalaisissa konteksteissa, mutta nykyään yhä enemmän myös sosiaalisessa mediassa ja etäyhteyksin. Viittomakielen tutkijat ja tulkit De Wit, Crasborn ja Napier (2021) vahvistavat tämän, sillä heidän mukaansa kansainvälisen viittomisen tulkkausta on käytetty eniten eurooppalaisissa konteksteissa, joissa kuurot viittomakieliset osallistuvat erilaisiin kansainvälisiin tapahtumiin. Näissä konteksteissa kansainvälinen viittominen on useimmiten konventionaalista, eli siinä käytössä ovat ns. yhteisymmärryksessä valitut, tiettyyn kontekstiin sopivat lainaviittomat (Mesch 2010). Kusters (2021) sen sijaan käyttää käsitettä *multilingua franca* määritellessään kansainvälisen viittomisen ja amerikkalaisen viittomakielen käyttöä kuurojen kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Kansainvälisessä viittomisessa on kuitenkin alueellista variaatiota. Esimerkiksi ns. eurooppalaista kansainvälistä viittomista ei välttämättä ymmärretä hyvin Aasiassa. (Whynot 2016.) Kansainvälisen viittomisen on todettu liittyvän usein valkoisten ja eurooppalaisten kielikäytänteisiin, sillä viittominen sisältää länsimaalaisia kulttuurisia elementtejä, jotka voivat olla vieraita niille, joilla on eri kieli- ja kulttuuritausta (Kusters 2021: 405; Sivunen 2019; Whynot 2016). Kansainvälisten viittomien taito liittyy usein viittojen etuoikeuksiin, liikkuvuuteen ja kielitaitoihin (engl. *literacies*) (Ilkbaşaran 2015).

Kansainvälisissä kohtaamisissa viittotuissa vuorovaikutustilanteissa viittajat kalibroivat (engl. *calibrating*) eli säätelevät omaa viittomistaan ja viestiään vastaanottajalle sopivaksi yhteisymmärryksen rakentamiseksi (Moriarty & Kusters 2021). Vuorovaikutustilanteissa hyödynnetään viittomakielen kieliopillisia rakenteita, ikonisia ja visuaalisia elementtejä, semioottisia resursseja, kuten eleitä ja osoittamista, sekä eri modaliteetteja, kuten kirjoittamista ja sormiaakkostamista (Crasborn & Hiddinga 2015; Hiddinga & Crasborn 2011; Woll & Adam 2012, Moriarty & Kusters 2021). Edellä mainittujen keinojen hyödyntämistä kuvaillaan myös englanninkielisellä käsitteellä *cross-signing*, joka tarkoittaa sitä, vuorovaikutustilanteen osapuolet neuvottelevat yhteisymmärryksen rakentamiseksi kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa yhteisen kielen puuttuessa (Zeshan 2015). Vuorovaikutustilanteen kontekstilla ja ympäristöllä on myös merkitystä yhteisymmärryksen rakentumiseen (Hiddinga & Crasborn 2011; Sivunen & Tappio 2019).

On kuitenkin todettava, että monikielisyys kuurojen viittotuissa yhteisössä on marginaalista, koska monien kuurojen ihmisten pääsy koulutukseen, yhteiskunnallisiin toimintoihin ja työelämään on rajoitettu ja/tai estetty heidän vammaisuutensa (kuurous) vuoksi (ks. Hualand & Allen 2009; WHO 2011). Monikielisyys nähdään edelleen ongelmana nykypäivän länsimaisissa yhteiskunnissa,

esimerkiksi alkuperäiskansoja ja vähemmistökielten käyttäjiä on pakotettu tai yhä pakotetaan käyttämään valtakieltä (Blommaert, Leppänen & Spotti 2012; Jantunen & Rainò 2022). Viittomakielet ovat uhanalaisia vähemmistökieliä ja keskusteltaessa vähemmistökielistä keskustellaan väistämättä myös kieli-ideologisista kysymyksistä, kuten yksilön identiteettiin, statukseen ja kieleen liittyvistä konstruktioista (ks. lisää Laihonen & Halonen 2019). Näihin teemoihin kuuluvat myös kielikäsitteet, joista tarkastelen alaluvussa 2.3.2.

2.3.1 Vuorovaikutukselliset haasteet ja kielellinen haavoittuvuus viitotuissa kielissä

Maahanmuuttokonteksteissa uudessa vastaanottavassa maassa vuorovaikutustilanteet viranomaisten kanssa ovat usein haasteellisia yhteisen sujuvan kielen puuttuessa (ks. esim. Blommaert 2010; Maryns 2014; Smith-Khan 2017a, 2017b) ja traumaattiset kokemukset voivat vaikeuttaa vuorovaikutuksen kulkua (Busch 2022). Kuurot turvapaikanhakijat ovat sosioekonomisen asemansa vuoksi jo lähtökohtaisesti heikossa asemassa ja alttiita tilanteisiin, joissa on haasteita kielellisen epäsymmetrisyyden ja kielellisen haavoittuvuuden vuoksi. Tarkastelen näitä ilmiöitä multimodaalisen vuorovaikutustutkimuksen viitekehyksessä. Multimodaalisuus on käsitteenä ja tutkimuskohteena laaja, ja sitä on lähestytty eri tieteenaloilla erilaisia teoreettisia ja metodologisia lähestymistapoja hyödyntäen (Kääntä & Haddington 2011: 13).

Vuorovaikutus on tärkeä ja luonnollinen osa ihmisten sosiaalista toimintaa. Kaikki vuorovaikutustilanteet ovat multimodaalisia, eli keskustelijat hyödyntävät kulloisessakin vuorovaikutusympäristössä olevia erilaisia kielellisiä, kehollisia ja materiaalisia keinoja yhteisymmärryksen rakentamiseen, toimintaan ja osallistumiseen. Vuorovaikutustilanteiden kontekstia ymmärretään multimodaalisessa vuorovaikutustutkimuksessa hieman laajemmin, sillä analyysissä tarkastellaan myös muita vuorovaikutuksen aineksia, kuten ympäröivää fyysistä ja materiaalista tilaa, vuorovaikutustilanteen osallistujia ja heidän sosiaalisia suhteitaan (Kääntä & Haddington 2011: 22–23). Multimodaalisella vuorovaikutustutkimuksella tarkastellaan myös sitä, miten ihmisten valitsemat ja käyttämät kommunikointikäytännöt ilmentävät yhteiskunnallisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia diskursseja (Goodwin & Goodwin 1986). Vuorovaikutuksen analyysissä onkin aina huomioitava sen kulttuurinen konteksti (Moerman 1988).

Multimodaalisessa vuorovaikutuksessa käytettävät materiaaliset ja ei-materiaaliset resurssit, kuten esimerkiksi eleet, katseet, kehon asennot, esineet, tilat ja kuvat, määritellään myös semioottisiksi resursseiksi. (Jewitt 2008, 2004; Kress & van Leeuwen 2001; Norris 2013.) Näitä edellä mainittuja resursseja käytetään useimmiten yhtä aikaa (Goodwin 2000: 1489), mikä on aina ollut normi kaikessa vuorovaikutuksessa (Streeck ym. 2011: 4; Bateman ym. 2017). Semioottisia resursseja käytetään toistuvasti vuorovaikutuksessa, ja resurssit muuttuvat repertuaareiksi (Canagarajah 2021: 210). Jotkut semioottiset repertuaarit ovat pysyviä ja jotkut väliaikaisia ja dynaamisia (Blommaert & Backus 2013). Semioottisten resurssien käyttö vuorovaikutuksessa kuitenkin riippuu paljolti muun muassa

kulloisestakin vuorovaikutustilanteesta ja keskustelijoiden taustoista sekä sosiaalisesta ja institutionaalaisesta toimijuudesta (Norris 2004: 78–94).

Monet vuorovaikutustutkimukset osoittavat, että yhteisymmärryksen rakentuminen eleiden ja erilaisten multimodaalisten keinojen avulla tapahtuu ”ilman suuria ponnistuksia” (Kääntä & Haddington 2011: 24). Vuorovaikutuksellisia haasteita ja kielellistä haavoittuvuutta kuitenkin ilmenee ja esiintyy joissakin keskusteluissa (ks. lisää Paananen ym. 2023). Kielellinen epäsymmetrisyys vuorovaikutuksessa on yksi osa kielellistä haavoittuvuutta. Kielellinen epäsymmetrisyys tarkoittaa sitä, että keskustelijoiden edellytys tasapuoliseen vuorovaikutukseen on horjunut, sillä keskustelijoilla ei ole käytössään keskenään samanlaisia semioottisia resursseja ja vuorovaikutuksellisia keinoja. Syitä epäsymmetriseen vuorovaikutukseen ovat esimerkiksi keskustelijoiden 1) heikko ja vamman seurauksena vahingoittunut kielitaito (esim. aivovammat), 2) erilaiset kielitaidon tasot (engl. *pursued linguistic skills*) ja 3) erot kognitiivisessa kehityksessä (Leskelä & Lindholm 2012). Lisäksi muut seikat, kuten esimerkiksi aistit (Kusters 2017), tunnetilat (Heritage & Clayman 2010) sekä valta ja tieto (Stevanovic 2016) voivat horjuttaa vuorovaikutusta. Blommaert, Collis ja Slembrouck (2005: 213) toteavat, että myös ympäristö, kuten instituutio, voi aiheuttaa epäsymmetrisyyttä. Kielellinen epäsymmetrisyys vuorovaikutuksessa on kuitenkin tilanteinen, dynaaminen ja neuvoteltavissa (Leskelä & Lindholm 2012: 16).

2.3.2 Kielikäsitukset viitotuissa kielissä

Kieli on tärkeä osa jokaisen ihmisen elämää, koska kielellä ihminen ajattelee, ilmaisee itseään ja on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kieli on myös tärkeä osa kulttuuria, yhteiskuntaa ja yhteisöä. Kielentutkijat muun muassa lingvistisen antropologian ja sosiolingvistiikan aloilta ovat kiinnostuneita tutkimaan kieliä ja niitä koskevia käsityksiä (ks. esim. Blommaert (toim.) 1999; Blommaert 2010; Kroskirty 2000; Schiefelin, Woolard & Kroskirty (toim.) 1998). Nämä tutkimukset kuuluvat kieli-ideologioiden tutkimuskenttään, joka itsessään on laaja. Kieli-ideologioiden tutkimus keskittyy muun muassa kieleen ja kielenkäyttöön liittyviin käsityksiin, kuten siihen, miten kieli ymmärretään (Irvine & Gal 2000: 35; Woolard 1998: 9). Keskustelut ja tutkimukset siitä, mitä *kieli* on ja miltä sen pitäisi näyttää ja kuulostaa ja milloin se on vaikkapa hyväksyttävää ja ymmärrettävää, ovat luonteeltaan kieli-ideologisia (ks. esim. ja lisää Dufva ym. 2011; Jantunen & Rainò 2022; Kusters ym. 2020: 12; Kusters & Lucas 2022: 90; Mäntynen ym. 2012). Mäntynen ja muut tutkijat (2012: 327–328) valottavat, että kieli-ideologian käsite on moniulotteinen ja se määritellään tutkimuksissa eri tavoin. Kieli-ideologioilla voidaan tarkoittaa kielikäsitteitä kielenkäytöstä tai kielen luonteesta ja sen olemassaolosta tai ”sosiaalisten ja kielellisten suhteiden käsityksistä muodostuvaa kulttuurista järjestelmää” (Mäntynen ym. 2012: 328). Käsitteet, kuten kieli-ideologia ja kielikäsitteet, ovat useimmiten päällekkäisiä, ja niiden erottaminen toisistaan voi olla vaikeaa, mutta Mäntynen, Tapionkaski ja Pietikäinen (2018: 131) näkevät kielikäsitteiden olevan jossain määrin yksilöllisiä, ja heidän mukaansa kieli-ideologiat ovat yhteisöllisiä.

Määttä (2020: 250) nimittää kieli-ideologiaa kielinäkemykseksi, sillä se on muidenkin kuin kielentutkijoiden ymmärrettävissä. Määttä toteaa, että asioimis- ja oikeustulkauksissa kieli-ideologiat eli kielinäkemykset ovat usein ”yksipuolistavia ja yksioikoistavia” (emt.: 252). Hän tarkoittaa sitä, että vuorovaikutustilanteet ovat epäsymmetrisiä ja kielellinen tasa-arvo on horjuvaa, koska kaikille osallistujille ei ole jaettu tasapuolisesti tietoa sekä mahdollisuutta osallistua. Asioimis- ja oikeustulkauksessa viranomaisten kielinäkemykset ovat Määttän (2020: 255–261) mukaan ongelmallisia, koska viranomaiset eivät useimmiten ymmärrä kielenpuhujan monikielisyyttä. Hänen äidinkieltänsä ei välttämättä vastaa kieltä, jonka hän on itse ilmoittanut, vaan henkilö voi käyttää kieltä ns. *lingua francana*.

Keskityn väitöstutkimuksessani erityisesti ihmisten liikkuvuuteen ja globalisaation viitekehyksiin, ja tarkasteluni kohteena ovat muun muassa kielelliset resurssit ja kielellinen epätasa-arvoisuus (engl. *inequality*) maahanmuuttokontekstissa (ks. Blommaert 2010) sekä kielenkäyttäjien omat kokemukset ja käsitykset omasta kielestään ja kielikäytännöistään (ks. esim. Busch 2017; Pietikäinen 2012) vähemmistökielten, kuten viittomakielten, näkökulmasta (ks. Jantunen & Rainò 2022; Laihonen & Halonen 2019).

Nojaan tutkimuksessani Mihail Bakhtinin dialogiseen kielikäsitteeseen (Bakhtin 1981, 1986), jossa kieli nähdään luonteeltaan dynaamisena, eli toimintana, tekona tai tapahtumisena (Dufva ym. 2011). Kielenkäyttö vaihtelee tilanteittain, ja tämä kielen vaihtelu eli heteroglossia korostuu juuri dialogisessa kielikäsitteessä (Hymes 1974; Bakhtin 1981). Kielikäsitteiden nähdään olevan kollektiivista eli sosiaalista ja vuorovaikutuksellista toimintaa (Varis 2012: 27–32). Kielikäsitteet ovat myös kompleksisia, ja ne muokkautuvat muun muassa vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Barcelos & Kalaja 2011: 285–286).

Länsimaisissa yhteiskunnissa kielet ovat nimettyjä historiallisista, poliittisista ja yhteiskunnallisista syistä (Gal 2006) ja keskustelut nimetyistä (valta)kielistä ovat vahvistuneet globalisaation myötä (ks. Blommaert 2010). Länsimaisten yhteiskuntien maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka heijastaa yhteiskunnallisia kieliin liittyviä arvoja esimerkiksi kielikoulutuksessa (Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2019) ja turvapaikkaprosessissa (ks. Blommaert 2009; Maryns 2014) sekä kansalaisuuden saamisessa (ks. Kansalaisuuslaki 359/2003). Näissä konteksteissa korostuvat nimettyjen kielten (Gal 2006) opettaminen, oppiminen ja osaaminen. Useimmiten yksilö ja yhteisö nimeää ”oman kielensä” tai ”äidinkieltänsä” puhuessaan muun muassa identiteetistään ja statuksestaan yhteiskunnassa (Laihonen & Halonen 2019). Kuurot ihmiset ympäri maailmaa eivät välttämättä nimeä omaa viitottua kieltään, vaan kuvailevat omaa kieltään ja omia kielikäytännöitään toiminnaksi, kuten käyttämällä kielestään ilmaisuja ’viittominen’ (Kusters & Sahasrabudhe 2018), ’kuuro arabia’ (Hendriks 2008), ’viittoa’ tai ’*natural sign*’ (Green 2014) ja ’*making hands*’ (Hou 2016). Yhteiskunnan kielteiset diskurssit kuuroja ihmisiä ja viitottuja kieliä kohtaan vaikuttavat yksilön (ja yhteisön) kielikäsitteisiin kielteisesti (Kusters ym. 2020), mikä näkyy muun muassa kielihäpeänä (engl. *language shaming*, Piller 2017; Haualand & Holmström 2019). Viitotut kielet ovat kautta aikojen kamppailleet olemassaolostaan ja asemastaan yhteiskunnissa, ja Suomessa kansalliset viittomakielet kohtaavat edelleen kielteisiä

asenteita, erityisesti lääketieteessä ja koulutusjärjestelmässä ja yleisemmin yhteiskunnallisissa diskurssissa (Hisayo ym. 2021: 36; Jantunen & Rainò 2022). Suomessa oralismi, eli puheopetukseen painottuva menetelmä kuurojen kouluissa 1800-luvun loppupuolelta noin 1970-luvulle asti, ja siihen liittyvä asennekasvatus kuurojen kouluissa on vaikuttanut kielteisesti kuurojen suhtautumiseen viittomakieliin (Hisayo ym. 2021: 34–38). Oralismiin perustuva opetus on edelleen käytössä ympäri maailmaa (Haualand & Allen 2009).

Viittomakielen tutkijat Jantunen ja Rainò (2022) toteavat artikkelissaan, että tämän päivän kielentutkimuksessa on edelleen käsityksiä siitä, että kieli hahmotetaan äänellä tuotettuna puheena, jossa voi olla lisänä eleitä. Nämä yleiset käsitykset kielistä kielentutkimuksen kentällä ylläpitävät ja ohjaavat yhteiskunnan kielikäsitteitä ja marginalisoivat viittomakieltä, mikä puolestaan horjuttaa viittomakielisten identiteettiä ja toimintakykyä. Viittomakielet ovat vähemmistökieliä, ja ne ovat myös usein muita kieliä yhteiskunnallisesti heikommassa juridisessa asemassa (ks. esim. Hoyer 2012). Viitotut kielet ovat myös nuoria kieliä ja täten myös uhanalaisia kieliä. Nimettyjä viitottuja kieliä on yritetty ja yritetään tunnustaa lainsäädännössä eri puolilla maailmaa (ks. esim. De Meulder, Murray & McKee (toim.) 2019). Suomessa esimerkiksi kansalliset viittomakielet on mainittu Suomen perustuslaissa (731/1999) ja viittomakielilaisissa (359/2015). Nämä lait eivät kuitenkaan suoraan velvoita viranomaisia. Esimerkiksi perusopetuslaissa (628/1998) opetuskielenä “voi olla myös saame, romani tai viittomakieli”. Ainoastaan laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) tarjoaa kuuroille ihmisille oikeuden käyttää viittomakieltä. Haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä, kuten esimerkiksi kuuroilla turvapaikanhakijoilla, jolla on esimerkiksi heikko kielitaito lähtömaan ja kohdemaan viitotussa ja kirjoitetussa kielessä, voi olla erilainen käsitys omasta kielestään ja/tai kielikäytännöstään. He saattavat kokea uudessa vastaanottavassa maassa häpeää omasta aiemmasta kielestään ja kielikäytännöstään sekä tunnistaa vaatimuksia uuden kielen omaksumisesta ja oppimisesta (ks. Blommaert 2010). He eivät myöskään välttämättä osaa vaatia omia kielellisiä oikeuksiaan. He ovat kuitenkin tosiasiallisesti vieläkin heikommassa asemassa kuin Suomessa oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat tai kuurot Suomen kansalaiset. Kuuroilla turvapaikanhakijoilla ei ole esimerkiksi oikeutta Kelan järjestämään tulkkauspalveluun, koska heillä ei ole vakituista kotikuntaa Suomessa (ks. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010, 2§; Kotikuntalaki 201/1994).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Lingvistinen etnografia metodologiana

Tässä luvussa esittelen ensiksi etnografiaa tutkimusotteena ja sen jälkeen lingvististä etnografiaa, joka on väitöskirjani metodologinen lähestymistapa.

Etnografia ymmärretään perinteisesti koko tutkimusprosessia ohjaavana ja sitä määrittelevänä tutkimusotteena, joka perustuu empirialle (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014). Tällä holistisella lähestymistavalla tutkija pyrkii ymmärtämään ja kuvaamaan yksilön tai yhteisön toimintaa, kieleen liittyviä käsitteitä ja kielenkäyttöä sekä tulkintoja omasta toiminnastaan ja ympäristöstään (Heller, 2008; Pitkänen-Huhta, 2011). Etnografia ymmärretään ja määritellään eri tieteenaloilla ja yksittäisten tutkijoiden näkemyksissä eri tavoin riippuen siitä, mikä on tutkimuksen tarkoitus ja tavoite (Lappalainen 2007: 9; Hakala & Hynninen 2007). Etnografian epistemologinen perusta on hermeneutiikassa, mikä tarkoittaa sitä, että tieto syntyy vuorovaikutuksessa tutkijan ja tutkimukseen osallistujien välillä ja tieto on aina kulttuurisidonnaista (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014: 14). Pitkänen-Huhta (2011: 93) kiteyttää, minkälaista etnografia parhaimmillaan voi olla: ” – tarina, jonka tutkija kertoo, mutta tutkittavien ehdoilla ja tutkittavien kanssa yhdessä kokien”. Tässä väitöskirjatutkimuksessa pyrin kertomaan kuurojen turvapaikanhakijoiden tarinan ja heidän kokemuksiaan suomalaisesta turvapaikkaprosessista, jota olen ollut mukana seuraamassa tutkimukseeni osallistuvien ehdoilla – paitsi kuudessa eri vastaanottokeskuksessa ympäri Suomea myös kuurojen kansanopistossa ja tutkimukseeni osallistujien uusissa kodeissa.

Etnografian tavoitteena on tutkimuskohteen kokonaisvaltainen ja syvälinen ymmärtäminen ja kuvaaminen tutkijan pitkäaikaisen paneutumisen, havainnoinnin ja osallistumisen avulla (Pitkänen-Huhta 2011: 88–98). Etnografiassa käytetään laadullisia tutkimusmenetelmiä, kuten osallistuvaa havainnointia kenttätutkimuksessa (Lehtonen & Pöyhönen 2020). Hammersleyn (1994) mukaan

etnografiaa kuvaavat parhaiten käsitteet luonnollisuus, ymmärtäminen ja löytäminen. Hän tarkoittaa sitä, että 1) aineisto on kerätty luonnollisessa ympäristössä, 2) tutkijoiden on ymmärrettävä tutkimuskohteen historiallista ja kulttuurista kontekstia, jonka varassa yksilö tai yhteisö toimii, ja 3) tutkija lähestyy tutkimuskohdetta ilman ennakkoluuloja ja asenteita sekä ilman tarkkoja tutkimuskysymyksiä. Voi toki pohtia, kuinka luonnollinen ympäristö vastaanottokeskus todellisuudessa on.

Vastaanottokeskusten kustannuksista vastaa valtio, ja maahanmuuttovirasto ohjaa, suunnittelee ja valvoo vastaanottokeskusten toimintaa. Maahanmuuttovirasto päättää myös vastaanottokeskusten perustamisesta ja lakkauttamisesta. Vastaanottokeskukset voivat olla julkisten tai yksityisten perustamia, ja niiden tulee noudattaa Maahanmuuttoviraston ohjeita, ja niissä tarjotaan vain välttämättömiä ja kiireellisiä palveluja, kuten sosiaali- ja terveyspalveluja. Järjestelmällinen vastaanottokeskustoiminta on Suomessa melko nuorta. Suomen Punainen Risti perusti ensimmäiset varsinaiset vastaanottokeskukset vasta 1990-luvun alussa (Etelävuori n.d.). Lisäksi on muistettava, että vastaanottokeskukset ovat keskenään erilaisia toimintakulttuureineen ja sääntöineen. Tutkimusympäristönä etnografisessa mielessä vastaanottokeskus on kuitenkin luonnollinen, sillä tutkimus ei pohjautu koeasetelmaan tai simuloituihin tilanteisiin.

Etnografiassa tutkija on läsnä erilaisissa sosiaalisissa toiminnoissa kentällä ja käyttää erilaisia aineistokeruumenetelmiä, kuten esimerkiksi muistiinpanoja, kenttäpäiväkirjoja, valokuvia, videomateriaalia ja haastatteluja. Etnografista tutkimusta voidaan tehdä monella eri tavalla, mutta niitä yhdistää usein pitkäkköitä kenttätutkimukset, kokonaisvaltaiset analyysit, tiheät kuvaukset, aineiston triangulaatio, tutkijanposition reflektointi, tutkimustulosten monipuolinen levittäminen ja tutkittavan yhteisön voimaannuttaminen tai osallistaminen (Lehtonen & Pöyhönen 2020: 350).

Väitöskirjatutkimukseni strategia on monipaikkainen (engl. *multi-sited*) etnografia (Hirvi & Snellman 2012; Marcus 1995, 2009). Etnografinen tutkimus tapahtuu Marcusin (1995) mukaan harvoin vain yhdessä paikassa ja yhdessä kontekstissa, ja tutkittava ilmiö liikkuu usein tutkittavien mukana paikasta ja kontekstista toiseen. Falzon (2009: 1–2) täsmentää tätä vielä tarkemmin ja avaa, että monipaikkaisessa etnografisessa tutkimuksessa tutkijat seuraavat yksilön tai yhteisön yhteyksiä, osallistumista ja suhteita muihin tiloihin. Kuvaan monipaikkaisen etnografisen tutkimuskenttäni vielä tarkemmin luvussa 3.1.1.

Etnografia on työläs, henkisesti ja emotionaalisesti vaativa tutkimusote, joka vaatii tutkijalta erityisiä taitoja (Lappalainen 2007; Heller, Pietikäinen & Pujolar 2018). Hakala ja Hynninen (2007: 223) kuvailevat etnografian olevan ”äänen antamista niille, joiden ääni ei yhteiskunnassa kuulu”. Etnografisella tutkimuksella voidaan tehdä yhteiskunnallisesti merkittävää työtä esimerkiksi marginaalisissa asemassa olevien ryhmien aseman edistämiseksi, sillä etnografia pystyy nostamaan esiin erilaisia yhteiskunnallisia esteitä, eroja ja poissulkevia tekijöitä yksilön tai yhteisön toimijuudessa (Lappalainen 2007). Etnografia nähdään myös eettisenä orientaationa paitsi tutkimuksen tekemiseen myös kohtaamiseen tutkimukseen osallistujien kanssa: tutkija ymmärtää, että hänen tietonsa ei voi

koskaan olla täysin sama kuin osallistujien tieto (Hakala & Hynninen 2007: 225). Etnografiassa tutkija käsitteellistää, teoretisoi ja pohtii valtakysymyksiä, etiikkaa ja omaa vastuutaan tutkimuksessa (Lappalainen 2007).

Olen väitöskirjatutkimuksessani myös kiinnostunut sosiolingvivistisistä kysymyksistä, kuten viitotun vuorovaikutuksen kompleksisuudesta, kielellisten resurssien käytöstä ja viitottuun kieleen liittyvistä ideologisista kysymyksistä, kuten kielikäsitteiden muokkautumisesta. Vastauksia näihin kysymyksiin saadaan parhaiten lingvistisen etnografian avulla.

Lingvistinen etnografia on teoreettinen ja metodologinen lähestymistapa, joka näkee kielen kulttuurisena ja tilannekohtaisena konstruktiona (Creese 2008; Copland & Creese 2015; Hou & Kusters 2020; Lehtonen & Pöyhönen 2020; Tusting 2020). Tarkastelun kohteina ovat muun muassa kielelliset variaatiot vuorovaikutuksessa, kieleen liittyvät ontologiset ja ideologiset kysymykset, kielen sosiaaliset mekanismit ja prosessit ja vuorovaikutukseen osallistujien antamat merkitykset yhteiskuntarakenteille (Copland & Creese 2015; Lehtonen & Pöyhönen 2020; Tusting 2020).

Lingvistisen etnografian ydinaluetta ovat kielten sosiaalisten resurssien tarkasteleminen ja niistä käydyt neuvottelut. Tutkijat kuvaavat, miten kielellisiä resursseja omaksutaan, nimetään ja tulkitaan erilaisissa toimintayhteisöissä ja miten tutkimuksissa usein kritisoidaan muun muassa yksikielisyyden normia ja naatiivipuhujan käsitettä. (Lehtonen & Pöyhönen 2020.) Viitotuissa kielissä lingvistisen etnografian otteella on tutkittu muun muassa kotiviittomia, pieniä kieliyhteisöjä, kieli-ideologioita ja kielivalintoja (Hou & Kusters 2020).

Tutkimuskohteet lingvistisen etnografian otteella ovat usein sekä tutkijaa lähellä että tuttuja hänelle (Hammersley 2007: 689; Copland & Creese 2015: 13–14), mutta viitotun kielten tutkimuksissa toimintayhteisöt ovat usein tutkijoille vieraita, ja aineisto on usein kerätty vieraassa maassa ja kulttuurissa (ks. esim. Green 2014; Hou 2016; Moriarty-Harrelson 2019 [2017]; Nyst, Sylla & Magasouba 2012). Lingvistinen etnografia on myös tutkimuseettisesti haastavaa (Lehtonen & Pöyhönen 2020: 368; Pöyhönen & Simpson 2020). Tarkastelen eettisiä haasteita luvussa 3.2.1.

3.1.1 Etnografinen kenttätyö ja aineiston keruu

Ennen kentälle lähtöä olin laatinut alustavia puolistrukturoituja haastattelukysymyksiä, jotka liittyivät suomalaisen viittomakielen oppimiseen vieraana kielenä, kuten esimerkiksi tutkimukseeni osallistuvien henkilöiden kielitaustoihin ja kommunikointikokemuksiin. Tiesin, että tutkimukseen osallistujat ovat turvapaikanhakijoita, mutta en tiennyt etukäteen, mistä maasta he olivat kotoisin. Tutustuin ennen aineistonkeruuta myös viranomaismateriaaliin turvapaikkaprosessista (Maahanmuuttoviraston verkkosivut¹⁷). Lisäksi seurasin uutisia ja sosiaalista mediaa ns. Euroopan pakolaiskriisiin liittyen vuonna 2015. Sosiaalisessa mediassa perustettiin useita *Deaf Refugees Welcome* -ryhmiä, joissa kuurot

¹⁷ Maahanmuuttovirasto <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta>

vapaaehtoiset tiedottivat toisilleen, missä vastaanottokeskuksissa on kuuroja turvapaikanhakijoita, miten heitä autetaan sekä minne heidät tulisi ohjata hakeutumaan. Suomessakin perustettiin Facebook-ryhmä nimeltä *Deaf Refugees in Finland* (ks. Sjöroos 2015), joka ei ole enää toiminnassa.

Kesällä 2015 Suomessa oli 20 vastaanottokeskusta. Syksyllä 2015 perustettiin kiireellisesti 200 uutta vastaanottokeskusta suuren turvapaikanhakijamäärän vuoksi (Maahanmuuttovirasto 2018: 7). Turvapaikanhakijoita majoitettiin perinteisten vastaanottokeskusten lisäksi erityyppisiin vastaanottoyksikköihin, jotka olivat esimerkiksi tavanomaisia kerrostaloja tai aiemmin muuhun käyttöön tarkoitettuja rakennuksia, kuten mielisairaaloita tai hotelleja. Tutkimukseeni osallistujat asuivat erityyppisissä vastaanottokeskuksissa perinteisten vastaanottokeskusten lisäksi. Niihin palkattiin paljon työntekijöitä, joilla ei ollut aikaisempaa kokemusta työskentelemisestä vastaanottokeskuksissa (Maahanmuuttovirasto 2018). Vastaanottokeskuksia, kuten myös pakolaisleirejä, on perinteisesti kuvattu poikkeus- tai välitiloina, joihin on sijoitettu turvapaikanhakijoita erilleen kansallisvaltion normaalista ja tavanomaisesta järjestyksestä (Nykänen ym. 2019: 161). Vastaanottokeskukset ovat toimintayhteisöjä, ja niissä on omia käytänteitään, normejaan ja tapojaan (Lehtonen & Pöyhönen 2020), jotka olivat minulle tuntemattomia. Vastaanottokeskusten toimintatavat hakivat siihen aikaan vielä uomaansa. Niiden toimintaa raamittavat lainsäädäntö ja maahanmuuttopolitiikka, jotka saattoivat muuttua hyvinkin nopeasti. Esimerkkejä tällaisista nopeista muutoksista olivat vastaanottokeskusten perustaminen nopealla aikataululla (ks. esim. Maahanmuuttovirasto 2018) tai turvapaikan hakemisen perusteiden kiristäminen ja humanitääristen perusteiden poistaminen ulkomaalaislaista toukokuussa 2016 (ks. lisää Lyytinen 2019; Välimäki 2019).

Suomessa ei ole kuuroille keskitettyjä vastaanottokeskuksia, joten kuurot turvapaikanhakijat hajautettiin eri puolille Suomea. Lähetin syksyllä 2015 sähköpostiviestin 31 vastaanottokeskukseen ja tiedustelin, olisiko niissä kuuroja turvapaikanhakijoita. Melkein kaikki vastaanottokeskukset vastasivat sähköpostiini, ja sain myös tietoja kuuroista alaikäisistä turvapaikanhakijoista, joita en kuitenkaan ottanut mukaan tutkimukseeni.

Seuraavissa sähköpostiviesteissäni pyysin vastaanottokeskusten työntekijöitä kysymään kuuroilta turvapaikanhakijoilta, olisivatko he halukkaita tapamaan minua ja osallistumaan tutkimukseeni. Sain vastaukseksi, että kaikille sopi tapaaminen ja haastattelu minun kanssani. Jatkoin keskustelua työntekijöiden kanssa ja sovin heidän kanssaan tarkemmin vierailustani, minkä jälkeen he toivottivat minut tervetulleeksi. Vastaanottokeskusten työntekijät olivat tutkimukseni toimintayhteisöjen portinvartijoita (Lehtonen & Pöyhönen 2020; Puumala & Kynsilehto 2017: 360–362), sillä yhteydenotto työntekijöihin oli melkein ainoa tapa tavoittaa kuuroja turvapaikanhakijoita vastaanottokeskuksissa. En kuitenkaan tiedä, miten tutkimukseeni osallistujilta kysyttiin heidän halukkuudestaan osallistua tutkimukseeni.

Tutkimuskenttäni vuodelta 2015–2017 muotoutui ja muuttui tutkimukseni edetessä, ja olen konstruoinut tutkimustani muuttuvien tilanteiden edellyttämällä tavalla (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014). Kenttäni koostui

pääasiallisesti vastaanottokeskuksista ja Kuurojen kansanopistosta, ja kenttätutkimukseni lopulla vierailin myös kahden tutkimukseeni osallistujien yhteisessä kodissa. Väitöskirjatutkimukseni sekundäärkenttä oli Kuurojen liiton järjestämä kuurojen maahanmuuttajien kurssi (lokakuu 2015), kuurojen yhteisö ja sosiaalinen media sekä Kuurojen liiton järjestämä paneelikeskustelu (31.1.2016) kuurojen pakolaisten tilanteesta, jota vedin.

Maahanmuuttajien kurssilla (lokakuussa 2015) seurasin tutkimukseeni osallistujien keskusteluja kokemuksistaan pakolaisena, kotoutumisen haasteista ja kielten opiskelusta. Paneelikeskustelussa oli mukana kuuroja maahanmuuttajia ja vapaaehtoisia. Siinä keskusteltiin kuurojen maahanmuuttajien kokemuksista Suomeen muutosta, ja vapaaehtoiset kertoivat myös omista kokemuksistaan ja näkökulmistaan kuurojen turvapaikanhakijoiden tilanteesta Suomessa.

Seurasin kuurojen yhteisössä ja sosiaalisessa mediassa keskustelua kuurojen turvapaikanhakijoiden tilanteesta Suomessa ja Euroopassa. Muutamat viittomakielentulkkit ja kuurot vapaaehtoiset ottivat minuun yhteyttä ja halusivat jakaa kanssani kokemuksiaan kuurojen turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelemisestä. Heidän jakamansa tiedot ja kokemukset toivat tutkimukselleni arvokasta lisätietoa. Näistä sekundäärkentistä sain tärkeää taustatietoa ja parempaa ymmärrystä tutkimustani ajatellen.

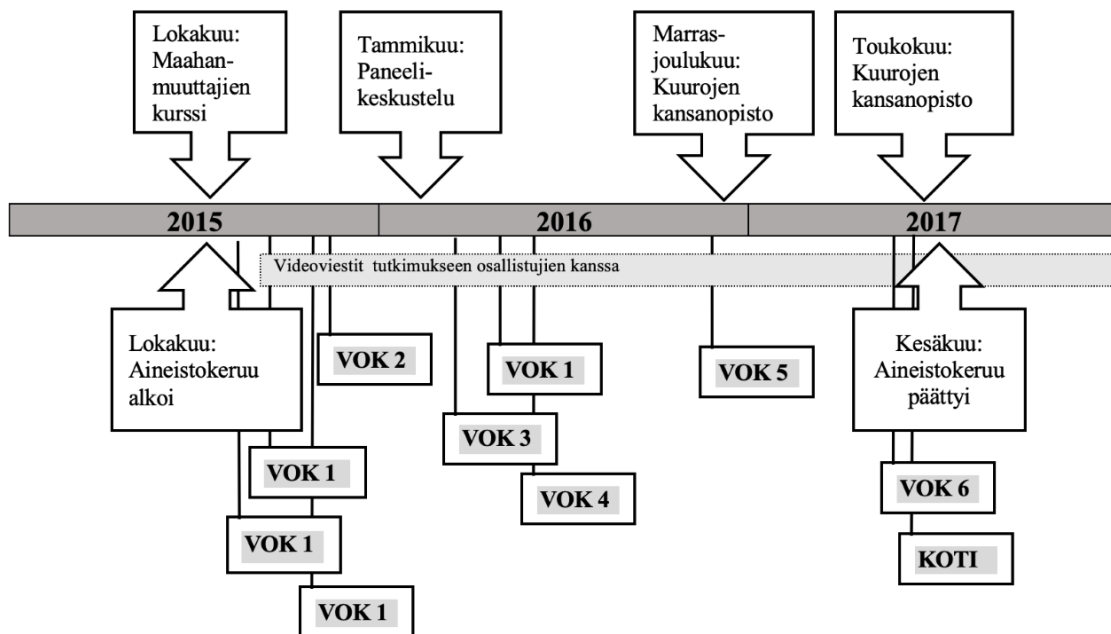
Vierailin vastaanottokeskuksissa pääsääntöisesti yksin. Poikkeuksena otin yhden kerran erään tutkimukseeni osallistujan pyynnöstä miespuolisia kavereitani mukaan tapaamaan häntä. Hän halusi tavata suomalaisia kuuroja miehiä ja jutella heidän kanssaan. Toteutin vierailuni pääsääntöisesti ilman viittomakielen tulkkeja. Tarvitsin kerran tulkkia vastaanottokeskuksen työntekijän haastattelua varten. Toisella kerralla erään toisen vastaanottokeskuksen työntekijä pyysi, että ottaisinkin tulkin mukaani. Oletin, että hän halusi keskustella minun kanssani kahdestaan kuuroista turvapaikanhakijoista. Yllättäen minut kuitenkin pyydettiin toimimaan reletulkkina vastaanottokeskuksessa asuvalle kuuroille turvapaikanhakijalle. En voinut kieltäytyä tästä pyynnöstä, sillä työntekijät halusivat keskustella ja selvittää kuuron turvapaikanhakijan kanssa kiireellisiä asioita. Yritin parhaani mukaan kääntää ja välittää viestejä molempiin suuntiin. Tämän jälkeen ohjeistin vastaanottokeskusta tilaamaan tulkkauksen itse. Suosittelin myös, että toisen viittomakielen tulkin tulisi olla kuuro ja hallita ns. kansainvälistä viittomista. Kuuro tulkit osaa paremmin kalibroida viittomistaan vastaanottajalle sopivaksi kuin viittomakieltä toisena tai vieraana kielenä käyttävä kuuleva tulkkipöytä (ks. Moriarty & Kusters 2021).

Olen ajatellut ja miettinyt kohtaamisiani kuurojen turvapaikanhakijoiden kanssa. —. tulkkaus on heille uusi asia. Viittomakielen tulkkauksen käyttö on minulle itsestäänselvyys. Mutta ei heille. Muistan sen, kun kävin ensimmäistä kertaa X:n vastaanottokeskuksessa ja minulla oli viittomakielen tulkit mukana. Kuuro turvapaikanhakija tuli paikalle ja hän ihmetteli mikä viittomakielen tulkit on. Hän kysyi, onko tulkit kuuro ja mitä hän tekee. Minun piti selittää, että tulkit kääntää kieltä.¹⁸

Vastaanottokeskukset, joissa vierailin, olivat keskenään erilaisia, ja joissakin yksiköissä asukkaat saivat itse valmistaa ruokaa ja toisissa taas tarjottiin valmista

¹⁸ Kenttäpäiväkirja, maaliskuu 2016

ruokaa. Yksiköiden sijainti vaihteli myös suuresti, ja eri palvelujen ja harrastusmahdollisuuksien saatavuus vaihteli (esim. kaupat, urheiluhallit, kuurojen yhdistykset). Vastaanottokeskuksissa työskenteli eri asiakas- ja potilastyön tehtävissä ohjaajia, sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia, terveydenhoitajia ja sairaanhoitajia. Vieraillessani vastaanottokeskuksissa työntekijät eivät osanneet viittotua kieltä, vaan he kommunikoivat kuurojen turvapaikanhakijoiden kanssa käyttäen eleitä, osoittamista ja kuvakommunikaatiota. Tutkimukseni loppuvaiheessa yhdessä vastaanottokeskuksessa oli yksi työntekijä, joka osasi vähän viittotua. Viittomakielen tulkkausta tilattiin pääsääntöisesti vain tärkeisiin tilaisuuksiin, kuten esimerkiksi lääkärinkäyntiä varten ja sosiaalityöntekijöiden tapaamisiin.

KUVIO 3 Kenttätöön ja aineistokeruun aikajana (tarkempi haastatteluja koskeva taulukko esitetään luvussa 3.1.2.) VOK = vastaanottokeskus

Otin aina videokameran mukaani vieraillessani vastaanottokeskuksissa, koska minulla ei tavallisesti ollut mahdollisuutta käydä niissä heti uudelleen ensimmäisen tapaamisen jälkeen, paitsi yhdessä vastaanottokeskuksessa (VOK 1). Vastaanottokeskukset sijaitsivat eri puolilla Suomea, kaukana silloisesta asuinpaikastani, Jyväskylästä. Kävin yhdessä vastaanottokeskuksessa (VOK 1) ensin tapaamassa yhtä tutkimukseeni osallistujaa ja sovin paikan päällä hänen kanssaan haastattelujan. Palasin kyseiseen paikkaan viikon kuluttua ja otin mukaani videokameran. Saavuttuani ensimmäistä kertaa uuteen vastaanottokeskukseen tutustuin vastaanottokeskuksen ympäristöön yhdessä tutkimukseeni osallistujien kanssa. Tapasin myös muita vastaanottokeskuksen asukkaita ja työntekijöitä. Etsin tutkimukseeni osallistujien kanssa yhdessä sopivaa tilaa haastattelua varten. Joskus meille tarjottiin vastaanottokeskuksen kokoustila käyttöömmme. Haastattelutilassa selitin tutkimukseen osallistujille tutkimustani, eli kerroin, mitä teen ja mitä tutkin käyttäen kansainvälistä viittomista, suomalaista viittomakieltä ja eleitä. Minulla oli mukanaani kuvallinen tutkimuslupa (ks. liite 1), ja kuvien

avulla selitin, mitä olen tekemässä (ks. lisää luvusta 3.2.1). Yritin myös selittää tutkimukseen osallistujille, että en ole mukana tekemässä heidän turvapaikkapäätöksiään enkä ole viranomainen. Tutkimusluvan saatuani pystyimme usein videokameran yhdessä. Tutkimukseeni osallistujat suhtautuivat kameraan myönteisesti. Koin, että tutkimukseeni osallistujat halusivat mukaan tutkimukseeni, jotta he voisivat jutella ja kertoa viittojen erilaisista asioista.

Vierailin vastaanottokeskuksissa tavallisesti muutamasta tunnista. Seurasin tutkimukseeni osallistujien arkea jäämällä haastattelujen jälkeen juomaan osallistujien tarjoamaa teetä tai leikkimällä vastaanottokeskuksessa asuvien lasten kanssa, ja kerran osallistuin vastaanottokeskuksessa yhteiselle päivälliselle, jonka yksi tutkimukseeni osallistuja ja kuulevat asukkaat yhdessä tarjosivat. Seurasin samalla, miten tutkimukseeni osallistujat kommunikoivat muiden asukkaiden ja työntekijöiden kanssa. Liikuin toisinaan tutkimukseeni osallistujien kanssa myös vastaanottokeskusten ulkopuolella. Kävin esimerkiksi heidän kanssaan kaupoissa, kaupungilla ja kuurojen yhdistyksessä. Havaitsin, että turvapaikkaprosessissa eläminen ja toimiminen on monikerroksista, ja se sisältää monenlaisia jännitteitä ja ristiriitoja, mikä seurausta muun muassa vastaanottokeskusten ihmisten jatkuvasta liikkuvuudesta. Ihmisiä tulee ja lähtee koko ajan. Jos en olisi ollut vastaanottokeskuksessa observoimassa ja seuraamassa tutkimukseeni osallistujien elämää, minun olisi ollut vaikeampaa ymmärtää tutkimukseeni osallistuvien kertomuksia vastaanottokeskuksesta ja siellä asuvista ihmisistä ja työntekijöistä. Tutkimukseeni osallistujat muun muassa näyttivät minulle matkapuhelimitaan valokuvia pakomatkaltaan. Etnografian tekemiseen kuuluukin aina yllätyksellisyys ja ennakoimattomuus (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014: 8), kuten alla olevasta kenttäpäiväkirjamerkinnästäkin käy ilmi:

Tämä on toinen vastaanottokeskus, jossa olen käynyt. Minua ei enää jännittänyt niin paljon kuin ensimmäisellä kerralla, sillä luulin tietäväni mitä odottaa. Tässä vastaanottokeskuksessa minua kuitenkin yllätti vartijoiden läsnäolo. X:n vastaanottokeskuksessa ei ollut vartijoita.¹⁹

Olen käyttänyt ja hyödyntänyt tutkimuksessani kenttäpäiväkirjaa, joka koostui useista vihkoista ja Word-dokumentista. Kirjoitin kenttäpäiväkirjoihin havaintojani, ajatuksiani ja kokemuksiani niin vastaanottokeskuksista, haastatteluista kuin vierailustani Kuurojen kansanopistossa ja heidän uudessa kodissaan. Kirjoitin kenttäpäiväkirjoihin merkintöjä vierailujen jälkeen, usein jo autossa tai seuraavana päivänä, koska tutkimustilanteissa olin usein tutkimukseen osallistujien kanssa kahdestaan enkä kokenut sopivaksi ottaa esille kenttäpäiväkirjaa ja kirjoittaa muistiinpanoja. Haastattelin myös vastaanottokeskuksen työntekijöitä, koska halusin saada paitsi mahdollisimman monipuolisen kuvan vastaanottokeskuksen toiminnasta myös tietoa työntekijöiden kokemuksista kuurojen turvapaikanhakijoiden parissa. Työntekijöiden haastattelut käytiin puhelinhaastatteluina ja yhden kerran paikan päällä. Kaikissa haastatteluissa käytettiin suomalaisen viittomakielen tulkkausta, ja haastattelut myös videoitiin.

¹⁹ Kenttäpäiväkirja, marraskuu 2015

TAULUKKO 1 Vastaanottokeskusten työntekijöiden haastattelut

Haastateltava	Haastattelun ajankohta	Haastattelun muoto	Haastattelun kesto
VOK 2 ohjaaja (mies)	26.10.2015	Yksilöhaastattelu	22 minuuttia
VOK 3 ohjaaja (nainen)	2.5.2016	Puhelinhaastattelu	25 minuuttia
VOK 4 ohjaaja (nainen)	3.5.2016	Puhelinhaastattelu	26 minuuttia
VOK 1 sosiaali-ohjaaja (nainen)	3.5.2016	Puhelinhaastattelu	35 minuuttia

Haastattelut olivat melko lyhyitä työntekijöiden kiireiden vuoksi. Litteroin ja analysoin työntekijöiltä saamaani aineistoa sisällönanalyttisesti. Tämä osuus aineistostani kuuluu kuitenkin väitöskirjatutkimukseni sekundääriaineistoon.

Halusin myös vieraila Suomen ainoassa Kuurojen kansanopistossa, koska siellä järjestetään maahanmuuttajakoulutusta ja opetetaan suomalaista viittomakieltä ja suomen kieltä. Tiesin myös, että siellä on kuuroja turvapaikanhakijoita, jotka asuvat pääkaupunkiseudulla. Muualla Suomessa asuvat kuurot turvapaikanhakijat eivät väitöskirjatutkimukseni aikana saaneet suomalaisen viittomakielen opetusta, paitsi eräässä vastaanottokeskuksessa, jossa yksi kuuro vapaaehtoinen kävi opettamassa. Kuurojen kansanopiston opiskelijat olivat kieleltään ja kansallisuudeltaan erilaisia, ja kotoutumiskoulutuksen opettajat olivat äidinkieltään viittomakielisiä.

Lähetin sähköpostia Kuurojen kansanopiston opettajille ja kysyin lupaa vieraila siellä. Kansanopiston opettajat toivottivat minut tervetulleeksi, ja vierailin Kuurojen kansanopistossa kahdesti viikon ajan, vuosina 2016 ja 2017. Seurasin kuurojen turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien suomalaisen viittomakielen ja suomen kielen opiskelua. Istuin luokan perällä, ja minulla oli siten mahdollisuus tehdä muistiinpanoja. Kirjoitin havainnoistani lyhyitä virkkeitä ja avainsanoja. Opiskelijat olivat kiinnostuneita ja kyselivät, mitä kirjoitan vihkooni, ja näytin sitä heille. Päivän päätteeksi täydensin kenttäpäiväkirjaani.

Suomen kielen opiskelu edellytti myös kirjoitusharjoituksia, mikä oli useille opiskelijoille vaikeaa ja haastavaa.

X sanoi, että kirjoittaminen on raskasta. Hän sanoi, että se on sormien kuntosaliharjoittelua.²⁰

Kuurojen kansanopistossa sain seurata, mitä maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille opetettiin suomalaisesta yhteiskunnasta, miten heille esiteltiin Suomessa olevia viittomakielisiä palveluja ja niitä tarjoavia tahoja ja miten heitä ohjeistettiin Kelan tarjoaman maksuttoman tulkkauspalvelun tilaamiseen ja käyttämiseen (ks. lisää Sivunen & Juva 2021). Kaikilla maahanmuuttajaopiskelijoilla ei ollut kuitenkaan oikeutta käyttää Kelan palvelua vapaasti heidän maahanmuuttotatuksansa vuoksi (esim. turvapaikanhakija), sillä tulkkauspalvelun käyttö edellyttää käyttäjältä vakituista kotikuntaa Suomessa (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010, 2§; Kotikuntalaki 201/1994).

Opetustuntien observoinnin lisäksi keskustelin opiskelijoiden kanssa välitunneilla ja söin usein heidän kanssaan lounastauolla. Seurasin tauolla

²⁰ Kenttäpäiväkirja, toukokuu 2017.

opiskelijoiden keskustelua heidän sen hetkisistä tilanteistaan ja näin heidän ilojaan ja surujaan. Olin esimerkiksi läsnä, kun yksi opiskelija ilmoitti opiskelutovereilleen saaneensa myönteisen päätöksen. Melkein samaan aikaan toinen opiskelija ilmoitti saaneensa kielteisen ja karkotuspäätöksen. Nämä hetket olivat koskettavimpia tutkimuksessani. Kävimme tutkimukseeni osallistujien kanssa myös lukuisia videopuheluita kenttäjaksojen välillä, ja niissä vaihdoimme kuulumisia ja he kyselivät minulta apua ja neuvoja erilaisissa asioissa. Lähetimme toisillemme myös valokuvia ja hymiöitä tekstiviesteillä.

Videokuvasin opetustilanteita yhteensä 10 tuntia ja 30 minuuttia. Ennen videokuvaamista kysyin viittojen opiskelijoilta luvan videokuvaamiseen ja samalla kerroin tutkimuksestani. Tätä videoaineistoa en kuitenkaan käyttänyt tutkimusaineistona. Sain tallenteen avulla kuitenkin erittäin tärkeitä havaintoja tutkimukseni tueksi, kuten huomioni siitä, miten kuurot maahanmuuttajat ja opettajat kommunikoivat keskenään luokkahuoneessa. Haastattelin muutamia tutkimukseeni osallistujia Kuurojen kansanopiston tiloissa heidän koulupäivänsä päätteeksi. Haastattelin lisäksi kolmea opettajaa ja ohjaajaa, jotka kertoivat minulle tutkimukseni kannalta olennaisia tietoja kuuroista turvapaikanhakijoista.

TAULUKKO 2 Kansanopiston työntekijöiden haastattelut

Haastateltava	Haastattelun ajankohta	Haastattelun muoto	Haastattelun kesto
Ohjaaja	30.11.2016	Yksilöhaastattelu	30 minuuttia
Viittomakielen opettajat	23.5.2017	Ryhmähaastattelu (videoitu)	26 minuuttia

Opettajien ja ohjaajan haastattelussa ei käytetty lainkaan viittomakielen tulkkausta, sillä kaikki osasivat suomalaista viittomakieltä. Videokuvasin opettajien ryhmähaastattelun ja tein muistiinpanoja keskusteluistamme. Tätä videoaineistoa ei ole litteroitu eikä myöskään käytetty varsinaisena tutkimusaineistona. Näistä haastatteluista sain kuitenkin arvokasta lisätietoa tutkimukselleni.

Totesin tutkimusprosessin aikana, että tutkimusaineistoni on monipuolinen ja laaja. Päätin rajata aineistoni tutkimukseeni osallistuneiden turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskusten työntekijöiden haastatteluihin ja kenttähavaintoihin, jotka ovat etnografisen aineiston selkäranka (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 201: 16). Minulla ei ollut alkuvaiheessa tutkimukseeni osallistujien kanssa yhteistä sujuvaa kieltä. Sekundääristen aineistojen avulla sain kuitenkin paremman käsityksen osallistujien kertomuksista ja heidän tilanteestaan. Tutkimukseeni osallistuvat turvapaikan hakijat kertoivat minulle esimerkiksi asioistaan ja paikoista, joissa he olivat olleet, ja mitä he olivat niissä tehneet, mutta tarkemmat kuvaukset ja nimeämiset jäivät usein epäselviksi. Vastaanottokeskusten työntekijät sen sijaan nimesivät asioita ja paikkoja. He esimerkiksi kertoivat, että eräs kuuro asiakas oli saanut kutsun maahanmuuttovirastoon tai että vastaanottokeskuksessa oli järjestetty tapahtuma, johon kuuro asiakas oli osallistunut.

3.1.2 Osallistujat

Tutkimukseeni osallistui 10 kuuroa aikuista turvapaikanhakijaa, jotka kertoivat saapuneensa Lähi-idästä Eurooppaan Turkin kautta. Heistä kuusi oli miehiä ja neljä naisia. Joillakin tutkimukseeni osallistujilla oli mukanaan omia lapsia. Naisien osuus tässä tutkimuksessa on kuitenkin melko hyvä ja suuri, sillä kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM) mukaan Eurooppaan vuonna 2016 Välimeren tai Turkin kautta saapuneista vain noin 17 prosenttia oli naisia (Galos ym. 2017: 13). Lisäksi vuonna 2015 Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista suurin osa oli miehiä (Koikkalainen & Nykänen 2019). Näen tämän väitöskirjatutkimuksen aineiston määrän hyvänä ja melko isona kuurojen viittomakielisen yhteisöön ja kuurojen pakolaisten määrään suhteutettuna, sillä yhteisö on Suomessa pieni. Tutkimukseeni osallistujat ilmoittivat olevansa kirjoitus- ja lukutaidottomia arabian kielessä, ja heidän kielitaitonsa Lähi-idän alueen viitotuissa kielissä vaihtelivat suuresti. He määrittivät viitotun kielensä joko viittomiseksi tai arabialaiseksi viittomiseksi [ARABIA VIITTOA²¹]. Tämän vuoksi nimesin heidän kielensä arabialaiseksi viittomiseksi, sillä en ollut varma, mitä tiettyä nimettyä kieltä he käyttivät ja osasivat. He kertoivat käyneensä muutaman vuoden (perus)koulua. Jokaisessa kolmessa osatutkimuksessani osallistujien nimet ovat pseudonymisoituja uudelleen tunnistettavuuden minimoimiseksi osallistujien haavoittuvuuden vuoksi. Väitöskirjan yhteenvedossa osallistujat on nimetty samoilla pseudonyymeillä kuin ensimmäisessä osatutkimuksessani.

²¹ Tässä he viittoivat sanan 'arabia' kaksisormisella käsimuodolla, kuten suomalaisen viittomakielien sormiaakkoskirjain Y. Käsimuodolla Y viittoma viitotaan värähtelevin liikkein viittojan dominoivasta kädestä oikealta vasemmalle, ihan kuin arabian kieltä kirjoitetaan ja luetaan, oikealta vasemmalle. Viittoma 'viittoa' viitottiin samalla tavoin kuin suomalaisessa viittomakielessä (ks. kuva 1 Sivunen 2021: 161).

Tässä väitöskirjassa olen merkinnyt viittomat glossein. Glossit tarkoittavat kirjoitettujen kielten sanoja, ja ne merkitään tekstissä isoilla kirjaimilla ja perusmuodoilla, esimerkiksi näin: AUTO ja KÄVELLÄ. (Ks. lisää Johnston, 2010, 2016). Tässä väitöskirjassa glossit on merkitty suomen kielellä, ja tekstissä mainitsen, millä kielellä viittomat viitottiin vai viitottiinko ne kansainvälisillä viittomilla.

TAULUKKO 3 Osallistujien haastattelut

	Osallistuja	Sukupuoli	Ikä	1. haastattelu	2. haastattelu	3. haastattelu
1.	Khalid	Mies	40-50	03/2016 (47 min)	11/2016 (29 min)	05/2017 (60 min)
2.	Qaseem	Mies	20-30	03/2016 (45 min)	12/2016 (15 min)	05/2017 (35 min)
3.	Sahar	Nainen	30-40	03/2016 (47 min)	11/2016 (29 min)	05/2017 (60 min)
4.	Rami	Mies	30-40	03/2016 (53 min)	12/2016 (18 min)	05/2017 (36 min)
5.	Nabil	Mies	40-50	10/2015 (70 min)	04/2016 (44 min)	-
6.	Sara	Nainen	30-40	03/2016 (53 min)	12/2016 (18 min)	-
7.	Myron	Mies	40-50	11/2015 (49 min)	05/2017 (45 min*)	-
8.	Jamila	Nainen	40-50	11/2015 (45 min)	-	-
9.	Lufti	Mies	50-60	05/2016(60min**)	-	-
10.	Amina	Nainen	40-50	05/2016(60min**)	-	-

(* ilman videokameraa, ** nauhoitus epäonnistui, mutta muistiinpanot tehty)

Päätin, että en merkitse tarkkoja haastattelupäivämääriä taulukkoon, koska ne voivat mahdollisesti paljastaa, keistä on kyse. Jotkut tutkimukseen osallistujat asuivat samassa vastaanottokeskuksessa. Osallistujien määrä väheni koko ajan aineistokeruun kuluessa, ja tutkimuksen lopussa heitä oli jäljellä enää neljä. Suurin syy osallistujien vähenemiseen oli heidän saamansa kielteinen turvapaikkapäätös ja maasta poistuminen.

Tutkimusaineisto on tallennettu Jyväskylän yliopiston verkkoasemalle käyttäjätunnuksen ja salasanojen taakse sekä ulkoisille kovalevyille. Ulkoiset kovalevyt on säilytetty lukollisessa kaapissa lukitussa huoneessa. Kenelläkään muulla ei ole pääsyä niihin. Kenttämuistiinpanoja olen myös säilyttänyt lukollisessa kaapissa lukitussa huoneessa. Aineistoa tullaan käyttämään muutamien väitösten jälkeisiin julkaisuihin, minkä jälkeen ne tuhotaan kokonaan.

3.1.3 Etnografiset haastattelut

Etnografiset haastattelut - eettisesti toteutettuina - sopivat sensitiivisten aiheiden ja kohderyhmien tutkimiseen (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015). Tutkimukseeni osallistuvat olivat kokeneet rankkoja asioita vammaisina ihmisinä sekä pakolaisina. Heidän voidaan nähdä kuuluvan sekä identifioituvan haavoittuviin ihmisryhmiin, sillä he edustavat samanaikaisesti vammaisten ihmisryhmää ja pakolaisia ja täten ovat kohderyhmänä erittäin sensitiivisiä. En käyttänyt arabialaisen viittomisen tulkkausta haastatteluissani, koska Suomessa ei ollut tulkkeja, jotka osaisivat heidän lähtömaansa viitottua kieltä. Rohkenin käyttää kansainvälistä viittomista ja käytin muutamia suomalaisen viittomakielen viittomia ensimmäisissä haastatteluissa. Viimeisissä haastatteluissa osallistujat olivat saaneet suomalaisen viittomakielen opetusta ja täten pystyivät keskustelemaan kansani

käyttäen pääosin suomalaista viittomakieltä. Opin heiltä joitakin arabialaisia viittomia ja käytin niitä haastatteluissa. Kolmannessa ja viimeisessä haastatteluissa osallistujien suomalaisen viittomakielen kielitaito oli kehittynyt ja he pystyivät kertomaan asioita jo jonkin verran syvällisemmin.

Suurin osa haastatteluista tehtiin vastaanottokeskuksessa osallistujien asuinhuoneissa tai vastaanottokeskuksen julkisissa oleskelutiloissa. Muutama haastattelu tehtiin Kuurojen kansanopiston tiloissa tutkimukseen osallistujien koulupäivän jälkeen. Kaikki haastattelut yhtä yksilöhaastattelua ja yhtä parihaastattelua lukuun ottamatta videokuvattiin. Yksi tutkimukseeni osallistuja halusi osallistua tutkimukseen siten, että häntä ei kuvattaisi (ks. taulukko 3). Parihaastattelun kohdalla huomasin heti haastattelun jälkeen, että kamera ei ollut tallentanut haastattelua (ks. taulukko 3). Kirjoitin heti muistiinpanoja tästä yhdestä haastattelusta kenttäpäiväkirjaani.

Kameran läsnäolo saattaa jollain tavoin vaikuttaa tutkimukseen osallistuvien käytökseen ja luottamukseen tutkijaa kohtaan (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014: 17), mutta minun tutkimuksessani osallistujat suhtautuivat viidointiin kokemuksieni mukaan myönteisesti. Tämä näkyi siten, että he halusivat auttaa kameran pystyttämässä ja kysyivät, näkyvätkö he hyvin kamerassa tarkastellessani videokameran näytöikkunaa.

Tutkimusta tehtäessä on yleensä tavoitteena, että haastattelijat ja haastateltavat ymmärtävät toisiaan (Rastas 2010). Tässä tutkimuksessa ensimmäisissä haastatteluissa oli kuitenkin joitakin ymmärtämisen haasteita sujuvan yhteisen kielen puuttuessa. Tämä tuli esille, kun yksi haastateltava ei vastannut kysymyksiini ja totesi minulle suoraan, että ei ymmärtänyt. Minäkin sanoin heille haastattelussa, että en ymmärrä, voisitko toistaa. Esittelen seuraavassa kolme esimerkkiä:

Esimerkki 1

Nina: kerrotko kuka olet?

Mies1: minä? suomi?

Nina: niin, mikä sinun nimesi on?

Mies1: X [viittomanimi]. [kysymysilme, 'ymmärsinkö nyt oikein?']

Esimerkissä 1 viitoin suomalaisella viittomakielellä kysymyksen SINÄ KUKA? Osallistuja vastasi kysymyksellä MINÄ? Seuraavaksi hän viitto viittoman SUOMI. Oletin, että hän tarkoitti sillä, että pitäisikö hänen viitto suomalaisella viittomakielellä. Nyökkäsin ja kysyin häneltä uudelleen, mutta eri tavoin ja kansainvälisillä viittomilla kysymyksen SINÄ NIMI MITÄ? Hän vastasi ja kertoi viittomanimensä. Lopuksi hän kysyi ilmeellä, oliko ymmärtänyt kysymykseni oikein. Seuraavassa esimerkissä (2) kysyin parihaastattelussa, mistä osallistujat olivat tulleet.

Esimerkki 2

Nina: mistä olette molemmat kotoisin?

Mies: asumme tuossa vastaanottokeskuksessa [osoittaa taakse ikkunaan]

Nina: ei [kun tarkoitan] missä aikaisemmin asuitte? Mistä te pakenitte tänne?

Nainen1: [katsoo miestänsä] paeta?

Viitoin myös esimerkissä 2 kansainvälisillä viittomilla. Esitin kysymyksen TE MOLEMMAT KOTI MISTÄ? Tähän haastattelemani mies vastasi suomalaisella viittomakielellä: VASTAANOTTOKESKUS, jolla hän tarkoitti sitä, että he asuvat vastaanottokeskuksessa. Tilanteessa hän osoitti talon sijaintia haastatteluhuoneen ikkunan läpi. He eivät ymmärtäneet kansainvälistä viittomaa KOTI MISTÄ?, joten muokkasin kysymystäni uudelleen ja esitin viittoman EI - MISSÄ AIKAISEMMIN ASUA? TE PAETA MISTÄ? Nainen ei ymmärtänyt kysymystäni ja katsoi miestäni ja toisti samaan aikaan esittämäni viittomaa, joka on brittiläisen viittomakielen viittoma PAETA. Yhteisymmärrys rakentui vuorotellen ja hitaasti edeten, ja lopulta heidän lähtömaansa selvisi. Tässäkin tilanteessa kävi ilmi, että viittojilla on useimmiten erityinen taito kalibroida viittomistaan vastaanottajalle sopivaksi (ks. Moriarty & Kusters 2021), mikä näkyy monenlaisten semi-oittisten repertuaarien samanaikaisena käyttönä (ks. lisää Kusters, Spotti ym. 2017). Seuraavassa esimerkissä (3) kysyin osallistujien ikää, kun he kertoivat koulukokemuksistaan:

Esimerkki 3

- Nina: minkä ikäisiä olitte?
 Mies 3: en ymmärtänyt. He kirjoittivat taululle. En ymmärtänyt.
 Nina: ei [tarkoitan, kun] aikaisemmin olit pieni, minkä ikäinen olit silloin koulussa?
 Mies3: [miettii]. kahdeksan kaksi.
 Nina: kahdeksankymmentä kaksi?
 Mies3: kyllä.

Esimerkissä 3 käytin suomalaista viittomakieltä ja kansainvälistä viittomista sekaissin. Osoitin haastateltavaa ja esitin suomalaisella viittomakielellä kysymyksen IKÄ? Haastateltava ei ymmärtänyt kysymystäni vaan jatkoi kertomistaan koulukokemuksistaan. Hän viittoi suomalaisella viittomakielellä EI-YMMÄRRÄ. Hän jatkoi kertomalla, että oletettavasti opettajat kirjoittivat taululle tai seinään jotain, mitä hän ei ymmärtänyt. Esitin kysymykseni uudelleen käyttäen yksinkertaisempaa viittomista ja kansainvälisiä viittomia muodostaen kysymyksen EI - AIKAISEMMIN SINÄ PIENI IKÄ KOULU? Haastateltavani ymmärsi kysymykseni, mutta vastasi suomalaisella viittomakielellä KAHDEKSAN KAKSI. En ymmärtänyt hänen vastaustaan ja kysyin, mitä hän tarkoitti numeroilmauksella kahdeksankymmentäkaksi. Hän vastasi vain suomalaisella viittomakielellä KYLLÄ. En enää toistanut kysymystäni. Haastattelun jälkeen ja litteroidessani ymmärsin, että hän tarkoitti olleensa koulussa vuonna 1982.

En ole tarkemmin pohtinut haastattelujen ajankohtaa (ks. Kallinen ym. 2015: 118–123), ja sen merkitystä tutkittaville ja vaikutusta heihin. Koko turvapaikka-prosessi itsessään on jo stressaava, ja olen yrittänyt haastatella tutkimukseni kohdehenkilöitä niin turvapaikkaprosessin alkuaikoina, sen keskellä kuin lopussakin. Olen tehnyt yksilö- ja parihaastatteluja. Haastattelutilanteissa huomasin, että miehet olivat enemmän ”äänessä”, koska heillä oli useimmiten parempi kielitaito kuin naisilla. Tämä selvisi, kun muutamat miespuoliset osallistujat kertoivat haastatteluissa, että kuurot kokoontuvat hänen lähtömaassaan ulkona kaduilla ja naiset jäävät kotiin hoitamaan lapsiaan ja talouttaan. Parihaastatteluissa naiset

kuitenkin osallistuivat keskusteluun aktiivisemmin, sillä osoitin kysymyksiä suoraan heille. Tutkimukseeni osallistuvat naiset pyysivät usein parihaastattelussa miehiään auttamaan ja selittämään asioita heidän puolestaan, mutta rohkaisin heitä yrittämään viittoa itse oman tarinansa.

Sensitiivisten aiheiden vuoksi oli hyvä, että haastattelurunko ei ollut tarkka ja ehdoton. Haastattelu eteni usein haastateltavien ehdoilla, ja täten heidän luottamuksensa minua kohtaan kasvoi haastattelu haastattelulta. Luottamuksen kasvuun vaikutti mahdollisesti se, että olen itsekin kuuro viittomakielinen ja heidän oli helpompaa kommunikoida minun kanssani viittoon kuin vastaanottokeskuksen työntekijöiden tai muiden kuulevien asukkaiden kanssa, jotka eivät hallinneet viittottua kieltä. Etnografinen haastattelu eteneekin useimmiten juuri haastateltavia kuunnellen ja antamalla tilaa heidän tarinoilleen ja kokemuksilleen. Haastattelu voi muistuttaa keskustelua, jossa osallistujat yhdessä rakentavat keskustelun sisältöä. (Pitkänen-Huhta 2011: 97.) Kaikkien tutkimukseen osallistujien oli aika ajoin vaikea "sanallistaa" kokemuksiaan ja kertomuksiaan yhteisen sujuvan kielen puuttuessa ja viittomavaraston suppeuden vuoksi.

Koin haastattelutilat useimmiten turvallisiksi. Julkiset tilat, kuten esimerkiksi vastaanottokeskuksen oleskelutilat, häiritsivät joskus haastattelun kulkua, kun ihmisiä saattoi kävellä ohitse. Kansanopiston tilat olivat neutraaleja, mutta huomasin, että niissä haastattelut olivat paljon lyhyempiä kuin haastattelut vastaanottokeskuksissa tai kotiympäristössä. Tämä saattoi johtua siitä, että haastattelut tapahtuivat haastateltavien koulupäivän jälkeen ja haastateltavat olivat väsyneitä ja halusivat lähteä omiin koteihinsa tai vastaanottokeskuksiin lepäämään. Yhden kerran koin haastattelun hyvin raskaaksi ja melko turvattomaksi:

Haastattelun ilmapiiri oli kireä. Juttelin hänen kanssaan noin 45 minuuttia, mikä oli hyvä. Hänestä huokui paljon negatiivista energiaa, minun oli aika raskasta olla siellä. ---. Ilmapiiri oli todella kireä ja hän oli hyvin negatiivinen. On pettynyt kaikkeen. Oli raskasta keskustella hänen kanssaan. Tuntui siltä, että hän voi räjähtää koska tahansa.²²

Yllä kuvatussa tilanteessa istuimme haastateltavani kanssa vastaanottokeskuksen julkisessa tilassa, missä ihmisiä kulki ohitsemme koko ajan. Haastateltavani oli kovin pettynyt Migrin päätökseen ja oli huolissaan omasta tulevaisuudestaan. Hän purki mielipahaansa minuun.

Koin, että haastattelut olivat usein tutkimukseeni osallistujille ns. terapeuttisia tilanteita, joissa he pystyivät kertomaan omista kokemuksistaan, vaikka en ollut niistä erikseen kysellyt. Asuminen ja eläminen kireässä ilmapiirissä on kuitenkin hyvin ahdistavaa ja stressaavaa monille asukkaille (Nykänen ym. 2019). Ensimmäisissä haastatteluissa kaikki haastateltavat kertoivat ja kuvailivat paljon omia kokemuksiaan kotimaastaan ja pakomatkaltaan, mutta seuraavissa haastatteluissa nämä kertomukset vähenivät. Haastateltavat eivät itkeneet haastattelujen aikana, mutta usein he vakavoituivat ja olivat vihaisia kokemistaan epäoikeudenmukaisuuksista lähtömaassaan. Pyrin haastattelujen aikana pysymään rauhallisena ja empaattisena. Haastatteluissa tuli esille paljon traumaattisia ja väkivaltaisia kokemuksia, ja rajasin niitä pois tutkimusaineistostani. Koin, että

²² Kenttäpäiväkirja, toukokuu 2017

tutkimukseeni osallistujilla ei ollut odotuksia ja näkemyksiä siitä, millaisia asioita haastatteluissa tulisi käsitellä (vrt. Puumala & Kynsilehto 2017: 364). Jotkut kyllä kysyivät haastatteluissa minulta suomalaisesta turvapaikkaprosessista ja siitä, miksi heidän täytyi odottaa kovin pitkään pääsyä turvapaikkapuhutteluun ja mitä siinä tapahtuu. Tällaiset haastattelut olivat useimmiten raskaita (ks. myös Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen 2019), mutta niistä selvittiin.

3.1.4 Aineiston litterointi ja analysointi

Olen käyttänyt väitöskirjani kahdessa osatutkimuksessa (osatutkimus 1 ja 3) laadullista sisällönanalyysiä ja yhdessä osatutkimuksessa multimodaalista vuorovaikutusanalyysiä (osatutkimus 2). Tässä luvussa esittelen, miten olen litteroinut viitottua haastatteluaineistoa suomen kielelle ja miten olen sitä analysoinut (osatutkimus 1 ja 3). Tämän jälkeen kuvaan, miten olen annotoinut ja analysoinut toisen osatutkimuksen (osatutkimus 2) aineistoa.

Väitöskirjatutkimukseni aineisto on monikielinen ja multimodaalinen. Aineisto tuotti jonkin verran haasteita litteroinnissa ja analyysivaiheessa. Haastatteluissa käytettiin niin kansainvälistä viittomista, suomalaista viittomakieltä, arabialaisia viittomia kuin myös erilaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja, kuten esimerkiksi osoituksia, kuvia ja eleitä. Ensimmäisten haastattelujen narratiivisen aineiston litterointi ja kääntäminen suomen kielelle on ollut raskasta ja haastavaa, sillä en ymmärtänyt kaikkea viittomista haastattelutilanteissa. Toisen ja kolmannen haastattelukerran aineisto oli vähän helpompi litteroida suomen kielelle, koska haastatteluissa käytettiin pääosin suomalaista viittomakieltä. Pietilä (2010: 412) kirjoittaa, että vieraskielisen aineiston analyysin ja raportoinnin näkökulmasta tutkijan riittävä kielitaito kyseistä kieltä kohtaan on ”itsestään selvä vaatimus” ja tutkijan tulisi tietää kohdemaan kulttuuria ja historiaa, jos hän analysoi toisen kulttuurin vieraskielistä aineistoa. Tämä ei ole kuitenkaan aina mahdollista, kuten tutkimukseni osoittaa. Osallistajat käyttivät tarinaansa kertoessaan monenlaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja. Käännökseni saattaa sisältää väärinkäsityksiä, ja olen saattanut tulkita joitakin pieniä ilmaisukokonaisuuksia ja viittomia väärin (ks. myös le Maire 2022) esimerkiksi siksi, että en tunne arabialaista kulttuuria, johon liittyviä asioita osallistajat ovat kertoneet lähtömaastaan.

TAULUKKO 4 Osatutkimukset, aineistot ja analyysimenetelmät

Osatutkimus	Aineisto	Analyysimenetelmä
Osatutkimus 1 Sivunen, N. (2019). An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland. <i>Societies</i> 9, 2. https://www.mdpi.com/2075-4698/9/1/2	Etnografiset haastattelut, kenttätööt vuosina 2015–2017 Kymmenen (10) kuuroa turvapaikanhakijaa ja neljä (4) vastaanottokeskuksen työntekijää	Aineistolähtöinen laadullinen sisällönanalyysi, grounded theory
Osatutkimus 2 Sivunen, N. & and Tapio, E. (2020). “Do you understand (me)?” Negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants. <i>Applied Linguistics Review</i> , 13(6), 983–1004. https://doi.org/10.1515/applirev-2019-0065	Yksilöhaastattelu (45 minuuttia) Kaksi (2) osallistujaa	Multimodaalinen vuorovaikutusanalyysi
Osatutkimus 3 Sivunen, N. (2021). Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsityksien muokkautuminen turvapaikkaprosessin aikana. <i>Puhe ja Kieli</i> , 41(2), 159–178. https://doi.org/10.23997/pk.110925	Kolme (3) etnografista parihaastattelua vuosina 2016–2017	Aineistolähtöinen laadullinen sisällönanalyysi

Haastattelut tallennettiin videolle, ja siirsin videotallenteilta videomateriaalit ELAN-annotaatio-ohjelmaan²³. Litteroin aineistoa ELAN-ohjelman avulla suomen kielelle Word-tekstinkäsittelyohjelmaa käyttäen. Käytin ELAN-ohjelmaa, koska sillä voi kätevästi pysäyttää, kelata taaksepäin ja hidastaa videota. Osatutkimuksessa 2 käytin ELAN-ohjelmassa olevia annotaatorivejä, joihin voi merkitä esimerkiksi glosseja, käänösrivejä, viittoman kieliopillisia tai non-manuaalisia elementtejä tai esimerkiksi pään liikkeitä. Osatutkimuksissa 1 ja 3 käytin ohjelman videotointitoimintoja.

²³ Crasborn, O. & Sloetjes, H. 2008. Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. In Proceedings of LREC 2008, Fourth International Conference on Language Resources and Evaluation. Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen, The Netherlands. URL: <https://archive.mpi.nl/tla/elan>

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Osatutkimuksen 1 ja 3 aineisto on pääosin analysoitu käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä (Miles & Huberman 1994; Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002]), mutta olen myös soveltanut grounded theory (GT) -menetelmää (Glaser & Strauss 1967; Corbin & Strauss 2008), jossa tutkija ikään kuin lähtee tutkimaan haluttua aihealuetta ilman tarkkoja tutkimuskysymyksiä, ja tietämyksen lisääntyessä hän laajentaa analysoitavaa tutkimusaineistoa ja täsmentää tutkimuskysymyksiä (Luomanen 2010: 353). Myös oma tutkimukseni eteni kuvatulla tavalla: tehdessäni ensimmäisiä kenttätutkimukseni etnografisia haastatteluja ja ensimmäisten aineistojen litteroinnin jälkeen tiesin suunnilleen, mitä haluan tutkia tarkemmin, eli kokemuksia (osatutkimus 1 ja 3), vuorovaikutuksellisia haasteita (osatutkimus 2) ja kielikäsitteitä (osatutkimus 3). Aineistolähtöisen sisällönanalyysin induktiivista analyysiä onkin kuvailtu perinteisesti kolmivaiheiseksi prosessiksi: redusointi, klusterointi ja abstrahointi (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002]).

Aineiston redusointi- eli pelkistämävaiheessa luin samaan aikaan litteroimiani tekstejä, katsoin viitottuja videoita ja karsin pois tutkimukselle epäolennaisia asioita. Redusoitavaa aineistoa oli kertynyt ensimmäisiltä haastattelukerroilta yllättävän paljon, koska aineisto sisälsi informaatiota esimerkiksi tutkimukseen osallistujien elämästä lähtömaissa ja kokemuksista pakomatkalta. Siirsin litteroidun, suomen kielelle käännetyn aineiston laadulliseen tutkimukseen tarkoitettuun Atlas.ti-analyysiohjelmaan, jota voi kuvata tutkimusaineiston hallinta- ja arkistointiohjelmaksi (Jolanki & Karhunen 2010).

Aloitin aineiston ryhmittelyn eli klusteroinnin koodaamalla sitä Atlas.ti-ohjelmalla. Koska sisällönanalyysi on pohjimmiltaan tekstianalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002]: 117), jota aineistoni analyysiä oli melko hankala jatkaa Atlas.ti-ohjelmalla pelkästään suomenkielisten käännöstekstien pohjalta. Haastattavien vastaukset perustuivat pitkähköihin keskusteluihin ja lukuisiin merkitysneuvotteluihin, mutta viitotut virkkeet olivat kuitenkin lyhyitä (katso esimerkit luvusta 3.2.3). Lisäksi en aina ymmärtänyt kaikkia viittomia ja viittomakokonaisuuksia. Myös koodien nimeäminen oli haastavaa ja koodeja kertyi paljon. En ollut varma, mihin koodit johtavat, ja koin, että ne häiritsivät aineiston syvällistä tulkintaa (ks. lisää Jolanki & Karhunen 2010; Kelle 2004: 445). Koin myös, etteivät haastattelijan etnografinen ote ja tekemäni kenttähavainnot päässeet oikeuksiinsa pelkästään Atlas.ti-ohjelmaa hyödyntämällä. Atlas.ti-ohjelmassa on myös mahdollista luoda verkostoja ja kuvioita, kuten esimerkiksi käsittepilviä. Käsittepilvien muodostaminen aineistostani ei kuitenkaan ollut mielekäästä, sillä se sisälsi paljon ei-, joo- tai en ymmärrä -tyyppisiä vastauksia.

Päätinkin tulostaa aineistotekstit paperille ja analysoida niitä samalla, kun katsoin aineistovideoita (ks. myös le Maire 2022), koska kaikkia ilmeitä tai semioottisia resursseja oli hyvin vaikea saada näkyviin litteroituun tekstiin. Alleviivasin ja ympyröin aineistosta mielenkiintoisia asioita, kuten osallistujien kokemuksia kommunikoinnista vastaanottokeskuksessa. Joskus kävi niinkin, että vasta katsottuani videoita ja luettuani litteroituja tekstejä uudelleen ymmärsin, mitä tutkimukseen osallistuja oli halunnut ilmaista. Käytin värikyntiä ja

ympyröin tekstistä ne kohdat, jotka toistuivat tai joissa ilmaistiin jotakin voimakkaasti elehtien tai viittoen.

Lopuksi aineisto käsitteellistettiin. Koodasin esimerkiksi seuraavia käsitteitä: viitto, ei-ymmärrä, suomi, arabia ja haaste. Tästä vaiheesta jatkoin eteenpäin siten, että etsin samankaltaisuuksia, kuten samantapaisia kokemuksia, ja ryhmittelin ne omiin ryhmiinsä (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2018 [2002]), ja samalla etsin syy-yhteyksiä, kuten esimerkiksi vuorovaikutuksellisia haasteita turva- paikkaprosessissa (ks. lisää Luomanen, 2010).

Multimodaalinen vuorovaikutusanalyysi

Toisessa osatutkimuksessa (osatutkimus 2) aineistoa analysoitiin käyttämällä multimodaalista vuorovaikutusanalyysiä, joka pohjautuu keskusteluanalyyttiseen menetelmään (ks. esim. Goodwin 2000; Mondada 2014, 2019). Multimodaalisessa vuorovaikutusanalyysissä kiinnitetään huomioita siihen, miten ihmiset käyttävät vuorovaikutuksessa kielellisiä ja muita semioottisia resurssejaan (Goodwin 2000: 1489). Valitsin 14 haastattelun joukosta yhden 45 minuutin vuorovaikutusaineiston tarkempaan analyysiin ja poimin siitä annotoitavaksi 10 lyhyempää yksikköä. Loin ELAN-ohjelmaan seitsemän riviä: 1) viittomalle/eleille, 2) katseelle, 3) pään liikkeille, 4) kehon asennolle, 5) kohteen käsittelylle, 6) kasvojen ilmeille ja 7) käännökselle. Lisäksi loin muuta huomioitavaa -rivin. Käytin annotointiin viittomakielen tutkimuksissa käytettyjä glossi-merkintöjä (esim. Johnston 2016) ja Groeberin ja Pochon-Bergerin (2014) tapaa merkitä osoituksia (engl. *pointing*) sekä kosketuksia (engl. *touching*). Pöydän osoituksen merkinä käytin ilmausta PNT-pöytä sekä pöydän kosketusta ilmaisain merkinnällä TCH-table. Kaikki glossit ja merkinnät sekä käännökset kirjoitettiin englanniksi. Annotoinnin jälkeen siirsin kymmenen analyysiyksikköä Word-tekstinkäsittelyohjelmaan, jossa minä ja toisen osatutkimuksen kirjoittaja Elina Tapio analysoimme vuorovaikutusaineistoa yhdessä. Tulostimme yhden analyysiyksikön kerrallaan ja teippasimme paperit yhteen pitkäksi partituuririvien liuskaksi²⁴, josta oli helppoa nähdä, mitä erilaisia semioottisia resursseja käytettiin samanaikaisesti. Ympyröin ja merkitsin post-it-lapuilla kohdat, joissa ilmeni ympäristöön kytkeytyneitä eleitä (Goodwin 2007), kuten esimerkiksi osoituksia, kosketuksia tai katseita. Artikkelia varten valitsimme edelleen analysoitavaksi kolme pienempää analyysiyksikköä, jotka liittyivät ympäristöön kytkeytyneisiin eleisiin (ks. osatutkimus 3, liite ja piirroskuvat).

²⁴ Partituuri on musiikissa käytetty notaatio, johon merkitään kaikkien erilaisten soittimien ja laulun osuudet päällekkäisille viivastoille, jotta niitä voidaan lukea yhtäaikaaisesti.

3.2 Tutkimuseettinen pohdinta

3.2.1 Tutkimusprosessin eettisiä valintoja

Väitöskirjatutkimukseni on eettisesti haastava monella tavalla. Pakolaisuuteen ja turvapaikanhakuun liittyvät kokemukset aiheuttavat usein haavoittuvuutta, minkä vuoksi eettiset kysymykset on erittäin tärkeää ottaa tutkijana huomioon. Tutkijoiden on huolehdittava tutkimukseen osallistujien anonyymiudesta ja vaalittava luottamussuhdetta osallistujien kesken (Lyytinen 2019). Eettisillä kysymyksillä ja valinnoilla on vahva kytkös ihmisoikeuskysymyksiin. Tutkimukseen osallistujat ovat erittäin haavoittuvassa asemassa, mikä edellyttää erityistä herkkyyttä tutkimuseetiikan suhteen ja erityistä henkilötietojen käsittelyä. Kuurojen viittomakielinen yhteisö Suomessa on pieni, minkä vuoksi en voi kertoa tutkimuksessa osallistujien tarkkaa lähtömaata tai ikää.

Aloitin aineistonkeruun ennen EU:n tietosuojasetusta (GDPR)²⁵, jota alettiin soveltaa kaikissa EU-maissa keväällä 2018. Ennen tätä asetusta olen kuitenkin yrittänyt varmistaa, että tutkimukseen osallistuva henkilö saa riittävästi tietoa tutkimuksesta, hän osallistuu siihen vapaaehtoisesti ja voi keskeyttää osallistumisen milloin tahansa ilman seurauksia. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) painottaa ohjeissaan hyvästä tieteellisestä käytännöstä, että tutkimukseen osallistujille on kerrottava tutkimuksesta heidän ymmärtämällään kielellä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: 9). Aiempi tutkimus on osoittanut, että tiedotteet tutkimukseen osallistujille ja suostumuslomakkeet sisältävät usein kompleksisia tietoja, ja marginaalisessa asemassa olevilla kuuroilla saattaa olla vaikeuksia ymmärtää tutkimuksen sisältöä, tarkoitusta ja heidän oikeuksiaan (Moriarty-Harrelson 2019 [2017]: 378). Tiesin etukäteen, että tutkimukseen osallistujat ovat kuuroja. En kuitenkaan tiennyt etukäteen, mistä maista he olisivat kotoisin. Näiden seikkojen vuoksi en tiennyt, mille kielelle tiedote ja suostumuslomake olisi voitu kääntää. En myöskään ollut varma tutkimukseen osallistujien luku- ja kirjoitustaidosta. Tästä syystä päätin laatia heitä varten kuvallisen suostumuslomakkeen (ks. liite 1). Kirjoitin sen myös suomeksi minua itseäni varten, koska olin päättänyt kääntää ja viittoja sen tutkimukseen osallistujille. Olen tietoinen siitä, että suostumuslomakkeen laatiminen suomen kielelle voi aiheuttaa tutkimuseettisiä haasteita, koska suomen kieli oli tutkimukseen osallistujille vieras, miltei tuntematon, kieli, ja lisäksi osallistujat olivat luku- ja kirjoitustaidottomia.

Huomasin heti ensimmäisissä haastatteluissa, että tutkimukseen osallistujat eivät osanneet hyvin kansainvälistä viittomista. Viitoin suostumuslomakkeen sisällön haastateltavilleni kansainvälisin viittomin, eleiden avulla ja osoittamalla lomakkeessa olevia kuvia. Tällä toimintatavalla yritin ilmaista, mitä olen tutkimaan ja mitä teen tutkimusaineistolle. Viitoin ja selitin jokaisen rivin vuorollaan, ja jokaisessa rivissä oli kyllä- ja ei -ruutu, joita osallistujat saivat rastittaa. Monet

²⁵ EU:n yleinen tietosuojasetus <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=FI>

asiat tiedotteessa ja suostumuslomakkeessa olivat hyvin abstrakteja ja siten vaikeasti käännettävissä ja selitettävissä, kuten esimerkiksi termit 'tutkimus' ja 'yliopisto'. Voi olla, että jotkut käyttämäni viittomat olivat tutkimukseen osallistuville outoja eivätkä he siksi ymmärtäneet niiden merkitystä. Yritin esimerkiksi viittoa ja elehtiä seuraavasti: 'kirjoitan isoa kirjaa' ja 'saan [tohtori]hatun'. Yhteisen sujuvan kielen puutteesta huolimatta tutkimukseeni osallistuvat ymmärsivät melko hyvin, kuka olen, mitä tutkimusaineistolle tehdään ja mihin he ovat suostumassa, vaikka tutkimuksen tarkka tarkoitus ja sisältö saattoivatkin jäädä heille ainakin alkuvaiheessa epäselviksi. Käsittelin tutkimukseen suostumisen vapaaehtoisuutta joka kerta, kun tapasimme. Joidenkin tutkimukseen osallistuvien kielitaito kehittyi suomalaisessa viittomakielessä, ja olen siten voinut tarkentaa tutkimukseni tavoitteita prosessin edetessä.

Suostumuslomakkeessa oli paikka, johon osallistujien piti kirjoittaa oma nimensä ja puhelinnumerosa. Nimenkirjoittaminen osoittautui haastavaksi, sillä moni ei osannut kirjoittaa nimeään. Jotkut kirjoittivat paperille puumerkkinsä, ja melkein kaikki pyysivät minua kirjoittamaan puumerkkinsä lisäksi heidän nimensä näyttämällä heidän vastaanottokeskuksensa asiakaskorttia. Puumerkin lisäksi he antoivat suostumuksensa tutkimukseen viittoen. Lomakkeeseen piti merkitä myös matkapuhelinnumero. Sain puhelinnumerot selville, kun näppäilin oman numeroni heidän puhelimeensa ja he soittivat takaisin minun puhelinnumerooni. Näin sain myös jälkepäin sovittua suoraan heidän kanssaan seuraavista tapaamisista videopuhelujen välityksellä.

Tarkistin jokaisessa tapaamisessa tutkimukseen osallistuneiden halukkuuden jatkaa tutkimuksessa ja yritin parhaani mukaan painottaa, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää milloin tahansa. Yksi tutkittava ei halunnut toisessa tapaamisessa tulla videokuvattavaksi, mutta hän halusi olla edelleen mukana tutkimuksessa. Kolmannessa ja viimeisessä haastattelussa näytin tutkimukseen osallistujille videoita patkiä meidän ensimmäisestä ja toisesta haastattelukerrastamme. Oman toiminnan kommentointi oli tärkeää erityisesti osallistavan tutkimuksen näkökulmasta (Lehtonen & Pöyhönen 2020). Tavoitteenani oli näyttää heille konkreettisesti, miten olen käsitellyt aineistoa ja mitä olen siitä löytänyt. Selitin heille uudelleen, että vain minä olen katsonut videoita haastatteluja. He pyysivät aineistoesimerkit myös itselleen ja otin niistä kopioita muistitikulle ja annoin kopiot heille muistoksi.

Hytönen-Ng (2016) on artikkelissaan pohtinut tutkijan läheisyyttä ja etäisyyttä tutkittaviinsa osana eettisesti kestävästä tutkimusprosessista ja sitä, minkälaisia haasteita tutkijan moninaiset roolit voivat aiheuttaa (esim. ystävä, kumppani tms.). Toimin kenttätutkimuksen ja haastattelun aikana tutkimukseeni osallistujille muun muassa tukihenkilönä, opettajana, myötäeläjänä ja ystävänä. Muistutin tutkimukseeni osallistujia erityisesti tutkimuksen alkuvaiheessa useasti siitä, että en ole viranomainen enkä voi auttaa ja vaikuttaa heidän turvapaikkapäätöksiinsä. Toin kuitenkin esille, voin olla tutkimukseeni osallistujille henkisenä tukena heidän turvapaikkaprosessinsa ja erityisesti aineistokeruuni aikana.

Sanoin hänelle, että olen vain tutkija (näytin tutkimuslupaa, jossa oli kuva tutkijasta tietokoneen ääressä), enkä voi auttaa häntä tulevassa puhuttelussa. Hän pyysi minua mukaan puhutteluun. Sanoin, että hänen täytyy itse kertoa oma asiansa, enkä voi tulla

mukaan. Minun oli vaikea selittää mitä 'tutkija' tarkoittaa. Yritin selittää hänelle, että olen niin kuin 'ystävä'. Yritin saada hänet tajuamaan, että en ole viranomainen ja en tee päätöksiä. Sanoin hänelle, että voin auttaa häntä välittämään hänen viestinsä ja toiveensa vastaanottokeskuksen työntekijöille.²⁶

Toimin tutkimuksenteon aikana myös kielenkääntäjänä ja tulkkina välittämällä tutkimukseeni osallistujien ja vastaanottokeskusten työntekijöiden pyynnöstä näiden viestejä toisilleen. Luin ja käänsin myös heille annettuja viestilappuja ja papereita sekä heille lähetettyjä tekstiviestejä. En voinut toimia pelkästään tutkijana, vaan koin eettisenä velvollisuutenani auttaa heitä joissakin asioissa vastaanottokeskuksen arjessa.

Minua jännitti ensimmäinen vierailuni vastaanottokeskuksessa, sillä en tiennyt, mitä minua odottaa. --- Tunnelma vastaanottokeskuksessa oli synkkä ja ajattelin, mikä ihmisen paikka tämä onkaan. Ohjaajia ei näkynyt. Odottelin aulassa tulkin kanssa. Yhtäkkiä ohjaaja tuli ja kätteli meidät. Sitten paikalle tuotiin hämmentyneen näköinen kuuro mies toisen ohjaajan saattamana. --- Hän tuntui olevan arka ja hiljainen. Kättelin häntä ja viitoitin, että olen Nina ja kuuro. Ohjaaja kosketti häntä olkavarrelle ja pyysi häntä seuraamaan meitä pöytien luo. Sosiaalityöntekijä pyysi minua tulkkamaan miehelle. En voinut kieltäytyä. Mies katsoi minua tiiviisti ja viitoitin kansainvälisillä viittomilla. Hän ei aluksi ymmärtänyt minua. Hänellä oli kuitenkin paljon asiaa ja halusi kertoa kaiken, mitä hän on nähnyt ja kokenut lähtömaassaan. --- Yritin parhaani mukaan viittoja hänelle kansainvälisillä viittomilla ja samalla opin häneltä muutamia viittomia. - X kysyi, että tulenko taas sinne. Hän kaipaa viittovia ihmisiä.²⁷

Aineistokeruu päättyi vuonna 2017, mutta tämän jälkeenkin muutamat tutkimukseeni osallistuneet jatkoivat yhteydenpitoa minuun soittamalla videopuheluita tai lähettämällä videoviestejä. En järjestänyt erillisiä palautehaastatteluja, joissa tutkimukseeni osallistujilla olisi ollut mahdollisuus lukea tai muutoin käydä läpi haastattelulitteraatiota (Kallinen ym. 2015: 163), koska haastatteluaineisto oli litteroitu suomen kielelle eivätkä he hallinneet kirjoitettua suomea. En myöskään palannut kentälle täydentämään havaintojani (vrt. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014: 15), sillä osa tutkimukseeni osallistujista ei enää asunut Suomessa.

3.2.2 Tutkijan monenlaiset positiot ja tunteet

Laadullisessa etnografisessa tutkimuksessa tutkijan position analysoiminen eli itsereflektio on erityisen tärkeää, koska sillä on merkitystä tutkimuksen avoimuudelle ja tutkimustulosten ymmärtämiselle (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014). Tutkijan itsereflektiossa on kyse hänen henkilökohtaista sitoumuksesta sekä hänen asemastaan tutkimuskohteen sisäpiirissä (engl. *insider*) tai sen ulkopuolella (engl. *outsider*) (Kallinen ym. 2015: 47). Sisäpiiriläisyydellä tarkoitan tässä tutkimuksessa sitä, että olen kuuro ja kieli- ja kulttuurivähemmistöryhmän jäsen. Tunnen suomalaisen viittomakielisten yhteisön historian, kulttuurin ja arvot. Kuuron viittomakielisen tutkijan, kuten minun, positioni kieli- ja kulttuurivähemmistöryhmän edustajana akateemisessa yhteisössä on merkittävä kontribuutio, sillä kuurot tutkijat tuovat uutta tietoa kuurojen ontologiasta ja

²⁶ Kenttäpäiväkirja, lokakuu 2015

²⁷ Kenttäpäiväkirja, lokakuu 2015

epistemologiasta (Kusters, de Meulder ym. 2017: 9–10). Kuurojen ontologialla (engl. *deaf ontology*) tarkoitetaan kuurojen olemisen ja elämisen tapoja (engl. *deaf ways of being*) ja kuurojen epistemologialla (engl. *deaf epistemology*) kuurojen tietämisen tapoja (engl. *deaf ways of knowing*) (Kusters, de Meulder ym. 2017: 3). Friedner (2016) kirjoittaa, että kuurojen ontologian ja epistemologian keskeisin piirre on 'ymmärtäminen', mikä tarkoittaa kuuron tutkijan ja kuurojen tutkittavien yhteistä kokemusta ja ymmärrystä kuuroudesta.

Ulkopuolisuudella tarkoitan sitä, että minulla ja tutkimukseeni osallistujilla on keskenämme erilaiset yhteiskunnalliset asemat ja koulutukselliset taustat. Olen länsimaalainen, valkoinen, korkeasti koulutettu nainen verrattuna tutkimukseeni osallistujiin. He ovat minuun nähden moninkertaisesti haavoittuvammassa asemassa, koska he ovat sekä vammaisia (kuuroja) että turvapaikanhakijoita ja heillä on heikko luku- ja kirjoitustaito arabian kielessä, ja heidän taitonsa viitotuissa kielissä vaihtelevat suuresti. Lisäksi turvapaikanhakijoiden omat kokemukset esimerkiksi pakomatkalta sekä heidän elämänsä ja asumisensa vastaanottokeskuksissa sääntöineen, normeineen ja kulttuureineen olivat minulle tuntemattomia. Tutkijan ja tutkimukseen osallistujien välille voi usein muodostua jännitteitä ja kompleksisia valta-asetelmia, jotka liittyvät esimerkiksi heidän erilaiseen asemaansa yhteiskunnassa, koulutuksessa ja tietämisen tasoissa (Enns-Kananen 2019, 2020; Moriarty-Harrelson 2019 [2017]).

Tutkijan on myös tärkeä pohtia omaa ja tutkimukseen osallistujien välistä suhdetta, kuten esimerkiksi sitä, mitä etnisyys, identiteetti ja sukupuoli merkitsevät tutkimuksessa (Fingerroos & Jouhki 2014: 84). Länsimaalaisena kuurona valkoisena naistutkijana olen saattanut aiheuttaa ensimmäisissä haastattelutilanteissa miespuolisille osallistujille hämmennystä, kun olen saapunut yksin omalla autolla haastattelemaan heitä. Tämä tuli ilmi, kun minulle esitettiin kysymyksiä, kuten "oletko kuuro?" ja "osaatko ajaa autoa?" Naisen asema ja rooli Lähi-idässä nähdään sosiaalisesti ja kulttuurisesti hieman eri tavoin kuin Suomessa (ks. Holt & Jawad 2013). Minulta on tutkimustilanteissa kysytty myös esimerkiksi kysymykset "oletko naimisissa?" ja "missä miehesi on?"

Tutkimukseni aihe, kohderyhmä ja koko tutkimusprosessi ovat luonteeltaan sensitiivisiä. Tarkoitan tällä sillä, että pakolaisuus ja turvapaikanhaku kuurona ihmisenä liittyvät vahvasti marginalisaation ja haavoittuvuuden tematiikkaan. Vammaiset, kuten kuurot, ja turvapaikanhakijat, kuuluvat tutkimuseettisestä ja ihmisoikeusnäkökulmasta haavoittuvimpiin ihmisryhmiin. Lisäksi tutkimuksen sensitiivinen aihe vaikuttaa aina myös tutkijaan, ja tutkimuksen aikana nousevat tunteet myös kuormittavat tutkijoita (ks. Kallinen ym. 2015: 184–188). Tutkimukseeni osallistuneiden tarinat koskettivat ja vaikuttivat minuun vahvasti, ja haastattelujen intensiivisyys yllätti minut. Minulla ei ole omakohtaista kokemusta turvapaikanhakijana olemisesta tai pakolaisuudesta eikä fyysisestä tai henkisestä väkivallasta, jota tutkimukseeni osallistujat olivat kokeneet lähtömaissaan ja pakomatkoillaan. En ole myöskään aikaisemmin tutkinut tätä aihetta.

Lappalaisen (2007: 10) mukaan etnografia on eettinstä kohtaamista. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että tutkija kuuntelee ja kunnioittaa tutkimukseen

osallistujia ja tutkija on myös tietoinen siitä, että hän ei voi koskaan sataprosenttisesti ymmärtää tutkimukseen osallistujien ajatuksia, tuntemuksia ja kokemuksia. Etnografisessa tutkimuksessa tutkijan tulee pohtia tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja valintoja tutkimuksen kaikissa vaiheissa, koska etnografiassa tavoitteena on ymmärtää ihmisten toimintaa ja tutkija voi saada tietoonsa hyvinkin arkoja ja henkilökohtaisia asioita (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Pitkänen-Huhta 2011). Vuorovaikutus tutkimukseen osallistujien kanssa vaatii tutkijalta aitoa ja aktiivista kiinnostusta sekä kuuntelemista rauhallisin ottein. Tutkijalta vaaditaan myös sosiaalisia taitoja, kuten esimerkiksi läsnäolon taitoa ja ennakkoluulottomuutta (Kallinen ym. 2015: 44–47.)

Aineistoni sisälsi paljon arkaluonteisia tietoja, sillä haastatteluissa osallistujat kertoivat paljon asioita, jotka eivät liittyneet tutkimukseeni. Tutkijan onkin tehtävä eettisiä valintoja siitä, mitä voi raportoida ja mitä taas tulee jättää tutkimuksen ulkopuolelle. Kuula ja Tiitinen (2010: 447) kirjoittavat haastateltavien hallitsemattomasta avoimuudesta laadullisessa tutkimuksessa, mikä voi hämmäntää tutkijaa. Myös omassa tutkimuksessani ilmeni hallitsematonta avoimuutta, koska tutkimukseeni osallistujilla ei ollut mahdollisuutta kertoa ja purkaa omia traumojaan viittoen vastaanottokeskuksissa. He olivat vastaanottokeskuksissa usein ainoita kuuroja ja viittovia ihmisiä. Haastattelut olivatkin siten miltei ainoita tilanteita, joissa he halusivat purkaa omia tunteitaan, kokemuksiaan ja traumojaan. En voinut keskeyttää haastattelua, vaan minun oli kuunneltava heidän kertomuksiaan.

Videoaineisto. Kun katson videoita ja kaikki tulee mieleen. Sen hetkinen ilmapiiri. Aineisto on niin visuaalinen. Pelkkä teksti ja käännös ei toimi yksinään. Minun on pakko katsoa videoita tekstin kanssa. Uudelleen. Uudelleen. Tunneskaala. Mietin, mitä näille ihmisille kuuluu. Millainen on heidän elämänsä nykyään. Ovatko he elossa.²⁸

Tunsin joskus syyllisyyttä omasta etuoikeutetusta asemastani. Olen kokenut myötätuntouupumusta sekä turhautumista siitä, miten kuuroja turvapaikanhakijoita kohdellaan yhteiskunnassa (ks. Puumala & Kynsilehto 2017: 373–374). Näiden syiden vuoksi on ollut erittäin tärkeää saada tukea tutkimusprosessin aikana (Kallinen ym. 2015: 184–188). Olen käynyt tuntemuksiani läpi yhdessä ohjaajieni kanssa ja olen osallistunut Jyväskylän yliopiston järjestämiin työnohjautapaamisiin, joita ohjasi psykologi. Työnohjauksessa sain mahdollisuuden käsitellä ja jakaa tutkimuksessa kohtaamiani vaikeita ja kuormittavia asioita sekä tunteitani tutkimusprosessin aikana muiden sensitiivisten tutkimusaiheiden parissa työskentelevien tutkijoiden kanssa. Työnohjausta tarjottiin muutama vuosi aineistokeruun päättymisen jälkeen. Myöhään, mutta parempi niin kuin ei milloinkaan.

²⁸ Tutkijan päiväkirja, marraskuu 2019

4 TUTKIMUKSEN PÄÄTULOKSET

Tässä luvussa esittelen lyhyesti väitöskirjani osatutkimuksia sekä niiden kysymyksenasetteluja, tutkimusasetelmia ja päätutkimustuloksia. Ensimmäisessä osatutkimuksessa (luku 4.1) käsitellään kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista, toisessa osatutkimuksessa (luku 4.2) keskitytään yhteisymmärryksen rakentumiseen viittojen kesken katseen ja ympäristöön kytkeytyneiden eleiden avulla ja kolmannessa osatutkimuksessa (luku 4.3) selvitetään kuurojen turvapaikanhakijoiden kieliin liittyviä käsityksiä ja niiden muokkautumista.

4.1 Osatutkimus 1: Kokemuksia turvapaikkaprosessista

Sivunen, N. (2019). An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland. *Societies* 9, 2, 1–16. <https://www.mdpi.com/2075-4698/9/1/2>

Ensimmäisen (1) osatutkimukseni tavoitteena oli selvittää kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia Suomen turvapaikkaprosessista. Tässä osatutkimuksessa haastattelin kymmenentä Lähi-idästä tullutta kuuroa turvapaikanhakijaa, joista neljä oli naisia ja kuusi miehiä. Haastattelin heitä yhteensä 14 kertaa vuosina 2015–2017. Osallistujien lähtömaan viitotun kielen taito vaihteli suuresti, ja he kertoivat olevansa luku- ja kirjoitustaidottomia lähtömaansa kirjoitetussa kielessä. Tarkastelin osallistujien kokemuksia etnografisella tutkimusotteella pohjaten työni yhteen laajaan tutkimuskysymykseen: miten kuurot turvapaikanhakijat kokivat asumisen ja kommunikoinnin vastaanottokeskuksissa?

Ensimmäisestä osatutkimuksesta selvisi, että kuuroille turvapaikanhakijoille ei heti tarjottu suomalaisen viittomakielen opetusta vastaanottokeskuksissa, vaikka osallistuminen työ- ja opintotoimintaan on heille lain mukaan pakollista. Osa sai formaalia suomalaisen viittomakielen opetusta vasta noin vuoden kuluessa maahan saapumisestaan, kun taas osa ei saanut minkäänlaista kielenopetusta. Tämän seurauksena tutkimukseen osallistujat kokivat erilaisia haasteita

tiedonsaannissa turvapaikkaprosessin aikana ja kommunikoinnissa vastaanotto-keskuksissa kuulevien työntekijöiden ja muiden asukkaiden kanssa. Tutkimukseen osallistujat olivat stressaantuneita ja apeita, ja heillä ilmeni posttraumaattisia oireita, kuten nukkumisvaikeuksia ja kipuja eri puolilla kehoa. He kokivat olonsa vastaanottokeskuksissa yksinäiseksi, koska he eivät pystyneet osallistumaan vastaanottokeskuksen toimintoihin eivätkä saaneet mahdollisuutta vaihtaa tietoa, neuvoja, ajatuksia ja kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista muiden asukkaiden ja työntekijöiden kanssa yhteisen sujuvan kielen puuttuessa.

Ensimmäinen osatutkimus osoitti, että kuurot vapaaehtoiset olivat tärkeitä kieli- ja roolimalleja tutkimukseen osallistujille. Vapaaehtoisten tapaamiset riippuivat paljon siitä, missä vastaanottokeskuksissa tutkimukseen osallistujat asuivat, koska jotkut asuivat syrjässä eri puolilla Suomea eivätkä siten olleet tavanneet kuuroja vapaaehtoisia ollenkaan. Kuurot vapaaehtoiset pystyivät ymmärtämään kuuroja turvapaikanhakijoita paremmin kuin sellaiset kuulevat vastaanottokeskusten työntekijät, jotka eivät osanneet viittoja. Kuurot vapaaehtoiset myös opettivat tutkimukseen osallistujille suomalaista viittomakieltä, he neuvoivat, miten Suomessa toimitaan ja liikutaan, sekä johdattelivat tutkimukseen osallistujia myös kuurojen yhteisöön viemällä näitä esimerkiksi kuurojen yhdistyksiin. Lisäksi kuurot vapaaehtoiset auttoivat kääntämään tutkimukseen osallistujille osoitettuja papereita tai tekstejä viittojen. Myös vastaanottokeskusten työntekijät hyötyivät kuuroista vapaaehtoisista, koska nämä toimivat eräänlaisina kielellisinä siltoina kuurojen asiakkaiden ja työntekijöiden välillä.

Kuuroilla turvapaikanhakijoilla oli kielellisiä haasteita vastaanottokeskuksissa ja turvapaikkapuhutteluissa, ja väärinymmärryksen riski oli suuri. He kokivat, että heidän heikko kielitaitonsa suomalaisessa viittomakielellä ja kansainvälisessä viittomisessa sekä heidän vammansa (kuurous) olivat heikentäneet heidän oikeudenmukaista turvapaikkamenettelyään. Viittomakielen tulkkauksen käyttö oli kaikille tutkimukseen osallistujille uusi konsepti, eivätkä he olleet aikaisemmin käyttäneet tulkkauspalvelua.

Tutkimukseen osallistujat omaksuivat nopeasti viittomia suomalaisesta viittomakielestä ja kansainvälisestä viittomisesta, mutta eivät ensi alkuun kuitenkaan erottaneet niitä toisistaan. Suomalaisen viittomakielen oppimisella oli positiivinen vaikutus kuurojen turvapaikanhakijoiden hyvinvointiin. Kuurot turvapaikan hakijat käyttivät suomalaista viittomakieltä pääasiallisena kommunikointikielenään, ja heidän tiedonsaantinsa eri asioista parantui sitä mukaa, kun he oppivat kieltä. Kuurot turvapaikanhakijat tarvitsivat kasvokkaista kommunikointia, jossa voidaan antaa palautetta, tehdä tarkentavia kysymyksiä sekä mahdollistaa toistoa. Tässä osatutkimuksessani olen esittänyt, että Suomen kuurojen yhteisön toimijoiden tulisi osallistua aiempaa enemmän kuurojen turvapaikanhakijoiden vammaisten ihmisten oikeuksien edistämiseen ja vaalimiseen, koska vammaisliikkeiden vaikuttamistyö on todettu merkittäväksi monissa muissa konteksteissa (ks. Mirza 2010; Roberts 2000). Olen myös esittänyt kuurojen turvapaikanhakijoiden keskittämistä yhteen ja samaan vastaanottokeskukseen, jossa kaikilla olisi yhdenvertaiset osallistumis- ja opiskelumahdollisuudet

viitotuilla kielillä, samaan tapaan kuin vastaanottokeskuksen kuulevilla asukkailla (ks. kuitenkin Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen 2019).

Turvapaikkaprosessi on luonteeltaan kielellinen, ja siihen liittyvät vuorovaikutustilanteet sisältävät paljon vaikeita termejä, joita ei ole helppoa kääntää kansainvälisille viittomille tai eleille. Suomalaisen viittomakielen varhainen oppiminen olisi tärkeää, jotta kuurot turvapaikanhakijat voisivat paremmin ja selkeämmin perustella viranomaisille omaa turvapaikkahakemustaan. Onkin edelleen tärkeää tutkia vielä lisää kielellistä valtaa ja kielenkäyttöä turvapaikkaprosessissa, varsinkin viitotuissa turvapaikkapuhutteluissa, ja nostaa näitä ongelmia aktiivisemmin esiin julkisessa keskustelussa.

4.2 Osatutkimus 2: Yhteisymmärryksen rakentuminen

Sivunen, N. & Tapio, E. (2020). "Do you understand (me)?" negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants. *Applied Linguistics Review* 2020, 13(6), 983–1004. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/applirev-2019-0065/html>

Toisen (2) osatutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kaksi kuuroa viittomakielistä, joilla ei ole yhteistä sujuvaa kieltä, käyttävät multimodaalisia ja monikielisiä semioottisia resursseja vuorovaikutuksessaan. Tämän osatutkimuksen fokuksessa olivat katse ja ympäristöön kytkeytyneiden eleiden käyttö (Goodwin 2007) yhteisymmärryksen rakentamisessa. Kielelliset epäsymmetriset vuorovaikutustilanteet ovat tilannekohtaisia, dynaamisia ja neuvoteltavia (Leskelä & Lindholm, 2012: 16). Vuorovaikutuksen konteksti ja toimijat taustoineen sekä erilaiset sosiaaliset tai ympäristölliset tekijät vaikuttavat siihen, miten ja minkälaisia semioottisia resursseja milloinkin käytetään (Norris 2004: 78–94; Heritage & Clayman 2010; Stevanovic 2016).

Tämän osatutkimuksen aihe valikoitui laajemmasta etnografisesta tutkimuksestani, jossa olin haastatellut 10:tä kuuroa turvapaikanhakijaa kahden vuoden aikana vuosina 2015–2017. Etnografisissa haastatteluissa kävi pian ilmi, että käyttämäni kansainvälinen viittominen ei ollut tuttua tutkimukseeni osallistujille eikä minulla ollut osallistujien kanssa muuta yhteistä sujuvaa kieltä, koska minä en osannut arabialaisia viittomia eivätkä he suomalaista viittomakieltä. Yhteisymmärryksen saavuttaminen oli siten ajoittain haastavaa.

Kirjoitin yhteisartikkelin toisesta (2) osatutkimuksesta yhdessä Elina Tapijon kanssa. Annotoin artikkelia varten minuutin haastatteluaineiston suomen kielelle ja valitsin tästä aineistosta 10 lyhyempää yksikköä tarkempaan analyysiin ELAN-ohjelmalle (ks. tarkemmin aineiston käsittelystä ja analyysimenetelmistä luvussa 3.1.4.). Tämän jälkeen siirsin analysoitavat yksiköt Word-ohjemaan, jossa jatkoin vuorovaikutusaineiston analyysiä yhdessä Elinan kanssa.

Toinen osatutkimus osoitti, että käyttämällä eleitä ja katseita, jotka ovat kytkeytyneet vuorovaikutustilanteen ympäristöön, voidaan rakentaa

yhteisymmärrystä viittojen kesken. Esimerkiksi käsite 'vastaanottokeskus' voidaan neuvotella ja ymmärtää ympäristöön kytkeytyneillä eleillä ja katseella. Vuorovaikutustilanteessa molemmat vuorovaikutukseen osallistujat katsoivat ja osoittivat vuorotellen ovea kohti toistuvasti keskustelun edetessä. Ovi muuttui kyseisessä tilanteessa vastaanottokeskus-käsitteeksi, josta molemmat keskustelijat neuvottelivat ja lopulta päätyivät yhteisymmärrykseen.

Osatutkimuksesta tuli myös ilmi, että ympäristöön kytkeytyneitä eleitä ja katsetta voidaan käyttää hyödyksi tiettyä viittomaa etsittäessä. Viittoman etsiminen on monimutkainen multimodaalinen prosessi. Aineistoon valitsemassamme esimerkissä tämä prosessi alkaa Alin kertomuksella siitä, miten kuurot ihmiset kokoontuvat kuurojen yhdistyksen tiloihin. Ali tiesi ja osasi viittoa kuurojen yhdistyksen suomalaisella viittomakielellä ja käytti Tampereen (nimi muutettu) kuurojen yhdistystä esimerkkinä, koska kuurojen yhdistys käsitteenä ja viittomana oli molemmille osallistujille tuttu. Hän jatkoi kertomalla, että hänen lähtömaassaan kuurojen yhdistys ei ole samanlainen kuin Tampereella oleva yhdistys. Hän etsi katseellaan vuorovaikutusympäristössään sopivaa kohdetta ilmaistakseen viittomaa 'katu'. Ali huomasi ikkunan ja osoitti sitä päin ja viittoi oman lähtömaan viittomaa 'katu'. Ali ja minä neuvottelimme 'katu'-viittoman merkityksestä, ja kysyin, tarkoittiko hän katuja, ja viitoin kadun suomalaisella viittomakielellä, minkä Ali hyväksyi. Ali viittoi kadun arabialaisella viittomalla. Voi olla, että se ei ollutkaan 'katu' vaan 'polku', mutta se oli riittävän lähellä yhteisymmärryksen saavuttamiseksi.

Lopuksi tutkimuksesta selvisi, että katseella ja kosketuksella ympäristöön kytkeytyneenä eleenä voidaan myös rakentaa yhteisymmärrystä. Esimerkissämme Ali kertoo kuvailevasti kuurojen ihmisten eri töistä hänen lähtömaassaan. Haastattelutilanteessa hän etsi katseellaan haastatteluympäristöstä sopivia kohteita, kuten lattiaa, pöytää ja seinää, koskettakseen niitä. Lattian ja seinän koskettaminen ei ollut sillä vuorovaikutushetkellä mahdollista, mutta pöydän koskettaminen oli. Ali kosketti puista pöytää kertoessaan, että kuurot ihmiset työskentelevät rakennusaloilla ja maalaavat seiniä. Hän ei tarkoittanut puuta itsessään, vaan puu materiaalina viittasi rakentamiseen ja maalaamiseen. On tarkennettava, että koskettaminen tässä vuorovaikutustilanteessa ei ollut näyttämistä (ks. esim. Kusters 2017) tai takertumista (ks. esim. Laakso 2011). Tilassa ei ollut paljon koskeltavaa tarjolla, ja siksi kosketusta tapahtui tässä vuorovaikutustilanteessa hyvin vähän.

Lopuksi me kirjoittajat totesimme, että katseella ja ympäristöön kytkeytyneillä eleillä on olennainen rooli viitotussa vuorovaikutuksessa ja ne ovat tehokkaita semioottisia resursseja neuvoteltaessa käsitteestä tai viittomasta, silloin kun viittojilla ei ole käytössään yhteisiä kielellisiä resursseja. Kansainvälisen viittomisen ymmärtämiseen tarvitaan Crasbornin ja Hiddingan (2015) mukaan kolme tekijää: 1) viitottujen kielten ikonisten ja kieliopillisten elementtien ja viittomiston yhdistäminen, 2) yhteinen tilanteesta jaettu konteksti ja 3) yhteinen jaettu sosiaalinen konteksti. Toisen osatutkimuksen vuorovaikutustilanteissa yhteinen jaettu sosiaalinen konteksti toimi parhaiten yhteistyössä ympäristöön kytkeytyneiden

eleiden kanssa. Lisäksi yhteinen jaettu kokemus kuuron ihmisen elämästä edesauttoi ymmärrykseen pyrkimistä (Kusters 2017).

Tarkastelimme artikkelissamme sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Ortega 2019) turvapaikkaprosessissa. Pohdimme erityisesti sitä, onko visuaalisten ja kehollisten resurssien käyttö mahdollista yhteisymmärryksen rakentumisessa turvapaikkaprosessissa. Viranomaisilla on usein valta valita, mitä nimettyä kieltä vuorovaikutuksessa käytetään. Esitimme huolestamme siitä, että usein kriittikittömästi oletetaan konventionaalisen kansainvälisen viittomisen käytön olevan turvapaikkapuhuttelujen tulkauksessa sujuva ja toimiva ratkaisu. Lopuksi totesimme, että lisätutkimusta tarvitaan yhteisymmärryksen rakentumisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta turvapaikkapuhuttelujen kaltaisissa *high-stakes*-tilanteissa.

4.3 Osatutkimus 3: Kielikäsitteiden muokkautuminen

Sivunen, N. (2021). Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsitteiden muokkautuminen turvapaikkaprosessin aikana. *Puhe ja kieli* 41:2, 159–178. <https://doi.org/10.23997/pk.110925>

Kolmannessa osatutkimuksessa tavoitteenani oli lisätä ymmärrystä siitä, miten kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsitteet muokkautuvat turvapaikkaprosessin aikana. Kolmannen osatutkimuksen aihe valikoitui sen vuoksi, että äidinkieli ja nimetty (viitottu) kieli käsitteinä olivat tutkimukseeni osallistujille vieraita. Aikaisempien tutkimuksien mukaan suurin osa kuuroista eri puolilla maailmaa ei nimeä omaa kieltään (ks. esim. Green 2014; Hendriks 2008; Hou 2016; Kusters & Sahasrabudhe 2018). Maahanmuuttajat ovat päätyneet globalisaation ja maahanmuuton myötä erilaisiin tiloihin, joissa on omat kielijärjestelmänsä normeineen, diskursseineen ja kieli-ideologioineen, jotka voivat poiketa heidän omista tutuista ja totutuista kielikäytännöistään (Busch 2017: 342–343.) Nimeytyillä kielillä (Gal 2006) on merkityksellinen asema länsimaisissa yhteiskunnissa. Suomeen saapuvilta turvapaikanhakijalta rekisteröidään muun muassa hänen ilmoittamansa kielitaito ja äidinkieli tai kieli, jota hänen voidaan olettaa ymmärtävän (Laki ulkomaalaisrekisteristä 1270/1997, 7 §; Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 15§).

Tässä kolmannessa osatutkimuksessa tutkimuskysymyksiä oli kaksi: miten kuurot turvapaikanhakijat kuvaavat kieliin liittyviä kokemuksiaan turvapaikkaprosessin aikana ja miten nämä kokemukset ovat muokanneet heidän käsityksiään kielistä? Aineistona oli kahden kuuron turvapaikanhakijapariskunnan haastattelut kahden vuoden ajalta. Valitsin heidät haasteltavikseni, koska olen saanut seurata heidän turvapaikkaprosessiaan alusta loppuun saakka.

Kielenkäyttöön liittyy usein erilaisia käsityksiä, tarkasteluja, neuvotteluja ja arvostuksia sekä näiden muuttumista (Blommaert (toim.) 1999; Irvine & Gal 2000; Woolard 1998). Kolmas osatutkimus osoittaa, että osallistujat olivat käsittäneet

heidän aikaisempien kielikäytänteidensä, kuten elehtimisen ja kotiviittomisen, luonnollisena osana vuorovaikutusta. Mona ja Omar kokivat suomalaisen viittomakielen oppimisen myötä, että heidän aiemmin käyttämänsä kielellinen repertuaarinsa ei ollutkaan oikeaksi määriteltyä kieltä. Sen seurauksena he kokivat häpeää (Piller 2017) aikaisempia kielellisiä käytänteitään kohtaan, koska he olivat saaneet ympäristöstään palautetta omasta viittomakielen taidostaan. Tämä heidän saamansa palaute oli saanut heidät ajattelemaan kielteisesti heidän aiemmista kielikäytänteistään, koska heidän käyttämänsä kielellinen repertuaari ei ollut toiminut ”toivotulla tavalla”. Jokin kieli voi siis olla arvostettu ja toimiva jossain tietyssä paikassa, mutta sama kieli voi olla ongelmallinen jossain toisessa (Pietikäinen, Dufva & Mäntylä 2010: 20; Moriarty-Harrelson 2019 [2017]).

Kolmas osatutkimus osoitti myös sen, että kansainvälisen viittomisen viittomaa käytettiin toistuvasti kuurojen turvapaikanhakijoiden kanssa ja tutkimukseen osallistujat yhdistivät tämän viittoman miltei aina tulkkaustapahtumiin. Tutkimukseen osallistujat kertoivat, että tulkkaukset oli suurella todennäköisyydellä toteutettu kansainvälisillä viittomilla. Tulkkaustapahtumat olivat osallistujille kuitenkin uusia käytänteitä, samoin kuin tulkin käsite oli heille uusi. Haastateltavat kokivat, että kuuron tulkin viittomista on helpompaa ymmärtää verrattuna kuulevaan tulkkiin, koska kuuro tulkki osaa yleensä säädellä viittomiansa vastaanottajalle sopivaksi ja käyttää muitakin kielellisiä resursseja kulloisessakin kontekstissa sekä ympäristössä. Kansainvälisen tulkkauksen yhteydessä tutkimukseeni osallistujat olivat muokanneet käsityksiään siitä, että kuuleva henkilö voi myös osata viittomakieltä. Lisäksi tämä osatutkimus osoitti sen, että suomalainen viittomakieli koetaan ja käsitetään turvallisena ja myönteisenä kielenä, johon ei liity traumaattisia muistoja aiemmista kielikäytänteistä ja arabian kielestä. Suomalainen viittomakieli valitaan yhteiseksi kommunikaatiokielenä, koska sen nähdään olevan kielellisesti saavutettavampi kuin muut aiemat käytetyt kielet ja kielikäytänteet.

Lopuksi osatutkimuksesta selvisi, että kieli koetaan konkreettisena tapahtumana ja vuorovaikutuksellisenä ilmiönä. Tutkimukseen osallistujat saattoivat nimetä kommunikaatiotaan viittomalla ’viittoa’, mikä tarkoittaa itsessään konkreettista toimintaa. Turvapaikkaprosessin aikana, erilaisten vuorovaikutuskokemusten kautta ja kielitietoisuuden lisääntyessä, tutkimukseeni osallistujat olivat oppineet nimeämään eri kieliä, mutta kansainvälisen viittomisen erottamista nimetyistä kielistä he eivät olleet omaksuneet.

Turvapaikkaprosessissa on tärkeää ymmärtää ja tunnistaa kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellinen haavoittuvuus (ks. esim. Määttä, Puumala & Ylikomi 2020). Tutkimukseen osallistujien kielirepertuaari koostui kaikenlaisista kielellisistä ja semioottisista resursseista, ja kieli käsitteenä oli heille vieras ja abstrakti. Heillä oli valtioiden kieli-ideologioista (Bodó, Fazakas & Imre Heltai 2017) eroava käsitys kielistä, sillä he eivät nimenneet omaa äidinkieltään vaan ilmoittivat vain ”viittovansa”.

Kolmannen osatutkimuksen lopuksi pohdin sitä, että kuurot turvapaikanhakijat voidaan mahdollisesti nähdä ns. ongelmapihujina (ks. esim. Halonen 2012) ja kansainvälisen viittomisen käyttö voi mahdollisesti asettaa heidät

juridisesti muita haavoittuvampaan asemaan. Näiden seikkojen vuoksi tarvitaan jatkotutkimusta siitä, millaisia viitotuille kielille tulkatut turvapaikkapuhuttelut ovat ja miten niissä otetaan huomioon kielellisiä oikeuksia.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä sosiolingvistiseen viitekehykseen perustuvassa väitöskirjatutkimuksessani olen tutkinut kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemuksia, multimodaalista vuorovaikutusta ja kielikäsitteiden muokkautumista Suomen turvapaikkaprosessissa. Luvussa 5.1. kokoan yhteen edellisessä luvussa esitettyjen osatutkimusten tuloksia ja vastaan väitöskirjatutkimukseni päätutkimuskysymyksiin analyttisesti. Lisäksi palaan vielä tutkimuksen kokonaisuuteen ja tarkastelen sen merkitystä pakolais- ja maahanmuuttotutkimuksen kentällä sekä pohdin tutkimustulosten soveltamismahdollisuuksia suomalaiseen turvapaikkaprosessiin ja kotoutumisprosessin kehittämistyöhön. Luvussa 5.2. pohdin, mitä olen oppinut tutkimusprosessista ja arvioin tutkimukseni vahvuuksia ja heikkouksia. Lopuksi luvussa 5.3. ehdotan jatkotutkimusaiheita.

5.1 Analyttinen yhteenveto tutkimusprosessista

Ensimmäisestä osatutkimuksestani selvisi, että kuurot turvapaikanhakijat olivat kokeneet kielellisiä ja kommunikatiivisia haasteita koko turvapaikkaprosessin aikana. Turvapaikanhakijoiden kielitaito lähtömaansa viitotussa kielessä vaihteli suuresti, ja he olivat luku- ja kirjoitustaidottomia lähtömaansa kirjoitetussa kielessä. Vastaanottokeskuksissa heillä oli haasteita ymmärtää työntekijöitä ja kuulevia asukkaita ja kommunikoida näiden kanssa. Vuorovaikutushaasteiden seurauksena he kokivat asumisen ja elämisen vastaanottokeskuksissa yksinäiseksi ja stressaavaksi, mikä näkyi fyysisenä ja psyykkisenä oireiluna. Viittomakielen tulkkaukspalvelu oli heille uusi konsepti, ja lisäksi myös suomalainen viittomakieli sekä konventionaalinen kansainvälinen viittominen olivat heille uusia asioita. Heille ei ollut tarjottu suomalaisen viittomakielen opetusta heti maahan saapumisensa jälkeen, ja osa tutkimukseeni osallistujista sai formaalisen suomalaisen viittomakielen ja suomen kielen opetusta vasta noin vuoden kuluttua maahan saapumisestaan. Kuurot vapaaehtoiset olivat tutkimukseeni osallistujille tärkeitä yhteys- ja tukihenkilöitä, joilta he saivat informaalisen suomalaisen

viittomakielen opetusta sekä tietoa ja opastusta siitä, miten Suomessa asutaan, eletään ja toimitaan. Vapaaehtoiset ohjasivat heitä myös suomalaiseseen kuurojen yhteisöön.

Toisessa osatutkimuksessa tarkasteltiin, millaisia monikielisiä ja multimodaalisia semioottisia resursseja käytetään viitotussa vuorovaikutuksessa. Osatutkimuksesta selvisi, että katseella ja ympäristöön kytkeytyneillä eleillä voidaan rakentaa yhteisymmärrystä, kun keskustelijoilla ei ole yhteistä sujuvaa kieltä. Yhteisymmärrystä voi rakentaa vuorovaikutustilanteessa myös ympäristössä olevien esineiden tai materiaalien kosketuksen avulla. Toinen osatutkimus osoitti myös sen, että monikielisten ja multimodaalisten semioottisten resurssien käyttö sekä yhteinen kokemus elämisestä kuurona ihmisenä edesauttavat yhteisymmärryksen rakentumista. Osatutkimus kysyy myös kriittisesti, onko multimodaalisten semioottisten resurssien käyttö mahdollista ja ymmärretäänkö, mitä seurauksia kansainvälisen viittomisen käytöllä turvapaikkapuhutteluissa tai oikeustulkkausissa on.

Kolmannessa osatutkimuksessa tarkasteltiin kuuron turvapaikanhakijajärjestyksen kielikäsitteiden muokkautumista turvapaikkaprosessissa. Osatutkimuksesta selvisi, että kieli ja äidinkieli käsitteinä olivat tutkimukseen osallistujille vieraita. He näkivät kielen konkreettisenä tapahtumana, kuten viittomisena. Länsimaisten kieli-ideologioiden mukainen kielten nimeäminen (Gal 2006) oli heille vierasta. Osatutkimuksessa kävi ilmi, että tutkimukseen osallistujien kielikäsitteet muokkautui turvapaikkaprosessin aikana: Tutkimukseeni osallistujilla oli prosessin alkuvaiheessa vaikeuksia ymmärtää viitottuja kieliä, ja he olivat saaneet palautetta omasta viittomakielen taidostaan. Palaute sai heidät kokemaan häpeää (Piller 2017) aiemmista kielikäytännöistään, ja he halusivat opiskella sekä käyttää ainoastaan suomalaista viittomakieltä, koska he kokivat sen olevan heille kielellisesti saavutettavampaa.

Tämän väitöskirjatutkimuksen ensimmäinen päätutkimuskysymys oli ”Millainen on suomalainen turvapaikkaprosessi kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemana?” Tämä päätutkimuskysymys oli tutkimuskysymyksistä tärkein, sillä se kattoi koko väitöskirjan. Vastauksia tähän tutkimuskysymykseen saatiin eritoten ensimmäisestä (1) ja kolmannesta (3) osatutkimuksesta. Nämä osatutkimukset osoittivat, että kuurot turvapaikanhakijat kohtasivat kielellisiä haasteita viitotuissa ja kirjoitetuissa kielissä heti saavuttuaan Suomeen ja suomalaisen turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimukseeni osallistujien kokemukset olivat kautta linjan samankaltaisia.

Tutkimuksesta selvisi, että kuuroilla turvapaikanhakijoilla ei ole samanlaisia oikeuksia suomalaiseen tai suomenruotsalaiseen viittomakielen tulkkauspalveluun kuin Suomessa asuvilla kuuroilla viittomakielisillä. Tämä asettaa kuurot turvapaikanhakijat erittäin heikkoon ja eriarvoiseen asemaan. Kelan tarjoama ja järjestämä vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu on tarkoitettu vain henkilöille, joilla on kotikunta Suomessa (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010, 2§). Turvapaikkaprosessissa viranomaiset itse päättävät, milloin tulkkauspalvelua tarvitaan, ja tilaavat sen itse ulkopuoliselta taholta. Myöskään kuulevat turvapaikanhakijat eivät saa aina puhutun kielen tulkkausta,

mutta heillä on kuuroja turvapaikanhakijoita paremmat mahdollisuudet hoitaa asioitaan ja saada monta asiaa selville, koska vastaanottokeskuksissa voi olla muitakin asiakkaita tai työntekijöitä, jotka puhuvat heidän omilla kielillään, tai he voivat kommunikoidessaan käyttää jotakin kieltä *lingua francana* (ks. Määttä 2020). On huomionarvoista, että tutkimukseeni osallistujille ei ollut järjestetty tai annettu suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen opetusta vastaanottokeskuksissa, vaikka se on lain mukaan pakollista (Laki kansainvälistä suojelua haakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011). Suomalaisen viittomakielen oppiminen ja opiskelu heti maahan saapumisen yhteydessä olisi tärkeää, sillä kuurot turvapaikanhakijat saisivat silloin paremman mahdollisuuden perustella omaa turvapaikkahakemustaan viittotuilla kielillä. Viittomakielen opiskelun yhteydessä heille voisi samaan aikaan opettaa tulkkauspalvelun käyttöä. Suomalaisen viittomakielen oppiminen ei kuitenkaan takaisi positiivista päätöstä esimerkiksi tulkatuissa turvapaikkapuhuteluissa, vaan sen, että viittomakielisten turvapaikanhakijoiden mahdollisuudet tulla ymmärretyksi kasvaisivat ja he ymmärtäisivät paremmin itseään koskevia päätettäviä asioita. Tutkimukseeni osallistujien mukaan sekä suomalaista viittomakieltä että kansainvälistä viittomakieltä käytettiin heidän turvapaikkaprosessinsa aikana tulkkauksessa *lingua francana*, vaikka molemmat kielet ja kielikäytänteet olivat turvapaikanhakijoille uusia eivätkä tulkit välttämättä ymmärtäneet kuuron turvapaikanhakijan viittomista (ks. Sivunen 2019). Kommunikoinnin tärkeys turvapaikkaprosessissa ymmärrettiin usein vasta siinä vaiheessa, kun turvapaikkahakemuksista tehtiin päätöksiä. Tässä tutkimuksessa osallistujista seitsemän, eli 70 %, sai kielteisen päätöksen. Olen pohtinut sitä, että tutkimukseeni osallistujilla ei ollut riittävästi tietoa ja taitoa vaatia esimerkiksi arabialaisen viittomisen tulkkausta tai vaihtaa tulkkia, jos he kokivat, että eivät tulleet ymmärretyksi. Heillä ei ollut myöskään tarvittavia keinoja ilmoittaa viranomaisille, jos he eivät ymmärtäneet tulkkausta. Kansainvälisen viittomisen ja suomalaisen viittomakielen tulkkauksen käyttö *lingua francana* on kuitenkin paras ratkaisu tässä tilanteessa, mutta kaikkien, varsinkin viranomaisten, on ymmärrettävä, että väärinymmärryksen riski on edelleen suuri (ks. Määttä 2020). Tässä tilanteessa on myös tiedostettava ja ymmärrettävä kuurojen turvapaikanhakijoiden mahdollinen kielellinen haavoittuvuus. Tulkin täytyy olla tulkkaustilanteessa sensitiivinen ja kriittinen ja varmistaa, ymmärtääkö asiakas viittomista ja tulkatun asian sisältöä, ja ymmärretäänkö asiakasta oikein. Useimmiten asiakas voi sanoa ymmärtävänsä tietyn asian, mutta todellisuudessa hän ei sitä kuitenkaan välttämättä ymmärrä (ks. esim. Ferrera & Modig 2021). Turvapaikkaprosessissa tehdään suuria päätöksiä, ja tässä prosessissa hakijan tulisi olla tietoinen omista kielellisistä oikeuksistaan.

Tutkimuksessa nousi esille, että Suomen vastaanottokeskuksista puuttui tietoa ja taitoa kuurojen turvapaikanhakijoiden kohtaamiseen ja kielikäytänteisiin liittyen. Heitä ei myöskään huomioitu riittävän hyvin. Tiedonsaanti oli epäsymmetristä kuurojen ja kuulevien turvapaikanhakijoiden kesken. Vieraillemiäni vastaanottokeskuksissa oltiin tästä haasteesta tietoisia, ja niissä yritettiin tehdä parhaansa mihin pystyttiin, mutta monenlaisten erityisjärjestelyjen

järjestäminen oli usein vaikeaa taloudellisista ja hallinnollisista syistä pakolaisten vastaanottokriisin aikana. Kuurojen turvapaikanhakijoiden hajauttaminen ja sijoittaminen eri puolille Suomea ei näyttäytynyt tutkimuksessani hyvänä ratkaisuna. Kuurot turvapaikanhakijat kokivat tämän stressaavaksi, ja he tunsivat olonsa yksinäisiksi. Yksinäisyys ja tiedonsaannin puute vaikuttivat heidän henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiinsa, mikä näkyi lisääntyneenä ahdistuksena sekä erilaisina somaattisina kipuina. He eivät aina ymmärtäneet, mitä vastaanottokeskuksissa tapahtuu tai mistä siellä keskustellaan. Vastaanottokeskuksissa kuulevat asukkaat vaihtoivat keskenään tietoja, vinkkejä ja kokemuksia suomalaisesta turvapaikkaprosessista ja turvapaikkapuhutteluista, mutta kuurot turvapaikanhakijat eivät päässeet osallisiksi näihin keskusteluihin yhteisen kielen puuttuessa. Kaikki kuurot turvapaikanhakijat tulisi tutkimukseni mukaan sijoittaa samaan vastaanottokeskukseen. Näin vastaanottoyksiköt olisivat kuuroille turvapaikanhakijoille kielellisesti saavutettavampia, sillä niihin tiedettäisiin rekrytoida viittomakielistä henkilökuntaa.

Tämän väitöskirjatutkimuksen toinen pääkysymys oli ”Millaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja kuurot turvapaikanhakijat käyttävät vuorovaikutuksessa?” Vastauksia tähän päätutkimuskysymykseen saatiin pääasiallisesti toisesta (2), mutta myös kolmannesta (3) osatutkimuksesta.

Halusin tutkia vielä tarkemmin, millaisia monikielisiä ja multimodaalisia semioottisia resursseja tutkimukseeni osallistujat hyödynsivät yhteisymmärryksen rakentamisessa, ja valitsin tarkasteluni kohteeksi yhden vuorovaikutustilanteen, jossa olin itse mukana. Toisessa osatutkimuksessa kyseistä aihetta tarkasteltiin multimodaalisen analyysin menetelmin, eli kielikäytänteitä tarkasteltiin mikrotasolla. Analyysissa todettiin, että vuorovaikutuksessa katsetta ja ympäristöön kytkeytyneitä eleitä (Goodwin 2007) käytettiin hyödyksi yhteisymmärryksen rakentamiseen yhteisen sujuvan kielen puuttuessa. Tutkimuksesta kävi ilmi, että vuorovaikutuksen kulloinenkin ympäristö oli myös tärkeä resurssi yhteisymmärryksen rakentamisessa. Tulkatuissa turvapaikkapuhutteluissa tulisi olla mahdollista hyödyntää kaikenlaisia semioottisia resursseja, kuten kuvia (valokuvia, piirroskuvia ja karttoja) sekä osoittamista ja koskettamista vuorovaikutustilanteissa saatavilla oleviin materiaaleihin tai esineisiin. Henkilöiden, asioiden tai paikkojen tarkka nimeäminen, esimerkiksi sormiaakkostaminen tai kirjoittaminen, voi olla monelle kuuroille turvapaikanhakijalle vaikeaa tai jopa mahdotonta. Tällaisille asioille ja henkilöille voi olla omia viittomiaan, jotka ovat mahdollisesti kulttuurisidonnaisia, ja viranomaisten tulisikin huomioida, ymmärtävätkö esimerkiksi viittomakielen tulkit kyseisiä viittomia ja osaavatko he nimetä niitä. Kolmannessa osatutkimuksessa kyseistä aihetta tarkasteltiin etnografisen haastattelun avulla, ja tutkimuksesta nousi esille, että viittotussa vuorovaikutuksessa käytetään monikielisiä ja multimodaalisia semioottisia resursseja yhteisymmärryksen rakentamiseen.

Kolmas päätutkimuskysymys oli ”Kuinka kielikäsitteet liittyvät turvapaikkaprosessin aikana esiin tulleisiin kielellisiin haasteisiin?” Vastaus tähän päätutkimuskysymykseen saatiin kolmannesta (3) osatutkimuksesta. Merkittävimpiin kielellisiin haasteisiin turvapaikkaprosessissa kuuluivat aineistossani

esimerkiksi asioiden ymmärtämisen ja ymmärretyksi tulemisen vaikeudet. Tutkimukseen osallistujilla oli Suomeen saapuessaan olematon suomalaisen viittomakielen taito, ja kansainvälinen viittominen oli heille uusi kommunikointikäytäntö. He eivät myöskään osanneet latinalaisiin aakkosiin pohjautuvaa kirjoitusjärjestelmää, ja heidän lähtömaassaan käytetyn viitotun kielen taitonsa vaihteli myös suuresti. Kommunikointikeinoina lähtömaassa oli usein ollut kotiviittominen perheen tai hyvin pienen lähipiirin kesken, joskus heillä oli kokemusta myös arabialaisista viittomista. Tutkimukseeni osallistujate ilmoittivat olevansa myös luku- ja kirjoitustaidottomia arabian kielessä.

Tutkimuksesta selvisi, että tulkkauspalvelun käyttö oli niin ikään tutkimukseen osallistujille uusi asia. Suomessa heille tarjottiin tietoa turvapaikkaprosessista kirjoitetulla arabian kielellä, koska viranomaiset olettivat heidän äidinkieltensä olevan lähtömaan virallinen kieli arabia. Lisäksi heille järjestettiin viittomakielen tulkkausta, jossa käytettiin osallistujien mukaan suomalaista viittomakieltä ja kansainvälistä viittomista. Tutkimukseeni osallistujat omaksuivat ja oppivat joitakin suomalaisen viittomakielen ja kansainvälisen viittomisen viittomia, mutta eivät erottaneet niitä toisistaan. Voidaan myös miettiä ja keskustella, mikä olisi tehtävään soveltuvampi lingua franca viitotuissa kielissä, kun tähän mennessä kansainvälisen viittomisen on nähty toimivan lingua francana (ks. esim. Kusters 2020, 2021). Toisaalta kansainvälinen viittominen ei ole varsinaista kieltä, vaan se on koostunut eri maiden viittomista (ks. lisää Rosenstock & Napier 2016; Whynot 2016). Länsimaisiin kansainvälisiin viittomiin sisältyykin paljon länsimaalaisia viittomia ja amerikkalaista viittomakieltä (ks. esim. Kusters 2021). Kansainvälinen viittominen on kuitenkin paras ratkaisu ja jopa toimivin monissa konteksteissa, mutta sen käyttöä tulisi kuitenkin voida kriittisesti tarkastella. Kansainvälisissä viittomisissa korostuu viittojen taito säädellä omaa viittomistaan vastaanottajalle sopivaksi, jotta vastaanottaja ymmärtää viittomista (Moriarty & Kusters 2021).

On äärimmäisen tärkeää huomioida ja ymmärtää kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellinen haavoittuvuus, jos he ovat kotoisin sellaisista maista, joissa vammaisten henkilöiden asema on huono ja heidän koulutusmahdollisuutensa ovat heikot. Nimetyt kielet ja/tai äidinkielen käsite ovat monille kuuroille ihmisille tuntemattomia.

5.2 Tutkimusprosessista opittua sekä tutkimuksen arviointia

Ymmärrän, että tämä väitöskirja on opinnäytetyö, jossa tutkija harjoittelee tutkijantaitojansa ja tutkijan ammatillinen identiteetti vahvistuu tutkimusprosessin myötä. Tässä artikkeliväitöskirjassa iso projekti jaettiin kolmeen pienempään osatutkimukseen. Väitöskirjatutkimukseni aihe on ollut laajahko, sillä en ole tutkinut vain yhtä aihepiiriä, vaan olen kokenut tärkeäksi ottaa useampia tutkimusaiheita mukaan, eli kuurojen turvapaikanhakijoiden kokemukset, kielelliset haasteet turvapaikkaprosessin aikana ja kuurojen turvapaikan hakijoiden kieli- käsityksien muokkautumisen.

Toinen osatutkimukseni eroaa ensimmäisestä ja kolmannesta osatutkimuksesta tutkimus- ja analyysimenetelmiltään, sillä toisessa osatutkimuksessa aineistoa lähestyttiin multimodaalisen vuorovaikutuksen viitekehyyksessä ja käytettiin multimodaalista vuorovaikutusanalyysia. Lingvistinen etnografia oli kuitenkin kaikissa kolmessa osatutkimuksissa mukana. Tämän menetelmän avulla pystyin ymmärtämään kontekstia, mikä on erittäin tärkeää aineiston analyysin kannalta sekä tutkimustulosten tulkitsemisessä. Jos voin olla rehellinen jälkeenpäin ajatellen olisi voinut olla viisaampi jättää multimodaalinen lähestymistapa ja multimodaaliset analyysimenetelmät tutkimuskokonaisuuden ulkopuolelle. Multimodaalinen vuorovaikutusanalyysi ei ehkä ollut tutkimukselleni tarpeen, ja menetelmänä se oli työläs, koska kyseistä menetelmää tarvittiin vain yhteen osatutkimukseen. Minulta vaati paljon aikaa omaksua multimodaalista teoreettista ja metodologista viitekehystä. Koen edelleen hallitsevani lingvististä etnografiaa teoreettisena ja metodologisena lähestymistapana paremmin kuin multimodaalisen vuorovaikutustutkimuksen teoreettisia ja metodologisia periaatteita. Toisaalta olen kuitenkin oppinut uutta ja saanut uusia mikrotason näkökulmia monikieliseen ja multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Käyttämäni tutkimusmenetelmä tarjoaa kuitenkin arvokkaan mahdollisuuden voida ymmärtää kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellisiä haasteita sekä tarkastella, millaisia keinoja vuorovaikutuksessa käytetään yhteisymmärryksen rakentamiseen yhteisen sujuvan kielen puuttuessa.

Tutkimukseni perustui monipaikkaiseen etnografiaan, ja vierailin sitä tehdessäni kaikkiaan kuudessa vastaanottokeskuksessa eri puolilla Suomea. Vierailut olivat erittäin hyödyllistä tutkimukselleni, ja ne avasivat silmiäni tutkijana. Olen joskus miettinyt, olisiko ollut parempi keskittyä vain yhteen tai kahteen vastaanottokeskukseen ja viipyä niissä vielä pitempiä aikoja. Toisaalta on ollut hyvä nähdä useampia vastaanottokeskuksia, jotka ovat olleet erilaisia keskenään.

Olen oppinut, että tämä tutkimusaihe on raskas ja sensitiivinen sekä tutkijalle että tutkittaville. Tehdessään sensitiivistä tutkimusta tutkijoiden on tärkeää saada työnohjausta, koska kenttätöön aikana ja erilaisissa vuorovaikutustilanteissa tutkija voi saada tietoonsa hyvin henkilökohtaisia ja järkyttäviäkin asioita, joita tutkimukseen osallistujat ovat kokeneet. Työnohjauksessa tutkija saa työkaluja omien tunteiden ja ajatuksiensa käsittelyyn, kuten myös siihen, miten tutkimustyötä voisi jatkaa eteenpäin. Olen oppinut, että jos haastateltavilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia, he voivat olla psyykkisesti epätasapainossa ja haastattelussa voi ilmetä aggressioita. Onkin erittäin tärkeää valita haastattelu paikka, jossa haastattelua voi toteuttaa turvallisesti.

Haastattelu on mielestäni vaikeaa, vaikka olisi kuinka hyvin valmistautunut siihen. Olen oppinut, että haastattelutilanteessa – etenkin etnografisessa haastattelussa – ei pelkästään esitellä haastattelukysymyksiä vaan siinä voi tapahtua monenlaisia ennalta arvaamattomia asioita, joihin ei voi valmistautua etukäteen. Jokainen haastattelukerta yllätti minut tutkijana (ks. lisää Hyvärinen 2017). Olenkin pohtinut sitä, olisiko minun pitänyt valmistautua haastatteluun lukemalla enemmän tutkimuskirjallisuutta marginaalisten ryhmien haastatteluista.

Haastattelut olivat kestoltaan eripituisia: lyhin haastattelu kesti 15 minuuttia ja pisin 70 minuuttia. Haastattelun keston vaikuttivat haastateltavien mielen-tilat, aikataulut ja haastattelupaikat, joihin en pystynyt vaikuttamaan, ja tämä piti hyväksyä. Haastattelut viitotuilla kielillä marginaalisten ryhmien kanssa olivat kuormittavia, ja aineiston litterointi oli raskasta ja hyvin työlästä. Olen jälkeinpäin miettinyt, että olisin voinut kysyä tutkimukseeni osallistujilta lupaa saada pyytää kollegaa mukaan litteroimaan aineistoa. Näin aineiston litteroiminen olisi ehkä ollut nopeampaa ja väärinymmärryksen riski aineiston kääntämisessä suomen kielelle olisi kenties ollut vielä pienempi. Toisaalta kontekstin ja haastattelutilanteen ymmärtäminen oli litterointityön aikana olennaisen tärkeää, ja vain minulla oli siitä kokemuksellista tietoa. Tutkimukseni aihe ja kohderyhmä on Suomen näkökulmasta erittäin pieni, mutta maailmanlaajuisesti tutkimukseni merkitys voi olla suuri. Haastattelujen (N=14) ja haastateltavien (N=10) määrä on nähdäkseni tässä väitöskirjatutkimuksessa riittävä, sillä kuurojen turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa tuona aikana oli verraten pieni (ks. ja vrt. Hyvärinen 2017: 34–36). Pakolaisten määrä kuitenkin kasvaa maailmanlaajuisesti joka vuosi, ja vuonna 2022 pakolaisia oli yhteensä 103 miljoonaa (UNHCR 2022). Tällä hetkellä on menossa sota Ukrainassa Venäjän sinne hyökättyä, ja Ukrainasta on lähtenyt tuhansia kuuroja sotaa pakoon ympäri Eurooppaa. Suomeenkin on tullut kuuroja ukrainalaisia pakolaisia (ks. Sjöroos 2022). Suomen Kuurojen Liitto on kotisivuillaan²⁹ jakanut ukrainalaisille pakolaisille tietoa Suomeen saapumisesta ja asumisesta sekä elämisestä Suomessa ukrainaksi, venäjäksi ja ukrainalaisella viittomakielellä. Paljon on siis opittu edellisvuosien kokemuksista.

5.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Lyytinen (2019: 26–27) kirjoittaa, että tulevaisuuden pakolaistutkimus tulee todennäköisesti käsittelemään erilaisia mielenkiintoisia avauksia muun muassa muuttajien kohtaamasta vihamielisyydestä ja rasismista sekä ilmastonmuutoksien vaikutuksista ihmisten pakkomuuttoihin. Tulevaisuuden pakolaistutkimusta voidaan hyvin soveltaa myös vammais- ja Deaf Studies-tutkimuskenttään.

Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielelliset oikeudet turvapaikkaprosessissa ovat kuitenkin nousseet yhdeksi tärkeimmistä tutkimusaiheista tässä väitöstudiumissa. Smith-Khan (2022: 16) toteaa, että YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on mullistava dokumentti, joka tunnustaa vammaisten ihmisten yhdenvertaiset oikeudet muiden ihmisten kanssa. Hän jatkaa (emt.: 16–17), että käytännössä oikeudet eivät kuitenkaan ole vielä toteutuneet kuurojen pakolaisten vuorovaikutustilanteissa viranomaisien kanssa eikä päätöksentekoprosessissa. Hän viittaa kieliin liittyviin haasteisiin, kielivalintoihin ja tulkkausongelmiin, jotka estävät kuurojen pakolaisten viestinnällistä yhdenvertaisuutta kuuleviin nähden. Suomessa on ollut myös sellaisia tilanteita, joissa

²⁹ Kuurojen Liitto, 2023 <https://kuurojenliitto.fi/ukrainan-kuurot-pakolaiset-suomessa/>

puhutunkaan kielen tulkkauksessa viranomaistiedon saavutettavuus ja kielellinen tasa-arvo ei ole toteutunut tulkkauspalvelua käytettäessä (Määttä 2020: 250; Määttä, Puumala & Ylikomi 2023).

Maahanmuuttovirasto (Migri) on ilmaissut, että olisi tarvetta tehdä lisää tutkimusta puhutun kielen tulkkauksen laadusta ja tulkin suomen kielen taidon vaikutuksesta asioiden selvittämiseen ja ratkaisuihin. Migri on myös esittänyt valmiutensa luovuttaa salassa pidettävää aineistoa sellaista tutkimusta varten, jonka tutkimusluvassa on tarkkaan kuvailtu tietojen käsittelyä. (Maahanmuuttovirasto 2018: 100.) Maahanmuuttovirasto on tietoinen erilaisista puhuttuihin kieliiin liittyvistä haasteista tulkatuissa turvapaikkapuhutteluissa, ja niistä on tehty tutkimuksia (ks. esim. Maryns 2014 [2006]; Määttä, Puumala & Ylikomi 2020; Puumala, Ristimäki & Ylikomi 2019).

Näen, että on suuri tarve tehdä jatkotutkimusta myös viitotuille kielille tulkatuista turvapaikkapuhutteluista sekä kuurojen turvapaikanhakijoiden ja tulkkien kokemuksista ja näkökulmista. Tutkimuksen kohteina voisivat olla kielelliset ja semioottiset resurssit viranomaisvuorovaikutuksessa. Täten saisimme lisää tutkimustietoa siitä, millaisia kielellisiä ratkaisuja on käytetty ja minkälainen viestintä olisi kuuroille turvapaikanhakijoille saavutettavampaa. Tarkoitan saavutettavuudella sillä, että henkilö pääsee osallistumaan itseään koskeviin keskusteluihin ja päätöksiin ja ymmärtää niitä (ks. lisää Määttä 2020). Tarvitaan myös lisätutkimusta siitä, olisiko selkokielinen viestintä luonteeltaan nykyistä viestintää saavutettavampaa (ks. Leskelä & Uotila 2020). Tämä taas edellyttää yhdenvertaisuuden nimissä lisätutkimusta siitä, millaista selkokieli olisi viitotuissa kielissä (ks. kuitenkin Kontturi 2022; Siltaloppi & Lindholm 2022).

On tärkeää, että kaikilla ihmisillä on samanlaiset kielelliset oikeudet ja niitä toteutetaan myös käytännössä eikä vain periaatteiden tasolla (ks. Smith-Khan 2022). Näistä aiheista tarvitaan jatkotutkimusta, jotta voidaan kehittää laadukkaampaa viittomakielistä tulkkausta, joka tarjoaisi reitin kohti yhdenvertaisempaa ja saavutettavampaa viestintää turvapaikkaprosessissa. Samalla viranomaiset saisivat parempaa ymmärrystä viitottujen vuorovaikutustilanteiden kielellisistä haasteista, joita kuurot turvapaikanhakijat mahdollisesti kohtaavat (ks. kuitenkin Antinjuntti ym. 2022).

Tieteellisessä kirjallisuudessa harvoin mainitaan, että kuuroihin ja viitottuihin kieliiin liittyvissä tutkimuksissa on erittäin tärkeää panostaa kohderyhmän osallisuuteen sekä voimaannuttaa ja kuunnella kuuroja ihmisiä, mukaan lukien kuurot pakolaiset ja turvapaikanhakijat, paikalliset kuurojen yhdistysten toimijat, kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen toimijat sekä kuurot tutkijat (Smith-Khan 2022: 17). Väitöskirjani on yksi esimerkki tällaisesta valtauttavasta tutkimuksesta. Olkoon sen mottona: *Nothing about us without us.*

SUMMARY

Theoretical background of the study

In migration contexts in a new host country, encounters with authorities are often challenging because of the lack of a shared language (see e.g. Blommaert 2010; Maryns 2014; Smith-Khan 2017a, 2017b). In addition, traumatic experiences can complicate the communication between forced migrants and local authorities. In Finland, asylum seekers go through many interviews and other communicative events with authorities during their asylum process. The asylum interview, which relies heavily on the applicants' oral language skills (even if an interpreter is provided) and the constructed reliability of the narrative, is the most important stage in the process. The applicants are also expected and required to master certain language skills to be able to explain in a precise and detailed manner their reasons for seeking asylum (see, e.g., Maryns 2014; Puumala & Kynsilehto 2015; Puumala, Ristimäki & Ylikomi 2019). However, many deaf migrants come from countries³⁰ where there are significant inequalities between people. In particular, the social status of people with disabilities is low (WHO 2011), and deaf (bilingual) education is non-existent or inadequately organized. Most of the world's deaf are illiterate, with only 10% having received any education (Haualand & Allen 2009; WHO 2011), and thus may have no or low proficiency in named sign languages and low literacy skills in the written languages of their country of origin.

My research is situated in the field of applied language studies, migration and refugee studies, and Deaf studies. All these three disciplines are inherently interdisciplinary, and they link with sociology and linguistics, among others. Theoretically, this dissertation draws on sociolinguistic perspective on multilingualism and language beliefs in the context of forced migration on the experiences of deaf asylum seekers. I also examine the use of linguistic and semiotic resources associated with multilingualism.

In this dissertation I take a sociolinguistic perspective on multilingualism in interaction by looking, among other things, *translanguaging* i.e., parallel and overlapping use of named languages and modalities (Garcia & Wei 2014; Holmström & Schönström 2017), *calibrating* i.e. adjusting signing for building a mutual understanding in interactions at international encounters (Moriarty & Kusters 2021) and simultaneous use of different material and non-material semiotic resources (Goodwin 2000: 1489; Jewitt 2008, 2004; Kress & van Leeuwen 2001; Norris 2013). Multimodal interaction research also examines how the communication practices people choose and use reflect societal, social, cultural, and historical discourses (Goodwin & Goodwin 1986).

International Sign (IS) is used and developed mostly in European and Western contexts, but also in the social media (see De Wit, Crasborn & Napier

³⁰ The OECD's Development Assistance Committee has listed countries ranked by GDP and the UN Human Development Index (see <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/daclist.htm>)

2021). However, using IS has often been associated with white and European language practices because signing contains Western cultural elements that may be unfamiliar to those with different linguistic and cultural backgrounds (Kusters 2021:405; Sivunen 2019; Whynot 2016). Skills in IS are often linked to the privileges, mobility, and literacies of signers (Ilkbaşaran 2015). However, it should be noted that multilingualism in deaf communities around the world is marginalized because many deaf people have limited and/or no access to education, social activities and employment due to their disability (deafness) (see Haualand & Allen 2009; WHO 2011).

In this dissertation I also draw on Mikhail Bakhtin's dialogical conception of language (Bakhtin 1981, 1986), where language is seen as dynamic, i.e. as a function, an act or an event (Dufva et al. 2011). The use of language varies from situation to situation and this variation in language, or *heteroglossia*, is emphasized in dialogical language use (Hymes 1974; Bakhtin 1981). In Western societies, languages are named for historical, political and social reasons (Gal 2006), and debates about named (dominant) languages have been increased by globalisation (see Blommaert 2010). Deaf people's language beliefs of the named languages may also differ from the majority of the population (see e.g. Green 2014; Hou 2016; Kusters & Sahasrabudhe 2018).

Finally, this dissertation involves deaf participants and therefore it also has a link to the discipline of Deaf Studies, where I examine, among other things, the lived experiences of deaf people and my own positionality as a deaf researcher.

Research questions

The research questions of this study are:

1. What is the Finnish asylum process like as experienced by deaf asylum seekers?
2. What kind of linguistic and semiotic resources do deaf asylum seekers use in their interactions?
3. How do language beliefs relate to the linguistic challenges encountered during the asylum process?

This doctoral dissertation consists of three sub-studies reported in research articles, each of which has its own, more specific research questions. The first sub-study (Sivunen 2019) explores the experiences of deaf asylum seekers in reception centres in different parts of Finland. The second sub-study (Sivunen & Tapio 2020) examines how linguistic and semiotic resources are used in a signed interaction where the interlocutors do not share a common language. The third sub-study (Sivunen 2021) examines how language beliefs relate to the linguistic challenges that emerged during the asylum process.

Data and methods

Methodologically, my research is based on multi-sited linguistic ethnography (Copland & Creese 2015; Marcus 1995, 2009). My research took place mainly in six reception centres around Finland, the Folk High School for the Deaf, and at the end of my fieldwork I also visited the new homes of my research participants. My study involves 10 deaf adult asylum seekers who reported arriving in Europe from the Middle East. I conducted 14 ethnographic interviews in IS and later in Finnish Sign Language (FinSL). I also carried out formal and informal interviews with staff members at the reception centres, volunteers, teachers of FinSL, and an adviser from the Folk High School for the Deaf.

I used qualitative content analysis in two sub-studies (sub-studies 1 and 3) and multimodal interaction analysis in one sub-study (sub-study 2). The data in sub-studies (1) and (3) were mainly analysed using data-based content analysis (Miles & Huberman 1994), but I also applied the grounded theory (GT) method (Glaser & Strauss 1967; Corbin & Strauss 2008). After my first field work period, ethnographic interviews and after transcribing the first dataset, I knew roughly what I wanted to study in more detail, i.e. *experiences* (sub-studies 1 and 3), *interactional challenges* (sub-study 2) and *language beliefs* (sub-study 3).

In the sub-study (2), the data were analysed using multimodal interaction analysis based on the conversation analysis approach (see e.g. Goodwin 2000; Mondada 2014, 2019). Multimodal interaction analysis pays attention to how people use linguistic and other semiotic resources in their interactions (Goodwin 2000: 1489). From 14 interviews, I selected one 45-minute interaction excerpt, in which I was one of the interlocutors, and extracted 10 shorter units from it for annotation, namely a micro level analysis of the use of linguistic and other semiotic resources.

Main findings

The first main research question of this dissertation is "What is the Finnish asylum process like as experienced by deaf asylum seekers?", which covers the whole dissertation. Answers to this research question were obtained from sub-studies (1) and (3). These sub-studies show that deaf asylum seekers had encountered linguistic challenges in sign and written languages immediately after their arrival in Finland and in the Finnish asylum process. The participants in my study had not received Finnish language and FinSL instruction in the reception centres directly after their arrival to Finland, although this is mandatory according to the law (Act on the Reception of Persons Applying for International Protection and on the Identification of and Assistance to Victims of Trafficking in Human Beings 746/2011). The deaf asylum seekers did not always understand what was happening or discussed in the reception centres. They found this stressful, and they felt lonely. This loneliness and lack of access to information affected their mental and physical well-being in the form of increased anxiety and various somatic pains. The deaf volunteers were important contacts and support persons for the participants in my study, from whom they

had received informal FinSL instruction and information and guidance on how to live and work in Finland. The volunteers also guided them to the Finnish deaf community.

The second main research question of this dissertation is "What kind of linguistic and semiotic resources do deaf asylum seekers use in their interactions?". Answers were mainly obtained from the sub-study (2), but also from the sub-study (3). The findings indicate that when the interlocutors do not share a common language, their mutual understanding can be built through gaze and environmentally coupled gestures. Understanding can also be built by touching objects or materials in the current environment. The second sub-study also shows that the use of multilingual and multimodal semiotic resources, as well as the shared experience of living as a deaf person, contribute to the construction of shared understanding.

The third main research question is "How do language beliefs relate to the linguistic challenges encountered during the asylum process?" The sub-study (3) shows that the concepts of 'language' and 'mother tongue' were unfamiliar to the participants. They saw language as a concrete event, such as signing. They also were unfamiliar with the naming of languages according to Western language ideologies (Gal 2006). In addition, the sub-study revealed that the participants' understanding of language changed during the asylum process. In the early stages, they struggled to understand signed languages and received feedback on their own sign language skills. As a result of this feedback, they felt ashamed of their previous language practices (cf. Piller 2017). They also wanted to learn and use only FinSL because they felt it was more linguistically accessible to them.

Conclusion

This is the first study conducted with deaf asylum seekers in Finland, and therefore, it offers new and unique insights and a better understanding on deaf asylum seekers' experiences and linguistic challenges during their asylum process.

Linguistic challenges in the asylum process, such as understanding others and being understood, proved to be very difficult. The participants in the study had no knowledge of FinSL when they arrived in Finland and IS was a new way of communication for them. They were also not familiar with the Latin alphabet. Their knowledge of the sign language in use in their country of origin also varied widely, from home sign as a communication within the family and/or a very small circle to for instance Arabic sign. In Finland, they were offered information about the asylum process in for example written Arabic, as the authorities assumed that their mother tongue was Arabic. However, the research participants reported being illiterate in Arabic. The participants in this study adopted and learned some FinSL and IS but did not distinguish between them in the beginning. Learning and studying FinSL upon arrival is important, as it would give deaf asylum seekers a better chance to justify their asylum application. At the same time as learning sign language, they could be taught

how to use the interpreting service as it was new for them, too. However, learning FinSL does not guarantee a positive decision, for example in interpreted asylum interviews, but their chances of being understood would increase and they would have a better understanding of the decisions concerning them.

The study shows that deaf asylum seekers do not have the same rights to Finnish or Finnish-Swedish sign language interpreting services as deaf sign language users residing in Finland. This puts deaf asylum seekers in an extremely weak and unequal position. The interpreting services for persons with disabilities are provided and organised by Social Insurance Institution of Finland and they are only available to persons who have a residency in Finland (Act on Interpretation Services for Persons with Disabilities 133/2010, §2). In the asylum process, it is the officials themselves who decide when sign language interpreting services are needed and order them themselves as a third party. Hearing asylum seekers do not always receive spoken language interpreting either, but they have a better chance than deaf asylum seekers to be treated and to find out many things, because there may be other clients or staff in reception centres who speak their own language or may use a language as a lingua franca when communicating (see Määttä 2020). According to the participants in this study, FinSL and IS as a lingua franca were used in the interpreting, even though both languages and communication methods were new, and the interpreters did not necessarily understand the signs used by the deaf asylum seekers (see Sivunen 2019).

Seven participants in this study received a negative decision. The importance of communication in the asylum process was often realised too late when they received a decision on their asylum claim. According to my research findings the participants lacked the knowledge and skills to request, for example, Arabic sign interpreting or to change interpreters if they felt they were not being understood and inform this to the authorities. Interpreting must be sensitive and critical, and it must be ensured that the client understands signing or the content of the interpreted matter and that the client is understood correctly. Mostly clients may say they understand, but in reality, they do not understand (see e.g. Ferrera & Modig 2021). However, the use of IS and FinSL interpreting as lingua franca is the best solution in this kind of situation, but everyone, especially authorities, must understand that the risk of misunderstanding is still high (see Määttä 2020). In this situation, the potential linguistic vulnerability of deaf asylum seekers must be recognised and understood. In the asylum process, crucial decisions are made, and applicants should be aware of their linguistic rights. This study contributes to research on deaf asylum seekers' linguistic rights during the asylum process.

LÄHTEET

- Etelävuori, K. (ei pvm.). Sata vuotta apua pakolaisille. Punainen Risti. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/historia/sata-vuotta-apua-pakolaisille/> [Luettu 7.12.2022].
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679. Yleinen tietosuojasetus. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=FI>
- Evans, N. E.C. 2019. Deaf refugees overcome language deprivation with help of deaf advocates. *WXXI News*. <https://www.wxxinews.org/post/deaf-refugees-overcome-language-deprivation-help-deaf-advocates> [Luettu 20.10.2022].
- Ihmisoikeuskeskus 2018. Vammaisten ihmisoikeuskomitean lausunto Suomen ensimmäisestä raportista vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanosta 27.4.2018. https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/rZtQXBlrZRn9izdkx4r70Vf8pn/Liite_1_IOK_lausunto_CRPD_27042018.docx [Luettu 19.10.2022].
- Kilpeläinen, I. 2015a. Kuurot turvapaikanhakijat jäävät syrjään kotouttamisessa. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-8408525> [Luettu 7.3.2022].
- Kilpeläinen, I. 2015b. Turvapaikanhakijoiden joukossa vain vähän vammaisia. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-8304239> [Luettu 7.3.2022].
- Kuurojen Liitto 2020. Lausunto sisäministeriölle, sisäisen turvallisuuden selonteko 16.10.2020. *Kuurojen Liitto*. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2020/10/KL-lausunto-sisaisen-turvallisuuden-selonteko-16_10_2020-1.pdf [Luettu 26.6.2021].
- Kuurojen Liitto 2023. Ukrainan kuurot pakolaiset Suomessa. <https://kuurojenliitto.fi/ukrainan-kuurot-pakolaiset-suomessa/> [Luettu 20.3.2023].
- L 77/1968. Pakolaisen oikeusasemaa koskeva yleissopimus.
- L 201/1994. Kotikuntalaki.
- L 1270/1997. Laki ulkomaalaisrekisteristä.
- L 628/1998. Perusopetuslaki.
- L 731/1999. Suomen perustuslaki 731/1999.
- L 359/2003. Kansalaisuuslaki.
- L 133/2010. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta.
- L 746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta.
- L 359/2015. Viittomakielilaki.
- L 616/2019. Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa.
- L 639/2019. Laki henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa.
- Maahanmuuttovirasto (ei pvm.) Turvapaikkaa voi hakea vain Suomessa. <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta> [Luettu 2.5.2023].
- Maahanmuuttovirasto 2018. Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille turvapaikkapäätöksentekoon ja -menettelyyn liittyen 13.6.2018.

- <https://valtioneuvosto.fi/documents/1410869/4024872/Maahanmuuttoviraston+turvapaikkaselvitys/91b15620-7955-4876-9539-b2e23f9ee9f4/Maahanmuuttoviraston+turvapaikkaselvitys.pdf>
[Luettu 26.6.2021.]
- Maahanmuuttovirasto 2020. Kiintiöpakolaisiksi valitaan haavoittuvaisimmassa asemassa olevia. <https://migri.fi/-/kiintiopakolaisiksi-valitaan-haavoittuvaisimmassa-asemassa-olevia?ref=newsroom>
[Luettu 21.10.2022].
- Maahanmuuttovirasto 2022. Tilastot. <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions> [Luettu 7.3.2022].
- Maahanmuuttovirasto 2019. Tietoa turvapaikanhakijalle. <https://migri.fi/documents/5202425/6165225/Tietoa+turvapaikanhakijalle+%28fi%29> [Luettu 6.5.2023].
- OECD (ei pvm.). DAC List of ODA Recipients. <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/daclist.htm>
[Luettu 10.12.2022].
- Pakolaisapu (ei pvm.). Sanasto. <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>
[Luettu 6.5.2023].
- Pakolaisen oikeusasemaa koskeva YLEISSOPIMUS 77/1968. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2
- Sjöroos, A. 2015. Kuurot pakolaiset Suomessa. *Kuurojen Lehti*, 5/2015, 9–11.
- Sjöroos, A. 2022. Suomessa autetaan ukrainalaisia kuuroja pakolaisia. <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/suomessa-autetaan-ukrainalaisia-kuuroja-pakolaisia/> [Luettu 20.3.2023].
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2023*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
[Luettu 6.5.2023].
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2021. Kotoutumisen sanasto: 1. laitos. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163545>
[Luettu 6.5.2023].
- UNHCR 2022. Refugee Data Finder. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> [Luettu 20.3.2023].
- UNHCR 2021. Inside the world’s five largest refugee camps. <https://www.unrefugees.org/news/inside-the-world-s-five-largest-refugee-camps/> [Luettu 21.10.2022].
- UNHCR 2010. Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> [Luettu 21.10.2022].
- Vammaisfoorumi & Hilma 2016. Vetoamus Maahanmuuttovirastolle 4.5.2016. <https://vammaisfoorumi.fi/lausunnot/lausunnot-2016/>
[Luettu 26.6.2021].

- WHO 2011. *World Report on Disability*. World Health Organization.
https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/
 [Luettu 21.10.2022].
- World Federation of the Deaf. (ei pvm.) Human Rights.
<https://wfdeaf.org/our-work/human-rights-of-the-deaf/> [Luettu
 3.5.2023].
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistus.
<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish?LangID=fin> [Luettu 6.5.2023].
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD).
<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> [Luettu 6.5.2023].

KIRJALLISUUS

- Adam, R. 2012. Language contact and borrowing. Teoksessa R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (toim.), *Sign Language: An International Handbook*. Berlin: Mouton De Gruyter, 841–861.
<https://doi.org/10.1515/9783110261325.841>
- Al-Fityani, K. & Padden, C. 2010. Sign languages in the Arab World. Teoksessa D. Brentari (toim.), *Sign Languages: A Cambridge survey*. Cambridge: Cambridge University Press, 433–450.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511712203>
- Allsop, L., Woll, B. & Brauti, J.M. 1995. International sign: The creation of an international Deaf community and sign language. Teoksessa H.F. Bos & G.M. Schermer (toim.), *Sign language research 1994: Proceedings of the Fourth European Congress on Sign Language Research*. Seiten: Signum Press, 171–188.
- Amas, N. & Lagnado, J. 2010. 'Failing London's Disabled Refugees'. *Forced Migration Review – Theme issue on Disability and Displacement*, 35, 27–28.
<https://www.fmreview.org/disability/amas-lagnado> [Luettu 15.5.2021].
- Antinjuntti, K., Gorschnik, H., Hildén, T., Kalajoki, S., Kavén, J., Kolehmainen, A., Määttä S.K., Penttinen, S., Rannat, R., Soininen, M., Tammenmaa, C., Tavassoli, M., Vik, G-V. & von Essen, P. 2022. Opas tulkkauspalveluiden käyttöön kotoutumista edistävissä palveluissa. TEM oppaat ja muut julkaisut 2022:15. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/345358>
- Aro, M. & Uusimäki, T. 2021. *Kuurot tulkit ja tulkkausmenetelmät*. Tulkki YAMK, Tulkkaustoiminnan kehittäminen, opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021120824418>
- Auliff, K. 2021. *Deaf Refugees: A critical review of the current literature* (Työpaperi 01-2021). Centre for Development and Emergency Practice (GENDEP). Oxford Brookes University. <https://doi.org/10.24384/CENDEP.WP-01-2021>

- Bakhtin, M. 1981. *The dialogic imagination. Four essays by M. M. Bakhtin* (kääntäjät C. Emerson & M. Holquist). Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. 1986. *Speech genres & other late essays* (kääntäjä V.W.Mcgee). Austin: University of Texas Press.
- Balanchandra, S. K., Carroll, J. K., Fogarty, C.T. & Finigan, E. G. 2009. Family-Centered Maternity Care for Deaf Refugees: The Patient-Centered Medical Home in Action. *Families, Systems, & Health*, 27(4), 362–367.
<https://doi.org/10.1037/a0018214>
- Barcelos, A. M. F. & Kalaja, P. 2011. Introduction to beliefs about SLA revisited. *System*, 39, 370–380. <https://doi.org/10.1016/j.system.2011.07.001>
- Bateman, J., Wildfeuer, J. & Hiippala, T. 2017. *Multimodality: Foundations, research and analysis a problem-oriented introduction*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Baynham, M. & De Fina, A. 2005. *Dislocations/relocations: Narratives of displacement*. Manchester: St. Jerome Pub.
- Blommaert, J. (toim.). 1999. *Language ideological debates*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Blommaert, J. 2009. Language, Asylum, and the National Order. *Current Anthropology*, 50(4), 415–441. <https://doi.org/10.1086/600131>
- Blommaert, J. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge University Press.
- Blommaert, J., Collins, J. & Slembrouck, S. 2005. Spaces of multilingualism. *Language & Communication*, 25(3), 197–216.
<https://doi.org/10.1016/j.langcom.2005.05.002>
- Blommaert, J. & Backus, 2013. Superdiverse Repertoires and the Individual. Teoksessa I. de Saint-Georges & J-J. Weber (toim.), *Multilingualism and Multimodality*. Rotterdam: Sense Publisher, 11–32.
- Blommaert, J., & Jie, D. 2010. *Ethnographic fieldwork: A beginner's guide*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, J., Leppänen, S. & Spotti, M. 2012. Endagering Multilingualism. Teoksessa J. Blommaert, S. Leppänen, P. Pahta & T. Räisänen (toim.), *Dangerous multilingualism. Northern Perspectives on order, purity and normality*. London: Palgrave Macmillan, 1 –21.
- Blommaert, J. & Rampton, B. 2016. Language and Superdiversity. Teoksessa K. Arnaut, J. Blommaert, B. Rampton & M. Spotti (toim.), *Language and Superdiversity*. London: Routledge, 21–48.
- Bodó, C., Fazakas, N. & Imre Heltai, J. 2017. Language revitalization, modernity, and the Csángó mode of speaking. *Open Linguistics*, 3, 327–341.
<https://doi.org/10.1515/opli-2017-0016>
- Busch, B. 2017. Expanding the notion of the linguistic repertoire: On the concept of *Spracherleben* – The lived experience of language. *Applied Linguistics*, 38, 340–358. <https://doi.org/10.1093/applin/amv030>
- Busch, B. 2022. *Language and trauma – an emerging field in sociolinguistics?* [esitelmä kollokviossa]. Sociolinguistic Symposium 24, Gent, Belgium.

- Canagarajah, S. 2021. Materialising semiotic repertoires: challenges in the interactional analysis of multilingual communication. *International Journal of Multilingualism*, 18(2), 206–225.
<https://doi.org/10.1080/14790718.2021.1877293>
- Copland, F. & Creese, A. 2015. *Linguistic ethnography: Collecting, Analysing and Presenting Data*. London: SAGE Publications.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781473910607>
- Corbin, J. & Strauss, A. 2008. *Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (3. painos). London: SAGE Publications. <https://dx.doi.org/10.4135/9781452230153>
- Crasborn, O. & Sloetjes, H. 2008. Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. Proceedings of LREC 2008, Fourth International Conference on Language Resources and Evaluation. Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen, The Netherlands. URL: <https://archive.mpi.nl/tla/elan>
- Crasborn, O. & Hiddinga, A. 2015. The paradox of international sign: The importance of deaf-hearing encounters for deaf-deaf communication across sign language borders. Teoksessa M. Friedner & A. Kusters (toim.), *It's a Small World: International deaf spaces and encounters*. Gallaudet University Press, 59–69.
- Creese, A. 2008. *Linguistic Ethnography*. Teoksessa K.A. King & N.H. Hornberger (toim.), *Encyclopedia of language and education* (2. painos). New York, NY: Springer Press, 229–241. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-30424-3>
- Crock, M., McCallum, R. & Ernst, C. 2013. Where Disability and Displacement Intersect: Asylum Seekers and Refugees with Disabilities. *International Journal of Refugee Law*, 24(4), 735–764. <https://doi.org/10.1093/ijrl/ees049>
- Crock, M., Smith-Khan, L., McCallum, R. & Saul, B. 2017. *The Legal Protection of Refugees with Disabilities. Forgotten and Invisible?* Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781786435446>
- De Fina, A. 2003. *Identity in narrative: A study of immigrant discourse*. Amstrdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sin.3>
- De Meulder, M., Murray, J. J., & McKee, R. L. (toim.). 2019. *The legal recognition of sign languages: Advocacy and outcomes around the world*. Bristol: Multilingual Matters.
- De Wit, M., Crasborn, O. & Napier, J. 2021. Interpreting international sign: mapping the interpreter's profile. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(2), 205–224. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2020.1868172>
- Dufva, H., Aro, M., Suni, M. & Salo O-P. 2011. Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. Teoksessa E. Lehtinen, S. Aaltonen, M. Koskela, E. Nevasaari & M. Skog-Södersved (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2011*, 3, 22–34. <https://journal.fi/afinla/article/view/4454>
- Duggan, N. & Holmström, I. 2022. "They have no language". Exploring language ideologies in adult education for deaf migrants. *Apples – Journal*

- of *Applied Language Studies*, 16(2), 147–165.
<https://doi.org/10.47862/apples.111809>
- Emery, S. D. & Iyer, S. 2021. Deaf Migration through an intersectionality lens. *Disability & Society*, 37(1), 89–110.
<https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1916890>
- Ennsner-Kananen, J. 2019. Knowledge is power is knowledge: Can we break the cycle of epistemic and epistemological injustice? *Tiedepolitiikka*, 44(4), 33–40.
- Ennsner-Kananen, J. (8.7.2020). Coming to terms with ourselves in our research. *Language on the Move*. <https://www.languageonthemove.com/coming-to-terms-with-ourselves-in-our-research/> [Luettu 21.10.2022].
- Falzon, M-A. 2009. Introduction: Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research. Teoksessa M-A. Falzon (toim.), *Multi-sited Ethnography. Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 1–23.
<https://doi.org/10.4324/9781315596389>
- Ferrera, F. & Modig, M. 2021. *En kafkaliknande process. Kartläggning av det bemötande myndigheterna ger våldutsatta döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor och unga tjejer samt icke-binära*. Stockholm/Lund: Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk. <https://nkjt.se/wp-content/uploads/2022/07/En-kafkaliknande-process-kartlaggning-rapport-2021-PDF.pdf> [Luettu 6.5.2022].
- Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K. & Sigona, N. 2016. Introduction: Refugee and Forged Migration Studies in Transition. Teoksessa E. Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, G., Long, K. & Sigona, N. (toim.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies*. Oxford University Press, 1–19. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199652433.001.0001>
- Fingeroos, O. & Jouhki, J. 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitaupauksia. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 79–108.
- Friedner, M. 2016. Understanding and Not-Understanding: What do epistemologies and ontologies do in deaf worlds? *Sign Language Studies*, 16(2), 184–203. <https://www.jstor.org/stable/26191026>
- Gal, S. 2006. Migration, minorities and multilingualism: Language ideologies in Europe. Teoksessa C. Mar-Molinero & P. Stevenson (toim.), *Language ideologies, policies and practices. Language and globalization*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 13–27. <https://doi.org/10.1057/9780230523883>
- Galos, E., Bartolini, L. Cook, H. & Grant, N. 2017. *Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes*. International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/migrant-vulnerability-human-trafficking-and-exploitation-evidence-central-and-eastern> [Luettu 19.10.2022].

- Garcia, O. & Wei, L. 2014. *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137385765>
- Glaser, B. & Strauss, A. 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Goldin-Meadow, S. 2012. Homesign: gesture to language. Teoksessa R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (toim.), *Sign Language. An International Handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton, 601–625. <https://doi.org/10.1515/9783110261325.601>
- Goodwin, C. 2007. Environmentally coupled gestures. Teoksessa S. D. Duncan, J. Cassel & E. T. Levy (toim.), *Gesture and the dynamic dimension of language*. Amsterdam: John Benjamins, 195–212. <https://doi.org/10.1075/gs.1>
- Goodwin, C. 2000. Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics*, 32(10), 1489–1522. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00096-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00096-X)
- Goodwin, M.H. & Goodwin, C. 1986. Gesture and coparticipation in the activity of searching a word. *Semiotica*, 62(1/2), 51–75. <https://doi.org/10.1515/semi.1986.62.1-2.51>
- Green, M. E. 2014. Building the tower of Babel: International Sign, linguistic commensuration, and moral orientation. *Language in Society*, 43(4), 445–465. <https://doi.org/10.1017/S0047404514000396>
- Grey, A. & Piller, I. 2020. Sociolinguistic ethnographies of globalization. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge handbook of linguistic ethnography*. New York: Routledge, 54–69.
- Groerber, S. & Pochon-Berger, E. 2014. Turns and turn-taking in sign language interaction: A study of turn-final holds. *Journal of Pragmatics*, 65, 121–136. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.08.012>
- Hakala, K. & Hynninen, P. 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209–225.
- Halonen, M. 2012. Rikkinäisiä ja likaisia. Kieli-ideologiset prosessit kielentutkimuksen diskursseissa. *Virittäjä*, 116, 443–462. <https://journal.fi/virittaja/article/view/7163>
- Hammersley, M. 2007. Reflections on linguistic ethnography. *Journal of Sociolinguistics*, 11(5), 689–695. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2007.00347.x>
- Hammersley, M. 1994. Introducing ethnography. Teoksessa D. Graddol, J. Maybin & B. Stierer (toim.), *Researching language and literacy in social context*. Clevedon: Multilingual Matters, 1–17.
- Hannula, T. & Ala-Sippola, S. 2010. Kansainvälistä menoa kotikentällä. *Kielisilta*, 3, 12–14.
- Hansen, M. 2016. What is International Sign? The Linguistic Status of a Visual Transborder Communication Mode. Teoksessa R. Rosenstock & J. Napier (toim.), *International Sign. Linguistic, Usage, and Status Issues*. Washington, DC: Gallaudet University Press, 15–31.

- Harris, J. 2010. 'All Doors are Closed to Us': A social model analysis of the experiences of disabled refugees and asylum seekers in Britain. *Disability & Society*, 18(3), 395–410. <https://doi.org/10.1080/0968759032000080968>
- Harris, J. & Roberts, K. 2003. Challenging Barriers to Participation in Qualitative Research: Involving Disabled Refugees. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(2), 14–22. <https://doi.org/10.1177/160940690300200202>
- Haualand, H. & Allen, C. 2009. *Deaf People and Human Rights*. World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf. <https://www.rasit.org/files/Deaf-People-and-Human-Rights-Report.pdf>. [Luettu 19.10.2022].
- Haualand, H. & Holmström, I. 2019. When language recognition and language shaming go hand in hand – sign language ideologies in Sweden and Norway. *Deafness & Education International*, 21, 99–115. <https://doi.org/10.1080/14643154.2018.1562636>
- Heikkilä, M. & Mustaniemi-Laakso, M. 2019. Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisoikeudessa ja -käytänteissä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Pakolaisuus ja turvapaikanhaku Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 65–87. <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf>
- Hendriks, B. 2008. *Jordanian sign language, aspect of grammar from a cross-linguistic perspective*. Utrecht: LOT. https://www.lotpublications.nl/Documents/193_fulltext.pdf
- Heller, M. 2008. Doing ethnography. Teoksessa Li Wei & M.G. Moyer (toim.), *The Blackwell guide to research methods in bilingualism and multilingualism*. London: Blackwell, 249–262.
- Heller, M., Pietikäinen, S. & Pujolar, J. 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods. Studying Language Issues That Matter*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315739656>
- Heritage, J. & Clayman, S. 2010. *Talk in action: Interactions, identities, and institutions*. London: Wiley-Blackwell.
- Hiddinga, A. & Crasborn, O. 2011. Signed languages and globalization. *Language in Society*, 40(4), 483–505. <https://doi.org/10.1017/S0047404511000480>
- Hill, J.C, Lillo-Martin, D.C. & Wood, S.K. 2019. *Sign Languages. Structures and Contexts*. London: Routledge.
- Hirvi, L. & Snellman, H. 2012. Nine tales of field. Teoksessa L. Hirvi & H. Snellman (toim), *Where is the Field? The Experience of Migration Viewed through the Prism of Ethnographic Fieldwork*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–20. <https://doi.org/10.21435/sfe.14>
- Hisayo, K., Koivisto, M., Tepora-Niemi, S., Meriläinen, N., Rautiainen, P., Rainò, P., Tarvainen, M. & Hiilamo, H. 2021. *Viitotut muistot*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:61. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1>

- Holmström, I. & Schönström, K. 2018. Deaf lecturers' translanguaging in a higher education setting. A multimodal multilingual perspective. *Applied Linguistics Review*, 9 (1), 90–111. <https://doi.org/10.1515/applirev-2017-0078>
- Holmström, I. & Sivunen, N. 2021. Diverse challenges for deaf migrants when navigating in Nordic Countries. Teoksessa C. Stone, R. Adam, C. Rathmann & R. Müller de Quadros (toim.), *The Routledge Handbook of Sign Language Translation and Interpretation*. London: Routledge, 409–424. <https://doi.org/10.4324/9781003019664>
- Holt, M. & Jawad, H. 2013. *Women, Islam, and Resistance in the Arab World*. Boulder: Lynne Rienner Publisher.
- Hou, L.Y.S. 2016. "Making hands": Family sign languages in the San Juan Quiahije community. PhD dissertation. Austin: University of Texas. <http://hdl.handle.net/2152/46879>
- Hou, L. & Kusters, A. 2020. Sign languages. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge Handbook of Linguistic Ethnography*. London: Routledge, 340–355. <https://doi.org/10.4324/9781315675824>
- Hoyer, K. 2012. *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk*. Akademisk avhandling, Nordica. Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Helsingfors Universitetet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7612-1>
- Hymes, D. 1974. *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. University of Pennsylvania Press.
- Hytönen-Ng, E. 2016. Tutkijana ja ystävänä. Läheisyys ja etäisyys etnografisessa kenttätöyssä. Teoksessa J. Jouhki ja T. Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry, 270–300.
- Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 11–45.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.
- Ilkbaşaran, D. 2015. Social Media Practices of Deaf Youth in Turkey: Emerging Mobilities and Language Choice. Teoksessa M. Friedner & A. Kusters (toim.), *It's a Small World: International Deaf Spaces and Encounters*. Washington D.C.: Gallaudet University Press, 112–124.
- Irvine, J. & Gal, S. 2000. Language ideology and linguistic differentiation. Teoksessa P. V. Kroskrity (toim.), *Regimes of language. Ideologies, politics, and identities*. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press, 35–83.
- Jantunen, T. & Rainò, P. (9.6.2022). Viittomakielet – kielentutkimuksen mustajoutsen. *Tieteessä tapahtuu*, 3/2022. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/3-2022/viittomakielet-kielentutkimuksen-mustajoutsen> [Luettu 19.10.2022].

- Jaza, Z. 2015. Kurdish Sign Language. Teoksessa J. Bakken Jepsen, G. De Clerck, S. Lutalo-Kiingi & W.B. McGregor (toim.), *Sign Languages of the World. A comparative handbook*. Berlin: Mouton De Gryuter & Ishara Press, 567–582.
- Jewitt, C. 2004. Multimodality and new communication technologies. Teoksessa P. LeVine & R. Scollon (toim.), *Discourse & technology: Multimodal discourse analysis*. Washington, DC: Georgetown University Press, 184–195.
- Jewitt, C. 2008. Multimodality and literacy in school classrooms. *Review of Research in Education*, 32(1), 241–267.
<https://doi.org/10.3102/0091732X07310586>
- Johnston, T. 2010. From archive to corpus: Transcription and annotation in the creation of signed language corpora. *International Journal of Corpus Linguistics*, 15(1), 106–131. <https://doi.org/10.1075/ijcl.15.1.05joh>
- Johnston, T. 2016. Auslan corpus annotation guidelines. Melbourne: Macquarie University (Sydney) & La Trobe University.
https://media.auslan.org.au/attachments/Auslan_Corpus_Annotation_Guidelines_November2016.pdf [Luettu 6.5.2023].
- Jolanki, O. & Karhunen, S. 2010. Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander, & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 395–410.
- Kallinen, K., Pirskanen, H. & Rautio, S. 2015. *Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet*. Tallinna: United Press Global.
- Kelle, U. 2004. Computer-Assisted Qualitative Data Analysis. Teoksessa C. Seale, C. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (toim.), *Qualitative Research Practice*. London: SAGE Publishing, 443–459.
- Koikkalainen, S. & Nykänen, T. 2019. Viisitoista päivää: irakilaiden turvapaikanhakijoiden matka Euroopan halki. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 117–136. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Kontturi, T. 2022. *Kohti selkeämpää viittomista. Miten viittomista muutetaan, kun keskustelukumppanina on vain vähän tai jollain tapaa rajatusti sumalaista viittomakieltä osaava viittomakielinen henkilö*. Maisteritutkielma. Suomalainen viittomakieli. Kieli- ja viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. JYX-julkaisuarkisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/81401>
- Krausneker, V. 2015. Ideologies and attitudes toward sign languages: An approximation. *Sign Language Studies*, 15, 411–431.
<https://doi.org/10.1353/sls.2015.0014>
- Kress, G. & van Leeuwen, T. 2001. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Oxford University Press.
- Kroskrity, P. V. (toim.) 2000. *Regimes of language. Ideologies, politics, and identities*. Santa Fe, NM: School of American Research Press.
- Kusters, A. 2017. Gesture-based customer interactions: deaf and hearing Mumbaikars' multimodal and metrolingual practices. *International Journal of Multilingualism*, 14(3), 283–302.

- <https://doi.org/10.1080/14790718.2017.1315811>
- Kusters, A. 2020. The tipping point: On the use of signs from American Sign Language in International Sign. *Language and Communication*, 75, 51-68. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2020.06.004>
- Kusters, A. 2021. International Sign and American Sign Language as Different Types of Global Deaf Lingua Francas. *Sign Language Studies*, 21(4), 391-426. <https://muse.jhu.edu/article/799806>
- Kusters, A., De Meulder, M. & O'Brien, D. 2017. Innovations in Deaf Studies: Critically Mapping the Field. Teoksessa A. Kusters, M. De Meulder & D. O'Brien (toim.) *Innovations in Deaf Studies. The Role of Deaf Scholars*. Oxford University Press, 1-53.
- Kusters, A., Spotti, M., Swanwick, R., & Tapio, E. 2017. Beyond languages, beyond modalities: Transforming the study of semiotic repertoires. *International Journal of Multilingualism*, 14(3), 219-232. <https://doi.org/10.1080/14790718.2017.1321651>
- Kusters, A. & Sahasrabudhe, S. 2018. Language ideologies on the difference between gesture and sign. *Language & Communication*, 60, 44-63. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2018.01.008>
- Kusters, A., Green, M., Moriarty E. & Snoddon, K. 2020. Sign language ideologies: Practices and politics. Teoksessa A. Kusters, M. Green, E. Moriarty & K. Snoddon (toim.), *Sign Language Ideologies in Practice*. Berlin: Mouton De Gruyter, 3-22. <https://doi.org/10.1515/9781501510090>
- Kusters, A. & Lucas, C. 2022. Emergence and evolutions: Introducing sign language sociolinguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 21(1), 84-98. <https://doi.org/10.1111/josl.12522>
- Kuula, A. & Tiitinen, S. 2010. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 446-459.
- Kääntä, L. & Haddington P. 2011. Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Teoksessa L. Kääntä & P. Haddington (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11-48
- Laakso, M. 2011. Kun sanat eivät riitä kertomaan: Eleet afasiakeskusteluissa ja lasten vuorovaikutustilanteissa. Teoksessa P. Haddington & L. Kääntä (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 152-173.
- Ladd, P. 2003. *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. Bristol: Multilingual Matters Press. <https://doi.org/10.21832/9781853595479>
- Laihonen, P. & Halonen, M. 2019. Vähemmistöt ja enemmistöt kieli-ideologisina käsitteinä. Teoksessa T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere: Vastapaino, 61-90.

- Lappalainen, S. 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana*. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- le Maire, A. 2018. Deaf spaces and sign languages in Kakuma Refugee Camp. *Mobiledeaf*. <https://mobiledeaf.org.uk/1105-2/> [Luettu 21.10.2022].
- le Maire, A. 2020. The gift of hearing”: Hearing aids as a quix fix in Kakuma Refugee Camp. *Mobiledeaf*. <https://mobiledeaf.org.uk/hearingaids/> [Luettu 21.10.2022].
- le Maire, A. 2022. Cultural schemes impact on sign language translation. *Mobiledeaf*. <https://mobiledeaf.org.uk/translation/> [Luettu 27.12.2022].
- Lehtonen, H. & Pöyhönen, S. 2020. Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnesmäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 345–373. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Leinonen, J., Hiitola, J. & Jalagin, S. 2021. Pakkomuuton sukupuoli. *Sukupuolentutkimus – genusforskning* 34(3), 2–5.
- Leskelä, L. & Lindholm, C. 2012. *Haavoittuva keskustelu: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L. & Uotila, E. 2020. Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. Teoksessa M. Hirvonen & T. Kinnunen (toim.) *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 227–248.
- Luomanen, J. 2010. Straussilainen Grounded Theory -menetelmä. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 351–371.
- Lyytinen, E. (toim.) 2019. *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 15–35. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Lyytinen, E. 2019. Johdanto. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 15–35. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Marcus, G. E. .1995. Ethnography in/ of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 25, 95–117.
- Marcus, G. E. 2009. Multi-sited Ethnography: Notes and Queries. Teoksessa M-A. Falzon (toim.), *Multi-sited Ethnography. Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 181–196 .
- Márquez Reiter, R. & Martin Rojo, L. 2019. Introduction: Language and speakerhood in migratory context. *Journal of Sociology of Language*, 257, 1–16. <https://doi.org/10.1515/jjsl-2019-2018>
- Marshood, N. 2010. *Voices from the Camps: A People’s History of Palestinian Refugees in Jordan*. Lanham: University Press of America.
- Maryns, K. 2014 [2006]. *The Asylum Speaker: Language in the Belgian Asylum Procedure*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315760285>

- Maryns, K. 2017 [2015]. The Use of English as ad hoc Institutional Standard in the Belgian Asylum Interview. *Applied Linguistics*, 38(5), 737–758.
<https://doi.org/10.1093/applin/amv061>
- Mesch, J. 2010. *Perspectives on the Concept and Definition of International Sign*. World Federation of the Deaf.
http://wfdeaf.org/wp-content/uploads/2016/11/Perspectives-on-the-Concept-and-Definition-of-IS_Mesch-FINAL.pdf [Luettu 21.10.2022].
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. 1994. *Qualitative Data Analysis* (2. painos). London: Sage Publications.
- Mitchell, R.E. & Karchmer, M. A. 2004. Chasing the Mythical Ten Percent: Parental Hearing Status of Deaf and Hard of Hearing Students in the United States. *Sign Language Studies*, 4(2), 138–163.
<https://doi.org/10.1353/sls.2004.0005>
- Mirza, M. 2010. Resettlement for disabled refugees. *Forced Migration Review*, 35, 30–31. <https://www.proquest.com/docview/754046316>
- Mirza, M. 2014. Disability and Forced Migration. Teoksessa E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long & N. Sigona (toim.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies*. Oxford University Press, 420–432.
- Moerman, M. 1988. *Talking Culture. Ethnography and Conversation Analysis*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mondada, L. 2014. The local constitution of multimodal resources in social interaction. *Journal of Pragmatics*, 65, 137–156.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.04.004>
- Mondada, L. 2019. Contemporary issues in conversation analysis: Embodiment and materiality, multimodality and multisensoriality in social interaction. *Journal of Pragmatics*, 145, 47–62.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.01.016>
- Moriarty-Harrelson, E. 2019 [2017]. Deaf people with “no language”: Mobility and flexible accumulation in languaging practices of deaf people in Cambodia. *Applied Linguistics Review*, 10, 55–72.
<https://doi.org/10.1515/applirev-2017-0081>
- Moriarty, E. & Kusters, A. 2021. Deaf cosmopolitanism: calibrating as a moral process. *International Journal of Multilingualism*, 18(2), 285–302.
<https://doi.org/10.1080/14790718.2021.1889561>
- Morrice, L. 2011. *Being a Refugee: Learning and Identity: A Longitudinal Study of Refugees in the UK*. Trent: Trentham Books.
- Mäntynen, A., Halonen, M., Pietikäinen, S. & Solin, A. 2012. Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. *Virittäjä*, 116(3), 325–348.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/6815>
- Mäntynen, A., Tapionkaski, S. & Pietikäinen, S. 2018. Kielikäsitukset vanhustyössä: Aukkaiden, hoitajien ja esimiesten käsityksiä hyvästä vuorovaikutuksesta ja kielenkäytöstä. *Puhe ja Kieli*, 38, 127–151.
<https://doi.org/10.23997/pk.77383>
- Määttä, S. 2020. Kielinäkemykset saavutettavuuden esteenä puhuttujen kielten oikeus- ja asioimistulkauksessa. Teoksessa M. Hirvonen & T. Kinnunen

- (toim.) *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 249–269.
- Määttä, S.K., Puumala, E. & Ylikomi, R. 2020. Linguistic, psychological and epistemic vulnerability in asylum procedures: An interdisciplinary approach. *Discourse Studies*, 23(1), 1–21.
<https://doi.org/10.1177/146144562094290>
- Määttä, S., Puumala, E. & Ylikomi, R. 2023. Haavoittuvuus ja osallisuus turvapaikkapuhuttelussa. Teoksessa J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm & M. Luodonpää-Manni (toim.), *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus, 73–94.
- Norris, S. 2004. *Analyzing multimodal interaction: A methodological framework*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203379493>
- Norris, S. 2013. Multimodal (inter)action analysis: An integrative methodology. Teoksessa C. Müller, A. Cienki, E. Fricker, S. Ladewig, D. McNeill & S. Tessendorf (toim.), *Body – Language – Communication. An International Handbook on Multimodality in Human Interaction*. Berlin: Mouton De Gruyter, 275–286.
- Nuolijärvi, P. 2000. Sociolinguistiikka kielentutkimuksen kentässä. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 13–37.
- Nuolijärvi, P. & Lappalainen, H. 2020. Sociolinguistiikka. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, Konstenius, R., Miestamo, M., Nikanne, U. & Sinnemäki, K. (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura, 864–895.
- Nykänen, T., Koikkalainen, S., Seppälä, T., Mikkonen, E. & Rainio, M. 2019. Poikkeusajan tilat: vastaanottokeskukset pohjoisessa Suomessa. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Pakolaisuus ja turvapaikanhaku Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 161–182. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Nyst, V., Sylla, K. & Magassouba, M. 2012. Deaf Signers in Douentza, a Rural Area in Mali. Teoksessa U. Zeshan & C. de Vos (toim.), *Sign Languages in Village Communities: Anthropological and Linguistic Insights*. Berlin: Mouton De Gruyter & Ihara Press, 251–276.
<https://doi.org/10.1515/9781614511496>
- Ortega, L. 2019. SLA and the study of equitable multilingualism. *The Modern Language Journal*, 103, 23–38. <https://doi.org/10.1111/modl.12525>
- Paananen, J., Lindeman, M., Lindholm, C. & Luodonpää-Manni, M. (toim.) 2023. *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietikäinen, S. 2012. Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. *Virittäjä*, 3, 410–442.
<https://journal.fi/virittaja/article/view/7162/5677>
- Pietikäinen, S., Dufva, H. & Mäntylä, K. 2010. Monikielisyys liikkeessä: monikielisen perheen kielelliset resurssit. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.), *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, 2, 17–30.
<https://journal.fi/afinla/article/view/3873>

- Pietilä, I. 2010. Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 411–423.
- Piller, I. 2017. Anatomy of language shaming. *Language on the Move*.
<https://www.languageonthemove.com/anatomy-of-language-shaming/>
 [Luettu 5.11.2022].
- Pirjatanniemi, E., Lilja, I., Helminen, M., Vainio, K., Lepola, O & Alvesalo-Kuusi, A. 2021. Ulkomaalaislain ja sen soveltamiskäytännön muutosten yhteisvaikutukset kansainvälistä suojelua hakeneiden ja saaneiden asemaan. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:10*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162850/VNTEAS_2021_10.pdf [Luettu 6.5.2023].
- Pitkänen-Huhta, A. 2011. Kielentutkimusta etnografisella otteella. Teoksessa P. Kalaja, R. Alanen & H. Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas*. Helsinki: Finn Lectura, 88–103.
- Puumala, E. & Kynsilehto, A. 2015. Does the body matter? Determining the right to asylum and the corporeality of political communication. *European Journal of Cultural Studies*, 19(4), 352–368.
<https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/1367549415592>
- Puumala, E. & Kynsilehto, A. 2017. Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 357–377.
- Puumala, E., Ristimäki, H-L. & Ylikomi, R. 2019. Kokemus, kertominen ja tieto turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Pakolaisuus ja turvapaikanhaku Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 137–159. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Pöyhönen, S., Kokkonen, L., & Tarnanen, M. 2019. Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 183–204. Saatavilla:
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. 2019. Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä – aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään. Teoksessa T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere: Vastapaino, 257–285.
- Pöyhönen, S. & Simpson, J. 2020. Contesting language policy for asylum seekers in the Northern periphery: The story of Tailor F. *Language Policy*, 20, 261–285. <https://doi.org/10.1007/s10993-020-09554-0>
- Quinto-Pozos, D., & Adam, R. 2015. Sign languages in contact. Teoksessa A. Schembri & C. Lucas (toim.), *Sociolinguistics and Deaf Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 29–60.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781107280298.003>

- Rainò, P. 2021. Viittomakielibarometri 2020 – tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>
- Rastas, A. 2010. Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 64–89.
- Roberts, K. 2000. Lost in the System? Disabled Refugees and Asylum Seekers in Britain. *Disability & Society*, 15(6), 943–948. <https://doi.org/10.1080/713662008>
- Rosenstock, R. & Napier, J. 2016. Introduction: To International Sign or not to International Sign? That Is the Question. Teoksessa R. Rosenstock & J. Napier (toim.), *International Sign. Linguistic, Usage, and Status Issues*. Washington, DC: Gallaudet University Press, 1–12 .
- Rydell, M. 2018. Being 'a competent language user' in a world of others – Adult migrants' perceptions and constructions of communicative competence. *Linguistic and Education*, 45, 101–109. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2018.04.004>
- Savulahti, A. 2012. Interpreting with immigrant deaf people – A Qualitative Case Study of an Interpreted Event. EuMasli Opinnäytetyö. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45606/Savulahti_Ari.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Schieffelin, B.B, Woolard, K. A. & Kroskrity, P.V. (toim.) 1998. *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.
- Siltaloppi, S. & Lindholm, C. 2022. Suomenruotsalaiset viittomakieliset selkokielen kohderyhmänä. Teoksessa H. Katajamäki, M. Enell-Nilsson, H. Kauppinen-Räisänen & H. Limatius (toim.), *Responsible Communication*. Vaasa: VAKKI Publications 14, 158–175. <https://vakki.net/index.php/2022/12/15/responsible-communication/>.
- Sipronen, S. 2012. "Siinä on tulkilla työsarkaa!" – Viittomakielen tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien ajatuksia tulkkaustilanteista. Opinnäytetyö. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205015616>
- Sigona, N. 2014. The politics of refugee voices: Representations, narratives, and memories. Teoksessa E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long & N. Sigona (toim.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies*. New York: Oxford University Press, 369–382.
- Sivunen, N. 2019. An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland. *Societies* 9, 2, 1–16. <https://www.mdpi.com/2075-4698/9/1/2>
- Sivunen, N. 2021. Kuurojen turvapaikanhakijoiden kielikäsitteiden muokkautuminen turvapaikkaprosessin aikana. *Puhe ja kieli* 41(2), 159–178. <https://doi.org/10.23997/pk.110925>
- Sivunen, N., Tossavainen, H. & Ahola, S. 2014. Suomalaisen viittomakielen liittäminen Yleisiin kielitutkintoihin. Teoksessa T. Leblay, T. Lammervo & M. Tarnanen (toim.), *Yleiset kielitutkinnot 20 vuotta. Opetushallituksen*

- raportit ja selvitykset 2014:16*. Helsinki: Opetushallitus, 90–99.
<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/leblay-t.-lammervo-t.-ja-tarnanen-m.-toim.-yleiset-kielitutkinnot-20-vuotta.-2014.pdf>
- Sivunen, N. & Tapio, E. 2020. "Do you understand (me)?" negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants. *Applied Linguistics Review* 2020, 13(6), 983–1004. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/applirev-2019-0065/html>
- Sivunen, N. & Juva, P. 2021. Kuurot maahanmuuttajaopiskelijat Suomen kotoutumiskoulutuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(5).
<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2021/kuurot-maahanmuuttajaopiskelijat-suomen-kotoutumiskoulutuksessa>
- Smith-Khan, L. 2017a. Different in the Same Way? Language, Diversity, and Refugee Credibility. *International Journal of Refugee Law*, 29(3), 389–416.
<https://doi.org/10.1093/ijrl/eex038>
- Smith-Khan, L. 2017b. Negotiating narratives, accessing asylum: Evaluating language policy as multi-level practice, beliefs and management. *Multilingua*, 36(1), 31–57. <https://doi.org/10.1515/multi-2015-0072>
- Smith-Khan, L. 2022. Inclusive Processes for Refugees with Disabilities: Improving Communication for Deaf Forced Migrants. Teoksessa M. H. Rioux, J. Viera, A. Buettgen & E. Zubrov (toim.), *Handbook of Disability. Critical Thought and Social Change in a Globalizing World*. Singapore: Springer 1–26. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-1278-7>
- Stevanovic, M. 2016. Sosiaaliset rakenteet. Teoksessa M. Stevanovic & C. Lindholm (toim.) *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 200–221.
- Streeck, J., Goodwin, C. & LeBaron, C. 2011. Embodied interaction in the material world: An introduction. Teoksessa J. Streeck, C. Goodwin & C. LeBaron (toim.), *Embodied interaction: Language and body in the material world*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–26.
- Strömmer, M. 2017. *Mahdollisuuksien rajoissa. Neksusanalyysi suomen kielen oppimisesta siivoustyössä*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. JYX-julkaisuarkisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/56113>
- Supalla, T. & Webb, R. 1995. The grammar of international sign: A new look at pidgin languages. Teoksessa K. Emmorey & J.S. Reilly (toim.), *Language, Gesture, and Space: International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 333–352.
- Trengereid Olsen, E. 2018. Deaf and refugee – a different situation. *Border Crossing*, 8(1), 237–254. <https://doi.org/10.33182/bc.v8i1.737>
- Trengereid Olsen, E. 2019. Cooperation as a Coping Mechanism When Interpreting between Deaf Refugees and Hearing Professionals. *International Journal of Interpreter Education*, 11(2), 16–27. Saatavilla: <https://tigerprints.clemson.edu/ijie/vol11/iss2/4>. Luettu 11.12.2022.

- Tusting, K. 2020. General introduction. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge Handbook of Linguistic Ethnography*. London: Routledge, 1–9.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2018 [2002]. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (Uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Vehmas, S. 2005. *Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Välimäki, M. 2019. Kylmän sodan ajasta eurooppalaiseen päätöksentekoon: kansainvälistä suojelua hakevia ihmisiä koskeva politiikka ja lainsäädäntö 1973–2015. Teoksessa E. Lyytinen (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 39–63.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>
- Varis, M. 2012. *Kielikäsitys yläkoulun äidinkielen oppikirjoissa*. Publications of the University of Oulu. Dissertations in Faculty of Education. Oulun yliopisto.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514299728.pdf>
- Ward, K., Amas, N. & Lagnado, J. 2008. *Supporting disabled refugees and asylum seekers: opportunities for new approaches. Full report*. Information Centre about Asylum and Refugees. London: Metropolitan Support Trust.
- Webb, R. & Supalla, T. 1994. Negation in international sign. Teoksessa I. Ahlgren, B. Bergman & M. Brennan (toim.), *Perspectives on sign language structure: Papers from the Fifth International Symposium on Sign Language Research*. Durham: International Sign Linguistic Association, 173–185.
- Whynot, L. A. 2016. *Understanding International Sign. A Sociolinguistic Study*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Willoughby, L. 2008. *Catering to a Diverse Community: A Report on the Situation and Needs of Deaf People from Migrant Background Living in Victoria*. East Melbourne, Victoria, Australia: Victorian Deaf Society.
- Willoughby, L. 2015. Deaf Children and Youth from Refugee Backgrounds: Pressing Issues and Possible Solutions. Teoksessa M. Crock (toim.) *Creating New Futures: Settling Children and Youth from Refugee Backgrounds*. Annandale, NSW, Australia: Federation Press, 197–212.
- Woll, B. & Adam, R. 2012. Sign language and the politics of deafness. Teoksessa M. Martin-Jones, A. Blackledge & A. Creese (toim.), *The Routledge Handbook of Multilingualism*. London: Routledge, 100–115.
- Woolard, K. A. 1998. Introduction: Language ideology as a field of inquiry. Teoksessa B. B. Schieffelin, K. A. Woolard & P. V. Kroskrity (toim.), *Language ideologies. Practice and Theory*. New York: Oxford University Press, 3–47.
- Zeshan, U. 2015. “Making meaning”: Communication between sign language users without a shared language. *Cognitive Linguistics* 26(2), 211–260.
<https://doi.org/10.1515/cog-2015-0011>
- Youngs, M. 2010. Real People, Real Needs: Deaf Education in Dadaab Refugee Camp in Kenya. Master’s Thesis, Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto.
https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/25685/3/Youngs_Megan_201011_MA_thesis.pdf

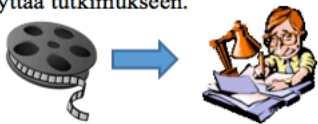
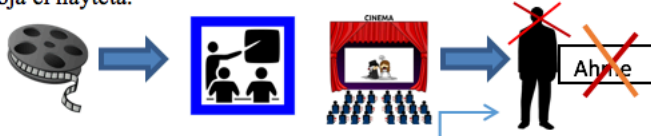

LIITE

SUOSTUMUS

Tutkittavan nimi: _____

Päivämäärä ja allekirjoitus: _____

Tekstiviestinumero: _____

	KYLLÄ 	EI
<p>1. Suostun videokuvattavaksi.</p> 		
<p>2. Videomateriaalia saa käyttää tutkimukseen.</p> 		
<p>3. Videomateriaalia saa käyttää julkisissa tilaisuuksissa ja opetusmateriaalina, mutta videossa olevia ihmisten nimiä ei käytetä ja kasvoja ei näytetä.</p> 		
<p>4. Videomateriaalista saa irrottaa kuvia julkaisuja varten. (Julkaisut voivat olla elektronisia tai paperisia. Nimiä ei käytetä julkaisuissa. Myöskään kasvoja ei näytetä)</p> 		
<p>5. Olen saanut tietoa kirjallisella ja viittomakielellä tästä tutkimuksesta.</p> 		

Tästä lomakkeesta on kaksi kopiota. Yksi tutkittavalle ja yksi tutkijalle.

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

AN ETHNOGRAPHIC STUDY OF DEAF REFUGEES SEEKING ASYLUM IN FINLAND

by

Sivunen, Nina 2019

Journal of Societies vol 9, 2, 1-16

<https://doi.org/10.3390/soc9010002>

Reproduced with kind permission by Societies.

Article

An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland

Nina Sivunen

Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto, Finland;
nina.j.sivunen@ju.fi

Received: 29 September 2018; Accepted: 23 December 2018; Published: 9 January 2019

Abstract: Deaf asylum seekers are a marginalized group of people in refugee and forced migration studies. The aim of this paper is to explore and highlight the experiences of deaf asylum seekers in the asylum procedure in Finland. The data come from linguistic ethnographic methods, interviews, and ethnographic observation with 10 deaf asylum seekers. While living in the reception centers, the study participants have faced a range of linguistic and social challenges. The findings show that language barriers appeared from day one after the participants' arrival in Finland. The investment and initiatives of deaf volunteers played a crucial role for deaf asylum seekers in their access to and participation in Finnish society. In addition, receiving formal Finnish sign language instruction had a positive effect on their well-being. Drawing on content analysis of deaf asylum seekers' experiences, I argue that greater awareness, recognition, and support of deaf asylum seekers are needed in the Finnish asylum system. I conclude this paper with a discussion of and suggestions for a better asylum system for deaf individuals.

Keywords: deaf asylum seeker; ethnography; experience; language barriers

1. Introduction

Deaf people are part of the one billion people in the world with a disability who have experienced human rights issues due to discrimination, inequalities, and barriers to accessibility and participation in their home countries [1] as well as in the context of forced migration [2,3]. Yet little attention has been paid to deaf refugees and asylum seekers and their experiences in the refugee camps and reception centers where they wait for decisions on their asylum applications. In addition, little is known about the experiences of refugees with disabilities living in displacement [3,4] and their challenges while seeking protection [2].

There are several studies on refugees' narratives about their identities and experiences in displacement [5–7], but deaf refugees are often marginalized in refugee studies because no shared language and/or interpreting is available [3,8]. Another explanation may be that they have not been recognized as a special, yet heterogeneous group among refugees seeking asylum. Deaf refugees and asylum seekers may often arrive in a country not understanding the host country's sign language or they may not have used any sign language before [9]. However, they may also have some oral or literacy skills in their language of origin, use home signs, have fluency in a recognized sign language and/or some ability in a language they may have learned as a lingua franca. Furthermore, International Sign (IS), which is widely used in international settings where deaf people communicate with each other when they do not share the same native sign language [10], may often be unknown to deaf refugees and asylum seekers. In the Finnish Act on the Reception of Persons Applying International Protection and on the Identification of and Assistance of Victims of Trafficking in Human Beings (746/2011), section 15, on providing information, states that all information is to be provided in written form in a person's mother tongue or in a language the person could fairly understand. The information

can be given in a spoken (signed) language as well. Section 27, on translation and interpreting, states that an issue can be interpreted or translated into a language the customer could fairly understand [11]. In practice, however, this approach may be problematic and does not work well for deaf asylum seekers in the asylum procedure, because deaf refugees may have different language and communication profiles, and these may not be suitable for the Finnish asylum procedure. Furthermore, it is often the case in Finland that there are no sign language interpreters who are proficient in the sign language of refugees' home countries.

Refugees with disabilities must "rank among the world's most vulnerable persons" because they face and experience several different challenges and their disability makes it difficult to participate in society [2] (p. 736). Crock et al. [3] found that refugees with a disability rarely have access to opportunities to learn the language of their host countries even though knowing the language of the host country would help them to participate in society.

Drawing on previous research on refugee studies and deaf asylum seekers, the aim of this paper is to answer the following research question using ethnographic data: How do deaf asylum seekers experience living and communicating in reception centers? This paper offers some important insights into deaf asylum seekers' experiences of living and communicating in reception centers and their linguistic needs during the asylum procedure. The study of deaf people has been approached from two perspectives: The medical view and the linguistic-cultural view [12]. In this study, deaf asylum seekers are approached predominantly from the linguistic-cultural view, but also with a more general focus on linguistic human rights. The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) [13], article 9 (accessibility to information and communication), article 21 (access to information), and article 24 (education) are used in this study as background, but they are not addressed on a deeper level.

I begin this paper with a review of the literature on deaf people among disabled refugees in forced migration studies. I also review communication and narratives in sign languages. Then, I present my research data, methods, and analytical approach, where I also briefly consider my positionality and the ethical issues of this study. The third section presents the findings of the research, focusing on three themes: Loneliness, the role of deaf volunteers, and challenges in communication. This paper concludes with a critical discussion of the right to access and learn a host country's sign languages as part of a fairer asylum procedure.

1.1. Overview of Literature on Deaf Refugees

In recent years, there has been an increasing amount of interest in deaf refugees across Europe as reflected in social media, magazines of deaf associations, and sign language media (see, e.g., Reference [14]). Yet there is little research on deaf refugees and asylum seekers or on deaf migrants and the challenges that they encounter in host countries.

However, the United Nation Refugee Agency (UNHCR) has reported that the refugee population has rapidly increased worldwide in recent years, with the total currently at 65.6 million refugees [15]. The World Health Organization (WHO) reports that about 15% of the world's population has some kind of disability [1] and the World Federation of the Deaf (WFD) reports that there are about 70 million deaf people [16]. Applying these numbers to the world's refugee population in 2016, Crock et al. estimated that there would be about 10 million disabled refugees [3]. However, there are still no systematic data and statistics on disabled refugees [3,15] and no statistics on deaf refugees, either. To date, there have typically been only brief references to deaf refugees and asylum seekers in the refugee studies literature, some examples of which are included in this section. These references are mostly related to communication and language difficulties faced by deaf refugees in displacement. Calling for deaf refugees to participate in different kinds of studies, Crock et al. argued that in their research with refugees, it was difficult to identify deaf refugees because they have an invisible disability, and deaf refugees may not understand the invitation to take part in reports and studies [3]. Furthermore, it was also a challenge to communicate with deaf people in refugee settlements because no common shared language and sign language interpreting services were available [3]. Similarly,

a study by Ward, Amas, and Lagnado found that deaf asylum seekers in the UK faced multiple barriers, which were mostly linked to language difficulties and a lack of interpreters [9]. Roberts [17] stated that disabled asylum seekers and refugees, including deaf ones, are not recognized in the UK, because there are no statistics on them, and was among the first to call for greater awareness of deaf refugees among service providers as well as among disability and refugee communities almost 20 years ago. When deaf asylum seekers are resettled, she suggests, it would be good to ensure that they have the opportunity to access an interpreter in their own national sign language, if one is available. This could be accomplished by settling them in a larger city, such as London, where there is a better chance that such support exists [17]. This means that spreading deaf asylum seekers across the country is not recommended, because sign language interpreting services may not be available in smaller villages and towns. In addition, when they are resettled in larger cities, deaf asylum seekers may have a better opportunity to participate in the signing community and learn the sign languages of the host country.

In an interesting case study, Harris and Roberts examined the process and the languages used in interviews with deaf asylum seekers in the UK. The interviews were often multilevel and involved the participation of several people. The study showed that despite the challenge of discussing abstract concepts, the interviews mostly concerned concrete issues and facts, and were successful [18].

The examination by deaf researcher Youngs [8] of the educational context in the Dadaab refugee camp in Kenya may be the first broad study of deaf refugees' experiences in a camp. She found that the role of Deaf Unit, the deaf education program in Dadaab Refugee Camp, is important and that it has empowered deaf refugees with sign language and strengthened their identities and self-determination. However, multiple studies have reported challenges faced by deaf refugees in resettlement across educational, health care, and psychological contexts [19,20]. Willoughby [21] wrote a report on the challenges deaf people with a migrant background in Australia faced in learning a new language, accessing services, and integrating into their new community. In her report, she found that many who had arrived in Australia faced both educational and linguistic barriers because they used their home sign as their primary means of communication [21]. A study by Watkins, Razees, and Richters demonstrated that general literacy proficiency is important, because limited education in the country of departure can hinder a person's ability to succeed in the educational context of the host country [22]. In summary, previous research shows that deaf asylum seekers may not always understand the sign language of the host country and those who use home sign as their primary method of communication encounter multiple communication challenges [9,21]. Due to the gap in the existing literature, more research is needed to increase our understanding and knowledge of deaf refugees' experiences and of the challenges in displacement and asylum procedures.

1.2. Multilingual and Multimodal Deaf Communities

Deaf signing people and the deaf communities around the world are often multilingual and multicultural, using different modalities in everyday communication, such as signing, writing and, in some cases, speaking [23]. Glottolog, the bibliographic database on the little-known languages in the world, lists 183 sign languages in the world [24], but according to the World Federation of the Deaf (WFD), there are more than 300 [16]. Fenlon and Wilkinson have criticized these estimates because research on the world's sign languages is still young. In some countries, sign languages are still being documented, particularly in microcommunities such as small villages [25]. They argue that the real number of sign languages around the world remains unknown [25].

Deaf communities constitute a linguistic and cultural minority in relation to the dominant, hearing communities that use spoken languages [26,27]. Here, it should be noted that the deaf community also includes hearing people who use sign language as a first language (e.g., children of deaf parents, or siblings) or as a second language [26]. Yet all deaf people do not have access to the signing community for a range of reasons, such as being unaware of the existence of a deaf community and the sign language(s) of their country, the lack of a tradition of deaf education, and isolation at home. Deaf people, therefore, have not had the opportunity to meet other deaf people and develop a shared

signing system and community. Haualand and Allen reported that approximately 90% of deaf children and adults around the world have never received any education at all [28]. They also may not have the opportunity to maintain and practice their sign language communication due to, for example, limited mobility caused by fatigue and the political situation of their country of origin, including conflict situations, such as wars. Therefore, deaf peoples' proficiency may vary significantly not only in their national sign language of origin [28], but also in their regional and/or indigenous sign languages. Not having access to sign language, deaf people may use a different kind of visual and multimodal communication with their families, friends, and hearing people, one that consists of gesturing, pointing, drawing or home signs to various degrees [21,29–31].

When deaf people with different linguistic and cultural backgrounds meet and communicate with each other at deaf international events, they often use the communication method called International Sign (IS), which represents a linguistic contact strategy as well as linguistic accessibility [10]. Zeshan calls this kind of multilingual and multimodal communication between deaf signers with different linguistic and cultural backgrounds "cross-signing" [32]. Sign languages around the world have some similarities and differences in grammatical and lexical structures due to their visual-gestural modality [23]. Drawing on the iconicity and gestural base of sign languages is typical in the practice of IS, which works as a lingua franca [10]. According to Mesch [33], IS can refer to two practices of signing in international contexts: Ad-hoc IS, which also means cross-signing, and conventionalized IS. Conventionalized IS further refers to expository IS, which consists of signs that are understandable to different sign language users and it is used mostly at deaf international events [10]. The definition of IS remains problematic, and it is a complex communication system [10].

Whynot, says that IS has become "a popular descriptor of contact signing, regardless of contexts and individuals" (p. 5), and suggests that the term be more clearly and deeply defined [11]. Whynot also makes clear through her study that "IS is not a fully conventional language" (p. 288). It is made up by deaf people with international travel and contact experiences who also have multilingual competency [11]. For these reasons, IS may not be useful for deaf refugees.

Travelling, knowing other sign languages, and attending international deaf events [11] may no longer be necessary for practicing IS, because signed videos in IS on social media such as Facebook are a growing phenomenon among the signing community worldwide. Using a technologically mediated form of visual communication and access to the Internet have led to the creation of multilingual environments among deaf people around the world [25], a situation that may increase the practice of IS. The number of sign language interpreters with IS skills is also increasing worldwide. They are used at different deaf and hearing international events, such as those for the World Federation of the Deaf (WFD), the United Nations, and the European Union [34]. Despite the fact that IS may lack native speakers and any country affiliation, it is still used and practiced by, for example, sign language interpreters for international events (for more on this, see Reference [35]).

2. Research Setting and Methodology

2.1. Participants of This Study

This article is based on an ethnographic study of 10 deaf adult asylum seekers, consisting of four women and six men, with an Arabic background from the Middle East. The deaf signing community in Finland is small, so to protect their identities, I will not mention their countries of origin. In addition, I conducted formal and informal interviews with 10 informants (staff at the reception centers, volunteers, teachers of Finnish Sign Language (FinSL), and an adviser from the Folk High School for the Deaf (an adult education institute) who worked with deaf asylum seekers. All participants arrived in Finland in 2015, and the data were collected during between 2015 and 2017 (see Table 1). The participants for this study were recruited through emails sent to 31 reception centers. In response to the emails, I chose only adult participants over the age of 18 years. Deaf asylum seekers

were asked to meet me by hearing staff at the reception centers. After the first interview, we exchanged mobile phone numbers in order to arrange the next meetings and visits through video messages.

Table 1. Participants (all names are pseudonyms).

Participant	Sex	Age (Approx.)	1. Interview	2. Interview	3. Interview
1. Sahar	F	30–40	March 2016	November 2016	May 2017
2. Khalid	M	40–50	March 2016	November 2016	May 2017
3. Qaseem	M	20–30	March 2016	December 2016	May 2017
4. Rami	M	30–40	March 2016	December 2016	May 2017
5. Nabil	M	40–50	October 2015	April 2016	-
6. Sara	F	30–40	March 2016	December 2016	-
7. Myron	M	40–50	November 2015	May 2017	-
8. Jamila	F	40–50	November 2015	-	-
9. Lufti	M	50–60	May 2016	-	-
10. Amina	F	40–50	May 2016	-	-

Participants were emergent readers, meaning they were beginner-level readers in Arabic. They reported that their proficiency in the sign languages of their home countries, Arab Sign, varied from home sign to fluent Arab Sign. The participants reported and described their signing as “Arab Sign”. In Arab countries, there are a number of different sign languages, including nation-state sign languages and an unknown number of smaller sign languages [36]. Al-Fityani and Padden point out that sign languages in the Arab World may also develop within families and tribes due to, among other factors, cultural, social, and political circumstances which restrict contact among deaf signing communities [36]. Similar to the participants in Hendrick’s study [31], the participants referred to their language as only Arab Sign, and they did not call it the sign language of their home country. It was unclear which sign language the participants were using. They reported that along with Arab Sign, home signs and gesturing were widely used in their everyday communication with their families and hearing people. Participants had only attended formal education for two to four years, and sign language had not been used at school, because most countries in the Arab Region do not provide bilingual education [28]. The participants in this study had received little formal education.

2.2. Interviewing and Observations

Interviewing the participants for this study was initially challenging because we had no fluent shared language with which to communicate, even though both the participants and I were all deaf. In Finland, there were no sign language interpreters with proficiency in the participants’ national sign language, so no interpreters were used in our interviews. It was not known prior to the interviews which language the interviewee would use. For example, it was not clear beforehand whether an interviewee would use a sign language used by the deaf community of their country of origin or whether the interviewee would be familiar with conventionalized IS. Conventionalized IS is familiar to me and I know several other sign and spoken/written languages. I also have experiences of travelling and living abroad and have attended many deaf international events. Having that multilingual competence and experience, I could adapt and switch my signing using a variety of linguistic and other semiotic resources, but not Arab Sign. No writing or fingerspelling was used during our interviews and meetings. With those participants who started to learn FinSL, it was possible to use FinSL in the later interviews. In such situations, the third interview was carried out using mainly FinSL. In Section 3.1 of this article, I present a typical example of how deaf asylum seekers expressed their stories (and of interaction with them as a whole).

I conducted a total of 14 interviews, 7 individual and 7 group interviews, in different reception centers around Finland, in participants’ school or the new homes where they had resettled. The group interviews consisted of married couples and several participants in group interviews were also interviewed individually at a later date.

Interviews often took place in a meeting room or in participants' bedrooms at the reception centers. In the group interviews, deaf men typically talked more than the women did. The topics of the first interview included the interviewees' backgrounds, their arrival to Finland, and experiences of communication and language learning in FinSL. The second interview covered subjects such as the participants' experiences of living and communicating in FinSL. The third and final interview addressed their asylum procedure, as well as their language use and learning. It was often difficult to ask questions that included signs for abstract concepts, such as experience, asylum, language, and the future. The 10 informant interviews were conducted at interviewees' workplaces, at a seminar and via smartphones. During these interviews, I asked about their thoughts and experiences regarding working with deaf asylum seekers.

Having no shared language with deaf asylum seekers, pictures on a consent form were used, along with mixed sign languages and gesturing, as visual aids to describe what I was doing with the data. At every interview, I asked and checked again about their willingness to participate in the study.

All interviews were video-recorded, except for one group interview. At a later stage, one participant declined to be video-recorded but still wanted to participate in the study. A total of 8 h and 18 min of video were recorded. The average length of the interviews was 40 min. The first interviews were made two weeks to five months after the research participants' arrival in Finland. For various reasons, all participants were not interviewed three times. For example, some of the participants were deported from Finland after the first or the second interview. Most of the participants in this study received a negative decision on their asylum about six months to a year and half after their arrival in Finland, and most of them appealed their decision.

I also made approximately 100 h of observation during the two-year period. I attended and participated in a deaf immigrant course, a seminar where some of the participants were involved. I also observed the daily lives of participants at six different reception centers. I also visited a deaf club with them and followed their FinSL learning at school. I made notes of these visits in several notebooks and made approximately 30 h of video recordings. I observed how and where the participants lived, how they communicated in person and with other hearing and deaf refugees, as well as how they learned FinSL through interaction with others, such as other deaf students, sign language teachers, and me.

2.3. Analysis of the Data

The data for this article were analyzed using content analysis, studying the linguistic data by categorizing and analyzing the content and structure of the material [37]. I then transcribed the data into written Finnish. Transcribing the data was challenging because there were some specific signs, gestures, and utterances I did not understand and could not translate. Therefore, translations may contain gaps and misunderstandings. I then re-watched the videos while reading the written translation. The transcription software program ELAN was also used, where I could include tiers for free translations and comments (e.g., for gestural pointing, gestures, and misunderstandings). I started to analyze the data immediately after collecting them. I also started to categorize the data cyclically. I approached the data using grounded theory, developed by Glaser and Strauss [38,39]. I then identified themes that emerged from the data. The data were handled manually and with the help of Atlas.ti qualitative software.

3. Findings

3.1. Lonely and Isolated Life at Reception Centers

The amount of time for an asylum decision varied by each individual, but in 2015, it took about six months to receive a decision [40] and during that time, asylum seekers were sent to reception centers. Reception centers in Finland offer services such as social and health services, interpreting, labor and study activities, and Finnish language teaching [41]. The participants in this study received the same services as other asylum seekers, but Finnish language and FinSL were not initially provided

to them, even though language classes or working activities are obligatory for asylum seekers when they are settled in reception centers. Some began receiving formal FinSL lessons about a year after their arrival in Finland, partly because of the pressure from deaf volunteers and NGOs in Finland (see References [42,43]). Others, however, never got the chance to learn FinSL, because they were deported from this country. There was not a single deaf person working at the centers. As refugee law expert Ghezlbash states, this placement is a form of long-term detention where asylum seekers are controlled by the government and though they “may be physically present in the state, they are precluded from entering the community” [44] (p. 36). This statement fits this study well, because the participants in this study were assigned in the beginning to different reception centers around Finland and often excluded from the signing community.

The participants rarely met with signing people at reception centers, such as deaf volunteers and sign language interpreters, while some met once a week, once a month or even less often. This issue, combined with the lack of vital shared information and communication with other hearing residents and workers, often caused deaf asylum seekers to have difficulties in taking part in activities at the centers and left them feeling lonely and isolated (see, e.g., References [9,45]). Deaf asylum seekers reported that they were often confused, depressed, and that their bodies showed post-traumatic symptoms. They also had difficulty sleeping. Waiting and living at the reception center was stressful. Nabil (name changed), who was the only deaf person at his reception center, reported his experiences and thoughts about living at the center, five months after his arrival in Finland. Nabil’s case was not exceptional, as the other participants of this study had similar experiences. Nabil never received formal FinSL lessons during his asylum procedure and conventionalized IS was unfamiliar to him.

It hurts my heart, stomach and legs. I (only) think, sit and wait. It is horrible. You (Nina) have a husband and children around you. You are happy. (I am not). My wife and my children are not here. It hurts my heart. If they were here, I would be happy. You have a husband and children. You are happy. You understand. It is lovely. I feel anxious here. Our head is full of thinking. NABIL, Interview 2 (Spring 2016)

Understanding his thoughts and feelings was relatively easy in the context of asylum, because the interview took place at the reception center. Because we did not have a shared sign language, he needed to narrate his experience, so he used gestures, pointing, and some lexical signs from his country of origin. For this quotation, I present how Nabil expressed himself in a written multimodal transcription. This way of expressing and signing was also common for other deaf participants in the first interviews and for those who received no formal FinSL lessons during this study.

Nabil told his story about living at the reception center with strong facial expressions and pointed at his heart to express the pain he felt. Then he described a heart with his hands, pressing them together hard and pointing again to his heart to describe it beating by opening and closing his hands and then further describing that his heart hurts by again pressing his hands together. He continued pointing and circled both of his hands on his stomach and further down his thighs. Then he pointed to his forehead with his hand and with gestures or signing in the sign language of his home country expressed the action of waiting by leaning his body forward and putting his hand on his cheek and then crossing his hands on his lap. He shrugged and spread his hands with a palms-up gesture. Afterwards, he pointed again to his body with his hand and expressed deep frustration and stress with his facial expression, simultaneously shaking his hands. I translated this story (38:26–38:32) in the following way: “It hurts my heart, stomach and legs. I (only) think, sit and wait. It is horrible.” He described living in the reception center as a painful experience. With no full communication or access to shared information, the charged atmosphere of the reception center made living stressful for him because he only waited for something to happen or for someone, a deaf researcher like me or sign language interpreters, to show up, so we could sign with him and explain things to him. His body had reacted with pain in his heart, stomach, and legs, because it is difficult to try to understand what is going on and what is talked about at reception centers in stressful situations.

He then continued to compare my family situation and his family situation. He started to smile and pointed at me. He continued by pointing at his ring finger and then described children by moving his body forward and down to illustrate taking a child to his arms and then holding and hugging the child. He then pointed at me again, continued describing in the same way as before and then moved both hands away from his chest and heart with palms up and a happy face utterance. Then, suddenly, his expression of a happy face changed to a serious one, and he held his palms up for one second. This description (38:32–38:36) was translated as “You have a husband and children around you. You are happy. (I am not).” This statement showed that having his family there with him meant having communication. Separation from his own family has also led to a feeling of loneliness, which is also common for young people and children among refugees [46].

For the next utterance (38:37–38:41), he looked to the other side and down and pointed at his ring finger and signed “children” in his sign language of origin and pressed both hands to his body and looked at me at the same time. Then, he slapped his hands twice, meaning nothing. I translated this to mean that his wife and children were not here. He continued to press his hands to his body and then closed his hand hard in front of his heart and showed the facial expression of feeling pain. I interpreted this to mean that it hurt his heart that his family was not here with him. He continued to use the opposite notions of happiness and sadness so that I could understand him clearly. In his next utterance (38:42–38:46), he started to smile again, pointed at his ring finger, looked down, and described hugging his children in the same way as he did earlier. Then he laid both of his hands on his heart and opened his hands to a palm-up position in front of his body with a facial expression of happiness. This still position lasted for a second. With this utterance, he meant that if his family were here, he would be happy. Then he nodded his head once, expressed “do you understand?” with his facial expression and made a thumbs-up gesture. He continued by pointing first at me, then his ring finger, and then he described children and happiness in the same way as previously. He pointed at me again and made another thumbs-up gesture, meaning that it is good and lovely.

Finally, for his “last” utterance (38:47–38:50) he pointed at himself, then at the reception center where he was living and showed an uptight face and half-closed his hands in front of his body, close to his face. He ended by pointing at the people around the reception center and himself and described thinking with a worried face expression. Then, he pointed and made circling motions on both sides of his temples with his index fingers. He meant that he felt anxious being at the reception center and that he and the other residents were thinking about the asylum procedure in a tense atmosphere.

Fleeing one country and then arriving in a new one, to a new language and culture, having almost no one to discuss and share one’s experiences and thoughts with, is difficult. For Nabil, as with other participants in this study, life in the reception center was challenging, because the atmosphere at the centers was often charged, with people constantly arriving and leaving. Hearing residents at the reception centers often shared advice, information, thoughts, and experiences about asylum hearings and other issues they had encountered in Finland. Yet for deaf asylum seekers, it was much more difficult to participate in these activities and discussions at the centers when there was no shared language, and no one knew how to sign and communicate fluently with them. A few of the participants in this study found a hearing “friend”, another asylum seeker, who came from the same home country with whom they could gesture and have some kind of limited communication. Those hearing friends sometimes volunteered as language brokers between the study participants and hearing staff in very short conversations. The participants of this study had been transferred to different reception centers during their asylum procedure. Compared to those participants in this study who were located in the countryside, those who were transferred to bigger cities found themselves somewhat less isolated because they could meet other signing people more often. As for the rest of the data, I will not describe in detail how the participants expressed themselves. (For issues about multimodal interaction data, see References [47,48]).

3.2. Many Vital Roles for Deaf Volunteers

In 2015, a record number of refugees (32,476 asylum seekers, 10 times more than during the previous year) arrived in Finland and 184 new reception centers were established [40]. At the same time in social media, a Facebook group called “Deaf Refugees in Finland”, which was later changed to “Deaf refugees and immigrants in Finland”, was created. In this group, members of the deaf community in Finland shared information and asked deaf people to volunteer to meet deaf asylum seekers in the reception centers (this group no longer exists). Kaun and Uldam studied the role of social media platforms in encouraging civic participation and engagement of local volunteers during the so-called refugee crisis [49]. In other parts of Europe, deaf people’s engagement in volunteering and exchanging information on social media platforms such as Facebook was remarkable. In Finland, however, only a few deaf people volunteered [14]. Presumably all deaf asylum seekers in the reception centers around Finland were not identified and located by deaf volunteers. Therefore, not all the participants of this study were fortunate enough to have a deaf volunteer visit them, mostly because the reception centers where some of the participants lived were located far away from the bigger cities in Finland, and also because there was no announcement to the deaf community regarding where the deaf asylum seekers were housed. Based on my observations and reports by the participants who were visited by deaf volunteers at their reception centers, these visits, though rare, were significant and long-awaited.

Deaf volunteers were often the ones deaf participants could best communicate with because of the shared visual–gestural modality of sign languages, even though there was no fluent shared language between them at the beginning. Because deaf volunteers could understand their thoughts, feelings, and experiences of traumas and violence better than others, they also became support people for the participants. Deaf volunteers mainly used FinSL with the deaf asylum seekers, but there was also some gesturing and use of IS. Because the participants had entered Finland, a different linguistic and cultural society from their home country of origin, volunteers ended up supporting and working as guides to Finnish society for them. Vital information about living in Finland and everyday matters, such as how to use the local bus or where budget shops could be found, was often taught, shared, and shown by deaf volunteers. At the same time, participants learned some FinSL for different situations by seeing and doing (see also Reference [50]). Deaf asylum seekers in this study had received extensive written formal and informal information from the reception centers and authorities. Yet they often did not understand the texts, and they frequently asked deaf volunteers to help translate the text, as Sara reported:

“Don’t understand. I can’t read and write. I took pictures of a piece of paper and sent it to X (sign name of deaf volunteer). X explained and signed to me and I understood”. SARA, interview 1 (Spring 2016)

The participants in this study, such as Sara, were emergent readers. For this reason, it was challenging for them to understand the texts, which were oddly often in Finnish, probably for bureaucratic reasons. Deaf volunteers could read and translate the texts for the deaf asylum seekers face-to-face or by sending video messages to them. Technology, specifically a smartphone’s camera application, was a good tool in the absence of deaf volunteers. Smartphones gave deaf asylum seekers the opportunity to take photos of the environment and/or informational texts from different places and notes/letters they did not understand and needed more information about in sign language and gestures. They also used signed video messages. When deaf volunteers were absent, smartphones often worked as a tool for sharing information remotely. Smartphones seemed to provide some safety as well as access to information through the sending of pictures and video messages in sign languages.

Deaf volunteers were also FinSL teachers and language role models for deaf asylum seekers. Deaf asylum seekers were often sensitive about using sign language publicly and freely after their arrival in Finland. In their countries of origin, deaf people may often face discrimination, abuse, and exclusion [51]. Finnish deaf volunteers used sign language freely with deaf asylum seekers, which may

have caused some positive confusion because they were often not used to signing in public. The next excerpt is from my fieldnotes in a reception center.

“We sat in a dining hall, where there were a lot of tables. We wanted to drink tea and there was a kitchen. In the kitchen there were young asylum seeker boys and I went there and asked them if they could boil hot water for us. I signed and gestured to them. They understood me well. I noticed that X (deaf asylum seeker) was ‘horrified’ when I signed to them and I did not feel ashamed. X had not talked with hearing asylum seekers before. When we got the tea to our table we talked about everything. X said that in X (his home country) they can’t sign freely and he was surprised that here it is OK to sign. I told him that in Finland we can sign freely anywhere, outside and inside. We do not need to be ashamed of using sign language. When we talked and signed, hearing asylum seekers watched us carefully. This was an interesting moment and X (deaf asylum seeker) had a realization and understood that he has a right to sign and use sign language freely”. (field note 29 October 2015)

There are remarkable differences between the status of deaf people and sign languages in Finland and in the asylum seekers’ home countries. FinSL is recognized as a minority language in Finnish legislation. There are also national sign language interpreting services provided by the state. Most Finnish deaf people, therefore, are used to signing, from early childhood to old age, in most life situations. One of the research participants was surprised when I took the initiative to communicate with other hearing asylum seekers through gesturing. Participants made contact with hearing people when forced to do so, but otherwise they tend to avoid contact with hearing people. Being in Finland, and especially in a reception center, they may have again feared being discriminated against by hearing asylum seekers. Therefore, having deaf volunteers as language role models seemed to develop a stronger self-confidence in deaf asylum seekers and gave them more courage to communicate with hearing people at the reception center by, for example, gesturing. They seem to understand that it was safe to use sign languages and gestures in Finland.

Deaf asylum seekers were not the only ones who took advantage of deaf volunteers. The staff of reception centers did as well. Deaf volunteers also worked as language brokers between staff and deaf residents at reception centers or advised staff on different deaf-related issues, such as finding sign language interpreters with IS skills. They also suggested that hearing staff arrange visits for deaf asylum seekers to the nearest local deaf club in order to meet other deaf people and learn FinSL. Visits to the deaf clubs were very much appreciated by the participants and they reported that they had no deaf clubs in their country of origin. Deaf men in their country of origin met other deaf men on the streets. Women reported that they stayed at home taking care of their households.

3.3. *Challenges in Communication during the Asylum Procedure*

The main and significant findings of this study show that the communication and language proficiency of both the participants and their interlocutors had been challenging during the asylum procedure. Communication and language were significant factors in the well-being of the participants in this study. The participants were not aware that they were entering a linguistically difficult asylum procedure until they developed their FinSL proficiency and noticed that there had been misunderstandings and that their way of explaining and communicating was often not understood correctly.

“I was frustrated that they could not understand me at first! I signed differently!” RAMI, interview 2 (Winter 2016)

Communication problems often occurred in daily encounters in reception centers. For example, Rami reported that he repeatedly asked for a vibrating alarm clock from the reception center for a long time without success. Finally, after several months, Rami developed his FinSL skills and he could explain more clearly what he wanted. Rami received and attended formal FinSL lessons for almost

a year after his arrival in Finland. He enjoyed it immensely, as did all the other participants who had the chance to receive formal FinSL instruction. The participants in this study who received formal FinSL teaching started to use FinSL daily, even with their family members. FinSL tuition was provided for the deaf adults but not for their hearing children. Yet hearing children learned from, and used some FinSL with, their deaf parents. As a result of receiving FinSL teaching and improving his FinSL skills in the second interview, Rami mentioned that he realized that he had previously been signing incorrectly and that no one understood him. He was annoyed that people did not understand him well due to his limited proficiency in FinSL and IS.

The participants' proficiency in their sign language of origin varied significantly, from fluent Arab Sign to gesturing and/or home sign. Having no access to FinSL classes and not knowing IS at the beginning made it difficult for them to participate in different events and understand matters that were discussed and announced during the asylum procedure. Sign language interpreters were a new concept and experience for the participants. They had never used or met formal and legal sign language interpreters before, even in their country of origin. Children and their hearing family members were used as language brokers in their home country as well as in displacement see [9,52,53].

In Finland, there were no sign language interpreters who knew the interviewees' sign language of origin and/or any sign languages from Arab countries. Finnish authorities had ordered spoken Arabic interpreters for them at different, usually high-stakes, interviews, often without success. Finnish Sign language interpreters and interpreters with IS skills were also ordered for them, but those cases remained rare and were often related to health issues, information sessions at reception centers about the asylum procedure, and in asylum hearings. The participants quickly learned the meaning of IS and learned some signs in IS, but they did not distinguish between IS or FinSL while communicating with signing people. When sign language interpreters were not available, hearing staff at reception centers tried several solutions to communicate with participants, such as writing notes in Arabic, gesturing and using images of a doctor, police or food, for example. One center in this study ordered video messages in IS from one sign language interpreter company, but this attempt was unsuccessful even though it contained simple information, such as the date, time, and place. Participants needed face-to-face communication, where both the signer and the recipient could adapt their signing by giving feedback, repeating, and asking for clarification.

Staff at the reception centers had noticed that deaf asylum seekers had challenges in communication despite the sign language interpreters provided to them at the centers when they needed to participate in important situations. Staff made it clear that language proficiency was important for going through the asylum procedure. In this study, women were often interpreted by their husbands, a phenomenon that was also identified in a study by Ward et al., where it was found that due to cultural issues, women do not frequently speak (or sign) [9].

“I don't know if the person has the knowledge to say enough and affect the decision in a positive way with his story. This makes me really concerned.” (Worker at the reception center, spring 2016)

One hearing worker was concerned about one deaf asylum seeker in particular who lacked proficiency in FinSL and IS. She was unsure if the individual had enough knowledge and skills to fully understand and communicate in Finland in any language provided by the asylum authorities. When one has limited language proficiency, it is difficult to tell things to authorities and the risk of misunderstanding is very high. In the following excerpt, Rami reflected on his language proficiency during the third interview, a little more than a year and a half after his arrival in Finland:

“At the reception center there was another (asylum seeker) who came from the same hometown in X (country of origin) as me. He got asylum fast! I was surprised and asked and wondered why, he did not lie. (...) we got a negative decision. Allah, we still hope. (...) He is hearing! He can speak. He can speak easily and powerfully. I can't (speak). I am deaf

and I have to repeat my signing many times and it is hard. Now it is going better (signing). I hope for the best.” RAMI, male participant, interview 3

When he received a negative asylum decision, Rami compared his language proficiency to that of hearing asylum seekers. He felt that it was easier for hearing asylum seekers to explain their reasons for seeking asylum in a spoken language, which was interpreted into Finnish. Rami felt his disability, deafness, and limited language proficiency was a reason for the negative asylum decision. He felt that he could not talk or speak to the authorities in any language and he was entirely reliant on sign language interpreters, even though there was no fluent shared language. There was no other choice but to accept the situation and hope for the best. Being alone as a deaf person and having very limited communication with other people at the reception center for a long period can have a negative and serious effect on a person’s use of their own national sign language of origin and/or their way of communication. Almost all of the participants had a smartphone and access to the Internet. Some of them had purchased a smartphone in Finland. They used a free mobile application for video messaging, such as WhatsApp or IMO. Video messaging, either live or recorded, provided an opportunity to keep in touch with families and friends.

“...before I could sign well in X (his home country of origin), but now when I talked with my family through live video conversations (on a mobile phone), I did not understand what they were signing. (...) Before I knew a lot, but not now. They (a deaf person in a store) sign and fingerspell something. I do not understand. I do not understand both (languages). (laughs)”. NABIL, Interview 2 (Spring 2016)

Nabil reported that his proficiency in his home country’s sign language had weakened during his stay in Finland, because he did not have opportunities to maintain and use his home sign during the asylum procedure. Nabil did not understand all of what his deaf family signed, nor what a Finnish deaf person he met at a store signed. With the laughter, he meant that he realized it was absurd to not understand his home sign nor Arab Sign, while FinSL was still unknown, even though he had lived in Finland for six months already. He was moving from a home sign system to a more formalized sign system. Other participants reported a similar phenomenon: They had “forgotten” Arab Sign and they wanted to learn FinSL and IS while living in Finland. They often did not want to have contact with their home country, and even wanted to forget their first language, Arab Sign. For Nabil in this study, video messaging through a smartphone was not effective for maintaining his sign language, but further research would be required to fully understand why this was the case.

4. Discussion and Conclusions

The findings show that language barriers appeared from day one after the participants’ arrival in Finland. For the deaf asylum seekers in this study, who had limited education and literacy proficiency, the asylum procedure was challenging. The limited or absent communication of deaf asylum seekers has caused loneliness and isolation while positioning them unequally at the reception centers. Deaf asylum seekers could not fully participate in discussions and share experiences and knowledge about the asylum procedure with other hearing asylum seekers in the reception center. The present findings also support the study by Crock et al., which concluded that the communication barriers encountered by deaf refugees in displacement were significant [3]. Moreover, placing deaf asylum seekers alone in reception centers without any contact with other deaf asylum seekers has proven to be highly problematic. Housing during the asylum process should be developed in order to provide the opportunity for deaf asylum seekers to live together and have better access to the same services (language learning, interpreting) as hearing asylum seekers do.

The investment of deaf volunteers and opportunities for social participation in the signing community of the host country were highly valued by the participants. Deaf volunteers’ role in the asylum procedure is significant because they provide excellent role models with regard to the identity

of being a deaf person and a sign language user and are also great language teachers for deaf asylum seekers. Deaf volunteers also act as a bridge to the signing community of the host country. Formal instruction in FinSL was not given to all participants in this study, and without a fluent shared language and equal access to information on the asylum procedure, the result has been unequal positions for deaf asylum seekers as well as different challenges and outcomes.

The findings of this study also support the suggestion by others, such as Roberts, for “greater involvement in refugee issues by the disability movement” [17] (p. 943). Mirza has also suggested involving disability rights’ advocates more in disabled refugee issues, because those advocates can play an important role [54]. In Finland, this action would mean more involvement from the Finnish deaf community in improving the Finnish asylum system for deaf asylum seekers.

One of the main challenges of the asylum procedure is linguistic-based, because the language of asylum includes many difficult terms that are not easy to translate into IS or into gestures. Some issues may, therefore, be hard for deaf asylum seekers to understand. Those participants who received formal FinSL instruction observed a positive effect on their well-being, and they began to use FinSL as their new language because they noticed that it enhanced their ability to communicate and understand a wide range of issues. Receiving early FinSL teaching in the asylum procedure may not lead to a positive decision, but it leads to more fairness and gives deaf asylum seekers the opportunity to state their own claims better and more clearly.

We should consider the power of using a language in the context of the asylum procedure. Despite the provisions called for in sections 15 and 27 of the Finnish Act on the Reception of Persons Applying for International Protection and on the Identification of and Assistance to Victims of trafficking in Human Beings (746/2011), deaf asylum seekers have not received information and interpreting services in their primary and most used language, Arab Sign. Deaf asylum seekers in this study were emergent readers and among the documents examined for this study, the majority were written in Finnish and translated into FinSL and IS by sign language interpreters and deaf volunteers, including myself. Both of those language and communication strategies are unfamiliar to deaf asylum seekers, but they have no choice but to accept the situation and the use of language. In this study, deaf asylum seekers have gone through different interviews, including the most significant interview in the whole asylum procedure, the asylum hearing. In informal situations, deaf asylum seekers’ multimodal and multilingual communication seems to be generally accepted and useful. However, in the asylum procedure, it is important to have the opportunity to fully understand what is being said and to use the language one knows best so that others, such as sign language interpreters, can understand the person correctly. The language and communication use with deaf asylum seekers during the asylum procedure must also be discussed and critiqued, because during such a procedure, everything must be said and understood correctly. There should not be room for misunderstandings that lead to poor decisions. Further research is needed to understand how to best maximize communication and minimize misunderstanding in this high-stakes context.

Funding: This research was funded by the University of Jyväskylä, Faculty of Humanities and Social Sciences.

Acknowledgments: The author expresses thanks to Sari Pöyhönen, Elina Tapio, Maartje De Meulder, Annelies Kusters, and Johanna Ennser-Kananen for their valuable comments and insights on an earlier, previous version of this article. The author thanks also the anonymous reviewers for comments. The author is grateful for the support from the Centre of Applied Language Studies (CALS) of the University of Jyväskylä.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest in the results.

References

1. World Health Organization. *World Report on Disability*; World Health Organization: Geneva, Switzerland, 2011; ISBN 978-92-4-068636-6. Available online: http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/ (accessed on 21 August 2018).

2. Crock, M.; Ernst, C.; McCallum, R. Where Disability and Displacement Intersect: Asylum Seekers and Refugees with Disabilities. *Int. J. Refugee Law* **2013**, *24*, 735–764. Available online: https://www.researchgate.net/publication/275001952_Where_Disability_and_Displacement_Intersect_Asylum_Seekers_and_Refugees_with_Disabilities (accessed on 20 August 2018). [CrossRef]
3. Crock, M.; Smith-Khan, L.; McCallum, R.; Saul, B. *The Legal Protection of Refugees with Disabilities. Forgotten and Invisible?* Edward Elgar: Cheltenham, UK, 2017; pp. 91–114. ISBN 978-1-78643-543-9.
4. Yeo, R. The deprivation experienced by disabled asylum seekers in the United Kingdom: Symptoms, causes and possible solutions. *Disabil. Soc.* **2017**, *32*, 657–677. Available online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09687599.2017.1320268> (accessed on 22 August 2018). [CrossRef]
5. De Fina, A. *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*; John Benjamins: Amsterdam, The Netherlands, 2003; ISBN 9027226431.
6. Morrice, L. *Being a Refugee: Learning and Identity: A Longitudinal Study of Refugees in the UK*; Trentham Books: Staffordshire, UK, 2011; ISBN 9781858564906. Available online: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&bquery=AN+644246&type=1&site=ehost-live> (accessed on 28 August 2018).
7. Marshood, N. *Voices from the Camps: A People's History of Palestinian Refugees in Jordan*; University Press of America: Lanham, MD, USA, 2010; eISBN: 978-0-7618-5048-9. Available online: http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=337468&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover (accessed on 28 August 2018).
8. Youngs, M. Real People, Real Needs: Deaf Education in Dadaab Refugee Camp in Kenya. Master's Thesis, Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto, Toronto, ON, Canada, 2010. Available online: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/25685/3/Youngs_Megan_201011_MA_thesis.pdf (accessed on 20 August 2018).
9. Ward, K.; Amas, N.; Lagnado, J. *Supporting Disabled Refugees and Asylum Seekers: Opportunities for New Approaches*; Refugee Support—Information Centre about Asylum and Refugees: London, UK, 2008. Available online: https://equalityne.co.uk/downloads/336_Supportingdisabledrefugeesandasylumseekers.pdf (accessed on 1 November 2018).
10. Whynot, L.A. *Understanding International Sign. A Sociolinguistic Study*; Gallaudet University Press: Washington, DC, USA, 2016; ISBN 978-1-56368-672-6.
11. Laki kansainvälisestä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (2011/746). Available online: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746> (accessed on 1 November 2018).
12. Napier, J.; Leeson, L. *Sign Language in Action*; Palgrave Macmillan: New York, NY, USA, 2016. Available online: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=4096818> (accessed on 26 September 2018). [CrossRef]
13. United Nations, Human Rights. CRPD. Available online: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx> (accessed on 1 November 2018).
14. Sjöroos, A. Kuurot pakolaiset Suomessa. In *Kuurojen Lehti*; Kuurojen Liitto ry: Helsinki, Finland, 2015; Volume 5.
15. UNHCR. Global Trends: Forced Displacement in 2016. 2017. Available online: <http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf> (accessed on 21 August 2018).
16. World Federation of the Deaf. Our Work. Available online: <http://wfdeaf.org/our-work/> (accessed on 14 September 2018).
17. Roberts, K. Lost in the System? Disabled Refugees and Asylum Seekers in Britain. *Disabil. Soc.* **2000**, *15*, 943–948. [CrossRef]
18. Harris, J.; Roberts, K. Challenging Barriers to Participation in Qualitative Research: Involving Disabled Refugees. *Int. J. Qual. Methods* **2003**, *2*, 14–22. [CrossRef]
19. Tane Akamatsu, C.; Cole, E. Meeting the Psychoeducational Needs of Deaf Immigrant and Refugee Children. *Can. J. Sch. Psychol.* **2000**, *15*, 1–18. [CrossRef]
20. Balanchandra, S.K.; Carroll, J.K.; Fogarty, C.T.; Finigan, E.G. Family-Centered Maternity Care for Deaf Refugees: The Patient-Centered Medical Home in Action. *Fam. Syst. Health* **2009**, *27*, 362–367. [CrossRef] [PubMed]

21. Willoughby, L. *Catering to a Diverse Community: A Report on the Situation and Needs of Deaf People from Migrant Backgrounds Living in Victoria*; Victorian Deaf Society: East Melbourne, Victoria, Australia, 2008; ISBN 9780949467089. Available online: http://www.academia.edu/710609/CATERING_TO_A_DIVERSE_COMMUNITY_A_report_on_the_situation_and_needs_of_deaf_people_from_migrant_backgrounds_living_in_Victoria (accessed on 24 September 2018).
22. Watkins, P.G.; Razee, H.; Richters, J. 'I'm telling you. the language barrier is the most, the biggest challenge': Barriers to education among Karen refugee women in Australia'. *Aust. J. Educ.* **2012**, *56*, 126–141. Available online: <https://search.proquest.com/docview/1040168959?accountid=11774> (accessed on 26 September 2018). [CrossRef]
23. Quinto-Pozos, D.; Adam, R. Sign languages in contact. In *Sociolinguistics and Deaf Communities*; Schembri, A.C., Lucas, C., Eds.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2015; pp. 29–60. ISBN 978-1-107-05194-2.
24. Hammarström, H.; Forkel, R.; Haspelmath, M. Glottolog 3.3. Jena: Max Planck Institute for the Science of Human History. 2018. Available online: <http://glottolog.org> (accessed on 26 September 2018).
25. Fenlon, J.; Wilkinson, E. Sign languages in the world. In *Sociolinguistics and Deaf Communities*; Schembri, A.C., Lucas, C., Eds.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2015; pp. 5–28. ISBN 978-1-107-05194-2.
26. Jokinen, M. Kuurojen oma maailma—Kuurous kielenä ja kulttuurina. In *Viittomakieliset Suomessa*; Malm, A., Ed.; Finn Lectura: Pieksämäki, Finland, 2000; pp. 79–101. ISBN 951-792-077-6.
27. Ladd, P. *Understanding Deaf Culture—In Search of Deafhood*; Multilingual Matters: Clevedon, UK, 2003; ISBN 1-85359-546-2.
28. Haualand, H.; Allen, C. *Deaf People and Human Rights*; World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf: Helsinki, Finland, 2009; ISBN 978-952-9648-17-7. Available online: <https://www.rasit.org/files/Deaf-People-and-Human-Rights-Report.pdf> (accessed on 20 August 2018).
29. Moriarty Harrelson, E. Deaf people with “no language”: Mobility and flexible accumulation in languaging practices of deaf people in Cambodia. *Appl. Linguist. Rev.* **2017**. [CrossRef]
30. Green, E.M. Building the tower of Babel: International Sign, linguistic commensuration, and moral orientation. *Lang. Soc.* **2014**, *43*, 445–465. [CrossRef]
31. Hendriks, B. *Jordanian Sign Language: Aspects of Grammar from a Cross-Linguistic Perspective*; LOT: Utrecht, The Netherlands, 2008; ISBN 978-90-78328-67-4. Available online: https://www.lotpublications.nl/Documents/193_fulltext.pdf (accessed on 20 August 2018).
32. Zeshan, U. “Making meaning”: Communication between sign language users without a shared language. *Cogn. Linguist.* **2015**, *26*, 211–260. Available online: <https://www.degruyter.com/view/j/cogl.2015.26.issue-2/cog-2015-0011/cog-2015-0011.xml> (accessed on 16 September 2018). [CrossRef]
33. Mesch, J. *Perspectives on the Concept and Definition of International Sign*; World Federation of the Deaf: Helsinki, Finland, 2010; ISBN 978-952-9648-22-1. Available online: http://wfdeaf.org/wp-content/uploads/2016/11/Perspectives-on-the-Concept-and-Definition-of-IS_Mesch-FINAL.pdf (accessed on 16 September 2018).
34. World Federation of the Deaf. WFD-WASLI International Sign Interpreter Accreditation System. Available online: <http://wfdeaf.org/news/wfd-wasli-international-sign-interpreter-accreditation-system/> (accessed on 16 September 2018).
35. Oyserman, J. Complexity of International Sign for Inexperienced Interpreters: Insights from a Deaf IS Instructor. In *International Sign. Linguistic, Usage, and Status Issues*; Rosenstock, R., Napier, J., Eds.; Gallaudet University Press: Washington, DC, USA, 2016; pp. 192–209. ISBN 978-1-56368-656-6.
36. Al-Fityani, K.; Padden, C. Sign Languages in the Arab World. In *Sign Languages*; Brentari, D., Ed.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2010; pp. 433–450. ISBN 978-0-521-88370-2.
37. Chi, M.T.H. Quantifying Qualitative Analyses of Verbal Data: A Practical Guide. *J. Learn. Sci.* **1997**, *6*, 271–315. [CrossRef]
38. Corbin, J.; Strauss, A. *Basic of Qualitative Research, (3rd ed.): Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*; SAGE Publications: Thousand Oaks, CA, USA, 2008; ISBN 978-1-4129-0643-2. Available online: <http://methods.sagepub.com/book/basics-of-qualitative-research> (accessed on 25 September 2018).
39. Glaser, B.G.; Strauss, A.L. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, 6th Printing 1974; Aldine: Chicago, IL, USA, 1967; ISBN 0-202-30260-1.
40. Finnish Immigration Service. Annual Report 2015. Available online: <https://migri.fi/documents/5202425/6772175/2015+Annual+Report> (accessed on 20 September 2018).

41. Finnish Immigration Service. Daily Life in a Reception Centre. Available online: <http://www.migri.fi/en/daily-life-in-a-reception-centre> (accessed on 20 August 2018).
42. Finnish Association of the Deaf. Kuurojen Liitto Huolissaan Kuurojen Pakolaisten Tilanteesta 16.9.2015. Available online: <http://www.kuurojenliitto.fi/sv/node/1224> (accessed on 1 November 2018).
43. Vammaisfoorumi; Hilma. Vetoamus Maahanmuuttovirastolle 4.5.2016. Available online: <http://www.tukikeskushilma.fi/tiedosto/Vetoamus.pdf> (accessed on 1 November 2018).
44. Ghezelbash, D. *Refuge Lost. Asylum Law in an Interdependent World*; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2018; ISBN 978-1-108-44141-4. pp. 35–73. [CrossRef]
45. Yeo, R. 'Disabled Asylum Seekers? They don't Really Exist': The Marginalisation of Disabled Asylum Seekers in the UK and Why It Matters. *Disabil. Glob. South* **2015**, *2*, 523–550. Available online: <https://disabilityglobalsouth.files.wordpress.com/2012/06/dgs-02-01-07.pdf> (accessed on 22 August 2018).
46. Joyce, A.; Earnest, J.; De Mori, G.; Silvagni, G. The experience of Students from refugee backgrounds at Universities in Australia: Reflections on the Social, Emotional and Practical Challenges. *J. Refugee Stud.* **2010**, *23*, 82–97. [CrossRef]
47. Kusters, A. Gesture-based customer interactions: Deaf and hearing Mumbaikars' multimodal and metrolingual practices. *Int. J. Multiling.* **2017**, *14*, 283–302. [CrossRef]
48. Tapio, E. A Nexus Analysis of English in the Everyday Life of FinSL Signers: A Multimodal View on Interaction. Ph.D. Thesis, University of Oulu, Oulu, Finland, 2013. Available online: http://www.academia.edu/16645518/A_nexus_analysis_of_English_in_the_everyday_life_of_FinSL_signers_a_multimodal_view_on_interaction (accessed on 28 September 2018).
49. Kaun, A.; Uldam, J. 'Volunteering is like any other business': Civil participation and social media. *New Media Soc.* **2018**, *20*, 2186–2207. Available online: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1461444817731920> (accessed on 24 September 2018).
50. Berg, H. Kuurot ja huonokuuloiset turvapaikanhakijat. In *Kuurojen Lehti*; Kuurojen Liitto ry: Helsinki, Finland, 2015; Volume 5.
51. World Federation of the Deaf. Abused. Ignored. Silenced. Excluded. Just for Being Deaf. Available online: <https://wfdeaf.org/fightingfund/> (accessed on 24 September 2018).
52. Fazel, M.; Stein, A. The mental health of refugee children. *Arch. Dis. Child.* **2002**, *87*, 366–370. [CrossRef] [PubMed]
53. Leavey, G.; Hollins, K.; King, M.; Barnes, J.; Papadopoulos, C.; Grayson, K. Psychological disorder amongst refugee and migrant schoolchildren in London. *Soc. Psychiatry Psychiatr. Epidemiol.* **2004**, *39*, 191–195. [CrossRef] [PubMed]
54. Mirza, M. Resettlement for disabled refugees. *Forced Migr. Rev.* **2010**, *35*, 30–31. Available online: <https://search.proquest.com/docview/754046316> (accessed on 24 September 2018).

II

“DO YOU UNDERSTAND (ME)?” NEGOTIATING MUTUAL UNDERSTANDING BY USING GAZE AND ENVIRONMENTALLY COUPLED GESTURES BETWEEN TWO DEAF SIGNING PARTICIPANTS

by

Sivunen, Nina and Tapio, Elina 2020

Applied Linguistic Review 13(6), 983–1004

<https://doi.org/10.1515/applirev-2019-0065>

Reproduced with kind permission by De Gruyter.

Nina Sivunen* and Elina Tapio

“Do you understand (me)?” negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants

<https://doi.org/10.1515/applirev-2019-0065>

Abstract: In this paper we explore the use of multimodal and multilingual semiotic resources in interactions between two deaf signing participants, a researcher and an asylum seeker. The focus is on the use of gaze and environmentally coupled gestures. Drawing on multimodal analysis and linguistic ethnography, we demonstrate how gaze and environmentally coupled gestures are effective semiotic resources for reaching mutual understanding. The study provides insight into the challenges and opportunities (deaf) asylum seekers, researchers, and employees of reception centres or the state may encounter because of the asymmetrical language competencies. Our concern is that such asymmetrical situations may be created and maintained by ignoring visual and embodied resources in interaction and, in the case of deaf asylum seekers, by unrealistic expectations towards conventionalized forms of international sign.

Keywords: multimodal interaction, meaning-making, mutual understanding, asymmetrical interaction, deaf

1 Introduction

In this paper we explore the use of multimodal and multilingual semiotic resources in interactions between deaf, signing participants, a researcher and an asylum seeker. The data comes from a research interview which is part of a larger ethnographic research project on deaf asylum seekers and their experiences in the asylum procedure in Finland (Sivunen 2019). Sivunen, the first author of this paper, interviewed

*Corresponding author: **Nina Sivunen**, University of Jyväskylä, Centre of Applied Language Studies, Jyväskylä, Finland, E-mail: nina.j.sivunen@jyu.fi

Elina Tapio, Humak University of Applied Sciences, Interpreting and Linguistic Accessibility, Kuopio, Finland, E-mail: elina.tapio@humak.fi

10 deaf asylum seekers between the years 2015 and 2017. When designing the interviews, she acknowledged how the communication may be challenging and problematic for both her and the interviewees: at the time of the interviews the deaf research participants might not master the sign and/or written languages used in Finland, and she, a deaf multilingual Finnish Sign Language (henceforth FinSL) signer, might not master the sign and/or written languages the research participants have in their repertoire. As part of the solution, she planned to conduct the interviews in the communication method known as international sign (henceforth IS). IS has been described as a highly variable phenomenon, a form of communication between deaf people who do not have a shared sign language; it covers signing practices ranging from conventionalized forms, typically seen at international deaf conference presentations (Whynot 2016), to any ad hoc communication between signers (Green 2015, Hiddinga and Crasborn 2011, Rosenstock and Napier 2016).

As the interviews proceeded, Sivunen became acutely aware of the problem in linguistic asymmetrical interaction: The type of IS she was experienced with, one with a rather conventional set of vocabulary, was not adequate for research interviews between her and the research participants. However, some mutual understanding was achieved, and as a researcher, she did gain answers for her questions through the interviews. This observation led us to examine in detail the semiotic resources used in the interviews. For this, one interview was selected for closer analysis.

Our aim is to unpack and demonstrate the ways in which the interviewing researcher and the interviewee, who share only a few signs of named languages such as FinSL and Arab Sign deploy their communication resources in exceptionally challenging circumstances. For this, we have taken a holistic approach to the interactions under scrutiny: the analysis attends to the use of visual and embodied semiotic resources such as gaze and gesturing, the use of signed languages and the affordances provided by the immediate context wherein the interaction takes place. While the analysis investigates the use of semiotic resources, in general, particular attention will be paid to gaze and *environmentally coupled gestures*, the gestures that cannot be understood without taking into account the phenomena in the environment they are tied to (Goodwin 2007), and the ways that the participants design their turns with the aim of constructing mutual understanding in interaction where the participants share limited linguistic resources. The article aims to answer the following research question: how do participants use gaze and environmentally coupled gestures for meaning-making?

Our motivation for this study is a need to demonstrate how the mutual understanding is achieved in the interviews where interaction builds much more on the shared context and knowledge than on the sharedness of languages (see Ortega 2019). This we do in order to argue for ethically sound interview techniques in Sivunen's research project. Further, we are increasingly concerned about the

possibilities the research participants have for stating the grounds for claiming asylum in the context of the official asylum interviews. Problems in mutual understanding can put to risk linguistic and human rights in the context of asylum process, particularly in the context of asylum interviews. This paper can provide insight into the challenges and opportunities (deaf) asylum seekers, researchers and employees of the reception centres or state may meet in interactions because of the asymmetrical language competencies. Through our study, we want to highlight the affordances the context provides for establishing mutual understanding when using both multimodal and multilingual resources.

The paper is structured as follows. First, we will state the key concepts and previous research on multimodal and asymmetrical interaction (section 2). The next Section (3) presents the data and the methodology of the study. The following Section (4) presents an analysis of three cases, with a focus on the use of gaze, environmentally coupled gestures, and the negotiating of understanding in interaction. We then present a concluding discussion (section 5) in which we will critically discuss the use of conventionalized IS as an assumed solution for communication with deaf asylum seekers.

2 Key concepts and previous research

2.1 Multimodal interaction and meaning-making

Human action is built through “the simultaneous deployment of a range of quite different kinds of semiotic resources” (Goodwin 2000: 1489); in other words, people employ different semiotic resources or communicative modes in their interaction. The simultaneous use of various semiotic resources has always been the norm in interaction (Streeck et al. 2011: 4; Bateman et al. 2017). How and which semiotic resources are used is determined by the situation, the social actors, their backgrounds, and other social and environmental factors (Norris 2004: 78–94).

Semiotic resources refer to the material and non-material means people use in their interaction for making meaning. The concept of *mode* or *communicative mode* – defined as organized sets of semiotic resources and regular means of representation – has traditionally been used when referring to representation, such as image, gesture or writing (Jewitt 2008: 246, 2004: 184; Kress and van Leeuwen 2001). In this article, we use the concept of semiotic resources to highlight that the form and function of resources used in analysed interaction are actually flexible and constantly negotiated, rather than being organized to the level of being defined as a mode.

Kress and Van Leeuwen (2001: 125–126) use gesture and sign language as an example of how a rather flexible and open meaning-making system, such as

gesture, may develop into a “full representational and communicational resource”; a highly regularized ensemble of semiotic resources. Sign language interaction challenges the dichotomization between linguistic versus non-linguistic, gesture versus signs (e.g. Liddell 2003, Tapio 2014). Furthermore, gestural utterances in the context of spoken language interaction may be socially shared and conventionalized to a degree that they may be comparable to lexical signs in a sign language (Kendon 2014).

When examining the interplay of different semiotic resources within interaction, the analyst soon realizes that semiotic resources, including languages, have no true boundaries, and are difficult to distinguish from each other (Norris 2004: 51). Despite the risk of missing crucial aspects of the complexity of semiotic resources and meaning-making, there is a methodological need to name modes (Bateman et al. 2017: 19-20), or in our case, semiotic resources.

These theoretical positions are applied when we are annotating and transcribing video data of interaction in which the success depends – as Ortega (2019) points out – more on the sharedness of knowledge and context than on the sharedness of languages (Ortega 2019: 29). For example, a manual gesture can be transcribed as a gesture or a FinSL sign depending on the research framework or the context the data is derived from. In our data, such elements emerge in highly multilingual, multimodal context. If we categorize such element (merely) as a FinSL sign we end up excluding the option of the element being something else – a less conventionalized gesture or an element from another linguistic category – from the perspective of the research participants (Messina Dahlberg and Bagga-Gupta 2019). In other words, transcribing elements as belonging to one linguistic category only can obscure the possibility that the participants in the analysed interaction draw from a mutually shared, “single, holistic semiotic repertoire” (Ortega 2019:31). On the other hand, as analysts we need to trace and make visible the trajectories of semiotic resources to socially constructed categories, such as named languages, if those categories are meaningful for the participants. This is often the case when people pursue competence in semiotic resources which is recognized by others as the skills of a named language, such as FinSL.

As a consequence, we have chosen to have only one category, “gesture/sign”, when annotating and transcribing visual-gestural elements in our data. The possible links to categories such as FinSL, Arab Sign or IS are given in the description whenever we have traced enough information through ethnographic data to do so. While interested in the interplay of all the semiotic resources used in the analysed interaction, this article focuses on the interplay between signed languages, gestures, and gaze and the ways the environment is interactively coupled to these modes. Goodwin (2007) has investigated the interplay of gesture, language and the environment in meaning-making. He calls the phenomena “environmentally coupled

gestures” (henceforth ECG). Similarly to language that can describe something absent, gestures can refer to absent and/or imagined phenomena in the environment, and actions in such environments (Hutchins and Nomura 2011). The participants need a shared understanding of both – the physical and the imagined environment the physical environment represents – in order to understand the ECG used in interactional situations. In sign language interaction, space around the signer has a special function: the blending of real space (i.e. the perceived physical space for the signer) with grammatically encoded semantic space and orienting signing to such *blended space* is a typical aspect of sign language grammar (Liddell 2003). In IS, gazing and pointing to objects in the immediate environment has been found to be a typical feature for establishing referents in discourse (McKee and Napier 2002).

2.2 Asymmetrical interaction

Asymmetry in interaction has been examined mostly in the context of institutional interaction (Heritage and Clayman 2010). The concept of asymmetry recognizes the ways semiotic resources and interactional practices in interaction are linked to different access people have to resources. Asymmetry may also refer to other resources, such as power and knowledge, for example, the right to determine action (Stevanovic 2016), or the asymmetry of emotional investment relevant to the situation between the participants in interaction (Heritage and Clayman 2010). Kusters (2017) recognizes *sensorial asymmetry* in interactions between deaf and hearing interlocutors who experience differences in access to semiotic resources that are available to them through different senses.

Leskelä and Lindholm (2012) have grouped the causes of linguistic asymmetry into three categories: weakened or impaired linguistic skills caused by, for example, aphasia; pursued linguistic skills; and congenital deviation in linguistic processing. From the perspective of linguistic asymmetry, the focus of this paper falls on the second category, in which the asymmetry is seen as caused by the limited, yet still pursued, language skills of the participants. However, asymmetry is a situational, dynamic, and negotiable feature in any communicative situation (Leskelä and Lindholm 2012: 16). While the limitation of language skills is usually defined with respect to the chosen language in the interactional situation under scrutiny, this paper attends to a situation where the idea of “the chosen language in the situation” can be questioned altogether.

We do not consider “skills” in languages or other semiotic resources as something that participants either have or lack, but “what the environment, as structured determination and interactional emergence, enables and disables them to deploy” (Blommaert et al. 2005: 213). Instead of approaching the individual’s competence from a monolingual or monomodal viewpoint, the competence can be

defined as an ability to “rapidly call upon alternative structures from a larger, ready at hand tool kit of diverse semiotic resources” (Goodwin 2000:1504) which are enabled by the (emerging) interactional space. As Tapio (2013) points out, this very same ability is also a sign of a successful language learner from an ecological view of language learning (e.g. Kramsch 2002); in other words, when examining an actor perceiving and acting upon affordances in a given environment. In sum, by examining micro-level interaction with ethnographic knowledge of the participants’ previous experiences with semiotic resources and the practices linked to them, one can shed light on what causes asymmetry in an interactional situation. For example, pointing out the assumptions of preferred linguistic varieties in a situation provides information on what can hinder the use of “alternative structures” or resources in the situation, while micro-level analysis based on empirical data shows how and by whom semiotic resources are deployed in an interaction.

Research findings on interpreter-mediated asylum interviews by Puumala et al. (2017) and Määttä (2015) highlight a bias towards written language and monolingual ideologies, which dominate communication in those interviews, impacting them negatively. Their research gives practical examples on how asymmetry in power causes limited access to visual and gestural semiotic resources.

3 Methodology and data

This study is part of Sivunen’s larger ethnographic research project on deaf asylum seekers and their experiences in the asylum procedure in Finland (Sivunen 2019). 10 research participants with an Arabic background from the Middle East were interviewed between 2015 and 2017. Each participant was interviewed at least once; seven participants twice and four participants had a third interview (See Sivunen 2019 for more detailed description of research participants and data collection). Out of the 14 interviews one interview was chosen for closer analysis in this paper.

A multimodal analysis informed by conversation analysis, CA (see e.g. Goodwin 2000, Mondada 2014, 2019), is used in this study to examine the ways in which the interviewer and the interviewee deploy semiotic resources – gaze and environmentally coupled gesture in particular – for reaching mutual understanding. A conversation analytical focus on the sequential process of meaning-making is necessary for reaching this goal. CA also offers us concise terminology, such as the concepts we use for describing a repair sequence in our analysis. Linguistic ethnography (e.g. Shaw et al. 2015; Copland and Creese 2015), on the other hand, provides us with the means of understanding context, in this case the asylum process and participants’ previous experiences with semiotic resources used in the analysed interaction. In other words, while detailed, multimodal analysis helps us

“zoom in” to examine the use of semiotic resources in one specific interview, ethnographic knowledge allows us to “zoom out” and locate our observations and research findings in the wider, social context. Combining linguistic and ethnographic approaches help us to understand how social and communicative processes work together in a range of contexts and settings (Shaw et al. 2015:1).

The data for this article comes from an individual interview with Ali, a male deaf asylum seeker, who was displaced alone as a deaf person to a reception centre and had very limited communication possibilities with the staff or other residents. He reported using only Arab Sign (for an explanation of using the term *Arab Sign*, see Sivunen 2019) and being an emergent reader in Arabic. The participant had received little formal education in his country of origin in the Middle East. He also never received FinSL instruction during his asylum procedure in Finland, even though taking part in both language training and work activities is obligatory for asylum seekers while residing in a reception centre.

The interviewer, Nina Sivunen, the first author of this paper, is a doctoral researcher with a bilingual education (in FinSL and Finnish) background. Sivunen knows several signed and written languages; she is also familiar with conventionalized IS. The participants in the analysed interaction do not share a common language to converse with in a fluent manner. As a consequence, the interview was carried out by mixing gestures, FinSL, Arab Sign, and a few conventionalized IS signs, such as DEAF, HEARING, and SCHOOL. Fingerspelling or writing was not used because of the different alphabet used by the interlocutors. At this point they had known each other for six months, met each other a few times before, and kept contact through video calls. The purpose of the interview was to find out Ali’s experiences of living and communicating in Finland and in his country of origin. The atmosphere during the interview at the reception centre was stressful, and Ali was in the middle of his asylum process.

The data used for this article consists of their second, 45-min interview in 2016. The interview was held and video-recorded in a large meeting room, with a camera placed about 2 m away in front of the participants who were sitting side by side at a round table (see figures in this paper). The meeting room contained many tables, chairs, some green plants, and large windows. The video-data was imported into the annotation tool ELAN (Crasborn and Sloetjes 2008, Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen, The Netherlands, see <https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>). The first author annotated the interview and translated it into written Finnish. Some signs were not understood, and therefore were not translated. 10 shorter signing units were chosen from the 45-min interview for deep systematic analysis. Seven tiers in ELAN were used for annotating the actions of each participant: sign/gesture, gaze, head movement, body posture, object handling, facial expression, and approximant translation in English. One

additional tier was reserved for analytical observations. After annotation, the shorter units were transferred to a table in Word. Both authors together continued analysis of the interaction in Word.

We have combined the most basic transcription conventions of conversation analysis (Jefferson 2004) with conventions from sign language linguistics (e.g. Johnston 2016) such as glossing¹ manual signs with small capitals (see Appendix). Manual gestures are also glossed in transcription, because we do not distinguish between gesture and discrete signs, but see them as elements of “one system” (McNeill 1992, see also Section 2.1). Pointing is marked as a gloss towards something, such as in PNT-table (e.g. Groeber and Pochon-Berger 2014); touching something is marked similarly, as in TCH-table. Other embodied resources such as gaze and facial expressions are marked on the line above the gloss. Those lines indicate approximately how long the action in question lasts. There are no specific categorizations of languages in the transcription (see Section 2.1). The interaction contains a large amount of simultaneous use of semiotic resources, so we use a partiture transcription² to show the complexity and multimodal density of interaction (Tapio 2013). Illustrations drawn from still pictures taken from the video are used to show the gaze and gesture of the participants. In illustration, some personal identifier markers are both removed and changed. The English translations are below each partiture transcription.

4 Analysis

4.1 Gesture and gaze as tied to the environment for meaning-making

When Ali and Nina did not share a lexical sign, they mixed different gestures and lexical signs. They used gaze and ECG for establishing the topic of conversation or negotiating a concept interactively. In the following example, Nina wants to find out whether Ali is participating in Finnish language classes at the reception centre, which is one of the activities the residents at the centre are obliged to take part in. The focus of the analysis is on how the concept of ‘reception centre’ is negotiated between Nina and Ali.

¹ Gloss means that the sign has been approximately translated to a spoken language word; most sign language research relies on this practice.

² Partiture is used as a score in manuscript for music for showing each part on a separate line.

Example 1. *Reception centre*

01 N	_____gaze to door
	PNT-2 PNT-table PNT-2 PNT-table SLEEP HOME PNT-[table
	fig. 1
02 A	[micro-small hn
03 N	_____hs
	_____gaze to door raised eyebrows
	TEACH-YOU FINLAND WRIT[E PNT-2 (0.3)
04 A	[closes eyes micro-small hs
05 N	_____hn _____hs
	_____gaze to door raised eyebrow
	HEARING MANY-GO PNT-2 NO [PNT-2
06 A	_____hs
	[NO
07 N	micro-small hs
	eyebrows down
	shoulders up
	PALMS-UP (0.4)
08 A	_____gaze to door _____gaze to door
	HEARING SCHOOL COUNTRY PNT-door
09 N	[_hn
10 A	look sign _____gaze to door look sign
	TEACH SPEAK PNT-[door SCHOOL TEACH
	fig. 2

Translation:

- 01 N: here at the reception centre
 02 A: yes
 03 N: do you participate in Finnish language teaching here (at the reception centre)?... You don't (right)?
 04 A: (no ...)
 05 N: Many hearing people here go to (study Finnish) but you don't (right)?
 06 A: No.
 07 N: Why (not)?
 08 A: Hearing [country's citizens] go to school here
 09 N: Yes
 10 A: they (teachers) here teach by speaking

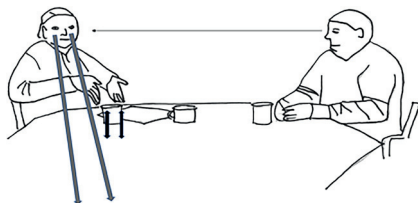

Figure 1: Gaze towards the door and pointing towards the table (line 01).

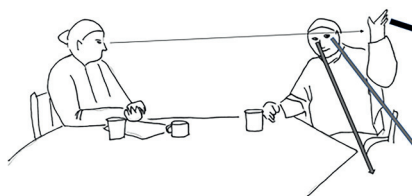

Figure 2: Gaze and pointing with a flat hand towards the door (line 10).

Nina begins to ask a question by looking and pointing at Ali. Then, she turns her head and gazes towards the door on the right side and simultaneously points with two index fingers downwards towards the table as for meaning 'here'. Next, she points at him again and points the second time with both palms towards the table (see Figure 1). Nina signs SLEEP and HOME, the later in Arab Sign. Her head and gaze are oriented to the right for 1.7 s in total. Next she returns to gaze at Ali and points with two index finger downwards for the third time (line 01). Ali overlaps and replies with micro-small head nods (line 02). Nina turns her gaze again back to the right, towards the door briefly, and simultaneously signs in FinSL TEACH-YOU by moving her hands twice forward from the direction of the door towards Ali. Next, she turns her gaze back to Ali and formulates a question 'Do you participate in Finnish language teaching here (at the reception centre)?' (line 03). Ali closes his eyes (line 4) during the sign WRITE, which is prolonged to last for 0.8 s by lengthening the movement phase of the sign (line 03). Nina finalises the question by pointing at Ali and simultaneously shaking her head with raised eyebrows. There is a 0.3 s pause (line 03) after which Ali responds with micro-small head shakes (line 04).

Nina does not interpret Ali's micro-small head shakes as an answer to her question, and revises her question and expands upon an example that refers to hearing residents who go to Finnish classes at the reception centre. She begins by turning her gaze again back to the right side, simultaneously using an affirmation nod (Puupponen et al. 2015) along with the sign HEARING, and then signs MANY-GO.

The last sign has the direction in signing space (see Engberg-Pedersen 2013) towards the door. Then, Nina directs her gaze back to Ali and points at him and signs NO with a question facial expression with raised eyebrows, and points again towards him, suggesting that he does not receive Finnish instruction at all (line 05).

Ali responds with a strong head shake and repeats Nina's sign NO (line 06). Now that Nina has received an answer to her question, she wants to know more, and asks 'why (not)' in a gestural way (line 07). Ali explains to Nina that the teacher teaches the hearing residents from his country of origin and the modality used in instruction is spoken language. In this, similarly to Nina, Ali motions towards the door: First, Ali turns his gaze to the left, towards the door. He then signs HEARING and glances at Nina briefly, then he turns his gaze back towards the door, signing simultaneously SCHOOL, COUNTRY (a sign of his country of origin), and points again towards the door with the whole palm (line 08). He then signs TEACH and directs his gaze towards his signing hands. He looks again back at Nina and signs SPEAK, and simultaneously turns his gaze back to the door, and points at the door with his whole arm (line 10, see Figure 2). He finishes his turn by

gazing back at Nina and repeats the signs SCHOOL and TEACH. In the analysed excerpt, Ali and Nina do not negotiate a sign with which to refer to the reception centre; it is referred to through gaze and ECG, both of which are directed towards the table ('here') or the door.

However, as stated by Goodwin (2003), pointing "is not a simple act", but can only succeed when both participants negotiate for shared understanding on the same thing (p. 218). Pointing may be a deictic gesture, which points to an object in the physical world (Norris 2004:28), but in this case pointing to the table (line 01) or to the door (line 08 and 10) is not about those objects in a concrete sense in the physical world. Using gaze and ECG as referring to the reception centre is repeatedly used; Nina points downwards to the table with the gaze to right towards door along with signs of SLEEP and HOME (line 01), two verbal signs which also have directions such as TEACH-YOU and MANY-GO (Engberg-Pedersen 2013) along with gaze, towards the door. The door itself is tied to the environment, meaning the reception centre. The gaze also works as a pointing action, and is used as such all the time during negotiation. Ali refers to the reception centre by signing HEARING, SCHOOL, COUNTRY, SPEAK, turning his gaze left and pointing twice towards the door, which is tied to the environment, as Nina did earlier. Gazing and pointing towards the door has a specific function in this interaction. The door has become the object that represents the reception centre.

4.2 Searching for a sign with the help of gaze and environmentally coupled gestures

Repairs and word searches are common practices the participants take in conversations for solving problems in understanding (see Schegloff et al. 1977; Drew 1997). Next, we will show how a sign language sign for 'street' is searched for and negotiated through gaze and ECG. Pointing and gazing to the windows in the physical environment is used to activate the participant's interpretation of the sign language sign (see e.g. Laakso 2011). In example 2, Ali and Nina are talking about how and where Ali learned sign language in his country of origin. Ali has visited the deaf club in Tampere (name of the city changed), and he knows the sign for TAMPERE DEAF-CLUB in FinSL. The discussion pauses for a moment to make a word search for a sign for 'street'.

Example 2. *The street*

01 A	_____ body turning left _____ forward lean, chin-down gaze left _____ hs
02 N	CD: "DEAF-CLUB PNT-left GO-TOGETHER" CLUB TAMPERE CLUB DEAF PNT-right LI[KE [_hn
03 A	_____ turns head to left _____ gaze to window _____ hs _____ eyebrows down PNT-left CLUB N[O STREET-h PNT-window PA[LM-UP (0.3) fig. 3
04 N	[micro-small.hs [head pull backward [open mouth
05 A	eyebrows down STR[EET
06 N	_____ chin-down raised eyebr. [STREET-h fig. 4
07 A	_____ hn STREE[T STREET
08 N	_____ head pull backward, hn [STREET WALK
09 A	shdr.dwn _____ head tilt right and backward STAY DEAF SIGN STAY THAT-IT-IS

Translation:

- 01 A: "See there is a deaf club! Let's go there together." (Like) deaf club in Tampere
- 02 N: yes
- 03 A: (but) club (in his country of origin) is not (same). It is on the *street*. How (is it signed)?
- 04 N: Ah?
- 05 A: *Street* ...
- 06 N: (Do you mean) *a street*?
- 07 A: Yes, *street, street, street*.
- 08 N: (People) walk on the street.
- 09 A: Deaf people gather there and sign with each other, that's the way it is.

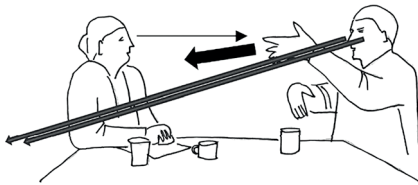

Figure 3: Gazing and pointing towards the window while another hand holds a sign (line 03).

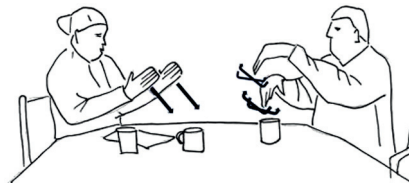

Figure 4: Two sign language signs for 'street' (line 05 and 06).

Before searching for a sign, Ali first narrates through constructed dialogue (Cormier et al. 2015) how deaf people go together to a specific place, to a deaf club. When signing and gesturing ‘DEAF-CLUB PNT-left GO-TOGETHER’ his body orientation and facial expressions indicate that he is reporting an utterance of an enacted referent (line 01). In this way, he represents an utterance which can be translated as ‘See, there is a deaf club! Let’s go there together.’ The sign for ‘deaf club’ is a FinSL sign. After this, he orients to Nina with his body leaning forward, chin down, and simultaneously shakes his head and signs in FinSL CLUB TAMPERE CLUB DEAF, and points to his right side, locating Tampere Deaf club to his other side. He then signs with both hands LIKE by forming a circle with his thumbs and index fingers (line 01). In a Finnish context, this emblem hand gesture means ‘good’, but in this case it means more ‘like/just like’. Nina responds with nods that she understands him (line 02). Next, Ali points to the left, referring to his country, and signs CLUB in FinSL, and at the end of the sign starts to shake his head and signs NO with whole palm hand (line 03). Nina responds and overlaps with micro-small head shakes (line 04). Now it becomes clear to Nina that Ali is using the Tampere deaf club as a reference to and comparison with his country of origin: there they do not have the same kind of deaf club as in Tampere.

Next, an ECG, a pointing gesture towards a window in the room comes into play when Ali turns his head to the left and gazes towards the window behind Nina, and produces simultaneously an iconic gesture or an Arab Sign for ‘STREET’ towards the window (line 03). Behind the window, there is only a forest. Shortly after this Ali points with his left hand’s palm towards the windows while his right hand holds the configuration of the gesture/sign ‘street’ (see Figure 3). Next, he moves the left hand a little towards Nina and looks at Nina. The pointing palm turns into an interrogative palm-up gesture, with strong facial expression, eyebrows down, as meaning ‘how’ (line 03), following a 0.3 s pause. By means of these resources, the sign or the gesture ‘STREET’, the gaze and the pointing gesture, and the non-manual elements that formulate a question, Ali accomplishes a first pair part (Sacks et al. 1974): he asks for another sign for ‘STREET’ indicating thereby that he either is unsure about his previous proposition of street or he wants to know and use the FinSL sign for ‘street’ and for this reason is searching for a word (a sign in this case; Goodwin and Goodwin 1986). Switching a gaze away from the listener in order to word search signals the problem (Goodwin and Goodwin 1986; 56–57). Nina does not provide the preferred second pair part, but pulls her head backward and produces an open mouth gesture ‘Ah?’(line 04).

Orienting to the absence of Nina's second pair part, Ali recycles his turn by repeating the sign/gesture STREET which is prolonged and lasts 1.3 s in total (line 05). Nina overlaps and provides an *interpretation proposal* (Laakso 2011) sign of STREET in FinSL, with question facial expression, raised eyebrows and chin down, and holds the final position of that sign (line 06, see Figure 4). Ali confirms Nina's proposal with a nod and several repetitions of the FinSL sign STREET (line 05). Nina overlaps Ali's second and third FinSL sign of STREET, and checks by describing what usually happens on the street, by signing STREET WALK (line 06). Finally, after negotiating a sign both participants understand, Ali continues to tell what deaf people do on the street (line 07).

Negotiating a sign with the help of gaze and ECG is a complex multimodal process. There is a sequential context, where the sign for 'street' is needed in the interaction, and searching for a sign becomes a relevant action. At first, he uses a short narrative of deaf people gathering in a deaf club. After this, Ali refers to the Tampere deaf club, which is a familiar concept for both him and Nina. The third stage takes place when he compares the deaf club in Tampere as not being the same as places the deaf gather in in his country of origin. In the fourth and final stage, he uses the ECG when he points towards the windows along with the gaze and the sign/gesture for 'street'. Using gaze and pointing towards the windows and Nina's interpretation proposal of STREET was accepted by Ali, but STREET may be, for example, a path. The participants' negotiating of understanding is minimal, emerging through head and body movements and facial features accompanying each move. The use of diverse resources often manifests simultaneously (see e.g. Figure 3).

4.3 Gaze and touching as tied to the environment for making meaning

Touch can also be a resource for making meaning (Bezemer and Kress 2014); lacking a shared lexical sign, participants may touch a concrete item or material artefact. Touching can be seen as a deictic gesture (Paananen 2015) which functions as an ECG in this context. In example 3, we focus on both touching and gaze in the interaction: Ali is telling what deaf people do for work in his country of origin, through gaze towards a wall and touching a table, both being made of wood.

Example 3. *Carpentry*

01 A	<u>gaze floor</u> DIG-UP CARRY-ON-SHO[ULDER]
02 N	[<u>head pull back</u> <u>opens mouth</u>]
03 A	<u>eyebrows down</u> PNT-2 TCH-temple [DIG-UP CARRY-ON-SHOULDER]
04 N	[_____hn]
05 A	<u>gaze right</u> <u>gaze wall</u> <u>gaze up</u> <u>gaze wall</u> <u>gaze down to table</u> WORK BUILD PALM-UP-h (0.7) PAINT PALM-UP SAW WELDING TCH-table NAIL fig. 5 fig. 6
06 N	
07 A	<u>looking past</u> <u>gaze around</u> _____hn _____hs HAMMER [DO-BUSINESS PNT-left GROUP-x] [DEAF A-LOT PNT-left WORK] HAVE-[NOT WORK NO]
08 N	[_____hn] [_____hn] [_____hs]

Translation:

- 01 A: (they) dig up, carry bags on shoulders ...
- 02 N: ah ...
- 03 A: do you understand (me), (they) dig up it (and) carry bags on shoulders?
- 04 N: yes ...
- 05 A: (they) build houses, umm ... paint ... um ... saw ... welding ... wood ... nail ...
- 06 N: –
- 07 A: hammer ... (they) do make business in groups there. (but) a lot deaf there have no job.
- 08 N: yes ... no ...

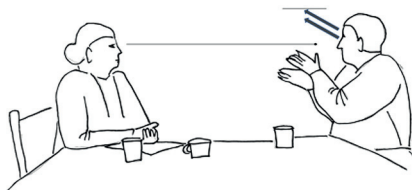

Figure 5: Gaze to the wall (line 05).

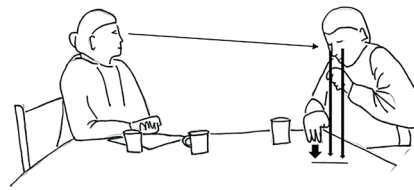

Figure 6: Touching the table (line 05).

Ali turns his body to the left, gaze directed towards the floor, and signs DIG-UP, then switches his gaze back to Nina and signs a verbal sign CARRY-ON-SHOULDER (line 01). Nina responds by pulling her head back and produces an open mouth gesture ‘Ah?’

(line 02; see also example 2, line 04). Ali orients to this as an indication of non-understanding: he checks whether Nina understands by making a direct question, by pointing at her and touching next to his own temple to convey a meaning of ‘understand’, and recycles his prior turn with a question facial expression, eyebrows down (line 03). Nina displays understanding by nodding her head (line 04). Next, Ali starts to describe what deaf people do for work. While signing (line 05, ‘(they) build houses, umm ... paint. um ... ’), he scans the environment, the walls and the ceiling, with his gaze for the artefact and materials linked to the activities he is manually signing about. When he signs BUILD, he simultaneously turns his gaze, head and body towards the wall (line 05, see Figure 5). This is followed by a PALM-UP gesture with a hold during which Ali looks up. Also when signing PAINT, he gazes at the wall of the room and the sign is again followed up by a PALM-UP gesture (line 05). Shortly after, he directs his gaze downwards towards the table and signs SAW and WELDING. Then, with his left hand he touches the unpainted wooden table and simultaneously signs NAIL with his right hand (line 05, see Figure 6). When Ali proceeds to list the work activities (‘hammering’) he continues to gaze around the room (line 06). Nina indicates understanding with a head nod (line 08), after which Ali tells that a lot of deaf people in his home country have no job (line 07).

The analysis illustrates how touching an item, the table, along with using one’s gaze is also a multimodal complex and a resource in meaning-making. This ECG not only refers to a concrete item, such as the table or another object in the environment, but also extends beyond this to encompass human activity, the work in this case. Touching can be described as ‘showing’ in deaf-hearing interactions (Kusters 2017), and ‘grabbing’ in interactions with an aphasic person (Laakso 2011), but we prefer to use the term ‘touching’ in this paper because here the action is not about showing or grabbing. Touching was used rarely during the interview, at least partly because of the institutional setting, and because very few material items were available for the participants to interact with in this venue. In this example, Ali did not ask for a sign for ‘tree/wood’, he only touched the material and assumed that Nina understood him. If there were more items or pictures available to be touched, they may well have been pointed to and touched for communication purposes and the making of meaning. If touching is not possible because of the distance, the gaze’s role becomes more significant along with the sign, such as when Ali looked at the floor and the wall.

5 Discussion and conclusion

In response to our research question and as a brief summary, this study shows that using gaze and ECG have a substantial role in negotiating a concept or a sign

language sign when the interlocutors do not share linguistic resources to refer to concepts needed in the conversation. Goodwin (2007) points out that ECG are built through mutual interplay, elaboration between participants, and the spaces and frames of particular settings. Pointing to or touching a specific object does not always mean or refer to the material or the object itself, but is often about the context, for example, being in the reception centre is a resource in itself for meaning making. In sum, gaze and ECG are effective semiotic resources with the potential to encourage understanding and meaning-making.

In reference to asymmetric interaction, the lack of – yet still pursued – shared linguistic resources resulted in challenges for making meaning. Crasborn and Hiddinga (2015, 63–64) contend that successful use of IS is primarily based on three factors: “combining iconic elements from the native language, lexicon, and grammar from any shared languages”; the shared visible context (i.e. the immediate environment); and the shared social context. Of these factors, shared iconic resources and a few conventionalized lexical items of FinSL and IS were available to the participants, Nina and Ali. Shared knowledge of spoken/written languages was not available due to the different writing systems, Latin and Arabic, familiar to the participants. As a further consequence of this, writing and fingerspelling were also not available. Shared contextual knowledge was not always fully available because of different cultural backgrounds of Nina and Ali (see example 3 in subsection 4.3). On the other hand, the second element, the shared visible context, was actively harnessed in meaning making through ECG.

In this paper, we have demonstrated how two people with limited shared linguistic resources reach mutual understanding by employing visual and gestural semiotic resources for meaning making. In our analysis, we highlighted the use of gaze and ECG in particular. What makes the use of such resources possible in this research context? Following Crasborn and Hiddinga (2015) we argue that Ali’s and Nina’s ability to communicate across and beyond language boundaries (or expected conventionalized sets of semiotic resources such as standardized IS signs) comes from one aspect of symmetry between them: their shared experience of being deaf, that is, their experiences of sensorial asymmetry (Kusters 2017). Through the experiences of communicating with non-signing, hearing people, deaf people become accustomed to making use of different modalities for mutual understanding (Crasborn and Hiddinga 2015).

From a social justice stance (Ortega 2019), our study raises crucial questions regarding the asylum seeking process: Is it possible to employ visual and embodied semiotic resources and provide agency for deaf asylum seekers in a meaning-making

process in the context of asylum seeking procedures in a way similar to the one we have shown in this study? We want to highlight the importance of using and recognizing gestural and other visual and embodied semiotic resources in such interactions. Our concern is how the western interlocutors and authorities have the power to choose what languages should be used, and whether to provide access to various affordances for interactions. Moreover, we are concerned about the uncritical use of conventionalized IS and the assumption of the fluent usage of this IS for interpreting in situations where an asylum seeker is a deaf person. These concerns relate to research on interpreted communication in the context of asylum interviews (e.g. Määttä 2015, Puumala et al. 2017). Puumala et al. (2017) highlight instances in interview situations where problems have arisen due to the lack of attention to the embodied actions of asylum seekers. They emphasize how gestures, gazes, and emotional expressions are regularly used in interviews by hearing asylum seekers, yet are ignored in the institutional process; one common way of ignoring the participants' embodied actions is the lack of mutual gaze (Puumala et al. 2017), and the assumption that understanding is based only on linguistic, spoken resources (Määttä 2015). The above-mentioned researchers have raised concerns about situations where spoken language is the main communicative mode in the asylum interview. People working at reception centres in Finland have tackled this challenge by using visual and embodied resources, such as gestures, ready-made pictures and drawings (Tapio 2019).³ Negotiating mutual understanding in signed interaction in high-stake settings, such as asylum hearings, should be studied and explored to ensure the linguistic rights of deaf asylum seekers in the future.

Acknowledgments: We want to express our thanks to Sari Pöyhönen, Mia Halonen, Lindsay Ferrara and Teppo Jakonen for their valuable comments and insights on previous versions of this article. We would also like to thank the anonymous reviewers whose detailed comments and suggestions helped to improve the manuscript. Nina Sivunen is grateful for the support from the Centre of Applied Language Studies (CALS) of the University of Jyväskylä.

Research funding: This research was funded by the University of Jyväskylä, Faculty of Humanities and Social Sciences, Humak University of Applied Sciences and by the EU Home Affairs Funds (SMDno:2016-1561) through the PICCORE project.

³ For example, the project PICCORE, <http://kuvako.humak.fi/>, a three-year project funded by EU Home Affairs Funds, investigates and develops picture communication in interactional situations at the beginning of the asylum process.

Appendix

[beginning of overlapping sign
]	end of overlapping sign
(0.5)	pauses timed in tenths of a second (approximately)
CAPITALS	gloss for a manual sign and a gesture
CD:”XX”	constructed dialogue
PNT-2	pointing to another interlocutor
PNT-right/left	lexical pointing direction
PNT-table/door	pointing to an object in the environment
TCH-table	touch
-h	hold
<u>hs</u>	head shakings
<u>hn</u>	head noddings
<u>shdr dwn</u>	shoulders down
<u>XXXX</u>	eyegaze direction, head and body activities, non-manual elements (e.g. raised eyebrows)
fig. x	The location of the picture (figure x) in the partition

References

- Bateman, John, Janina Wildfeuer & Tuomo Hiippala. 2017. *Multimodality: Foundations, research and analysis a problem-oriented introduction*. Berlin: De Gruyter.
- Bezemer, Jeff & Gunther Kress. 2014. Touch: A resource for making meaning. *Australian Journal of Language and Literacy* 37(2). 77–85.
- Blommaert, Jan, James Collins & Stef Slembrouck. 2005. Spaces of multilingualism. *Multilingualism and Diasporic Populations: Special Issue of Language and Communication*. 25(2). 197–215.
- Copland, Fiona & Angela Creese. 2015. *Linguistic ethnography: Collecting, analysing and presenting data*. London: Sage.
- Cormier, Kearsy, Sandra Smith & Zed Sevcikova-Sehyr. 2015. Rethinking constructed action. *Sign Language and Linguistics* 18(2). 167–204.
- Crasborn, Onno & Anja Hiddinga. 2015. The paradox of international sign: The importance of deaf-hearing encounters for deaf-deaf communication across sign language borders. In Michele Friedner & Annelies Kusters (eds.), *It's a Small World: International deaf spaces and encounters*, 59–69. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Crasborn, Onno & Han Sloetjes. 2008. Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. In: *Proceedings of LREC 2008, sixth international conference on language resources and evaluation*.
- Drew, Paul. 1997. 'Open' class repair initiators in response to sequential sources of troubles in conversation. *Journal of Pragmatics* 28(1). 69–101.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth. 2013. From pointing to reference and predication: Pointing signs, eyegaze, and head and body orientation in Danish sign language. In Sotaro Kita (ed.), *Pointing: Where language, culture, and cognition meet*, 269–292. Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Goodwin, Marjorie & Charles Goodwin. 1986. Gesture and co-participation in the activity of searching for a word. *Semiotica* 62(1-2). 51–75.
- Goodwin, Charles. 2000. Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics* 32(10). 1489–1522.
- Goodwin, Charles. 2003. Pointing as situated practice. In Sotaro Kita (ed.), *Pointing: Where language, culture and cognition meet*, 217–241. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Goodwin, Charles. 2007. Environmentally coupled gestures. In Susan D. Duncan, Justine Cassel & Elena T. Levy (eds.), *Gesture and the dynamic dimension of language*, 195–212. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Green, E. Mara. 2015. One language, or maybe two: Direct communication, understanding, and informal interpreting in international deaf encounters. In Michele Friedner & Annelies Kusters (eds.), *It's a small world: International deaf spaces and encounters*, 70–82. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Groerber, Simone & Evelyne Pochon-Berger. 2014. Turns and turn-taking in sign language interaction: A study of turn-final holds. *Journal of Pragmatics* 65. 121–136.
- Heritage, John & Steven Clayman. 2010. *Talk in action: Interactions, identities, and institutions*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hiddinga, Anja & Onno Crasborn. 2011. Signed languages and globalization. *Language in Society* 40(4). 483–505.
- Hutchins, Edwin & Saeko Nomura. 2011. Collaborative construction of multimodal utterances. In Jürgen Streeck, Charles Goodwin & Curtis LeBaron (eds.), *Embodied interaction: Language and body in the material world*, 29–42. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jefferson, Gail. 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. In Gene H. Lerner (ed.), *Conversation analysis. Studies from the first generation*, 13–31. Amsterdam: John Benjamins.
- Jewitt, Carey. 2004. Multimodality and new communication technologies. In Philip LeVine & Ron Scollon (eds.), *Discourse & technology: Multimodal discourse analysis*, 184–195. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Jewitt, Carey. 2008. Multimodality and literacy in school classrooms. *Review of Research in Education* 32(1). 241–267.
- Johnston, Trevor. 2016. *Auslan corpus annotation guidelines*. Melbourne: Macquarie University (Sydney) & La Trobe University. Available at: https://media.auslan.org.au/attachments/Auslan_Corpus_Annotation_Guidelines_November2016.pdf (accessed 25 October 2019).
- Kendon, Adam. 2014. Semiotic diversity in utterance production and the concept of ‘language’. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* 369. 20130293. 1–13.
- Kramsch, Claire (ed.). 2002. *Language acquisition and language socialization: Ecological perspectives*. London: Continuum.
- Kress, Gunther & Theo van Leeuwen. 2001. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Oxford: Oxford University Press.
- Kusters, Annelies. 2017. Gesture-based customer interactions: Deaf and hearing Mumbaikars’ multimodal and metrolingual practices. *International Journal of Multilingualism* 14(3). 283–302.
- Laakso, Minna. 2011. Kun sanat eivät riitä kertomaan: Eleet afasiakeskusteluissa ja lasten vuorovaikutustilanteissa [when words are not enough to tell: Gestures in aphasia conversation and children’s interaction]. In Pentti Haddington & Leila Kääntä (eds.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*, 152–173. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Leskelä, Leela & Camilla Lindholm. 2012. *Haavoittuva keskustelu: Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta* [Vulnerable conversation: Conversation analytic studies of linguistically asymmetric interaction]. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Liddell, Scott K. 2003. *Grammar, gesture, and meaning in American sign language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McKee, Rachel Locker & Jemina Napier. 2002. Interpreting into international sign pidgin: An analysis. *Sign Language and Linguistics* 5(1). 27–54.
- McNeill, David. 1992. *Hand and mind: What gestures reveal about thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Messina Dahlberg, Giulia & Sangeeta Bagga-Gupta. 2019. On the quest to “go beyond” a bounded view of language. Research in the intersections of the educational sciences, language studies and deaf studies domains 1997–2018. *Deafness and Educational International* 21(2-3). 74–98.
- Mondada, Lorenza. 2014. The local constitution of multimodal resources in social interaction. *Journal of Pragmatics* 65. 137–156.
- Mondada, Lorenza. 2019. Contemporary issues in conversation analysis: Embodiment and materiality, multimodality and multisensoriality in social interaction. *Journal of Pragmatics* 145. 47–62.
- Määttä, Simo K. 2015. Interpreting the discourse of reporting: The case of screening interviews with asylum seekers and police interviews in Finland. *Translation & Interpreting* 7(3). 21–35.
- Norris, Sigrid. 2004. *Analyzing multimodal interaction: A methodological framework*. London: Routledge.
- Ortega, Lourdes. 2019. SLA and the study of equitable multilingualism. *The Modern Language Journal* 103. 23–38.
- Paananen, Jenny. 2015. Kuinka eleet helpottavat yhteisymmärrystä? Ikoniset ja deiktiset eleet monikulttuurisilla lääkärin vastaanotolla. [How does gesturing facilitate mutual understanding? Iconic and deictic gestures in multicultural general practice consultations]. *Puhe ja Kieli* 35(2). 73–95.
- Puumala, Eeva, Riitta Ylikomi & Hanna-Leena Ristimäki. 2017. Giving an account of persecution: The dynamic formation of asylum narratives. *Journal of Refugee Studies*, 31(2). 197–215.
- Puupponen, Anna, Tuija Wainio, Birgitta Burger & Tommi Jantunen. 2015. Head movements in Finnish Sign Language on the basis of motion capture data: A study of the form and function of nods, nodding, head thrusts, and head pulls. *Sign Language and Linguistics* 18. 41–89.
- Rosenstock, Rachel & Jemina Napier. 2016. *International sign: Linguistic, usage, and status issues*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- Sacks, Harvey, Emanuel A. Schegloff & Gail Jefferson. 1974. A simplest systematic for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50(4). 696–735.
- Schegloff, Emanuel A., Gail Jefferson & Harvey Sacks. 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53(2). 361–382.
- Shaw, Sara, Fiona Copland & Julia Snell. 2015. An introduction to linguistic ethnography: Interdisciplinary explorations. In Julia Snell, Sara Shaw & Fiona Copland (eds.), *Linguistic ethnography: Interdisciplinary explorations*, 1–13. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sivunen, Nina. 2019. An ethnographic study of deaf refugees seeking asylum in Finland. *Societies* 9(1). 2.
- Stevanovic, Melisa. 2016. Sosiaaliset rakenteet [Social structures]. In Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (eds.), *Keskustelunalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*

- [Conversation analysis: How to study social action and interaction]*, 200–221. Tampere: Vastapaino.
- Streeck, Jürgen, Charles Goodwin & Curtis LeBaron. 2011. Embodied interaction in the material world: An introduction. In Jürgen Streeck, Charles Goodwin & Curtis LeBaron (eds.), *Embodied interaction: Language and body in the material world*, 1–26. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tapio, Elina. 2013. *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: A multimodal view on interaction*. Oulu: University of Oulu dissertation.
- Tapio, Elina. 2014. The marginalisation of finely tuned semiotic practices and misunderstandings in relation to (signed) languages and deafness. *Multimodal Communication* 3(2). 131.
- Tapio, Elina. 2019. Developing picture communication for interactional situations at the beginning of the asylum process; mapping interactional practices. *Apples Journal of Applied Language Studies* 13(3). 131–138.
- Whynot, Lori. 2016. *Understanding international sign. A sociolinguistic study*. Washington, DC: Gallaudet University Press.

III

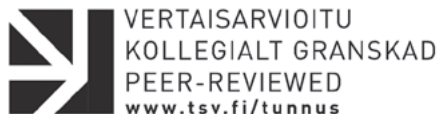
KUUROJEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KIELIKÄSITYKSIEN MUOKKAUTUMINEN TURVAPAIKKAPROSESSIN AIKANA

Sivunen, Nina 2021

Puhe ja Kieli 41:2, 159–178

<https://doi.org/10.23997/pk.110925>

Julkaistu uudelleen Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen luvalla.

KUUROJEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KIELIKÄSITYKSIEN MUOKKAUTUMINEN TURVAPAIKKAPROSESSIN AIKANA

Nina Sivunen, Soveltavan kielentutkimuksen keskus,
Jyväskylän yliopisto

Tässä artikkelissa tarkastellaan kahden kuuron turvapaikanhakijan, Monan ja Omarin, kielikäsitteitä haastatteluaineiston pohjalta. Artikkelin tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, miten turvapaikkaprosessin aikaiset kokemukset kielistä ovat muokanneet haastateltavien käsityksiä kielistä ja kielikäytännöistä. Tutkimus perustuu lingvistiseen etnografiaan teoreettisena ja metodologisena lähestymistapana. Aineisto koostuu kolmesta etnografisesta haastattelusta, jotka tehtiin vuosina 2015–2017 vastaanottokeskuksissa ja haastateltavien uudessa kodissa. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksesta selviää, että haastateltavien kielikäsitteet ovat muokkautuneet tilassa, ajassa ja erilaisten arvojärjestelmien ja sosiaalisten käytänteiden, kuten turvapaikkaprosessin, keskellä. Uudet opitut kielet ovat haastateltaville kielellisesti saavutettavampia kuin aiemmat käytetyt kielet ja kielikäytännöt.

Avainsanat: kielikokemukset, kielikäsitteet, kuurot turvapaikanhakijat, lingvistinen etnografia, viitotut kielet

1 JOHDANTO

Suomeen on saapunut kuuroja turvapaikanhakijoita, joiden kielelliset resurssit ovat heterogeeniset. Suomessa he ovat kokeneet haasteita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, eikä lähtömaassa käytetty kielellinen repertuaari (Blommaert & Backus, 2013) välttämättä ole toiminut hyvin uudessa kielellisessä ympäristössä (ks. esim. Sivunen, 2019).

Globalisaation ja maahanmuuton myötä puhujat joutuvat uudessa maassa erilaisiin tiloihin (*space*), joissa on omat kielijärjestel-

mät (*regime*) normeineen, diskursseineen ja kieli-ideologioineen. Nämä uudet kielelliset ympäristöt voivat poiketa suuresti omista totutuista tiloista ja järjestelmistä sekä tutuista kielikäytännöistä ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. (Busch, 2017, s. 342–343.)

Nimetyillä kielillä (Gal, 2006) on merkityksellinen asema länsimaaisissa yhteiskunnissa historiallisista, poliittisista ja yhteiskunnallisista syistä. Suomeen saapuvilta henkilöiltä, kuten turvapaikanhakijoilta, rekisteröidään

Kirjoittajan yhteystiedot:

Nina Sivunen

nina.j.sivunen@jyu.fi

ninajosivunen@gmail.com

henkilötietoja, joihin sisältyy myös muun muassa tietoja kielitaidosta (L 1270/1997, 7§), jotta viranomaiset voivat esimerkiksi järjestää turvapaikanhakijalle tulkkauspalvelua henkilön ilmoittamalla äidinkielellä tai sillä kielellä, jota hänen voidaan olettaa ymmärtävän (L 746/2011, 15§). Äidinkielen käsite on kuitenkin aikaisempien tutkimuksien mukaan hämää ja liukuva, ja ainakin vähemmistöihin kuuluvat voivat kokea sen ongelmallisena (Laihonen & Halonen, 2019, s. 74; Latomaa & Suni, 2010). Lisäksi maailmanlaajuisesti tarkasteltuna suurin osa kuuroista ei yleensä nimeä omaa (äidin)kieltään (ks. esim. Moriarty-Harrelson, 2019). Turvapaikanhakijoilla on ulkomaalaislain (L 301/2004, 203§) mukaan oikeus käyttää kuitenkin vain yhtä omaa kielen tai parhaiten osaamansa kielen tulkkia turvapaikkaprosessissa, mikä viittaa pakolaispolitiikan yksikieliseen kieli-ideologiaan (Maryns, 2006; Määttä, 2015; Pöyhönen & Simpson, 2020).

Tarkastelen tässä artikkelissa kahden Lähi-idästä kotoisin olevan kuuron turvapaikanhakijan kielikäsitteitä haastatteluaineiston pohjalta. Kuurojen turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessin aikaisia kielikäsitteitä ei ole todennäköisesti aikaisemmin tutkittu. Artikkelin tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, miten turvapaikkaprosessin aikaiset kielisiin liittyvät kokemukset ovat muokanneet haastateltavien käsityksiä kielistä ja heidän kielikäytännöistään. Artikkelin tutkimuskysymyksiä ovat: 1) Miten kuurot turvapaikanhakijat kuvaavat kielisiin liittyviä kokemuksiaan turvapaikkaprosessin aikana? 2) Miten nämä kokemukset ovat muokanneet heidän käsityksiään kielistä? Artikkelin aineisto koostuu kolmesta etnografisesta haastattelusta, jotka tehtiin vuosina 2015–2017. Seuraavaksi kuvailen tutkimuksen teoreettisen viitekehityksen, minkä jälkeen esittelen tutkimusaineiston, käytetyt tutkimusmenetelmät sekä saadut tutkimustulokset.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kielikäsitteet ja kieli-ideologiat

Tämä osatutkimukseni liittyy sosiolingvistiseen ja sisällönanalyttiseen tutkimukseen kielikäsitteistä, jotka kuuluvat kieli-ideologiseen tutkimukseen. Kielikäsitteiden ja kieli-ideologian käsitteet ovat päällekkäisiä, ja niiden erottaminen voi olla paikoin hankalaa. Mäntynen, Tapionkaski ja Pietikäinen (2018, s. 131) selittävät niiden eroa niin, että kielikäsitteiden voidaan nähdä olevan jossain määrin yksilöllisiä ja kieli-ideologiat ovat sen sijaan yhteisöllisiä.

Kieli-ideologioiden tutkimus käsittelee kielen ja kielenkäyttöön liittyviä käsityksiä, tarkasteluja, neuvotteluja, arvostuksia, toimivuutta, muuttumista ja uskomuksia eri paikoissa ja tilanteissa (Blommaert toim., 1999; Irvine & Gal, 2000; Woolard, 1998). Kielikäsitteillä taas tarkoitetaan sitä, miten ihmiset käsittävät ja ymmärtävät kielen (Irvine & Gal, 2000, s. 35; Woolard, 1998, s. 9). Kieli usein ymmärretään soveltavan kielitieteen tutkimuksissa dialogisena ja dynaamisena, jossa kieli käsitetään vuorovaikutuksellisenä ilmiönä ja kieli koostuu erilaisista modaliteeteista (viittomisesta, kirjoittamisesta ja puhumisesta) ja resursseista (kielellisistä, semioottisista ja viestinnällisistä) (Dufva, Aro, Suni & Salo, 2011, s. 24). Kielikäsitteet on kollektiivista eli sosiaalista ja vuorovaikutuksellista toimintaa (Varis, 2012, s. 27–32). Tämä tarkoittaa sitä, että vuorovaikutustilanteissa yksilö saa käsityksiä ja kokemuksia itsestään kielenpuhujana eli yksilö kokee ja aistii kehollisesti muilta ihmisiltä, kuka hän on ja millainen hän on kielenkäyttäjänä (Busch, 2017).

Kielikäsitteet ovat kuitenkin luonteeltaan kompleksisia ja dynaamisia, ja ne muokkautuvat ajallisesti, tilanteisesti ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Barcelos & Kalaja,

2011, s. 285–286). Aiemmat tutkimukset esimerkiksi osoittavat, että maahanmuuttajien kommunikointikokemukset uudessa kotimaassa ovat olleet useimmiten haastavia ja ne riippuvat useimmiten kieliympäristöstä, sosiaalisista suhteista ja vallasta käyttä kieltä (Márquez Reiter & Martin Rojo, 2019; Rydell, 2018).

Tässä artikkelissa kielikäsitteillä viitataan haastattelutilanteessa esiin tuleviin ja haasteltavien kertomiin omiin kokemuksiin kielistä ja kielikäytännöistä turvapaikkaprosessin aikana.

2.2. Viitottujen kielten kieli-ideologia

Yhteisö viittaa diskursseissaan usein esimerkiksi ”omaan kieleen” tai ”äidinkieleen” rakentaessaan identiteettiään, statustaan ja hierarkioihin liittyviä konstruktioita (Laihonen & Halonen, 2019). Kieli- ja kulttuurivähemmistöryhmän jäsenen näkökulmasta vahvan identiteetin ja statuksen rakentuminen on monelle kuuroille useimmiten haastavaa, sillä viittaaminen ”omaan kieleen” ei välttämättä ole itsestään selvää. Kuuroihin ja viitottuihin kieliin on kohdistunut ja kohdistuu edelleenkin monenlaisia negatiivisia diskursseja. Ne vaikuttavat kuurojen elämään ja viitottuihin kieliin liittyviin käsityksiin. (Kusters, Green, Moriarty & Snoddon, 2020, s. 6–7.)

Kuurojen koulut ovat olleet historiallisesti tarkasteltuna perinteisiä viittomakielten syntypaikkoja, mutta maailman 70 miljoonasta¹ kuurosta 90 prosenttia ei ole koskaan käynyt koulua (Haualand & Allen, 2009) ja yli 95 prosenttia kuuroista syntyy kuuleville vanhemmille, joista suurin osa ei välttämättä osaa viitottua kieltä (Mitchell & Karchmer, 2004). Lisäksi kuuroilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia osallistua viittomakieliseen kulttuuriin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, jossa he voisivat kehittää viitottuihin kieliin liittyviä

kielitietoisuuttaan ja viittomakielisen identiteettiään. Yhteiskunta saattaa siis olla suljettu esimerkiksi kulttuurin, poliittisen ja sosiaalisen tilanteen vuoksi (Al-Fityani & Padden, 2010, s. 436; Jaza, 2015).

Suomessa kuten myös monissa muissa maissa viittomakieltä ”opetettiin” häpeämään (*language shaming*, Piller, 2017) ja sen käyttö kiellettiin muun muassa kuurojen opetuksessa vielä 1970-luvulle asti (Salmi & Laakso, 2005). Viittomakielisiin liittyvästä kielihäpeästä pyrittiin irtautumaan länsimaissa konteksteissa 1970–1980-luvuilla kuurotoisuusliikkeen ja viittomakielten tutkimuksen myötä (De Meulder, 2016). Maailmalla viittomakielisiin liittyvä kielihäpeä ei ole kuitenkaan vielä hävinnyt kokonaan nykypäivän viittomakielisiin liittyvistä diskursseista ja kieli-ideologioista (Haualand & Holmström, 2019), ja se näkyy myös kielteisinä asenteina viitottuja kieliä kohtaan (Krausneker, 2015). Vähemmistökieliä, kuten nimettyjä viitottuja kieliä, pyritään tunnustamaan kansallisella tasolla eri puolilla maailmaa poliittisista syistä (De Meulder, 2016), mikä voidaan nähdä myös kieli-ideologisena toimintana (Kusters ym., 2020, s. 9–11). Maailmassa on edelleen monia dokumentoimattomia viitottuja ja puhuttuja kieliä (De Meulder 2016, s. 31).

KUVA 1. Viittoa (Suvi, suomalaisen viittomakielien verkkosanakirja: artikkeli 1003. 2013).

¹ <https://wfdeaf.org/who-we-are/>

Monissa maissa kuurot, myös suomalaiset kuurot, usein kuvaavat kieltään ja kielikäytänteitään toiminnaksi, jossa kädet ovat läheisessä kontaktissa toisiinsa pyörivää vuoroliikettä tehden (ks. esim. kuva 1). Tämä viittoma ei ole universaali, mutta se on ikoninen ja helposti ymmärrettävissä kaikkialla maailmassa. Esimerkiksi kuurot jordanialaiset kuurot kutsuvat käyttämäänsä viittottua kieltä viittomiseksi (*signing*) tai kuuroksi arabiaksi (*Deaf Arabic*) (Hendriks, 2008). Intiassa monet kuurot nimeävät oman kiellensä viittomiseksi (*signing*) eivätkä välttämättä pohdi, onko viittominen kieltä vai eleitä (Kusters & Sahasrabudhe, 2018). Greenin (2014) tutkimuksessa Nepalissa osa kuuroista viittaa kielenkäyttöön/kieleensä termeillä ”*sign*” ja ”*natural sign*”, jotka tarkoittavat, että viittominen on luonnollinen osa kommunikointia eikä se rajoitu pelkästään kuurojen vaan myös kuulevien väliseen kommunikointiin. Viittomakielinen yhteisö San Juan Quiahijessa, Oaxacassa, Meksikossa käsittää viittotun kielen käsillä tekemiseksi (*making hands*) (Hou, 2016). Monet kuurot eri puolilla maailmaa käyttävät jokapäiväisessä kommunikoinnissaan monenlaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja, esimerkiksi kotiviittomia, osoituksia ja eleitä. Varsinkaan länsimaiset toimijat eivät ole mieltäneet kehitysmaiden kuurojen käytämiä kielikäytänteitä niin sanotuiksi oikeiksi kieliksi, minkä vuoksi kuurot usein leimataan kielettömiksi (Moriarty-Harrelson, 2019). Diskurssi siitä, mikä ja milloin (viittoma) kieli on niin sanottua oikeaa kieltä, on kieli-ideologisa (Kusters ym., 2020, s. 12).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA EETTISET VALINNAT

Tutkimukseni perustuu lingvistiseen etnografiaan, joka pyrkii ymmärtämään kieltä sosiaalisena toimintana. Tämä teoreettinen ja metodologinen lähestymistapa näkee kielen

kulttuurisena ja tilannekohtaisena konstruktiona. (Creese, 2008; Lehtonen & Pöyhönen, 2020; Tusting, 2020.) Lingvistisen etnografian keinoin etsitään vastauksia esimerkiksi sellaisiin sociolingvistisiin kysymyksiin kuin mitä merkityksiä osallistujat antavat vuorovaikutuksessa laajemmille yhteiskuntarakenteille ja millaisia kielellisiä variaatioita niissä on. Tällaisten tutkimuksien tavoitteena on lisätä ymmärrystä kielen sosiaalisesta ulottuvuudesta (Lehtonen & Pöyhönen, 2020) ja haasteista. Lingvistisessä etnografiassa painotetaan, että laajempien yhteiskuntarakenteiden ja sosiaalisen diversiteetin tarkastelu edellyttää lähempää etnografista havainnointia siitä, miten vuorovaikutus tapahtuu ja miten sitä ylläpidetään monikielisisä konteksteissa (Blommaert & Rampton, 2016, s. 37–40). Lingvistinen etnografia on myös tiedon keruun, käsittelyn ja analyysin metodologia (Copland & Creese, 2015). Aineistonkeruussa hyödynnetään etnografisia metodeja, kuten kenttätyötä, haastatteluja ja kenttäpäiväkirjoja. Etnografia ei ole siten vain aineistokeruun metodologia, vaan tutkija tekee jatkuvasti analyysia ja tulkintaa etnografisesta aineistosta sekä itsestään (Blommaert & Jie, 2010, s. 7–15). Grey ja Piller (2020, s. 66) tähdentävätkin, että etnografi ei ainoastaan kerää aineistoa, vaan hänen on tiedostettava ja reflektoitava kriittisesti omaa tutkijanpositiotaan. Kieli-ideologisia implisiittisiä ja eksplisiittisiä kysymyksiä käsitellään monissa lingvistiseen etnografiaan nojaavissa tutkimuksissa (ks. esim. Kusters & Sahasrabudhe, 2018; Pöyhönen, Kokkonen & Tarnanen, 2019).

3.1 Kentälle pääsy

Olen etsinyt tutkimukseeni osallistujia lähettämällä sähköposteja 31 vastaanottokeskukseen eri puolille Suomea ja hyödyntämällä sosiaalista verkostoani. Pyysin vastaanotto-

keskuksen työntekijöitä kysymään, olisivatko kuurot turvapaikanhakijat kiinnostuneita tapaamaan minua ja suostuisivatko he haastatteluun. Kaikkiaan tutkimukseeni osallistui kymmenen kuuroa turvapaikanhakijaa eri puolilla Suomea olevissa kuudessa eri vastaanottokeskuksessa. He kaikki olivat kotoisin Lähi-idästä, ja he olivat saapuneet Suomeen syksyllä 2015. Lisäksi keräsin etnografista tutkimusaineistoa (mm. kenttämuistiinpanot ja haastattelut) kuuroilta turvapaikanhakijoilta, vastaanottokeskuksien työntekijöiltä ja kansanopistossa työskenteleviltä viittomakielenopettajilta vuosina 2015–2017.

Tavatessani kuuroja turvapaikanhakijoita ensimmäisen kerran esittelin itseni ja kerroin olevani tutkija. Haastatteluissa ei ollut mukana Lähi-idän maiden viittomakielten tulkkeja, koska heitä ei ollut Suomessa. Olen tutkijana monikielinen: suomalainen viittomakieli on ensikieleni, ja osaan useita viitottuja ja kirjoitettuja kieliä, sillä olen matkustellut paljon sekä asunut ja työskennellyt muutamissa maissa. En kuitenkaan osaa Lähi-idän maiden viitottuja kieliä enkä tunne esimerkiksi arabialaista kulttuuria. Haastattelin kuuroja turvapaikanhakijoita yhdestä kolmeen kertaan heidän Suomessa oleskelunsa ajan mukaan. Haastattelut kestivät keskimäärin 40 minuuttia. Haastattelujen välissä pidin heihin yhteyttä videopuhelimitse.

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet kertoivat käyneensä koulua muutaman vuoden ja saaneensa opetusta oralistisella menetelmällä. Lisäksi he kertoivat, etteivät he osanneet lukea ja kirjoittaa arabian kieltä, joka oli heidän lähtömaidensa virallinen kieli, mutta he kuitenkin tunnistivat ja kirjoittivat muutamia arabiankielisiä sanoja. Vastaanottokeskuksien työntekijöiden haastattelut vahvistavat osallistujieni kertomukset, sillä annettuja arabiankielisiä kirjallisia tiedotteita ja viestilappuja ei ollut ymmärretty. Näiden saamieni tietojen pohjalta päätin, että kaikilla tutkimukseeni

osallistujilla oli alkava ja/tai kehittyvä lukutaito (ks. Opetushallitus, 2017) kirjoitetussa arabian kielessä. Samalla selvisi, että osallistujien viittomakielen taito lähtömaan viitotuissa kielissä vaihteli suuresti. Jotkut osallistujat kertoivat käyttäneensä päivittäisessä kommunikoinnissaan pääasiassa elekieltä ja/tai kotikieltä. Se on eräänlainen systeemi, jossa ihmiset ovat luoneet viittomia itse omaan käyttöönsä, mutta ne eivät ole laajassa käytössä. Nämä kotiviittomat (*homesign*) ovat Nystin, Syllan ja Magassouban (2012) mukaan aliarvostettuja, sillä niistä voi kuitenkin kehittyä myöhemmin maan tai alueen virallinen viittomakieli. Osallistujat ovat nimenneet oman lähtömaan viitotun kielen ja kielikäytänteet *arabialaiseksi viittomiseksi* viittomalla 'arabia viitto' (*Arab Sign* ks. Sivunen, 2019), koska heiltä oli todennäköisesti toistuvasti kyselty heidän käyttämänsä (äidin)kieltä Suomen turvapaikkaprosessin eri vaiheissa. Arabialainen viittominen juontaa juurensa osallistujien lähtömaan valtakieleen, joka on arabia. Lisäksi he usein viittasivat kieleensä 'x siellä viitto' (x = lähtömaa). Huomionarvioista on se, että Lähi-idän arabiankielissä maissa on pyritty pidemmän aikaa luomaan yhtenäinen arabialainen viittomakieli (ARSL), johon on kerätty ja yhdistetty eri arabiankielisten maiden viittomia. Niin sanottua keinotekoisia viitottua kieltä ARSL:ää on levitetty arabiankielisten televisiokanavien kautta, mitä on kritisoitu, koska se voi uhata muiden viittomakielten olemassaoloa arabiankielissä maissa. (Al-Fityani & Padden, 2010; Hendriks, 2008; Jaza, 2015.) Kutsun tässä tutkimuksessa osallistujien kieltä *arabialaiseksi viittomiseksi*. Perustelen valintaani ensinnäkin siten, että he ovat itse viittaneet kieleensä näin, ja toisekseen siten, etten tiedä tarkkaan, mitä muita nimettyjä kieliä he käyttävät kielirepertuaareissaan.

3.2 Kenttättyö

Minulla ja osallistujilla ei ollut yhteistä sujuvaa kieltä. Yhteisen sujuvan kielen puuttuessa viitotat usein käyttävät kommunikointimenetelmää, kuten kansainvälistä viittomista. Kansainvälinen viittominen on itselleni tuttua, ja siksi rohkenin käyttää sitä ensimmäisissä haastatteluisa. Käytin myös muita kieliä (esim. suomalainen viittomakieli, arabialainen viittominen), sekä hyödynsin eleitä ja muita semioottisia resursseja, kuten kuvia ja kartoja.

Kansainvälisen viittomisen ilmiön tarkka määrittely on edelleen vaikeaa, ja se on usein jaoteltu kahteen ryhmään: konventionaaliseen ja spontaaniin. Konventionaalinen kansainvälinen viittominen sisältää pääosin länsimaisia viittomia, ja sitä käytetään monissa erilaisissa kuurojen kansainvälisissä tapahtumissa sekä sosiaalisessa mediassa (Whynot, 2016). Spontaanissa kansainvälisessä viittomisessa sen sijaan kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa käytetään enemmän monenlaisia repertuaareja ja semioottisia resursseja hyödyksi jaetussa kontekstissa (Hiddinga & Crasborn, 2011).

Kaksi jälkimmäistä haastattelua toteutettiin pääosin suomalaisella viittomakielellä, koska osallistujat olivat saaneet suomalaisen viittomakielen opetusta. Haastatteluisa ja kenttättyöskentelyn ohella olin oppinut muutamia arabialaisen viittomisen viittomia ja käyttänyt niitä osallistujien kanssa.

Turvapaikkaprosessi, elämä vastaanottokeskuksissa ja kielikäytänteet ovat tutkimukseni keskeisimpiä konteksteja. Lingvistisen etnografian avulla keskityin siihen, miten tutkimukseen osallistujat kommunikoiivat ja käyttivät kieltä vastaanottokeskuksissa sekä omien perheidensä kesken. Vastaanottokeskuksen toimintakulttuuri sekä kieli- ja kommunikointikäytänteet olivat minulle uusia ja tuntemattomia. Lähestyin etnografina itseleni entuudestaan tuntematonta yhteisöä tu-

tussa yhteiskunnassa (ks. Copland & Creese, 2015; Lehtonen & Pöyhönen, 2020). Säännöllinen kenttättyö vastaanottokeskuksissa on myös tärkeää siksi, että ymmärrän, millaista arkielämä on vastaanottokeskuksessa, mistä tutkimukseen osallistujat puhuvat ja keitä vastaanottokeskuksessa työskentelee tai asuu. Kontekstin ymmärtäminen on tärkeä osa tutkimustyötä (Blommaert, 2001; Blommaert & Jie, 2010). Kuurot turvapaikanhakijat olivat pääasiassa antaneet vastaanottokeskuksen työntekijöille omia viittomanimiä, jotka esimerkiksi kuvailivat näiden ulkonäköä ja olemusta, esimerkiksi 'pitkä', 'lyhyt' (pituudeltaan) tai 'silmälasit'. Seurasin kenttätöissä osallistujien arkielämää sekä vuorovaikutustilanteita muun muassa vastaanottokeskuksen työntekijöiden ja asukkaiden välillä. Kenttätöiden aikana havaitsin, että vastaanottokeskuksien ilmapiiri oli usein kireä ja levoton. Se saattoi joskus vaikuttaa haastattelujen kulkuun, sillä osallistujat olivat usein väsyneitä ja apaattisen oloisia.

3.3 Eettiset kysymykset

Tutkimukseeni osallistujat ovat kansainvälistä suojelua hakiessaan lain (L 87/2015, 6§) mukaan haavoittuvassa asemassa, koska heillä on erityistarpeita (fyysinen tila eli tässä tapauksessa kuurous). Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuim on katsonut, että muun muassa vammaiset kuuluvat haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin ja heidän ihmisoikeuksiensa turvaamiseen vaaditaan erityistoimia. Vammaiset kohtaavat usein ennakkoluuloja ja syrjintää, ja he ovat usein sosiaalisesti ja taloudellisesti heikommassa asemassa verrattuna valtaväestöön (Heikkilä & Mustaniemi-Laakso, 2019, s. 66). Tutkimukseni osallistujat ovat moniperustaisesti haavoittuvassa asemassa, koska he ovat 1) turvapaikanhakijoita, 2) kuuroja (vammasia) ja 3) heillä on heikko kieli- ja lukutaito.

Tutkijan sekä tutkimuksen eettiset velvollisuudet ovat erittäin tärkeitä koko väitöskirjatutkimuksessani. Olen parhaani mukaan pitänyt huolta siitä, että tutkimukseen osallistuminen oli alusta lähtien vapaaehtoista, vaikka minun ja osallistujien välillä ei ollut alussa sujuvaa yhteistä kieltä eivätkä osallistujat ehkä välttämättä ymmärtäneet, mitä tarkalleen olin tutkimaan ja miksi. Jotkut tutkimukseen liittyvät käsitteet olivat osallistujille vaikeita ja abstrakteja selittää ja kuvailla kansainvälisin viittomin tai eleinä, esimerkiksi ”*tutkija, tutkimus, yliopisto*”. Sen sijaan kerroin heille, että ”*kirjoitan isoa kirjaa*” ja ”*saan myöhemmin mustan hatun*”. Samalla selitin osallistujille, etten ole viranomainen enkä tee päätöksiä, jotka liittyvät heidän turvapaikkahakemuksiinsa. Kerroin myös, että vain minä yksin katson videotallenteita eikä kukaan muu. On mahdollista, että he suostuivat mukaan tutkimukseeni osittain sen vuoksi, että olen viittova ihminen, jonka kanssa he voivat keskustella viittoen. Olen myös hyvin tietoinen tutkijan positiostani ja siitä, että olen etuoikeutetussa asemassa verrattuna osallistujiin. Olen länsimaalainen, valkoinen ja korkeasti koulutettu nainen. Olen viittomakielisen yhteisön jäsen ja aktivisti. Suomalainen viittomakieli on äidinkieleni, ja se on minulle itsestäänselvyys. Olen myös tottunut käyttämään tulkkauspalvelua. Minua ja osallistujia kuitenkin yhdisti muutama asia, kuten kuurous ja siihen liittyvät eletyt kokemukset sekä visuaalis-gesturaalisen modaliteetin käyttö.

Tutkimuslupa laadittiin kuvallisena ja suomen kielellä kirjoitettuna. Kuvallinen tutkimuslupa tarkoittaa sitä, että jokaiseen suostumusta vaativaan kohtaan lisättiin kuvia. Selitin tutkimukseen osallistujille tutkimukseni tavoitteet ja tarkoituksen viittoen mahdollisimman yksinkertaisesti ja tiivistysti ja käyttäen muun muassa eleitä ja ilmeitä. Useat tutkimusluvassa esiintyvät termit olivat kuitenkin hyvin vaikeita selittää ja kuvailla

kansainvälisin viittomin. Tutkimusluvassa olevien kuvien avulla osallistujat kuitenkin ymmärsivät melko hyvin, mitä aion tehdä tutkimusaineiston avulla. Osallistujat antoivat suostumuksensa viittoen ja samalla rastiivat tutkimusluvassa kuvien vieressä olevia kyllä/ei-ruutuja. Suostumusta tutkimukseen käsiteltiin jokaisella haastattelukerralla, ja tarkensin tutkimukseni tavoitteita etnografisen prosessin edetessä. Näin pystyin varmistamaan, että tutkimukseen osallistujien suostumus perustui mahdollisimman tarkkaan tietoon tutkimuksesta ja että heidän oli mahdollista keskeyttää tutkimukseen osallistumisensa niin halutessaan.

3.4 *Mona ja Omar*

Tämän artikkelin osatutkimusaineisto koostuu Lähi-idästä kotoisin olevan turvapaikanhakijapariskunnan, kuoron naisen ja miehen, haastatteluista. Valitsin heidät, koska he olivat käyneet turvapaikkaprosessin alusta loppuun myönteiseen päätökseen asti. Olen haastatellut heitä kolmeen kertaan ja nimeän heidät Monaksi ja Omariksi. He kertoivat käyneensä vain muutaman vuoden koulua, jossa käytettiin oralistista opetusmenetelmää. Molemmat ilmoittivat omaavansa alkavan kielitaidon kirjoitetussa arabian kielessä ja käyttäneensä pääasiassa kotikieltä ja eleitä kommunikointimenetelmänä heidän lähtömaassaan sekä perheen sisällä ennen Suomeen saapumista.

Haastattelut olivat etnografiselle tutkimukselle tyypillisiä keskusteluja, joissa keskityttiin useisiin teemoihin, esimerkiksi Suomeen saapumiseen ja uusien kielten oppimiskokemuksiin. Ensimmäinen haastattelu (48 minuuttia) tehtiin vastaanottokeskuksessa noin kuuden kuukauden päästä heidän saapumisestaan Suomeen. Heidän luonaan vastaanottokeskuksessa oli käynyt muutamia kuuroja vapaaehtoisia, joilta he olivat oppineet joitakin suomalaisia ja kansainvälisiä viittomia. He

olivat käyneet muutaman kerran paikallisissa kuurojen yhdistyksissä, joissa he olivat tavanneet muita kuuroja viittovia ihmisiä. Turvapaikkaprosessin aikana he olivat käyttäneet kertomansa mukaan ensimmäistä kertaa elämässään viittomakielen tulkkausta, jonka vastaanottokeskus ja Maahanmuuttovirasto olivat heille tilanneet ja järjestäneet. Keskustelimme haastateltavien taustoista, elämästä kotimaassa ja matkasta Suomeen sekä kommunikointikäytännöistä Suomessa. Toinen haastattelu (30 minuuttia) tehtiin myös vastaanottokeskuksessa noin vuoden kuluttua heidän saapumisestaan Suomeen. Siihen aikaan he olivat aloittaneet suomalaisen viittomakielen opiskelun, ja haastattelu toteutettiin pääosin suomalaisella viittomakielellä. Keskustelimme heidän senhetkisistä kuulumisistaan, suomalaisen viittomakielen oppimisesta sekä kommunikointikokemuksistaan Suomessa. Viimeinen haastattelu (58 minuuttia) tehtiin heidän uudessa kodissaan noin puolentoista vuoden kuluttua heidän saapumisestaan Suomeen. Keskustelimme suomalaisella viittomakielellä heidän turvapaikkaprosessistaan, kotoutumisestaan sekä heidän kielenkäytöstään lähtömaassa ja Suomessa. Kolmannessa haastattelussa näytin haastateltaville lyhyitä videopätkiä ensimmäisestä ja toisesta haastattelusta. Haastateltavat kommentoivat katsomisen yhteydessä omia kielikäytäntöitään. Haastatteluaineiston esittely ja siihen tutustuminen haastateltavien kanssa on tärkeä osa tutkimusta, ja se lisää muun muassa haastateltavien luottamusta tutkijaan (Rampton, 2020). Haastattelu on tallennettu videotallenteelle. En kysellyt haastatteluissa suoraan heidän käsityksiään kielistä, vaan käsitykset ovat tulleet muutoin esille vuorovaikutuksessa.

3.5 Aineiston analyysi

Käytin videokuvatun aineiston käsittelyssä ja analyysissä ELAN-annotaatio-ohjelmaa² (Crasborn & Sloetje, 2008), jossa viitottuja videoita voi muun muassa helposti tarvittaessa hidastaa ja pysäyttää. Ohjelman avulla litteroin haastatteluaineiston suomen kielelle Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Yhteisen sujuvan kielen puuttuessa en ymmärtänyt joitakin viittomia ja/tai viittomiskokonaisuuksia, ja siksi niitä ei ole käännetty suomen kielelle vaan merkitty kysymysmerkillä. Käännöstekstit ovat omaa tulkintaani ja käännöksiäni. Aineistoa tarkasteltiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, jossa analyysiyksiköt valittiin tehtävänasettelun mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Luin suomen kielelle litteroidun aineiston läpi moneen kertaan ja sen lisäksi tarkastelin myös viitottua aineistoa, jotta näkisin, minkälaisia litteroidusta tekstistä puuttuvia kielellisiä tai muita semioottisia resursseja viittomisen lisäksi (esimerkiksi osoituksia, eleitä ja ilmeitä) haastateltavat olivat käyttäneet. Tämän jälkeen karsin aineistosta pois tutkimukselle epäolennaisia asioita ja valitsin analyysiyksikköjä, joissa haastateltavat kertoivat kieliin liittyviä asioita ja kokemuksia. Seuraavaksi ryhmittelin ja teemoittelin aineiston. Olen analysoinut suomenkielistä litteroitua aineistoa laadullisen analyysiohjelman Atlas.ti:n avulla, mutta aineisto on kuitenkin analysoitu pääosin manuaalisesti. Aineistoesimerkit tässä artikkelissa on käännetty suomen kielelle. Käännökset aineistoesimerkeissä eivät kuitenkaan vastaa ja ”vangitse kaikkia verbaalisia ja ei-verbaalisia nyansseja täydellisesti” (Nikander, 2010, s. 433), sillä haastateltavat eivät ole viittoneet esimerkiksi seuraavia leksikaalisia viittomia, kuten ”kommunikoida” ja ”tarkoittaa”. Nämä

² <https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>

on kuitenkin käännetty ja merkitty hakasulkeisiin. Tässä artikkelissa en käytä glosseja ja partituureja näyttääkseni, miten haastattelutavat ovat asian esittäneet käyttäen erilaisia kielellisiä ja semioottisia resursseja (ks. kuitenkin esim. Sivunen & Tapio, 2020), koska niillä ei ole merkitystä tässä osatutkimuksessa. Etnografiset kenttähavainnot ja niistä kertyvä tietämys (Blommaert & Jie, 2010; Lehtonen & Pöyhönen, 2020) ovat tukeneet myös tätä aineiston analyysiä.

4 TULOKSET

4.1 ”Viittoa”

Haastattelutavat viittasivat ja kuvailivat kieli-käsitteen erityisesti turvapaikkaprosessin alussa viittomalla ’viittoa’ (ks. kuva 1, luvussa 2.2.), joka kuvaa konkreettista toimintaa.

Esimerkki 1.

Viittoa, 1. haastattelukerta

- 1 O: Emme osanneet viittoa.
- 2 M: Me viitoimme huonosti.

Esimerkissä (1) Omar kertoi, että hän ei osannut ja ymmärtänyt viittomista saapuessaan Suomeen. Hän ei kuitenkaan määrittänyt, mitä viittomakieltä hän tarkalleen tarkoitti, mutta tässä kontekstissa tulkitsein hänen tarkoittavan erityisesti suomalaista viittomakieltä ja kansainvälistä viittomista, joita hän ei ymmärtänyt. Mona jatkoi kommentoimalla, että he viittoivat huonosti. Kolmannella haastattelukerralla, jossa käytettiin suomalaista viittomakieltä, ymmärsin paremmin, mitä Omar ja Mona tarkoittivat sillä, että ”he eivät osanneet viittoa” ja ”viittoivat huonosti”:

Esimerkki 2.

Eleiden käyttö, 3. haastattelukerta

- 1 N: Miten te olette aikaisemmin kommunikoinneet?
- 2 O: Todella huonosti! [lähtömaassa] emme viittoineet.
- 3 Kotona me [kommunikoidimme vain] elehtien.
- 4 (koskettaa Monaa, sitten sänkyä ja elehtii nukkua)
- 5 Tämä [äskeinen tarkoittaa] sänkyä. (elehtii nukkua)
- 6 ja vetää peittoa ylleen)
- 7 M: (peittää silmiään ja nauraa)
- 8 N: Miksi naurat? Oliko se hassua?
- 9 O: (nauraa)
- 10 M: (peittää silmiään ja nauraa) kyllä kyllä.
- 11 O: (näyttää elekielellä nukkua ja sitten elehti syömistä) Tämä [tarkoittaa] ruuan keittämistä.
- 13 M: Niin [se oli tuollaista]! ---
- 14 O: Emme osanneet viittoa. Tulimme tänne
- 15 [Suomeen] ja hämmästyin. Viitoin hölmösti. Minua
- 16 hävetti. En tiennyt. Siellä [vastaanottokeskus] meitä
- 17 autettiin ja opetettiin viittomaan. He sanoivat, [että]

- 18 meidän pitää viittoa! [Mutta] he sanoivat, [että]
- 19 voimme harjoitella suomen kieltä. Opin
- 20 [viittomaan] ”äiti” [ja kysyin] mitä se [tarkoittaa].
- 21 He sanoivat, [että] hän (osoitti Monaa) on äiti.
- 22 Ahaa! Kysyin, miten isä viitotaan. Se viitottiin näin
- 23 ”isä”. Minä olen isä. Täh! Ihmettelin. [Opin myös
- 24 viittoman kuten] ”lapset”.
- 25 M: (peittää silmiään ja nauraa)
- 26 O: Niin me opimme katsomalla.
- 27 M: Me molemmat emme osanneet [viittoa]. Voi että!
- 28 (nauraa)

Yllä olevassa esimerkissä (rivit 3–13) tulee esille, että haastateltavat olivat tottuneet ja kokeneet elehtimisen (ja kotiviittomisen) luonnollisena osana vuorovaikutusta. Kotiviittomat ovat syntyneet vuorovaikutuksissa kuulevien ihmisten kanssa, mikä juontaa juurensa elekielen käytöstä (Crasborn & Hiddinga, 2011, s. 62). Arabiankielisissä maissa eleet ovat vahva osa viestintää ja kulttuuria (Hendriks, 2008). Haastateltavat kokivat, että heidän käyttämänsä kielellinen repertuaari ei ole oikeaa kieltä eivätkä täten osanneet viittoa (rivi 14). Omar koki viittovansa hölmösti ja häpeävänä omaa kielikäytäntöään (rivi 15–16), sillä he molemmat olivat saaneet palautetta omasta viittomakielen taidostaan

vastaanottokeskuksessa, todennäköisesti kuuroilta vapaaehtoisilta, ja heitä oli kehoitettu opiskelemaan suomalaista viittomakieltä (rivit 17–18), mikä on heille tärkeämpää kuin suomen kielen opiskelu (rivi 18–19).

Haastateltavat olivat kokeneet kielellisen repertuaarinsa heikoksi, ja tämä palaute oli muokannut heidän käsitystään aiemmista kielikäytänteistään, kuten kotiviittomisesta ja eleilystä, kielteiseksi. He päätyivät tähän tulkintaan, koska heidän kielellinen repertuaarinsa ei ole toiminut Suomessa ”toivotulla tavalla”. Kyseinen kieli voi toimia ja olla arvostettu tietyssä paikassa, mutta toisessa paikassa sama kieli voi muuttua ongelmalliseksi ja toimimattomaksi (Pietikäinen, Dufva & Mäntylä, 2010, s. 20; Moriarty-Harrelson, 2019), ja sama pätee myös kielikäytänteisiin, kuten eleiden käyttöön. Näiden seikkojen vuoksi he kokivat häpeää (Piller, 2017) omia aikaisempia kielikäytänteitään kohtaan.

4.2 Kansainvälinen viittominen

Viittoma, kuten ”kansainvälinen viittominen” (ks. kuva 2), on toistuvasti käytetty ja viitottu kuuroille turvapaikanhakijoille. Viittoma yhdistetään miltei aina tulkkaustapah-tumiin. Suomeen saapuville turvapaikanhakijoille tilataan viittomakielen tulkkausta vastaanottokeskuksen ja maahanmuuttoviraston toimesta (L 746/2011, 15§). Termiä ”kansainvälinen viittominen” ei ole välttämättä merkitty kuurojen turvapaikanhakijoiden turvapaikkapuhuttelun pöytäkirjoihin, vaan tulkkauskieleksi merkitään ”viittomakieli” (kenttäpäiväkirja 2.5.2016). Tulkkauskieli on ollut suurella todennäköisyydellä kansainvälinen viittominen, josta haastateltavat ovat itse kertoneet.

KUVA 2. Kansainvälinen-viittoma (muokattu kuva: viivoja lisätty). Suvi, suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja, 2013 (kuva on otettu artikkelin 2260 videosta).

Tulkkaukset ovat Monalle ja Omarille uusia käytänteitä ja kokemuksia. Tulkkaustilanteessa, jossa käytetään kansainvälistä viittomista, käytetään Suomessa useimmiten kahta tulkkiä: kuuleva viittomakielen tulkki viittoo suomalaisella viittomakielellä ja kuuro tulkki kääntää sen kansainväliselle viittomiselle. Alla olevassa esimerkissä (3) keskusteltiin tulkkauksesta, jossa käytettiin kansainvälistä viittomista. Olin kiinnostunut siitä, kumpaa kieltä oli heidän mielestään helpompaa ymmärtää: suomalaista viittomakieltä vai kansainvälistä viittomista.

Esimerkki 3.

Kansainvälinen viittominen, 2. haastattelukerta

- 1 N: Kumpaa tulkkiä on helpompi ymmärtää?
- 2 O: Molempia!
- 3 N: Molempia?
- 4 M: [Mutta] kuuleva [tulkki] viittoo nopeasti, en ymmärrä!
- 5
- 6 O: Joo, kuuleva puhuu. [Toinen] kuuleva [tulkki]
- 7 viittoo. Kuuro [tulkki] viittoo.

- 8 Molemmat [kielet] ovat samoja. Ymmärrän!
- 9 Suomalainen [viittomakieli ja] kansainvälinen
- 10 [viittominen] ovat samoja!
- 11 N: Ahaa.

Kieli-käsite oli haastateltaville edelleen vieras ja abstrakti. Sen vuoksi käytin tulkki-käsitettä (rivi 1), koska se liittyi heidän kommunikointikokemuksiinsa tulkkien kanssa turvapaikkaprosessin aikana. Esimerkistä tuli ilmi, että Mona ja Omar eivät ensi alkuun erottaneet suomalaista viittomakieltä ja kansainvälistä viittomista (rivit 2–3). Mona kuitenkin kommentoi, että kuulevan tulkin viittomista on vaikeampi ymmärtää, ja kokee tulkin viittovan nopeasti (rivi 4–5). Omar jatkaa selittämällä, miten tulkkaus etenee (rivi 6–7), ja toteaa ymmärtävänsä molempia sekä toteaa molempien olevan ”samoja” (rivit 8–10). He olivat tottuneet kommunikoinnissa käyttämään kaikenlaisia kielellisiä ja semi-oottisia resursseja.

Haastateltavat kokivat, että kuuron tulkin viittomista on helpompaa ymmärtää verrattuna kuulevaan tulkkiin. Crasborn ja Hiddinga (2015) selittävät, että kuurojen viittojen yhteisymmärryksen rakentumiseen liittyy jaettu kokemus elää kuurona ihmisenä; kuuron henkilön kommunikointistrategia eli ikonisten viittomien, konstruktioidun toiminnan ja pantomiimin luova käyttö. Lisäksi heillä on taito käyttää eleitä, jotka liittyvät senhetkiseen kontekstiin ja ympäristöön, jossa vuorovaikutus tapahtuu (Sivunen & Tapio, 2020). Näiden taitojen ja strategioiden vuoksi kuuro tulkki osaa yleensä säädellä viittomisensa vastaanottajalle sopivaksi. Jos viittojat eivät jaa yhteistä kulttuuritaustaa, yhteisymmärryksen rakentuminen voi olla vielä haastavampaa (Hiddinga & Crasborn, 2011).

Haastattelussa tuli esille myös, että Mona ja Omar olivat käsittäneet ja kategorisoinneet kuurot ja kuulevat henkilöt kielenkäytön modaaliteetin perusteella: kuurot viittovat ja kuulevat puhuvat. Alla olevassa esimerkissä (4) he kertoivat ensimmäisestä kohtaamisestaan kuulevan tulkin kanssa:

Esimerkki 4:

Kuuleva viittova henkilö,

3. haastattelukerta

- 1 O: -- en tiennyt tulkeista. Eräs [tulkki] viittoi minulle.
- 2 Hämmästyin. Kysyin, oletko kuuro? Hän sanoi, että
- 3 ei ole. Hän on tulkki.
- 4 M: (peittää silmiään, nauraa)
- 5 O: Hän on kuuleva! Hämmästyin! Mitä! Minä en
- 6 tiennyt. Hän osaa kansainvälistä [viittomista]. Hän
- 7 sanoi viittovansa kansainvälistä [viittomista].
- 8 Kysyin, että kansainvälistäkö [viittomista]? Hän
- 9 sanoi kyllä. Kysyin kuka hän on. Hän sanoi, [että]
- 10 hän on kuuleva. Tulkki. Hämmästyin.
- 11 M: Voi ei! (peittää silmiään, nauraa)
- 12 O: Minä en tiennyt. Unohdin. Viitoin isosti [ja hitaasti]
- 13 elehtimällä. En tiennyt. Tulkki kuuntelee ja puhuu.
- 14 Ottaa minusta mallia. [Näin] se menee. Kuuleva

- 15 puhuu tulkille. Tulkki kuuntelee. [Hän] viitto
- 16 kansainvälistä [viittomista]. Minä näin ja ihmettelin.
- 17 En tiennyt.
- 18 M: Kysyin tulkilta, [että] oletko sinä kuuleva? Hän ei
- 19 ole kuuro. Ei [olekaan]. Hän on kuuleva! Minua
- 20 nolotti. Me emme tienneet! (nauraa) Pyysimme
- 21 anteeksi.
- 22 O: Niin! Emme tienneet! (nauraa) Emme tienneet.
- 23 Harjoittelemme. Pitää harjoitella.

Omar kertoo, että tulkki-käsite oli hänelle uusi (rivi 1), ja hän hämmästyi, että tulkki on kuuleva (rivit 2–5 ja 10). Haastateltavat eivät erottaneet kuuroa ja kuulevaa viittojaa keskenään. Omar kertoo, että kuuleva tulkki käyttää kansainvälistä viittomista (rivit 6–9). Omar jatkaa, että hän on kommunikoinut kuulevan henkilön kanssa isosti elehtimällä, ennen kuin hänelle selvisi, että kyseinen henkilö onkin tulkki. Omar selittää, miten tulkkaus etenee (rivit 13–16). Kansainvälinen viittominen on heille uusi kommunikointitapa (rivit 16–17). Mona nauraa (rivit 4, 11 ja 20) ja kertoo kysyneensä tulkilta, onko hän oikeasti kuuleva (rivit 18–19). Mona kertoo nolostuneensa ja pahoitelleensa, kun ei tiennyt viittovan henkilön olevan kuuleva (rivit 19–21). Omar nauraa myös ja toteaa, että kuuleva viittova tulkki on heille uusi asia, josta heidän pitäisi oppia (rivit 22–23).

Haastateltavien kokemukset kansainvälistä viittomisesta tulkkauksilanteen yhtey-

dessä ovat muokanneet heidän käsityksiään siitä, että kuuleva henkilö (tulkki) voi myös osata viittoa. Kansainvälisen viittomisen voidaan nähdä heidän kokemuksien mukaan olevan sellaista selkokieltä, jossa asia ilmaistaan hitaammin ja tiivistetysti ja sovelletaan viittominen vastaanottajalle sopivaksi.

4.3 Suomalainen viittomakieli – kielivalinta

Haastateltaville on annettu suomalaisen viittomakielen opetusta turvapaikkaprosessin aikana. Haastateltavien traumaattiset kokemukset ja muistot lähtömaasta sekä häpeä omista kielikäytännöistään ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, että arabian kieli (ja arabialainen viittominen) unohtetaan joko tietoisesti tai tiedostamatta. Alla olevassa esimerkissä (5) Omar kuvailee kokemuksiaan suomalaisen viittomakielen oppimisesta ja arabian kielen unohtamisesta seuraavasti:

Esimerkki 5:

Oppiminen ja unohtaminen, 2. haastattelukerta.

- 1 O: Olen oppinut ja sisäistänyt suomen [suomalaisen
- 2 viittoma] kielen. Se on sisälläni. Se on sisälläni. En
- 3 osaa arabiaa. Vähän vaan. Siellä on paljon (kuvailee
- 4 kaaosta) [väkivaltaa]. [sen vuoksi] en muista.
- 5 N: Olet unohtanut, joo.
- 6 O: Täällä on rauhallista. Opin paremmin. Se
- 7 [suomalainen viittomakieli] on sisälläni kehossani ja
- 8 aivoissani. niin.

Omar kertoo opiskelleensa suomalaista viittomakieltä, ja kyseinen kieli on juurtunut sisälle hänen kehoonsa (rivit 1–2). Hän jatkaa, että hän osaa vähän arabian kieltä. Hän kuvaa myös traumaattisia kokemuksiaan lähtömaassaan (rivit 2–4). Tulkitsen (rivi 5), että kysymys on unohtamisesta. Omar jatkaa ja kuvailee, että rauhallisessa ympäristössä oppiminen on helpompaa ja suomalainen viittomakieli on hänen kehonsa sisällä (rivit 6–8). Tulkitsen tämän ilmauksen siten, että suomalainen viittomakieli koetaan ja käsitetään turvallisena ja myönteisenä kielenä, johon ei liity traumaattisia muistoja kuten arabian kieleen. Mielenkiintoista tässä on se, että Omar viittoi ”arabia”, jolla hän mahdollisesti viittaa kaikkeen kieleen, jota hän on käyttänyt lähtömaassaan (esim. omiin kielikäytänteisiinsä, kuten eleiden ja kotiviittomien käyttöön). Turvapaikkaprosessi aiheuttaa tilannesidonnaista stressiä, ja traumaattiset kokemukset ovat vaikuttaneet haastateltavien muistiprosessiin (ks. Chu, 2011). Pakolaisprosessi on myös poikkeuksellisen voimakas stressitilanne (Ryan, Benson & Dooley, 2008). Haastateltavien kommunikaatiomahdollisuudet ovat olleet rajattuja lähtöalueella, ja stressitilanne on vaikuttanut siihen, että vähäinkin arabian kielen taito on unohtunut turvapaikkaprosessin aikana. Alla olevassa esimerkissä (6) haastateltavat kertovat kielivalinnastaan.

Esimerkki 6:

Kielivalinta, 2. haastattelukerta

- 1 N: Viitotteko nyt keskenänne suomalaista
- 2 [viittomakieltä] ja arabialaista [viittomakieltä]
- 3 sekaisin?
- 4 O: Ei, vaan suomalaista [viittomakieltä]!
- 5 N: Vain suomalaista [viittomakieltä]?

- 6 O: Olemme unohtaneet x:n
[lähtömaa] [viittomakielen]
- 7 N: Unohtanut? Entäs sinä? (kysyy
Monalta)
- 8 M: Unohtanut ja heittänyt
[arabialaisen viittomisen]
- 9 pois päästäni!
- 10 O: Niin [se on tällaista]!

Omar kertoo, että he käyttävät vain suomalaista viittomakieltä (rivi 4) ja ovat unohtaneet lähtömaan kielen (rivi 6). Mona kertoo myös unohtaneensa ja heittäneensä aiemman kielikäytännön pois päästään (rivit 8–9). Omar vahvistaa asian (rivi 10). He ovat valinneet suomalaisen viittomakielen yhteiseksi kommunikaatiokielekseen. Alla olevassa esimerkissä (7) keskustelu jatkuu:

Esimerkki 7.

Pieni kieli ja kielivalinta, 2. haastattelukerta

- 1 O: X:ssa [maa] me viitoimme vähän.
- 2 N: Vähän?
- 3 O: Kyllä. Vähän. Se oli [semmoista] elehtelyä.
- 4 Esimerkiksi (elehtii nukkuu). Niin [tällä tavoin].
- 5 N: Niin, mutta [miten] te yhdessä [viitoitte]?
- 6 O: X (viittoma) [tarkoittaa] teetä. Me molemmat
- 7 [viitoimme] vähän vaan.
- 8 N: Ahaa okei. Te siis viitoitte vähän?

- 9 O: Niin. Pieni.
- 10 M: Kyllä
- 11 N: Viitotte nyt [vain] suomalaista [viittomakieltä]?
- 12 O: Vahvasti!
- 13 M: Vahvasti!
- 14 N: Tarkoitatteko, että suomalainen viittomakieli on nyt
- 15 teidän vahva kieli?
- 16 M: Kyllä, vahva. Se [suomalaisen viittomakielen
- 17 kielitaito] on mennyt ylöspäin (kuvailee raketin
- 18 tavoin ylöspäin). Elämä!

Omar kertoo toistuvasti, että he ovat lähtömaassaan viittoneet vähän ja kommunikoiivat pääasiassa elekielellä (rivit 1, 3–4 ja 6–7). Omar kuvailee aikaisempaa kieltä pieneksi (rivi 9). Hän tarkoittanee, että hän kokee ja käsittää kotikielen suppeammaksi ja rajoitetummaksi verrattuna heidän oppimaansa uuteen kieleen. Omar ja Mona kertovat, että he käyttävät vain suomalaista viittomakieltä (rivit 12–13). Mona täsmentää, että hänen suomalaisen viittomakielen taitonsa on kehittynyt, ja viittoo lopuksi ”elämä” (rivit 16–18).

Monan ja Omarin kielenoppimis- ja kommunikointikokemukset Suomessa ovat muokanneet heidän kielikäsityksiään aikaisempia kieliä kohtaan. Suomalaisen viittomakielen nähdään olevan kielellisesti saavutettavampi, ja he ovat kokeneet kielen olevan ”selviytymisen väline” turvapaikkaprosessissa, sillä kyseisellä kielellä he olivat saaneet paljon tietoa monista asioista.

5 POHDINTA JA LOPUKSI

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten turvapaikkaprosessin aikaiset kieliin liittyvät kokemukset ovat muokanneet haastateltavien käsityksiä kielistä ja heidän kielikäytännestään. Haastateltavat kuvasivat kokemuksiaan kielistä konkreettisina tapahtumina ja vuorovaikutuksellisenä ilmiönä (Dufva ym., 2011), kuten nimeämällä kommunikaatiotaan pelkästään viittomalla ’viittoa’, joka on itsessään konkreettinen. Turvapaikkaprosessissa vuorovaikutuskokemusten ja kielitietoisuuden lisääntyessä he oppivat nimeämään kieliä, mutta uudenlaisten resurssien vasta kehittyessä ja niihin liittyvien länsimaisten käsitteiden vierauden vuoksi kansainvälisen viittomisen erottamista nimetyistä viittotuista kielistä ei ole omaksuttu. Suomalaisen viittomakielen opetuksen myötä Omar ja Mona kokivat suomalaisen viittomakielen olevan laajempaa kommunikaatiota mahdollistavaa ja saavutettavampaa kuin heidän käyttämänsä aiemmat kielet ja kielikäytännöt, kuten eleet ja kotikieli. Haastateltavat olivat kategorisoinneet aikaisempien vuorovaikutuskokemusten perusteella kuuron ja kuulevan puhujan kielimodaliteetin perusteella ja käsittäneet, että vain kuurot viittovat ja kuulevat puhuvat.

Haastateltavien kommunikointikokemukset turvapaikkaprosessin aikana olivat muokanneet heidän käsityksiään kielistä. He kokivat häpeää omia aikaisempia kielikäytännöitään (Piller, 2017) kohtaan, jotka muutuivat ”ongelmallisiksi” heidän saavuttuaan Suomeen. He olivat saaneet palautetta omasta viittomisestaan vastaanottokeskuksessa. Lisäksi lähtömaassa käytettäviin kieliin liittyi traumaattisia muistoja, minkä seurauksena arabian kieli ja arabialainen viittominen haluttiin unohtaa eikä niitä haluttu enää käyttää. Mona ja Omar olivat neuvottelujen sekä vallalla olevien kieli-ideologioiden myötä vaihtaneet kieltä, jotta he voisivat paremmin

integroitua uuteen yhteisöön ja tulla hyväksytyiksi yhteisön jäseniksi (Márquez Reiter & Martín Rojo, 2019).

Tässä tutkimuksessa esitetyt kuurojen turvapaikanhakijoiden kieliin liittyvät kokemukset osoittavat sen, että heidän kielikäsitteensä viittotuista kielistä muokkautui suomalaisen viittomakielen opetuksen ja turvapaikkaprosessissa tapahtuvien vuorovaikutustilanteiden myötä. Kieli käsitteenä oli alkuvaiheessa Monalle ja Omarille vieras ja abstrakti. Kieli, kuten ’viittoa’, tarkoitti haastateltaville jotain, mitä tehdään (toimintaa), eikä sitä, mitä omistetaan (”oma kieli”) (Bodó, Fazakas & Imre Heltai, 2017). Haastateltavilla oli erilainen repertuaari ja käsitys kielistä, jotka eivät ole kansallisvaltioiden kieli-ideologioiden mukaisia. Tarkoitin tällä nimettyjen kielten käyttöä ja oman äidinkielen nimeämistä (Bodó, Fazakas & Imre Heltai, 2017; Gal, 2006), sillä haastateltavien kieli-repertuaari koostui kaikenlaisista kielellisistä ja semioottisista resursseista. Haastateltavien kielellä tai pikemminkin kielellisellä repertuaarilla ei ollut ”virallista nimeä”, vaikka he olivat yrittäneet kuvata omaa kieltään monilla eri tavoilla: ’viittoa’, ’x (lähtömaa) siellä viittoa’ ja ’arabialainen viittominen’. Turvapaikkaprosessissa on tärkeää ymmärtää ja tunnistaa kuurojen turvapaikanhakijoiden kielellinen haavoittuvuus (ks. esim. Määttä, Puumala & Ylikomi, 2020). Tiedetään, että turvapaikkaprosessi edellyttää moninaista vuorovaikutusta viranomaisten kanssa, ja vuorovaikutus on useimmiten monikielistä ja sisältää useiden multimodaalisten ja semioottisten resurssien, esimerkiksi kuvien, eleiden, ilmeiden ja osoitusten, käyttöä (Maryns, 2006; Puumala, Ristimäki & Ylikomi, 2019). Turvapaikkapuhutteluissa kaikki tulisi sanoa ja ymmärtää oikein, eikä väärinymmärryksiin ole varaa (vrt. Pennycook, 2018).

Pohdin myös sitä, että kuurot turvapaikanhakijat voidaan mahdollisesti nähdä ja positoida niin sanotuiksi ongelmapuhujiksi (ks. esim. Halonen, 2012): heidän kanssaan kommunikointi tapahtuu yleensä kansainvälisin viittomin, koska yhteistä sujuvaa kieltä ei ole. Kansainvälisen viittomisen käyttö voi mahdollisesti asettaa heidät vielä enemmän haavoittuvampaan asemaan juridisesti. Tämän vuoksi tarvitaan jatkotutkimusta siitä, millaisia kuurojen tulkatut turvapaikkapuhuttelut ovat ja miten niissä otetaan huomioon kuurojen turvapaikanhakijoiden kielelliset oikeudet.

LÄHTEET

- Al-Fityani, K. & Padden, C. (2010). Sign Languages in the Arab World. Teoksessa D. Brentari (toim.), *Sign Languages: A Cambridge survey*, (s. 433–450). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barcelos, A. M. F. & Kalaja, P. (2011). Introduction to beliefs about SLA revisited. *System*, 39, 370–380.
- Blommaert, J. (toim.) (1999). *Language ideological debates*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Blommaert, J. (2001). Context is/as critique. *Critique of Anthropology*, 21, 13–32.
- Blommaert, J. & Backus A. (2013). Superdiverse Repertoires and the Individual. Teoksessa I. de Saint-Georges & J.-J. Weber (toim.), *Multilingualism and multimodality: Current challenges for educational studies*, (s. 11–32). Rotterdam: SensePublishers.
- Blommaert, J., & Jie, D. (2010). *Ethnographic fieldwork: A beginner's guide*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & Rampton, B. (2016). Language and Superdiversity. Teoksessa K. Arnaut, J. Blommaert, B. Rampton & M. Spotti (toim.), *Language and superdiversity*, (s. 21–48). New York: Routledge.
- Bodó, C., Fazakas, N. & Imre Heltai, J. (2017). Language revitalization, modernity, and the *Csángó* mode of speaking. *Open Linguistics*, 3, 327–341.
- Busch, B. (2017). Expanding the notion of the linguistic repertoire: On the concept of *Spracherleben* – The lived experience of language. *Applied Linguistics*, 38, 340–358.
- Chu, J. A. (2011). *Rebuilding shattered lives. Treating complex PTSD and dissociative disorders*. New Jersey: Hoboken.
- Copland, F. & Creese, A. (2015). *Linguistic ethnography: Collecting, analysing and presenting data*. London: Sage.
- Crasborn, O. & Hiddinga, A. (2015). The paradox of international sign: The importance of deaf-hearing encounters for deaf-deaf communication across Sign Language borders. Teoksessa M. Friedner & A. Kusters (toim.), *It's a small world: International deaf spaces and encounters*, (s. 59–69). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Crasborn, O. & Sloetjes, H. (2008). Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. *Proceedings of the 3rd Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Construction and Exploitation of Sign Language Corpora*, 39–43.

Kiitokset

Lämpimät kiitokset Suomen Kulttuurirahastoa rahallisesta tuesta artikkelin kirjoittamiseen ja Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskukselle tuesta sekä tämän artikkelin anonyymeille arvioitsijoille rakentavista kommentteista ja kannustavasta palautteesta.

- Creese, A. (2008). Linguistic ethnography. Teoksessa K. A. King & N. H. Hornberger (toim.), *Encyclopedia of language and education* (2. painos), (s. 229–241). New York: Springer Press.
- De Meulder, M. (2016). *The power of language policy. The legal recognition of Sign Languages and the aspirations of deaf communities*. Publications of the University of Jyväskylä. Dissertations in Jyväskylä Studies in Humanities no 301. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6876-2>
- Dufva, H., Aro, M., Suni, M. & Salo, O-P. (2011). Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus, *AFinLA-E: Soveltavan Kielitieteen Tutkimuksia*, 3, 22–34.
- Gal, S. (2006). Migration, minorities and multilingualism: Language ideologies in Europe. Teoksessa C. Mar-Molinero & P. Stevenson (toim.), *Language ideologies, policies and practices. Language and globalization*, (s. 13–27). London: Palgrave MacMillan.
- Green, M. (2014). *The nature of signs: Nepal's Deaf Society, local sign, and the production of communicative sociality*. PhD dissertation. Berkeley: University of California.
- Grey, A. & Piller, I. (2020). Sociolinguistic ethnographies of globalization. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge handbook of linguistic ethnography*, (s. 54–69). New York: Routledge.
- Halonen, M. (2012). Rikkinäisiä ja likaisia. Kieli-ideologiset prosessit kielitutkimuksen diskursseissa. *Virittäjä*, 116, 443–462.
- Haualand, H. & Allen, C. (2009). *Deaf people and human rights*. Helsinki: World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf.
- Haualand, H. & Holmström, I. (2019). When language recognition and language shaming go hand in hand – sign language ideologies in Sweden and Norway. *Deafness & Education International*, 21, 99–115.
- Heikkilä, M. & Mustaniemi-Laakso, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisuudessa ja -käytänteissä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*, (s. 65–87). Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Hendriks, B. (2008). *Jordanian sign language, aspects of grammar from a cross-linguistic perspective*. Utrecht: LOT.
- Hiddinga, A. & Crasborn, O. (2011) Signed languages and globalization. *Language in Society*, 40, 483–505.
- Hou, L.Y.S. (2016). "Making hands": *Family sign languages in the San Juan Quiabije community*. PhD dissertation. Austin: University of Texas.
- Irvine, J. & Gal, S. (2000). Language ideology and linguistic differentiation. Teoksessa P. V. Kroskrity (toim.), *Regimes of language. Ideologies, politics, and identities*, (s. 35–83). Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Jaza, Z. (2015). Kurdish Sign Language. Teoksessa J. Bakken Jepsen, G. De Clerck, S. Lutalo-Kiingi & W.B. McGregor (toim.), *Sign Languages of the World. A comparative handbook*, (s. 567–582). Berlin: De Gruyter Mouton ja Preston: Ishara Press.
- Krausneker, V. (2015). Ideologies and attitudes toward sign languages: An approximation. *Sign Language Studies*, 15, 411–431.
- Kusters, A., Green, M., Moriarty, E. & Snoddon, K. (2020). Sign language ideologies: Practices and politics. Teoksessa A. Kusters, M. Green, E. Moriarty & K. Snoddon (toim.), *Sign Language Ideologies in Practice*, s. 3–22. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Kusters, A. & Sahasrabudhe, S. (2018). Language ideologies on the difference between gesture and sign. *Language & Communication*, 60, 44–63.
- L 1270/1997. Laki ulkomaalaisrekisteristä. Haettu 3.11.2020 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>
- L 301/2004. Ulkomaalaislaki. Haettu 3.11.2020 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/>
- L 746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Haettu 3.11.2020 osoitteesta <http://finlex.fi/fi/ajantasa/>
- L 87/2015. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain muuttamisesta. Haettu 3.11.2020 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/ajantasa/>

- Laihonen, P. & Halonen, M. (2019). Vähemmistöt ja enemmistöt kieli-ideologisina käsitteinä. Teoksessa T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.), *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*, (s. 61–90). Tampere: Vastapaino.
- Latomaa, S. & Suni, M. (2010). Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa T. Martikainen & L. Haikkola, (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet*, (s. 151–174). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, H. & Pöyhönen, S. (2020). Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen; R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnesmäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä 1-4.*, (s. 345–373). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Maryns, K. (2006). *The asylum speaker: Language in the Belgian asylum procedure*. Manchester & Northampton: St. Jerome Publishing.
- Márquez Reiter, R. & Martín Rojo, L. (2019). Introduction: Language and speakerhood in migratory contexts. *International Journal of Sociology of Language*, 257, 1–16.
- Mitchell, R.E. & Karchmer, M. A. (2004). Chasing the mythical ten percent: Parental hearing status of deaf and hard of hearing students in the United States. *Sign Language Studies*, 4, 138–163.
- Moriarty-Harrelson, E. (2019 [2017]). Deaf people with “no language”: Mobility and flexible accumulation in languaging practices of deaf people in Cambodia. *Applied Linguistic Review*, 10, 55–72.
- Mäntynen, A., Tapionkaski, S. & Pietikäinen, S. (2018). Kielikäsitukset vanhustyössä: Aukkaiden, hoitajien ja esimiesten käsityksiä hyvästä vuorovaikutuksesta ja kielenkäytöstä. *Puhe ja kieli*, 38, 127–151.
- Määttä, S. K., Puumala, E. & Ylikomi, R. (2020). Linguistic, psychological and epistemic vulnerability in asylum procedures: An interdisciplinary approach. *Discourse Studies*, 00, 1–21.
- Määttä, S. K. (2015). Interpreting the discourse of reporting: The case of screening interviews with asylum seekers and police interviews in Finland. *Translation & Interpreting*, 7, 21–35.
- Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*, (s. 432–445). Tampere: Vastapaino.
- Nyst, V., Sylla, K. & Magassouba, M. (2012). Deaf signers in Douentza, a rural area in Mali. Teoksessa U. Zeshan & C. de Vos (toim.), *Sign Languages in Village Communities. Anthropological and Linguistic Insights*, (s. 251–276). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Opetushallitus (2017). Vapaansivistystyön lukutaitokoulutuksen opetussuunnitelmasuositus. Haettu 24.8.2020 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vapaansivistystyon-lukutaitokoulutuksen-opetussuunnitelmasuositus-2017>
- Pennycook, A. (2018). Applied linguistics as epistemic assemblage. *AILA Review*, 31, 113–134.
- Pietikäinen, S., Dufva, H. & Mäntylä, K. (2010). Monikielisyys liikkeessä: monikielisen perheen kielelliset resurssit. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.), AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia, 2, 17–30. Saatavilla: <https://journal.fi/afinla/article/view/3873>
- Piller, I. (2017). Anatomy of language shaming. *Language on the Move*. Haettu osoitteesta 28.8.2020 <https://www.languageonthemove.com/anatomy-of-language-shaming/>
- Puumala, E., Ristimäki H-L., Ylikomi, R. (2019). Kokemus, kertominen ja tieto turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*, (s. 137–159). Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Pöyhönen, S., Kokkonen, L. & Tarnanen, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa E. Lyytinen (toim.), *Pakolaisuus Suomessa*, (s. 183–204). Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Pöyhönen, S. & Simpson, J. (2020). Contesting language policy for asylum seekers in the Northern periphery: The story of Tailor F. *Language Policy*. <https://doi.org/10.1007/s10993-020-09554-0>

- Rampton, B. (2020). Interactional sociolinguistics. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge handbook of linguistic ethnography*, (s. 13–27). New York: Routledge.
- Ryan, D. A., Benson, C. A. & Dooley, B. A. (2008). Psychological distress and the asylum process: a longitudinal study of forced migrants in Ireland. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 196, 37–45.
- Rydell, M. (2018). Being ‘a competent language user’ in a world of others – Adult migrants’ perceptions and constructions of communicative competence. *Linguistic and Education*, 45, 101–109.
- Salmi, E. & Laakso, M. (2005). *Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia*. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Sivunen, N. & Tapio, E. (2020). ”Do you understand (me)?” Negotiating mutual understanding by using gaze and environmentally coupled gestures between two deaf signing participants. *Applied Linguistic Review*, aop, 1–22.
- Sivunen, N. (2019). An ethnographic study of deaf refugees seeking asylum in Finland. *Societies*, 9, 2.
- Suvi, suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja (2013). Verkkojulkaisu. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. Haettu 29.11.2020 osoitteesta <http://suvi.viittomat.net>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Tusting, K. (2020). General introduction. Teoksessa K. Tusting (toim.), *The Routledge handbook of linguistic ethnography*, (s. 1–9). New York: Routledge.
- Varis, M. (2012). *Kielikäsitteysyläkoulun äidinkielen oppikirjoissa*. Publications of the University of Oulu. Dissertations in Faculty of Education. Oulu: Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514299728.pdf>
- Whynot, Lori A. (2016). *Understanding international sign. A sociolinguistic study*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Woolard, K. A. (1998). Introduction: Language ideology as a field of inquiry. Teoksessa B. B. Schieffelin, K. A. Woolard & P. V. Kroskrity (toim.), *Language Ideologies. Practice and Theory*, (s. 3–47). New York: Oxford University Press.

DEAF ASYLUM SEEKERS' TRANSFORMATION OF LANGUAGE BELIEFS DURING THE ASYLUM PROCEDURE

Nina Sivunen, The Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

This article examines the language beliefs of two deaf asylum seekers, Mona and Omar, based on the interviews. The goal is to understand how experiences of languages during the asylum procedure has transformed interviewees' beliefs of languages and language practices. This study is based on linguistic ethnography as a theoretical and methodological approach. The data consist of three ethnographic group interviews carried out in 2015–2017 at reception centers and the new homes of the interviewees. The data were analysed using content analysis. This study concludes that interviewees' language beliefs has adapted in middle of a space, time and different value systems and social practices, such as in asylum procedure. Furthermore, it was found that the new learned languages are more linguistically accessible than their previously used languages and linguistic practices.

Keywords: deaf asylum seekers, experiences of languages, language beliefs, linguistic ethnography, signed languages